

# SZÉCHENYI PESTI TERVEI



*1. Széchenyi István*

## Tartalom

1 Széchenyi kötelező levele a Tudós Társaságnak .....	5
2 Odescalchi Ágoston hercegnek .....	7
3 Ismeretlennek .....	8
4 Reviczky Ádám grófnak .....	9
5 Nagy Pálnak .....	11
7 Pest város polgárságának .....	14
8 Lunkányi Jánosnak .....	15
9 Lunkányi Jánosnak .....	16
10 Lunkányi Jánosnak .....	18
11 Tasner Antalnak .....	20
12 Szőgyény Lászlónak .....	21
13 Fáy Andrásnak .....	22
14 Georg Sina bárónak .....	23
15 Buda. és Pest városának .....	24
16 Tasner Antalnak .....	25
17 Pest város tanácsának .....	26
18 József nádornak .....	28
19 József nádornak .....	30
20 A magyar udvari kamarának .....	31
21 Sándor Móric grófnak .....	33
22 József nádornak .....	34
23 Schedius Lajosnak .....	35
24 Apponyi György grófnak .....	36
25 Tasner Antalnak .....	37
26 Tasner Antalnak .....	38
27 Tasner Antalnak .....	39
28 Tasner Antalnak .....	41
29 Tasner Antalnak .....	43
30 Tasner Antalnak .....	44
31 Tasner Antalnak .....	45
32 Grosschmidt Jánosnak .....	47
33 Pest vármegyének .....	48
34 Tasner Antalnak .....	50
35 Reviczky Ádám grófnak .....	51
36 Tasner Antalnak .....	52
37 Károlyi György grófnak .....	53
38 Tasner Antalnak .....	54
39 Tasner Antalnak .....	55
40 Festetics Imre grófnak .....	56
41 Apponyi Antal grófnak .....	58
42 Tasner Antalnak .....	60
43 Tasner Antalnak .....	61
44 Reviczky Ádám grófnak .....	62
45 Apponyi Antal grófnak .....	64
46 Tasner Antalnak .....	65
47 Reviczky Ádám grófnak .....	66
48 Tasner Antalnak .....	68
49 id. Mailáth Györgynek .....	69
50 Tasner Antalnak .....	70
51 Georg Sina bárónak .....	71
52 Georg Sina bárónak .....	72
53 József nádornak .....	73
54 Georg Sina bárónak .....	75
55 Georg Sina bárónak .....	76
56 József nádornak .....	77
57 Pest vármegyének .....	79

58 William Tierney Clarknak .....	80
59 Georg Sina bárónak .....	81
60 József nádornak .....	83
61 A Szépítési Bizottmánynak .....	84
62 Georg Sina bárónak .....	85
63 Georg Sina bárónak .....	87
64 A Helytartótanácsnak .....	89
65 Mailáth György grófnak .....	90
66 Hunter angol gyárosnak .....	91
67 Georg Rennie-nek .....	93
68 William Tierney Clarknak .....	95
69 William Tierney Clarknak .....	96
70 Georg Sina bárónak .....	98
71 William Tierney Clarknak .....	99
72 József nádornak .....	100
73 Georg Sina bárónak .....	102
74 William Tierney Clarknak .....	103
75 Georg Sina bárónak .....	105
76 Tasner Antalnak .....	107
77 Tasner Antalnak .....	109
78 Tasner Antalnak .....	111
79 Tasner Antalnak .....	112
80 Tasner Antalnak .....	115
81 Georg Sina bárónak .....	117
82 Georg Sina bárónak .....	118
83 József nádornak .....	119
84 István főhercegnek .....	120
85 József nádornak .....	121
86 József nádornak .....	123
87 Tasner Antalnak .....	124
88 Sándor Móric grófnak .....	125
89 Clemens Metternich hercegnek .....	126
90 Anton Kolowrat grófnak .....	128
91 Georg Sina bárónak .....	130
92 Georg Sina bárónak .....	132
93 Georg Sina bárónak .....	133
94 Georg Sina bárónak .....	134
95 Prónay Albert bárónak .....	136
96 Georg Sina bárónak .....	137
97 Georg Sina bárónak .....	138
98 Georg Sina bárónak .....	139
99 William Tierney Clarknak .....	142
100 Giovanni Benvenutinak .....	143
101 Aláírási felszólítás a budapesti Hajós Egyletre .....	144
102 James Wattnak .....	145
103 József nádornak .....	147
104 József nádornak .....	148
105 Mészáros Lázárnak .....	149
106 Pest város tanácsának .....	150
107 Pest város tanácsának .....	151
108 William Tierney Clarknak .....	152
109 William Tierney Clarknak .....	154
110 József nádornak .....	157
111 Tasner Antalnak .....	159
112 Tasner Antalnak .....	160
113 Tasner Antalnak .....	161
114 William Tierney Clarknak .....	162
115 József nádornak .....	163
116 William Tierney Clarknak .....	164
117 József nádornak .....	166

118 József nádornak .....	167
119 Georg Sina bárónak .....	169
120 William Tierney Clarknak .....	171
121 József nádornak .....	173
122 Tasner Antalnak .....	174
123 A Szépítési Bizottmánynak .....	175
124 Tasner Antalnak .....	176
125 Tasner Antalnak .....	177
126 István nádornak .....	178
127 István nádornak .....	180
128 Tasner Antalnak .....	182
129 Tasner Antalnak .....	183
130 Kovács Lajosnak .....	184
131 Georg Sina bárónak .....	185
132 Kossuth Lajosnak .....	186
133 Pest városának .....	188
Utószó .....	189
Jegyzetek .....	200

## 1 Széchenyi kötelező levele a Tudós Társaságnak

Pozsony, 1826. március 19.

Alább is írt gróf Sárvári és Felső Vidéki Széchenyi István Cs. K. Kamarás és Százados Kapitány adom tudtokra mindeneknek, akiknek illik, s akiket ez a dolog most illet, vagy jövőben illethetne: hogy én az ország gyűlésein 1790-ben és 1807-ben az egybengyűlt Karok és Rendek által felállíttatni céloztatott hazai Tudós Társaságnak – midőn ezen országgyűlésen újobban annak a fejedelemre és hazára nézve egyaránt hasznos és kívánatos volta kijelentetett volna – felállíthatására örömmel és egész készséggel odaigértém minden jószágaimnak az egész esztendei tiszta jövedelmeit; minthogy azonban azóta ezen Tudós Társaság felállítására nézve már számosan vagynak velem és az ország Rendjeivel egy értelemben, s azon hazai intézetnek felállítását példás buzgósággal eszközölni is kívánják, szükségesnek tartom én is fundationalis kötelező levelemet feltenni, megerősíteni, s a Tekintetes Karoknak és Rendeknek benyújtani, a következő pontokban:

<sup>1</sup><sup>ször</sup> lelkiismeretesen és magyar érzéssel határozom el jószágaimnak egyesztendei jövedelmét (de anélkül, hogy ezen elhatározásom, melyet csupán királyom és hazám eránt lángoló buzgóságom vezet, valaha jövedelmeimre nézve zsinórmértékül vétethessék), 60 000, azaz hatvanezer conventionalis rhénes forintokba, melyek erejéig magamat és successoraimat lekötölezem ezennel, következő feltételek alatt:

<sup>2</sup><sup>ször</sup> hogy azon summát én magamnál és successoraim maguknál megtarthassam és tarthassák mindaddig, míg annak interesseit mind én pontosan fizetem, mind successoraim pontosan fizetik, ellenben

<sup>3</sup><sup>ször</sup> ha akár én az interessek fizetésében elmaradoznék, vagy successoraim resteskednének, adok teljes hatalmat reá, hogy a Tudós Társaság actoratusa alatt rajtam és maradékaimon, Pest vármegyének ordinarius vicispánja, praescissis omnibus iudiciis remediis, salva tamen extra dominium as septemviratum appellata, az egész summát accessoriumaival együtt executióval megvehesse, de

<sup>4</sup><sup>ször</sup> minthogy az emberi dolgoknak és intézeteknek változandósága azt múlhatatlanul szükségessé teszi, hogy a most szerencsésen született nemzeti intézetnek halála esetére is rendelkezéseket tegyek, melyet azonban távoztasson az isteni bölcs gondviselés mindaddig, míg édes magyar nemzetemet a nemzetek sorában megtartani jónak látja. Akkor mindazáltal, midőn ezen nemzeti intézetnek akármely előre el sem látható okoknál fogva meg kellene szűnni, azon esetben a capitalis megnőtt interesseivel együtt jöjjön az én és successoraim dispositiójok alá, oly világos feltétel alatt mindazáltal, hogy azt többé magamnál vagy maguknál meg ne tarthassam vagy tarthassák, hanem azt ismét más valamely általam vagy általuk hasznosnak ítélt hazai közönséges intézetre fordítani tartozzam és tartozzanak.

<sup>5</sup><sup>ször</sup> mindazon fő princípiumokhoz kötöm fundatiómat, melyek az országos deputatio által jelenlétemben kidolgoztattak; nevezetesen megkötöm, hogy ezen magában álló, s maga által kormányozandó csupán tudományos intézet, semmi más intézettel soha össze ne köttessen, hanem ártatlan tudományos foglalatosságait királyom és hazám egyesített javára, és csak arra magában csendesesen folytatgassa:

<sup>6</sup><sup>ször</sup> bátorságára a Tudós Társaságnak, ezen fundationalis kötelező levelemet magam költségére intabuláltatni fogom.

Mindezeknek pedig nagyobb erejére és állandóbb voltára nézve, ezen fundationalis kötelező levelemet a coramisáló úri személyek előtt nevem aláírásával és szokott pecséttemmel megerősítem.

*Költ Pozsonyban, böjtmás havának 19-ik napján 1826-ik esztendőben. 6000 Rh. Frt Conv. pénzben.*

Gróf Széchenyi István

## 2 Odescalchi Ágoston hercegnek

Pozsony, 1827. április 18.

Kedves Barátom!

Bátorkodom ezennel rövideden tudtadra adni azt, ami a Casino eránt – melynek felállítására te is oly szíves voltál, hogy egy actiára magadat aláírtad – egész mai napig tétetett, és mit volna szükséges ezen tárgyra nézve továbbá tenni.

164 actiára már vagyon aláírás, és lehet reményleni, hogy még 36 actiákra aláírók fognak találkozni, s így a 200 actiák, melyeknek ebbéli száma azonban is a Casino felállítására megállapított, el fognak kelni.

Minthogy azon idő, melyben az ország gyűlésének vége lesz, már meg vagyon határozva, tehát a pénz lassanként incassáltatik.

Pesten, ahonnan én egynehány napok előtt érkeztem meg ide, már fel vagyon véve egy lakás folyó 1827-ki április 24-től 1828-iki április 24-kéig 800 forintért conv. pénzben. A legszükségesebb mobiliák, úgy az elkerülhetetlenül megkívántató házi eszközök meg vannak rendelve, melyek 1200 forintnál conv. pénzben nemigen fognak többre kerülni. Maga a Casino május közepéig annyira el fog készülni, hogy abba akkor ki-ki bémehet.

Mindezek a te becses hozzájárulásod nélkül történtek meg, én, és több barátim kénytelenítettünk magunk hatalmunkból munkálódni, mert nem is vala lehető az ország gyűlése sokféle tárgyainak folyamatja miatt gyakran összvejönni, értekezni, és mindazon különböző gondolatokat, s plánumokat, melyek az efféle új intézetek felállításánál kifejtődni szoktak, egy kívánságba és egy akaratba egyesíteni.

Egy mulatóhely tehát, melyben minden pallérozottabb Pesten levő tartózkodása ideje alatt vagy ottan leendő általutazása alkalmatosságával magát kellemetesen mulathatja, felállított, de sem azon mód eránt, mely szerént ennek fenntartatni kelletik, sem ennek gazdaságbeli vagy más elrendelésére nézve semmi sincs jövendőre nézve úgy megállapítva, hogy az változást nem szenvedhetne, mindazt, ami eddig ezen tárgyra nézve történt, úgy kell tekinteni, mint provisorie tett rendelkezéseket, és mindenik actionariusnak természetesen szabadságában áll arról rendeltést tenni, hogy az ő ideadott pénze mely módon fordíttasson a célnak elérésére.

Kérlek azért bizodalmasan, ne terheltessél a legközelebb reánk jövő június elején Pesten személyesen megjelenni, hol az akkor tartandó pálya-futtatások tekintete is becses jelenlétedet kívánatossá teszi. Azon actionariusok, kik akkor Pesten jelen lesznek, mindazt, ami a Casinót érdekli, magok elhatározhatják.

Azon actionariusok, akik akadályoztatnának a most érdeklett időre Pesten személyesen megjelenni, természetesen a többi jelenlevő actionariusok végzéseikhez fogják magokat alkalmaztatni.

Ki egyébaránt becses szívességedbe ajánlott, tisztelettel maradok

Tenéked

*Pozsonyban, április 18-kán 1827.*

szíves barátod  
Gróf Széchenyi István

### 3 Ismeretlennek

Pest, 1827. június 17.

Kedves Barátom!

Méltóztattál azon levelemet kapni, melyben júniusi vásárkorra Pesten való személyes megjelenésre kértelek, hogy a Casinó iránt, minden actionariusok összegyűlésekor, gondolatjaidat kinyilatkoztatni s bölcs észrevételeid által a többséget arra bírni méltóztatnál, hogy ezen intézetnek legnagyobb sikere lehessen. Mikor azon érdeklött levelet megküldenem szerencsém volt, az Országgyűlésnek május 19-én történendő berekesztését bizonyosnak gondoltam, mert a terminus praecclusi királyi kegyes resolútióban volt, a diaetának azonban előre nem látott meghosszabbodása miatt az actionariusoknak, kik közé neved beírásánál fogva Téged is számlálak, nagyobb része, nyilván az országgyűlésen való hivatalos jelenléténél fogva, Pesten meg nem jelenhetett. De mindamellett, hogy a Casinó dolgában előre is történjék valami, összegyűltünk mindazok, akik itt voltunk, s holminknak elrendeléséhez kezdtünk. Méltóztassál mindazonáltal, alázatossággal kérlek, úgy venni e rendelkezéseket, hogy közöttük semmi sincs olyan, amit személyes előadásod a jövőre nézve meg nem változtathatna, mihelyt elfogadhatóbb ideáknak ajánlásával a többséget arra bírhatod.

Egyarányosan fizetvén úgymint ki-ki valamely intézetre gondolkodásom szerint kinek-kinek egyenlő jussa is van, az iránt a maga ideáit s akaratját kifejteni, s maga alávetésével s engedelmességgel ily tárgyban csak a többségnek tartozik. Azért ezen intézetnek is gyökeres megállapítását s legnevezetesebb talpköveit minden actionariusoknak egész összegyülekezete határozhatja el, ámbár sohase lesz talán oly időpont, melyben egy s más körülállás a Pesten való megjelenetésben egyik vagy másik actionariust ne tartóztatná, aminél fogva azon esetben kényszerítve lesz a többségnek végzését elfogadni.

Az Országgyűlésen való létel most csakugyan, természet szerint most a legfontosabb ok volt az elmaradásra, mert ahoz képest egy Casinó elrendelése csekélység. Amiféle rendelkezéseket tehát eddig tettünk, azok inkábbára mind csak ideig-óraig levők, s addig tartandók, míg az actionariusok számához képest, a mostan voltnál még nagyobb gyűlés lesz, s akkor a történetek vagy helybenhagyást nyernek, vagy némelyben változás alá vetődnek.

Az ország gyűlése bevégeztével, az esztendőnek egy oly szakaszában, melyben legtöbb tagok jelenhetnek meg, Neked is mint részesnek jó idővel elébb tudtadra lesz adva, s az akkor kijegyzendő gyűlésben való megjelenésre Hozzád is fog érkezni kérés.

A túlsó lapon följegyzett tagok B. Brudern József előlülése alatt június 10-én a Casinóban mind megjelentek, s rövid előadásom után, hogy eddig is ezen tárgyban mi történt, provisorie ezekből az ott hasonlóképpen följegyzett tagokból álló kiküldöttséget nevezte ki a többség, mely kiküldöttség plánumot készít, s azt majd az egész nagygyűlésnek megvizsgálása alá bocsátja.

Ezen kineveztetés célja az volt, hogy a tagok összegyűlésében tétetendő bizonyos elhatározásig az önkény, mely szinte magamra volt ruházva, amennyire lehet, megszűnjön, a kiküldöttség pedig minden iparkodásával a dolog előmenetelét tehetsége szerint eszközölje, s addig is mindeneket elrendelje, melyek az intézetnek virágzását maguk után különben is húzhatják.

*Pesten, június 17-én 1827.*

Gr. Széchenyi István



#### 4 Reviczky Ádám grófnak

Pest, 1828. szept. 24.

Kegyelmes Uram.

Utóbbi Bécsben létemkor mutatott kegyessége arra bátorít, hogy Kegyelmes Úrnak a pesti Casinó alapjait, az 1827-8-beli versenykönyveket, s végtére Lovakról írt munkámat minden tisztelettel ezennel átküldjem. Méltóztassék nem annyira a küldötteknek becsét s belső értékét, mintsem inkább azt tekintetbe venni, hogy Kegyelmes Úrnak mint hazánk egyik legderekkabb és leghívebb fiának szolgálni és kedveskedni kívánok. Egyébaránt talán nem lenne minden haszon nélkül, ha Kegyelmes Úr, akinek minden tárgyának maga szemei által való megvizsgálását a sok foglalatosságai lehetetlenné teszik, időszakonként egyrül-másrül független emberek által kapna jelentést; mert Kegyelmes Úr helyheztetésében igen jó volna mindent, s még a legkisebbet a maga igazi valóságában s ábrázatjában ismerni és tudni, s azért, ha Kegyelmes Úrhoz járlok, valóságában semmi más okból nem teszem, hanem hogy a közjónak szolgáljak. Maga bátorított pedig arra, hogy Fiumében sat. tett utazásaimról való észrevételeimet Kegyelmes Úrral közöljem, amit minden bizsonnyal el sem is fogok mulatni, s addig is az említetteket küldöm. Ami a selyemtenyészést illeti, Kegyelmes Úr utasítása szerint mindent olvastam, amit e tárgyban a Helytartótanács kibocsátott, de megvallom, mindaz az én ítéletem szerint korántsem elegendő a tárgy sikeres előmozdítása végett. S így ezen dologról is fogok Kegyelmes Úrnak annak idejében valami csekélyet bémutatni.



2. Reviczky Ádám

Általában véve pedig bizonyos lehet abba – s majd idő forgásával elválnak, igazam van-e vagy sem? –, hogy Kegyelmes Úr minden intézeteiben a régi jó visszahelyeztetésében, a hasznos új előmozdításában, egyszóval a haza virágzására tett fáradozásaiban bennem és hozzám hasonlóknak később, hívebb s fáradhatatlanabb segédek fog találni, mint azon nagy számú írogatók seregében, kik mindenre igent szoktak mondani, mert csak előmeneteleken s önhasznokon dolgoznak, vagy pedig félig aludva, és minden lélek nélkül folytatják tárgyaikat, sőt – ami még szomorúabb – azt nehezítik vagy ellenzik, amit a Kegyelmes Úr életbe hozni kíván, nem honunk díszé és felemelkedése lévén az ő legfőbb céljai.

A Magyar Tudós Társaság, reményem, nemsokára életbe fog lépni, s annyira előhaladt már, hogy csak Kegyelmes Uramtól várja a haza annak talpra állítását. Méltóztassék ezen tárgyat minél előbb kegyes pártfogása alá venni, és ha lehet a dolgot úgy intézni, hogy a jövő télen már dolgainkat kezdhethetnénk; mert ki tudja, hogy az 1829-ik esztendő nem fogja-e fontosabb tárgyaknak rostálását kívánni, mintsem egy Tudós Társaság felállítása. Jó volna tehát, hogyha tüstént hozzákezdenénk, és ha minden akadályok, s idővesztés elhárítása végett Kegyelmes Uram velem közlené „a talán Bécsben teendő észrevételeket”, mert úgy magunk közt a dolgot röviden elvégezhetnénk, anélkül hogy Budán vagy magunk közt a sok pro et contra által a dolog fenn ne tartassék.

Vegye Kegyelmes Úr addig is szíves hajlandósággal ezen soraimat, mint békabizonyítást igaz tiszteletemnek, mellyel Kegyelmes Úr iránt viseltetem, és mellyel merem mondani, hízeltetésekképpen még soha senkihez nem járultam:

Kegyelmes Úr

*Pesten, september 24-én 1828.*

alázatos szolgája

## 5 Nagy Pálnak

Pest, 1830. január 30.

Igen tisztelt kedves jó Barátom!

Ambátor annyi foglalatosságim vannak, hogy alig s csak bajjal végezhetem mindazt, amit önként vevék vállaimra, mégsem akarom a napnyugtát is bévágni, minekelőtte január 19-ki becses soraidra, melyeket éppen most hozza a lassú posta, nem válaszoltam volna:

A Conscriptionális Kiküldöttség még nincs meghíva, s nem is tudatik – legalább én nem tudom –, mikor fog a Nádor által összeseregeltetni. Dolgozik azonban ezen tárgyban egy subdeputatio, melynek tagjai ezek: Almásy József, Marich Dávid, Földváry Ferenc, Bene József, Posavetz, Kukulevich, Majthényi, Miskoltzy, Hegedüs, Kubinyi stb. stb.

Hogy szinte el vagy a sok havak által temetve, igen elhiszem, mert még itt is, honunk fővárosában, ahol annyi a nép s kivált a nagy épület, melyek a hófuvatoknak valamennyire ellentállnak, alig juthatunk egy helyről másikra. Úgy látszik, megbomlik a világ, s kár, hogy hideg s nem inkább meleg által! De a világ állapotja, s ha úgy szabad mondanom, nyavalája, nem ifjúság s forró vér, hanem vénülés s marasmus symptomáit mutatja: Azonban nem tagadhatom, hogy szinte örülnék, ha több hónapig nem tudnál mozdulni lakhelyedből, s mindég csak feleséged – ámbár ez nem szerencsétlenség – s könyveid társaságában töltened idődet, és se levél, se újság házadhoz nem juthatna; mert így remélhetnénk, hogy Te is, mint mi többen, jövődöben Pesten telelnél, s hazafiúi törekedéseinket ittléted, tanácsod s példád által elősegítenéd:

Hogy számos érdemeidet, úgy mint igazság volna, el nem isméri sokan, azt nem tagadom; de bámulhatni-e ezen? Ki fényével a buta sokaságot sötétbe teszi, s századát megelőzi, hogy remélheti a köztapsot? Ő annyiakat sért elsőségei által, hogy végre csak azon kevesek maradnak szívrokonai, kik hasonló lelki felemelkedésre képesek, s szívesen itt hagyják a por s agyag örömeit. S mit egyebet mutat az évrájkok veleje, mint az előkelőknek s igazán érdemeseknek üldözését, kiket csak elmúltok után tudott becsülni a bárdolatlan sokaság.

S így, ha nádorunk s udvarunk nem kedvel, mert kémelés nélkül mindég az igazság mellett szóltál, s ha országunk sok nagyjai, vagy hogy jobban mondjam „penészesei” nem szeretnek, mert fullánkaiddal őket sokszor a kétségbeeséshez közel vitted, lehet-e ennél természetesebb? De azon kevesek s érdemesb lelki függetlenek – kik közé magamat is büszke önérzéssel számlálom – tisztelete s szeretete, s jövődö nemzetségek hálaadása nem pótolja-e ki bőven, amit magasb – de csak földi magasb – helyről vesztél? És nem örvendezel-e, s nem irigylésre méltónak véled-e magadat, ha átgondolod, „mennyi jót tettél már hazánkunk”!

Egyébiránt én igenis nagyra becsüllek, hogy itt valamely igazság előadása által Téged megbántani félhetnék. Leveledben azt írod: „*Tudod, hogy az Akadémia felállítása is csak az én előadásombul és a Te reá következő nagy hazafiúi ajánlásodbul eredett*” - és többször szóval is hallottam Tőled, hogy Te azon hiedelemben vagy, hogy a Te előadásod birt engem a tett csekély áldozatra. Most se hoznám elő ennek másban létét, mert tudja a Mindenható, nem hiúság bálványom, s tiszta lelkemből azt kívánom csak, hogy hazánk haladjon – ki által, az mindegy –, de soknak isméretes, s egyébiránt napi könyveimből is megbizonyíthatnám, hogy már számos esztendőök előtt, még mikor se országgyűlésről, se circulusul szó sem volt, mindég érzettem magamban azon vágyat: hazám elősegítése végett, melyet csak concentratio által hiszek eszközölhetőnek, tetemes áldozatokat tenni. Több 15. esztendejénél – ha nem csalatkozom –, hogy itt Pesten egy állóhídra esztendei jövedelmemet ajánlottam, de akkor szavam éppen nem hallatott. Országgyűlés előtt jó idővel számos barátimmal azon tanácskoztunk, *min* kellene kezdeni. Pályafutás, rókavadászat stb. – mind ez *Egyesítés* végett

történt, de végre abban egyeztünk meg, hogy semmi által nem emelkedhetik honunk nagyobb méltóságra, mint a *Nemzetiség* nemesb s hathatós kifejlése s így az anyai nyelv csinosítása által. Eltökélt szándékom volt tehát, még minekelőtte az országgyűlésre menék, egy magyar Tudós Társaságot projectumba hozni, s ahhoz tetemesen áldozni. S azt, kedves Barátom, akár az országgyűlésen lettél volna, akár nem, hidd el, mindenesetre mozgásba indítottam volna. Meglehet, hogy nem a circulusban történt volna ajánlásom, s tán nem is oly korán, de a te s több mások hathatós és valóban szívre ható lelkes előadási engem úgyannyira elragadtak, hogy azon helyet legjobb s legcélrányosabbnak tartottam oly kinyilatkoztatás tételére. Ha azt gondold felőlem, Barátom, hogy én 33 esztendő koromban – mert annyi idős voltam akkor – oly számos háborúim, utazásim s annyi tapasztalásim után egy ékes beszéd által úgy ragadtathattam volna el, hogy hatvanezer pengő forintot mely szinte három esztendei tiszta jövedelmem, minden meggondolás nélkül odavessek – valóban gyermeki agyvelőt supponálsz bennem.

Azonban csak süljen el egyszer ezen intézet, remélem, hogy erkölcsi súlyunk – mely valójában honunkban nem felette nagy – jobb s nagyobb kifejlődése által hazánkra nagy áldást fogunk végre hozni.

Minden egyéb kis intézeteink, mint Casinó, versenyfutás sat. mind mennek elő, de lassan, s ha sebesebben nem forognak, nem az én hibám; mert ami tőlem csak kitelik, elkövetem, s hazámnak valójában hív szolgája vagyok.

A nagy Deputatio dolgozik, szünet nélkül, s már bizonyos, hogy jövő őszkor országgyűlés lesz – sokan azt mondják – Pesten.

Ha egészségem jó volna, bizonyosan elmennék [a] február 8-ki soproni gyűlésre; de ezen hidegben s rossz utakban nem fogok mozdulni, míg az út s idő nem változik. Pest s Buda magyar honunk szíve, én úgy hiszem, hogy azt ápolgatnom fő kötelességem! Nem vagyok barátja az excentrica munkálódásoknak, s ha hazánk annyiban hátra van, én annak tulajdonítom főképpen, hogy minden vármegye csak magáért s magában dolgozil, s így a magyar föld 52 részre eldarabolva egészen elgyengül!

Pesten egyébiránt jól mulatjuk magunkat, s mindenben látszik, hogy egy-egy lépésnyivel előre haladunk.

Többek közt egy kis munkát írtam a „Hitel”-ről (*Credit*), éppen most hagyta el a sajtót. Legelső alkalommal küldök egy példányt, s kérek, fogadd nyájas kegyességgel. Sok keserű van benne, tudom barátim számát nem fogja nagyobbítani, azonban eltűröm.

Bánom, hogy leveletem továbbra nem terjeszthetem, az időbül egészen kifogytam. Védjen az Isten, s könyörgök, légy ezután is jóakaróm. Sorsod irigylésre méltó, mert

„A derék nem fél az idők mohától” stb

Hányszor olvastam ezen ódát mély lelkesedéssel!

Wesselényi, gondold, beteg s Sibón, Erdélyben van. Eszterházy Mihályt s Károlyt, Széchenyi Jánost ma várom. Sándor, Zichy Ödön, Andrássy, Somsits József stb. stb. s számos mások itt telelnek. [A] Casinóban minden szombaton van ebéd, s mindig 30-nál többen vagyunk. Károlyi György s István, Batthyányi Gusztáv márciusban jönnek vissza Párisból. Most hídrul s magyar Theatrumról van szó; én úgy hiszem, idővel felállítjuk!

Zu allem dem braucht man aber Selbstverleugnung!

Feleségedet legmélyebb tisztelettel köszöntöm, s maradok, igen tisztelt Barátom, hív szolgád s igazi barátod

*Pesten január 30-án 1830.*

Gróf Széchenyi István

## 6 Waldstein János grófnak

Hirsova, 1830. július 17.

Kedves barátom, Waldstein János 1

Te legjobban látod, micsoda szenvedések alatt diktálom Néked ezen sorokat. Légy mindennek élő tanúja, hogy ha valamit kihagynék.

Midőn Pestről elutazánk, egészségem gyenge vala; több jószágaimon több esztendeig nem voltam; a visszasietésre dorgáló diaeta szemem előtt volt, és mégis nekibocsátkoztam a nehéz útnak, csupán azért, hogy egypár hónapot a közjó előmozdítása végett hazánknak feláldozzak. Beszédesnél s Nálad némiképpen más a cél, mert az elsőnek ily vízen való utazás mestersége, én pedig nem értek hozzá semmit. Te pedig, ifjú lévén, minden útnak édes örömet léptél volna. Azonban 14 napig minden keserűség nélkül folyt utunk, és csak szinte Sistov városátul fogva jött rám ezen hideg, mely hat napokig csak kevés szabad és tűrhető pillanatokat engedett, és ez üdőnek legnagyobb részét, szívszorongatások és elfulladások közt [töltém], s egyéb régi nyavalyák hozzájárulván, úgy annyira elnyomott, hogy szokszor a kétségbeeséshez közel, életemnek rövid úton véget akartam szakasztani. És ha a léleknek halhatatlanságát nem hinném, Istenbe nem bíznék, ennyi fullasztó kínokat nem tudnék tűrni. Ezen sorokat én Néked azért diktálom, hogy a jó barátinknak (ha az Isten ezen kínoktól ki akarna szabadítani) minden publicitás nélkül mutassad meg. Magyarország fölemelésére csak három eszköz van: nemzetiség, közösülés és végre más nemzetekkel való kereskedési összekapcsolás.

Ezeket kötöm nektek szíveitekre, emeljétek az elsőt tehetségtek szerint fel, s díszítsétek igazi nemesség által. Fejtsétek a másodikat ki Buda-Pest fővárosunkban. Tegyetek mindent, hogy Buda-Pest megszűnjön egy vak zsák lenni, s ennek elérése végett a Duna vizét hajózásnak s kereskedésnek nyitni kell. Akik ezen sorokat olvassák, és azt a Te belátásodnak engedem át, édes Waldstein! emlékezzenek rólam, fontolják meg a mondottakat, és mily nehéz pillanatban írást azokat.

Ha meghalnék, s még tízannyit kell szenvednem, mint szenvedtem, örömet fogok kiműlni, és amennyire lehet minden morgás nélkül; csak erős lelkű s tiszta hazafiságra buzdítson ezen egy-két szó.

Virágozzék s boldoguljon drága anyaföldünk!

*Költ közel Hirsovához a Dunán, július 17-én 1830-ban.*

Hogy pedig tévedés ne történjen, intelek barátságosan Titeket, legyetek törvényes királyunknak és dinasztiajának hív jobbágysai, úgy mint én. Isten, Mária úgy segéljen, úgy éltem, úgy halok. Ha pedig lehet, mindég veletek leendek!!!

Széchenyi István

## 7 Pest város polgárságának

Pest, 1832. május 24.

Érdemes Polgárság!

Hat esztendeig foly a pesti verseny; s noha nevezetes sikere eddig nem lőn, mégis egy és más hasznosra már ada alkalmat, és bizonyosan tagja azon láncolatnak, mely a honi erőknél Pest s Budára összesíttetése által egykor a közjó előmozdításában némi kis részt tanni venni fog. Buzdítottván e gondolattal s nem különben attul, hogy az említett tárgynak itteni jobb kifejtése végett az országnak külön részeiből 13 000 aranynál nagyobb tőke kerekedett már ide, s ezenkívül tetemesb ideig-óráigi adományok is gyámolítják azt – s meggondolván, hogy az Érdemes Pesti Polgárság is már négy esztendő óta egy száz aranyat érő billikom adása által nemeslelkűleg járul hozzá –; arra bátorítja az alulírtat, hogy minekutána 1833-ik esztendei tavasznak lefolytával megszűnik a Pesti díjra tett aláírás, s azzal a száz aranyat érő billikomnak kitétele, már most nyitassék meg egy új díjra való ív, spedig 1834-től 1838-ig kereken öt esztendőre. A feltételek, melyek a jutalom megnyeréséhez vannak kötve, maradnának az eddigiek, ti. hogy azért az Ausztriai Birodalomnak minden hon csikózott nevelményei és kancái gyepre kelhessenek; 1600 pozsonyi ölre legyen kitűzve az ismételve futandó pályakör, és a teher 3 esztendő 87 font, 4 esztendő 102 font, 5 esztendő 109 font, 6 esztendő 113 font, kanca két fonttal kevesebbet viszen. Bejelentés a pályanap előtt egy hónappal. Ahelyett azonban, hogy eddig egy 100 aranyat érő billikom vala jutalom, és még lenni fog 1833-ban, ennek utána azon sommáért, mely bégyül, mindég valami ezüsből készült s hasznavehető medence, serleg, kanna, gyertyatartó, villa, kanál sat. készíttessék, Pest városa címerével meg legyen mindazáltal jegyezve; úgy, hogy lassanként az ország minden részeibe el-el jusson a köztárgyra szánt jutalomnak egy kis jele. A jutalom miségének elhatározása, készítése s megvásárlása pedig bízassék a tekintetes városi tanácsnak egy és a pesti választott polgárság két tagjára, kik ezt mindig azon sommához fogják alkalmaztatni, mely aláíratatik, s mely itt most elhatározva nincsen. – Ezek után magam ajánlása mellett illő tisztelettel vagyok az Érdemes Polgárságnak alázatos szolgálja:

Gróf Széchenyi István  
választott polgár

## 8 Lunkányi Jánosnak

Pest, 1833. július 7.

Barátom! Füleim teli vannak a sok mendemondátul: „Széché[enyi] Ist[ván] Csokonyát eladja, teli van adósággal etc.

Mások így: „írni tud a jobbágy mellett, most nyúzza; tisztjei mindent előre eladnak, erdőket kivágják etc. etc. etc. Ez mindannyi pletyka, tudom, de éppenannyi ráintő, rábeszélő, adnánk el.”

Ha teszem, 1 000 000 pengőért eladatna. Lássá csak, mire lehetne fordítani a pénzt.

200 000 adósságfizetésre – attul negative jövedelem 12 000

100 000 mindig kéznél à 4 percent – 4000

100 000 külföldön à 3 percent – 3000

200 000 Pesten egy bérház à 4 – 8000

600 000

Maradna egy kis jószágvételre 300 000

Das Leben ist aber kurz, die Zeit fließt. Wir müssen handeln. Már meg van pendítve a dolog, és ártani fog, ha nem vesszük egészen keresztül, vagy el nem fojtjuk. Én az elsőt akarom. Handeln Sie also. Je mehr desto besser – 1 000 000 ist aber auch genug. Nur vermeiden Sie alle Unterhändler. Sprechen Sie selbst mit Schafgotsch. Ich habe Czindery in Vertrauensgesetzt. Er wird mir helfen. Sie können mit ihm sprechen. Er wird davon prevenirt seyn. Zakany etc. sollten wir so wie Barcs, wenn es gehet aus der Conscription heraus lassen. Das kann man einstweilen behalten.

Wollen wir Güter kaufen, so nehmen wir lieber Etwas an der Donau von der Kammer. Onnét én némi Connexióim következésében jutányosabban vehetnék. – Übrigens ist ein Haus in Wien oder Pest mehr werth wie ein Gut; und noch ist Zeit, in diesem Orte mit ungeheurem Profit zu bauen. Auf jeden Fall wäre es gut von Schafgotsch 100, oder 200 000 fl. C. M. indess auf Csokonya zu nehmen etc. etc.

Festetich Antalnak, Orczinak etc. etc. legnagyobb jövedelme most is pesti ház, und wie nimmt das zu!

A propos – Schreiben Sie an Brezenheim nichts. Sorgen Sie nur, dasz das Gethier durch Vaiss etc. auf das 30<sup>sigst</sup> amt von Ofen befördert werde; NB als Muster und Model, für die Fabrique des Fürsten Brezenheim in Regécz.

Haben Sie Alles begehrt von A bis Z. Den Agenten nicht vergessen – Provisionen des Banquier auch nicht – so schreiben Sie mir, und senden Sie mir eine Copie der Rechnung nach Orsova. Ich werde an Br[eczenheim] sodann selbst schreiben.

Biedermannak ezen levelét vettem.

Die Wolle gehet noch immer hinauf!

Isten védje, s írjatok, Stepanek is, Uri, Nevin, Hild interessieren mich

Pest, Július 7<sup>ikén</sup> 1833.

Széchenyi

Holnap megyek korán reggel!

## 9 Lunkányi Jánosnak

Semlin, Július 22<sup>ikén</sup> 1833.

Tegnap jöttem Orsovából, minekutána minden jurisdictiókkal, Serbus, Török, Oláh s Muskával magamat contactusba. tettem. Sokat végeztem „morális tekintetben”, s nemsokára a technikára megyek át. Es ist viel zu machen, aber Zeit und Geld ist in grossem Grade notwendig!

Puthon azt írja: „Bei näherer Untersuchung fanden wir, dass die Wäsche Ihrer Wolle nicht gar so schlecht ist etc., sind wieder Käufer, und werden Sie abwarten, damit wir im October darüber sprechen mögen, etc.”

Én, *éppen szorosb összeköttetésemnél fogva* nem szándékozok Puthonnal, *gyapjú összeköttetésben* lenni. Durch die nötige delicatessen die man zwischen „näher bekannten observiren muss” würde ich am Ende immer verlieren. Ennélfogva én most Puthonnak érézben semmit se fogok írni, később pedig ilyesvalamit: Im Jahre 1832 hat mein Director, durch meine eigne Veranlassung die Wolle für 1833 (die Sie kauften) ganz unter ihrem Werth hingegeben. Ich machte ihn deshalb Vorwürfe, und zwar ungerechter Weise, da ich die Anlass war. Der Director erbat sich deshalb die Vollmacht, über die Wolle 1834 ganz und gar disponieren zu können. Ich habe also in der Sache nichts mehr zu sagen.

És most Önt igazán fel is hatalmazom, adja 1834<sup>iki</sup> gyapjumat, mikor s mi áron csak akarja. Két condiitiót teszek csak: 1° Hogy minden esetre 10 000 pengőt vegyen foglalót, és contractust csak egy esztendőre kössön.

Nun können Sie frey schalten und walten, und deshalb, defacto die Wolle wem andern geben. Puthon darf von diesem Brief nie, aber nie Etwas erfahren, das versteht sich von sich selbst.

Kérem, Mándon – vagy hol köszény találtatott NB. jószáginkon – ásatna egy kissé mélyebbre, um zu sehen, was die Quantität ist, küldetne okkal s móddal vagy öt fontot, s ha lehet egy darabban Pestre [a] Casinóba *Casa restante*, ti. hogy várjon ott bé, s ne küldessék utánam. Emellett pedig tegyen calculust, mennyibe kerülne nekünk egy mázsának áása s Dunáig küldése, hol ti. legközelebb érik a Dunát. Ön pedig egy kis quantitással tenne s tétetne próbákat, wie es brennt, was es für Bestandtheile hat etc. etc.

*Stadium*-mal hogy vagyunk? Jó lenne Vigandnak írni. Csak lassan-lassan küldené bé országunkba, s hogy én is kaphassak tüstént néhány példányt.

S hát épületünk miképp van? Megyen-e előre? Mikor leszen födél alatt?

Nevin mit művel? Christine már megjött, s fog-e Nevin ítélete szerint még léphetni pályára? Kész-e már az interimalis istálló? S hát Uri dolgozik-e? Hogy megy a gyepe előre? Voltak-e esők? S hát Stepanek mint végezte bé dolgait? Szólítsa fel Nevint, Urit, Stepaneket, írna mindegyik. Ön pedig, minden kérdésemre, ha bár csak egy sorral is, feleljen.

Volt-e Liechtenstein Cenken? Vitorlás hajónk conservaltatik-e? S hát gondolkoztatok-e egy kissé über einen kleinen Hafen? Szalay, úgy emlékezem, egy kis rajzot készített is már? S hát a Palatinus Templomról eszmélkedett-e már? In diesem Jahr will ich weder Eins noch das Andern machen lassen; aber so Gott will im 1834. Und zwar, den Hafen, vielleicht combinirt mit der Schafschwämme „auf jeden Fall”, den Palatinus Tempel aber nur dann, wenn ich 1° Meine Hand frey als Commisair habe, 2° Nichts, oder nicht viel aus meinem eigenem Sack in der Commission auszugeben habe!

S hát a szévi (Pölöskénél – nem tudom jól van írva) regulatióból lesz-e valami? S 1834<sup>ben</sup> nem fogunk-e építeni cenki birkaaklot? Das muss alles pro et contra, recht reif erwogen werden. Wegen den moralischen Eindruck hätte ich einen gut geregelten Mayerhof



in Zinkendorf sehr gerne. Es ist wahrscheinlich, dass mich Revitzky etc., etc. nächstens besuchen werden.

Végre Csokonyával miképp vagyunk? Ich gebe den Plan nicht auf. Ha teszem 800 000 pengőt kapnánk érte, 2 vagy 3 ezer forintért egy bazárt kellene Pesten építeni. Das würde 4 procent eintragen, und wäre, bei den jetzigen unsicheren Umständen quasi quasi die beste Proprietät. Solid bauen, mit Kupfer decken. Welche Revolution kann das zerstören etc. etc. etc. Es müsste aber auf Spekulation gebaut seyn. Ich würde dem Erzherzog den Vorschlag machen, dass ich „*sein Project ausführen will*“ nämlich das alte 30<sup>ssigst</sup> amt zu einem Bazar, 2 Stock hoch bauen, für dessen Grund und eine bestimmte Summe, *die man mir zahlte*, hingegen ein neues 30<sup>ssigst</sup> amt vis à vis dem Mercantil Haus errichten. Ezt ő annyira kedvelné, hogy ítéletem szerint jó, s jutányosan el lehetne végezni.

Zinkendorf, Pölöske, Szentgyörgyvár, ganz Schuldenfrei. Ein tüchtiges Zinshaus in Pest, und einige Capitalien – und disponibles Geld – wären mir, meiner Familie geholfen, machte einen guten Eindruck, denn Csokonya sieht kein Mensch, der Bazar hingegen in einem 5 Eck, zwischen der Bruckgasse, Theater, Vogel, Halesel etc. etc. etc. wurde die Aufmerksamkeit eines jeden fixiren.

Ich bitte Sie, denken Sie sich in meinem Wunsch ganz ein; stellen Sie Ihre Activität, Gewandtheit und Klugheit auf die Probe, und schreiben Sie mir hierüber auch ganz offen.

Finden Sie einen Käufer, so packen Sie ihn auf, Stellen Sie ihm Csokonya in ein helles Licht. Einige Fachsen werden nicht schaden und Champagner etc. etc. etc. schliessen Sie sodann, *bis auf meinen Ratification* ab. Ich möchte im Laufe dieses Jahres alles beendet haben. „Man muss wetten und wagen um eine Krone zu erjagen“ – sagt Schiller. Mi is merjünk valamit. Praecipitiren heisst nichts, nun ist aber die Sache quasi 10 Jahr im Project, és már igen is sokan beszélnek felőle.

S most Isten éltesse. Én megvagyok. Minap igen közel voltam a másvilághoz. Közepette a Dunának, nem messze a cataractusoknál, megkapott a legdühösb szélvész, melyet tapasztalak, s anélkül hogy látnánk, hol vagyunk, hova megyünk, legnagyobb méreggel egy zátonyra hajítatánk, melyen csaknem felfordultunk etc. etc. etc.

Das Leben ist kurz, wir fangen an – oder sind viel mehr, schon alt. Weg also mit dem Nest Csokonya, das uns wenig Geld, aber viel Kummer reicht!

Széchenyi István

## 10 Lunkányi Jánosnak

Orsova, 1833. augusztus 23.

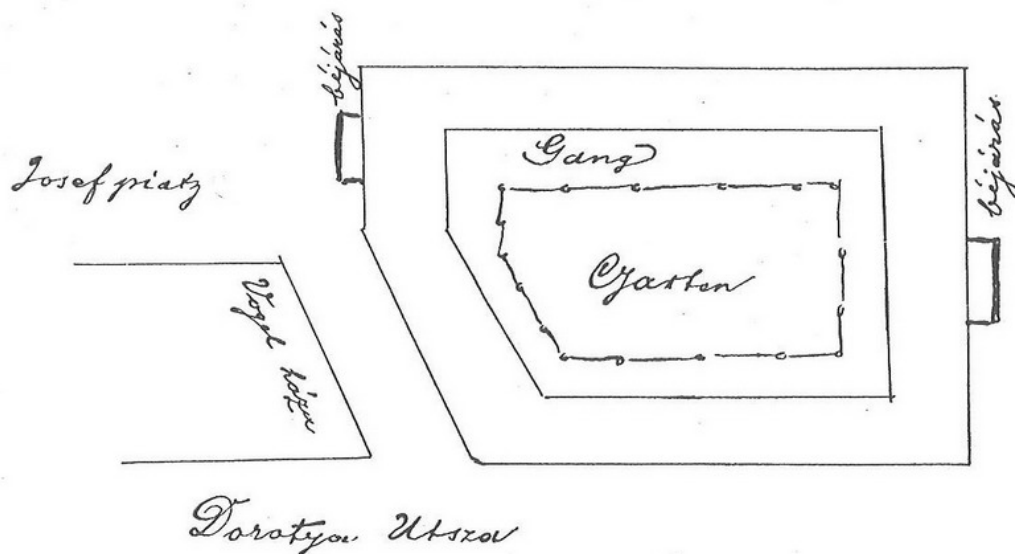
Reparation d'honneur! Csak néhány nap előtti levelemben dorgálám, hogy nem ír, s íme, ma veszem aug. 2., 8. és 11. leveleit, s ezeken kívül Uri és Stepanek leveleit is, csak Nevin nem méltóztatik írni. Tán mert két ura van!

Ami a Testamentumot illeti, igen jól tette, hogy nyíltszívűséggel szólott hozzám. Mit tett egyébiránt Lajos – Pál bátyám, s mit fog mondani a világ, nem bánom, s eziránt aggódásom nincs, mert én csak meggyőződéseim után fogok, s szoktam cselekedni, s ha nincsenek gyermekeim is (tán hasztalan gyermekeim), van hazám, vannak hazámfiak etc., etc., etc. Ezt a tárgyat hazaérkeztemkor Önnek minden megnyugtására tüstént el fogom végezni, s kivált – denn eine Hand wäscht die andern – ha csokonyai eladásomat addig sikeresen előmozdítja.

A Dunát kivéven, mert ennek most kirekesztőleg élnem kötelesség, semmi nem érdekel annyira, mint Csokonya eladása, pedig, mert minél jobban s jobban ismerem honi körülményeinket, annál erősbén félek „zavartul”, s aztán mert egy jó, hasznos építményt rakni Pestre, annál is inkább nagy kedvem volna, hogy ezen gondolatot Ön is helybenhagyja. Ergo prudenter sed alacriter! Nicht übereilen, aber das was man heute, schon thun könnte nicht auf morgen lassen! [...]

A bazár építése – ti. hogy a harmincad helyén akarnám azt – maradjon köztünk. Ha el van adva Csokonya, akkor a Palatinust ily propositióval fogom meglepni:

„Ich wünsche das 30-<sup>ssigst</sup> amt, so wie es im Plan ist gegenüber vom Handlungshaus aufzubauen, und bitte deshalb das alte 30<sup>ssigst</sup> Amt wie es stehet – aus dem ich einen Bazaar bauen will – und Geld.” Ez már régi projectum, de nem volt, ki fel akarta volna vádolni, s csak 20 000 pengőt akartak – ha jól emlékezem – ráfizetni. 40 000 wären recht gut, s majd meglássuk. Es muss aber das grösste Geheimnis seyn, damit die Überraschung grösser sey. A herceg igen szeretné, mert oly könnyen semmi által nem szebbülne annyira a város. A Bazár pedig irregularis formában, melyet nem lehetne, s nem is kellene változtatni, 3 emeletre, rézzel födve, s kapuk nélkül építtetne, belülről egy tágos Gang – mit einem Vordach – s udvar helyett kert. A Theatrum s József piac előtt két fedél alatti bejárás p. o.



Belül és kívül boltok, kávéházak, sátorok, verandák etc. Casino, Tudós Társaság a házban etc. etc. etc. Azt hiszem, derék famíliaház lehetne, és 4 percentet csak hozna. Nékem pedig mindenesetre valami kis hasznót, s kivált moraliter csak okozna! Es wäre ein Art Triumph 2 Häuser auf Einmal zu bauen!

E leveletem tán Cenken kapja. Nézze meg a gyepet, lesz-e valami belőle, és 1834-re használható? Ugyancsak kell vigyázni reá, ismét ne romolják, kivált a kőhíd rakása alkalmával.

Az allé-erdőőrző különös gondot fordítson rá. S hát az új ház? Mi lett belőle? A pince nem teli vízzel? Sagen Sie mir ausführlich darüber, és a magasb földél, nem áll-e felette rútol?

Amit Ön függetlenségemről jegyez meg, tökéletesen igaza van, de úgy látszik: vagy már benn vagyok az igen jó útban, mert eddig csak „tettem, és éppen nem kérdeztem”, vagy soká k. biztos nem maradok. Um hier zu sitzen ohne bestimmt zu wirken, bin ich viel zu alt, und – sans me faire un compliment – viel zu gut.

Többek közt, ki a soproni főcálisunk? Ki van már nevezve? És kicsoda? Elfelejtém, tehát írná meg.

Isten áldja. Elalszik a gyertya, s kiesik a penna kezemből.

*Orsova August 23<sup>ikán</sup> 1833.*

Széchenyi

## 11 Tasner Antalnak

*St. Miklós, Octob. 13<sup>ikán</sup> 1833.*

Itt azt hallom, Jantsik, bécsi vámnak egyik igazgatója annyira feleleveníté a Duna-hajózás ügyét, hogy már arrul is szólnak: vajon nem volna-e jó a pesti Újépületet rakháznak etc. tenni! Legrégibb urak azt mondják *Nékem* (!): Die Folgen sind nicht zu berechnen, ein ganz neues Leben – englische, französische, amerikanische Dampfboote werden bis Pest kommen etc. Ohó! És hahaha!

Egyébiránt némieket kívánok kegyedtül, és ez ok miatt írok is.

1. Vadászom minden ezüstömet pakolja ki, s rakosgassa kellő s rendes helyére.

2. Istenért, barátom, ügyeljen a zsebszótár hibátlanságára. Nem verhettem fejemből ki egész éjjel. Higgye, annyi súlyt tulajdonítok e tárgy tökéletes végbevitelének, hogy önnek valóban egész figyelmét megérdemli. Lelkére kötöm, „eszközölje a dolgot” a miképpent önre hagyom. – Sietve

Széchenyi

Ma vacsora után ismét odébb megyek, hihetőleg holnap reggel Pozsonyba, estve pedig Cenkre érkezendő.



*3. Tasner Antal*

## 12 Szőgyény Lászlónak

Orsova, 1834. szeptember 6.

Tisztelt Barátom!

Igen-igen bánom, hogy személyesen hozzád most szerencsém nem lehet, és ekképp azon igen tökéletlen módhoz kell nyúlnom, levél által közleni Veled nézetimet s kérésimet. Az utolsó pesti közgyűlés alkalmával az végeztetett a színház dolgában, hogy 1836. esztendőnek távaszáig felfüggesztessék annak építése, de akkor, ha jobb hely addig nem találtatnék, csakugyan a Kerepesi úton Grassalkovich fundusára rakassék.

Jobbhelyet, mely a célhoz illő, bizonyosan fogok találni, de egész aggodalmam azon pénz körül forog, mely a ház díszes felépítésére szükséges, s melynek bírásával eddigelé még nem dicsekedhetünk. Sok tekintetnél fogva a lotterianál e célra nézve jobbat nem ismerek. Sajnálom, hogy eziránt gondolataimat pesti együttlétünkör nem közlöttem Veled, de akkor oly bizonyos valék, hogy a Kerepesi úton fog Melpomene megtelepedni, hogy a dolog további kifejléséről nem is akartam hiábavaló szót veszteni. Most azonban, midőn semmi elhibázva még nincs, kérlek, pártold Te is a lotteria dolgát. Pest vármegye nemsokára beadandja a lotteria részletesebb tervét a Helytartótanácsához, hol amennyire lehetett, a mezőt egy kissé már előkészítém. Onnét Tihozzátok megy. Kérésem tehát ez: eszközölnéd nálatok a dolog felfüggesztését visszajöveletemig, ha csak sejdíteni is lehetne annak kedvetlen dülését. Informatiótól sok függ. Lesz-e sikere, nem tudom, de a próbát megérdemli. A dolog kivitelére nézve azt vélem, hogy kedvetlen felvétel és határozás iránt consequentia egy cseppet sem bilincseli a Helytartótanácsot és Kancelláriát, de az ügy tán egy kissé azon nézetekkel, melyekkel az ország rendei bírtak, és azon nehézségekkel látszik összeütközni, melyeket, ha nem csalatkozom, ki is jelentettek már. Mily benyomást fog a dolog a diétán tenni, az majd az én dolgom lesz. A tárgy, kedves Barátom, oly szövevényes, hogy arról csak szólni tudok, de – kivált sok egyéb foglalatosságaim közt – írni nem. Kérlek tehát, ügyelj csak arra, hogy visszajöveletemig a lotteria dolga egészen tönkre ne jusson.

E tájékban több nap óta vagyok már, dolgom felette sok, egészségem pedig kevés: Éljen addig is, míg meglátjuk egymást boldogul, és szeresd egy kissé hü barátod, to be or not to be that is the question.

*Orsova, szeptember 6. 1834.*

Széchenyi István

## 13 Fáy Andrásnak

Orsova, 1834. október 29.

Tisztelt Barátom,

Október 21-ki levelét tegnap vettem, éppen a nap, midőn tíz 24 órai fogság után a suppaneki vesztegházban testi szabadságomat ismét megnyerém.

Minél többet gondolkozom a Budapesti játékszín ügye felől – mely igen fekszik szívemen –, annál szebb színben tűnik előttem fel e tárgy körüli jövőendő. Azon veszedelem, melyben ezen ügy van, fogja megszerezni szükséges pártfogóit. Míg személyesen fel nem megyek azonban, iránta semmit nem tehetek; részint mert körülötte sokkal többet szólni és tenni is, mint írni lehet, részint pedig, egyenesen megvallva, mert nincs egész Budán senkim, vagy jobban mondva senkink, ki e tárgy iránt elég szívvel, ésszel és tehetséggel is bírna.

Mikor megyek fel, nem tudom még. November 3-ikán Pesten akartam lenni, de most, minekutána török biztos rendeltetett Konstantinápolybul ide, velem a dunai szirtekről értekezendő, őt itt bevárnom annál inkább kötelesség, mert ezen egybejövetelnek legszebb hasznát remélem aratni. S így meglehetne, hogy ha kivált még egyszer Viddinbe is menni és ezután egy ismétli 10 nap tartó veszteglést kiállni kényteleníttetném, november vége, december eleje előtt alig lehetnék Pesten, sem a megyei, sem a tudományos társasági gyűlésben részt nem vehető.

Dolgaim tenger sokasága miatt részletesen, de még világosan sem fejezhetvén magamat ki. Ami a színház dolgát illeti, azokon kívül, melyekért Pesten felszólítám Önt, csak arra kérem, „Hozza azt a lehető legnagyobb zavarba, de gerjessze egyébiránt a közönségnek szánakozását is körülte minden módon”, a többin majd elmegyünk Isten segítségével, és könnyebb lesz a nagy zavarban elrendelni a dolgot, mintha a zavar és baj még éretlen volna. A Tudományos Társaság iránt pedig, akár Kölcsey, akár Schedel lesz titkár, mindegy, csak senki más. Ami a választásokat illeti továbbá, légyen Ön ébredt, rendelje el embereit, s remélem, a jók győzve jókat fognak választani megint. Ami illeti végre tavaly nyert diadalmunkat, a Tud[ományos] Társaság célirányosb elrendelése körül, az ezentúl csak az igazgatótanács előtt lesz felveendő, melyre Teleki tán csak bévárand. Legőszintébb barátsággal nyújtom jobbomat.

*Orsova, October 29. 1834.*

Széchenyi

A pesti Rendekhez benyújtani akartam s minap említettem kinyilatkoztatást sok okbul nem küldöm.

## 14 Georg Sina bárónak

*Pest, 1835. február 17:*

Méltóságos Báró Úr!

Mi, alulírottak február 17-én 1835. a másolatban ide mellékelt folyamodványt intéztük Pest-Buda szabad kir. városok tekintetes tanácsához. De azóta a Pest és Buda közt építendő híd ügye egy törvény által, melyet a magyar országgyűlés hozott, oly. nagy lendületet és kedvező fejlődést nyert, hogy tökéletesen meg vagyunk győződve, miszerint az említett építés fogatosítása a legbiztosabb alapokon nyugszik, és pedig azért, mert annak nemcsak technikai sikere minden kétségen kívül van már, hanem egyszersmind nyereséges oldala is rendkívül kecsegtetőnek és fényesnek mutatkozik, úgyannyira, hogy az egésznek tökéletes kivitelére immár csak egy fő kívántatik, mely magában egyesítse mindazon tulajdonságokat, melyekkel Méltóságod oly nagy mértékben van felruházva.

Felkérjük tehát ezennel Méltóságodat, szíveskedjék ezen ügyet komoly fontolóra venni, és vállalatunk élére. állván, azt bölcs belátása szerint életbe léptetni.

Fogadja Méltóságod legőszintébb tiszteletünk kifejezését, mellyel vagyunk Méltóságodnak alázatos szolgálói

Kappel Frigyes  
Kovács Zsigmond  
gr. Széchenyi István  
Tüköry József

## 15 Buda. és Pest városának

Pest, 1835. február 17.

Nemes Tanács és Választott Polgárság!

Alulírtaknak tudtokra esett, hogy az országgyűlésen mind a Tekintetes Karok és Rendek, mind a Méltóságos Főrendek tábláján országos határozásként megállapított azon elv, mely szerint egy Buda és Pest közt építendő állóhídon, meghatározandó jegyzék szerint és bizonyos esztendőig, mindenki különbség nélkül köteles lenne vámot fizetni; megértették továbbá azt, hogy e határozat következtében az országgyűlés által egy választmány küldetett ki, és itt már meg is érkezett legyen, mely a két nemes várost e tárgybani véleménye és szándékának kinyilatkoztatása végett felszólítaná.

Mínthogy ehhez képest nem gondolható, hogy az országosan egybegyűlt Tekintetes Rendek, a fenséges kormányval egyetértőleg oly végzéseket állapítanának meg, mint amilyen sarkalatos törvényeink egyikének ideigleni felfüggesztése, anélkül hogy a kérdéses állóhíd építését telhető hathatósággal eszközölni nem óhajtanák; de továbbá a két testvérváros lakosinak hazafiúi gondolkozásmódja is isméretesb előttünk, mintsem legkevesbé is kétkedhetnénk, hogy a tárgy sikeresítésére ők is mindent, mi csak hatalmukban áll, el fognak követni: ugyanazért ezennel illendően kérjük a Nemes Tanácsot és Választott Polgárságot, méltóztassék oly végzéseket hozni, és az országgyűlésről kiküldött tekintetes választmánynak oly értelemben nyilatkoztatni ki magát, miszerint Buda és Pest közt építendő nemcsak célirányos, hanem a két város díszére is szolgálendő állóhídnak felállítását egy részvényes társaság vállalhassa magára.

Ezen kérésünket pedig azon okbul intézzük mi alulírtak a Nemes Tanácshoz és Választott Polgársághoz, mivel eltökéltük mi egy olyas, az érintett állóhíd építését eszközözlendő részvényes társaságnak alapját megvetni, amennyiben tudniillik a törvényhozó és végrehajtó hatalom oly igazságos és méltányos határozatokat fog megállapítani, és törvény által megerősíteni, melyek hasonló társaságok egybeállítását lehetővé teszik.

A Nemes Tanácsnak és Választott Polgárságnak alázatos szolgálói

*Pest, február 17-én 1835.*

Gróf Széchenyi István  
Kovácsnai Kovács Zsigmond  
Kappel Fridrik  
Tüköry József



## 16 Tasner Antalnak

Pozsony, május 1<sup>o</sup> 1835.

Barátom

Ma reggel Cenkrül jövőn ápril 28<sup>ik</sup> levelét itt találtam. A 2 verseny kimenetele az egészre nézve jó és célirányos volt, azért nem bánom sikerét.

Pesti házamat hihető, jó darab ideig nem fogom lakni, mert mostani állapotjában nem elég kényelmes, újraépítésére pedig nincs időm. A feltétel tehát az: kevés költséggel, idővesztés nélkül, és a háznak megrongálása nélkül belőle a lehető legnagyobb és biztos kamatot húzni. *Eszközölje ezt.* A pincére nagy szükségem nincs, azért ez ne legyen akadály a fenti lakásnak kiadása ellen. Ma délután tandem aliquando országos küldöttség ül egybe a híd dolga iránt, s a kisebb küldöttség, mely Pesten volt, beadja jelentését.

Holnap alkalmasint ismét Bécsbe megyek, a versenyt ott kitartandó. Visszajövelemtkor, itt vagy 10–14 nap akarok maradni – de ez köztünk – sok okoknál fogva, és mert a híd dolgát legalább az országos küldöttségnél bé szeretnémvégezni. Írjon folyvást ide.

Jó lesz Dessewfly Aurélnak et Co. néha megmutatni a casinói candidatusok üres helyét!

Gr. Andrassy György ugyan eljön-e a versenyre Pestre, és mikor? Hrasko miatt jó lesz mindennap egy-egy kicsit tenni. Ó, isten bizony igaz, hogy egy bolond többet ronthat, mint amennyit ezer bölcs etc. etc. etc: – enřin de la patience!

Jó volna Heinrich kapitánnyal kimenni, a versenyhelyt megtekinteni; tán nem ártana azt egy kissé gurgulázni!

Vay adott pénzt a. Pesti-Versenyre és Állattenyésztő T[ársaság]ra. A Károlyi Stakes incassatiója foly-e?

Burthpurra az idén csak 6 – ha jól emlékezem magam – *írta magát alá*, de több mint 13 – ismét ha jól emlékezem – hágat véle. Jó volna ezt tüstént rendbe hozni, mert most még Sahländer uramat könnyebben lehet controllálni. *Aláírás saját marokkal* nem szükséges, de tudva legyenek a hágatók legalább, hogy végképp a philosophiája a dolognak, ti. a „fizetés el ne maradjon”.

Széchenyi

## 17 Pest város tanácsának

Pest, 1835. június 23.

Tekintetes Magistratus és Községtanács!

Az Állattenyésztő Egyesület 1835. május 28-án a tekintetes Magistratushoz és Községtanácsához egyúttal azt a kérést is megismételte, szíveskedjék kebeléből bizottságot kijelölni, mely a mondott egyesülettel érintkezésbe lépne annak megtárgyalása végett, miként volna lehető az Üllői és a Soroksári út közötti legelőt – hol a versenyek tartatnak – megjavítani, szépíteni, és céljához közelíteni: E kérésnek engedve, a tekintetes Magistratus és Községtanács t. c. Seeber Károly polgármester, Korher János tanácsos, Kolb János szószóoló és Gömör András választópolgár urak személyében e célból bizottságot küldött ki, és a június 13-án tartott megelőző tanácskozás után egy deputáció, melynek tagjai: a nevezett polgármester és szószóoló urak, valamint az Állattenyésztő Egyesület részéről – mely időközben Gazdasági Egyesület nevet vette föl – Heinrich János, Mayerffy Ferenc, báró Orczy György urak és alulírott, a helyszínre kiszállt, és a következőket végezte:

1. Hogy Heinrich János, Mayerffy Ferenc urak és alulírott személyében egy albizottság, a városgazda és városi mérnök úr bevonásával nevezett legelőre még egyszer kiszálljon, s a Gazdasági Egyesület kívánságainak gyakorlati kivihetőségét kiderítse, ami folyó hó 15-én meg is történt, és

2. Hogy kívánságait az Egyesület világosan és határozottan nyilvánítsa, és a tekintetes Magistratusnak és Községtanácsnak előterjessze.

Miután én, alulírott, a mondott Egyesülettől nemcsak fölhatalmaztattam, hanem föl is szólítottam e kérelmet mihamarabb papírra vetni és benyújtani: nem mulasztom el eme kötelességemnek ezennel leggyorsabban eleget tenni, kérve: a tekintetes Magistratus és Községtanács e tárgyat szíveskedjék azzal a figyelemmel és pártfogással méltatni, minek bizodalommal elébe nézhetni vél olyan egyesület, mely Őfelsége, legkegyelmesebb királyunk közvetlen kegyelmének örvend, valamint tagjai között szerencsés Ő cs. kir. Fenségét a főherceg nádort és a császári ház több fenséges hercegét is nevezhetni, s melyben a tekintetes pesti Magistratus és a tisztos polgárság urai közül is megannyian részt venni szívesek.

Építve ama serény buzgóságra, melyet a tekintetes Magistratus és Községtanács minden alkalommal közhasznú célokért tanúsított, építve továbbá arra a kegyre és elnézésre, mellyel a tekintetes Magistratus és Községtanács személyemet mindenkor jóindulatúan kitüntette, bátor vagyok tehát a Gazdasági Egyesület kívánságait a következőkben előadni, és a tekintetes Magistratus és Községtanács bölcs határozata alá terjeszteni:

A Gazdasági Egyesület a versenyfuttatást – mi egy lesüllyedt lótenyésztés fölemelésének elismert erős emelője, s az egyesület hatókörének egyik ágát képezi – még szilárdabb alapra kívánja helyezni, mint aminőn az máris, évenkénti díjak jelentékeny alapításaival nyugszik. Ehhez elkerülhetetlenül szükséges tökéletesen sík, homokmentes terep. Ilyen azonban Pest város határán belül föl nem lelhető; ezért egyenesen művileg készítendő, miből természetesen következik, hogy a Gazdasági Egyesület akadálytalanul csak egy privatizált területtel juthat apránként közel az előzőkben kimondott célhoz.

Ezt előre bocsátván, bátor vagyok ide mellékelve előterjeszteni ama legelőnek helyszínrajzát, melyből a tekintetes Magistratus és Községtanács bölcsessége szerint megállapíthatja, mely az a tér, melyet a Gazdasági Egyesület birtokolni kíván, és hogy ennek területe 235 holdat tesz ki.

Ki az eddig feltátráról méltányosan kíván vélekedni, a Gazdasági Egyesületnek egy privatizált terület birtoklása iránti kívánságában nem talál szerénységet: mert bárki gyakorlatias személy számára világos lesz, hogy a helyszínrajzban megjelölt 235 hold csak

akkor lesz planírozható és a versenyfuttatás céljára és kiváltképp a lovaglandó versenyparipák részére alkalmassá tehető, ha itt-ott a homok megkötése végett fákat ültetnek, számos helyen a gyepet fölszedik, a terepet planírozzák, és a gyepet ismét elfektetik, és itt-ott a gödröket és mélyedéseket feltöltik stb., egyszóval, ha az, mit verejtékes fáradtsággal és költséges munkával elkészítettek, mindig és ismételten el nem rontatik:

Másfelől a Gazdasági Egyesület nagyon is méltányosan gondolkodik, semmint hogy a tekintetes Magistratushoz és Községtanácshoz szerénytelen kérelmet intézne, s ennek folytán úgy nyilatkozik, hogy eltekintve a közvetett haszontól, mely a Gazdasági Egyesület és különösen a versenyek által Pest városának már részéül jutott, és a jövőben bizonyosan még inkább jutni fog, az Egyesület a városnak – melynek felvirágzása a haza minden barátjának igazán szívügye kell hogy legyen – közvetlen hasznát sem kívánja veszélyeztetettnek, megrövidítettnek látni:

A helyszínrajzon megjelölt 235 hold annak a legelőnek egy részét képezi, amelyet a város Schmidt András úr örököseinek bérbe adott. A Gazdasági Egyesület tehát, ameddig az a bérlet még érvényben van, a mondott terület használata felől a jelenlegi bérlőkkel tárgyalna. A tekintetes Magistratus és Községtanács részéről azonban szükséges volna, hogy egyelőre eme terület privatizálása is engedélyeztessék; mert a Gazdasági Egyesület természetesen addig nem gondolhatna e terület megjavítására, amíg az legelőként szolgál, és több év is veszendőbe menne, mely idővesztés mindenütt, de különösképp ott fájdalmas, hol fák ültetéséről van szó. A jelenlegi bérletevek elteltével azonban a Gazdasági Egyesület a sok ízben említett 235 hold legelőt közvetlenül a tekintetes Magistratustól és Községtanácstól kívánná 15 évre, olyan feltételekkel bérbe venni, amilyeneket a tekintetes Magistratus és Községtanács jóakarátulag megszabni óhajt.

Magától értetődik, hogy a Gazdasági Egyesület semmiféle jurisdictiót gyakorolni vagy illetéktelen jogot követelni nem akar, hanem csupán abba a kategóriába óhajt helyeztetni, melyben minden városi bérlő van, mi is az esetleg megkötendő bérleti szerződésben lesz érintendő.

Ha mindazonáltal lehetséges volna a mondott 235 holdat a Gazdasági Egyesületnek azzal a kikötéssel eladni, hogy ez az ingatlan mint testületnek tulajdona 25-30 évenként a laudemium letétele miatt átírássék, úgy ez a Gazdasági Egyesület számára annál kívánatosabb volna, mert bárki bármit vessen is ellene, mégis megdönthetetlen igazság marad, hogy csak és kizárólag a tulajdon ápoltatik igaz szeretettel, s így valószínű sikerrel is; ami pedig mindenütt, kiváltképp pedig ama homokos talajban, melyen a pesti határ elterül, a legnagyobb figyelmet érdemli.

S ez az, mit a Gazdasági Egyesület szóvivőjeként előterjeszteni tisztem volt; nagyon is boldogan, ha a tekintetes Magistratusnak és valamennyi polgártársamnak új bizonyítékot nyújthattam arra, mily vallásos lelkiismeretességgel tartom szemem előtt eskümet, mit akkor tettem, amikor szerencsém volt tekintetes Pest városa polgárának választatni, s melynek legmélyebb értelmét így fogtam fel: „Mindennel, mit erőm enged, hozzájárulnom e város fejlődéséhez, szépüléséhez és ezzel felvirágzásához, valamint lakosainak jólétéhez és boldogulásához.”

Egyébként magamat továbbra is a tekintetes Magistratus és Községtanács jóindulatába ajánlva, maradok a legmélyebb tisztelet érzetével

a tekintetes Városi Tanácsnak és Községtanácsnak

*Pest, 1835. június 23-án*

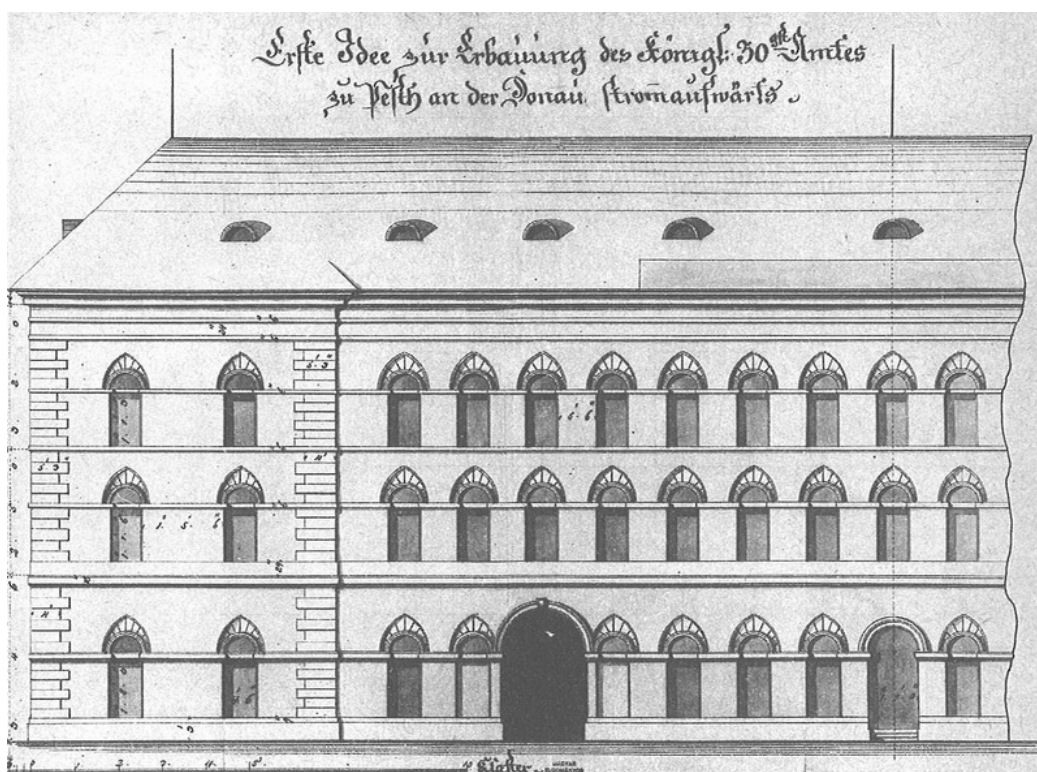
legengedelmesebb szolgálja  
gróf Széchenyi István

## 18 József nádornak

Pozsony, 1835. június 28.

Cs. kir. Fenség, főméltóságú Főherceg 1

Teljes alázattal vagyok bátor cs. Fenségednek ide mellékelve átnyújtani két tervet, amelyek némi összefüggésben vannak: Az egyik kizárólag a daru alapépítményének alaprajzát mutatja, a másik viszont Pest város néhány már meglevő házának és azoknak a helyeknek az alaprajzát, ahol legalázatosabb javaslatom szerint a színház, a harmincadhivatal és ez utóbbival összhangban a daru elhelyezendő volna.



4. A Harmincadhivatal homlokzatterve

Igen gyakran tehetünk – egy régi közmondás szerint – egyetlen kövel több dobást is, és itt az eset valóban bekövetkezni látszik, mert ha az általam javasolt terv cs. kir. Fenséged részéről legkegyelmesebben jóváhagyatnék, akkor

1. Egy lépés tétetik előre a Buda és Pest városok között levő Duna-partok szabályozására.

2. Olyan harmincadhivatal épül meg, mely már helyénél fogva is sokkal illőbb lesz a jelenleginél, s melynek célszerű elrendezése a jelen idők és igények követelményeihez a jelenleginél jóval közelebb hozható volna.

3. A jelenlegi harmincadhivatal helyén megannyi szép ház közepette ugyancsak egy szép ház emelkedne, hová – kiváltképp a József teret figyelembe véve – a mai harmincad épület valóban már nemigen látszik illeni.

4. Egy magyar színház számára olyan terep volna kijelölhető, melyen idővel és a körülmények szerint ilyen színház felépíthető lesz. Ez pedig olyan ajándék volna, melynek minden bizonnyal az egész nemzet köszönete lenne következménye.

A teendő: hozzáfogni a dologhoz, amely aligha másként, mint a harmincadhivatal megépítésével veheti kezdetét. Ezt az építkezést viszont saját költségemre a következő feltételekkel óhajtanám elvállalni, és mihamarabb megkezdeni.

a) A magyar királyi udvari kamara részéről adassék elem olyan terv, amely szerint az új harmincadhivatal a Kardetter- és Varga-féle ház előtti telken felépítendő volna.

b) A magyar királyi udvari kamara nevezze meg azt az összeget, amelyért a jelenlegi harmincadhivatalt – az új harmincadhivatal teljes elkészülte után – nekem átengedné, én pedig

c) az igényes vagy kevésbé igényes épület szerint, amelyet a magyar királyi udvari kamara az újonnan építendő harmincadhivatalból igényel, benyújtom számításomat, melyből adódik annak mérlege, hogy a magyar királyi udvari kamara részéről kártalanításom gyanánt mekkora összeget igényelhetnék méltányosan.

d) Minthogy azonban e szó: méltányos, nem eléggé definiált, ezennel kijelentem, hogy a jelenlegi harmincadhivatalnak jogszerű becslése és az újonnan építendőnek hiteles költségvetése után megelégszem azzal, ha a kiadott pénzt a 4 százalékkal kamatozva kapom, még ha ez az összeg bármennyire jelentős lesz is, amit remélek, mert szűgyen volna – ha Pest város fejlesztését akár csak félig-meddig is szem előtt tartjuk – a Duna partjain egy silány harmincadhivatalt felépíteni, amint magam, a jelenlegi harmincadhivatal helyén, úgyszintén előkelő épületet óhajtok emelni.

Az ok pedig, mely arra indított, hogy az imént kifejtett javaslatot cs. Fenséged elé terjesszem, hozzávetőleg a következőn alapul:

1. A magam részéről, amennyire ez erőmtől telik, hozzájárulni óhajtok Pest város szépítéséhez, hol máris ennyi időt éltem, s hol életemet valószínűleg bevégzendem.

2. Úgy vélem, hogy a pénzt, amellyel rendelkezem, nem rossz jelzálogra helyezem, ha pesti házakba fektetem, s hogy ez a biztosíték egyensúlyba teszi a kisebb járadékot, mely idővel valószínűen még növekedni is fog.

3. Némileg kötelezve érzem magamat, hogy Főméltóságod legkegyelmesebb jóindulatára építve egy magyar színház felépítéséhez illő helyet eszközöljek ki, mert – mint az cs. Fenséged előtt tudott – Pest vármegye gyűlésében egy színháznak a Kerepesi úton javasolt építését megakadályoztam. Ez idő óta a közönség szeme is reám szegezve, és sokat vesztenék a közmegebecsülésben, ha ez ügyben mást nem tettem, mint csupán akadályoztam volna; miért is azokat az áldozatokat, melyek két nagy, csupán 4 százalékot hozó épület emelésével összekötvék, meghozni kész vagyok.

4. Végül úgy hiszem, hogy az ország, Buda és Pest két városa és kiváltképp a legmagasabb kormányzat irányában már néhány csekély érdemet gyűjtöttem, és javaslatom elfogadását olyan jutalomként ismerném el, mely arra kötelezne, hogy a jövőben, mint eddig is, habár gyenge, de végtére jó szándékú szolgálataimat az államnak és a legmagasabb kormányzatnak szenteljem.

És ez az, cs. Fenség, ami az egészről mondandóm volt, úgyhogy cs. Fenségedet legalázatosabban már csak arra kérem, kegyeskedjék jóságos leiratával engem mielőbb boldogítani. Az idő sürget, egészségem igen gyenge, s a két építkezés bevégezése legjobb esetben is 5–6 évet követelne.

Legmélyebb alázatomban, mellyel Főméltóságod lábaihoz borulok, vagyok cs. Fenségednek legalattvalóbb szolgálja.

*Pozsonyban, 1835. június 28-án.*

gr. Széchenyi I.

## 19 József nádornak

Pozsony, 1835. július 3.

Cs. kir. Fenség, főméltóságú Főherceg!

Már több ízben bátor voltam kijelenteni, hogy a rám bízott bizottsági munkálatok teljes és gyakorlati sikeréhez kiváltképp. a gőzhajózás kedvező fejlődése segítene, miért is ez, legalázatosabb véleményem szerint, a legmagasabb kormányzat részéről is, a legerélyesebben támogatandó volna.

A mondott magánvállalkozás előnyös fejlődéséhez azonban bizonyos mi sem járulna hathatósabban, mint ha a gőzhajók számára egy jó és biztos telelőhely, éspedig a Duna-hajózás centrumában, Budán és Pesten, kijelöltetnék.

Bátor vagyok ennek folytán cs. Fenségedet legalázatosabban arra kérni, kegyeskedjék aziránt intézkedni, hogy az Ó-Buda és az ó-budai sziget közötti Duna-ág fokozatosan jó és biztos telelőkikötővé képeztesse.

Múlt évben már ezen ág elzárása, Főméltóságod legmagasabb intézkedésére, megkezdett és részben befejeztetett, miáltal az imént megjelölt Duna-ágban tartózkodó hajók a jégzajlásnak kitéve többé nem lesznek. Most azonban szükséges volna:

a) Ez ág partjait, a szárazföld oldaláról burkolattal ellátni, mely talán fából lehetne, mihez a szükségleteket viszont időben oda kellene szállítani.

b) Ez ág kijáratát, mely elzáródott, netán a Vidra által kitakaríttatni.

c) Az ezen ág jobb partján fekvő telkeket a Gőzhajózási Társulatnak átengedni, hogy ez ott fa- és szerszámraktárait, valamint sólyáit új hajók építése céljára létesíthesse.

Fentieket es. Fenségednek előterjeszteni bátorzkodván, vagyok a legmélyebb tisztelet érzetével cs. Fenségednek, stb.

*Pozsonyban, 1835. július 3-án.*

gr. Széchenyi I.

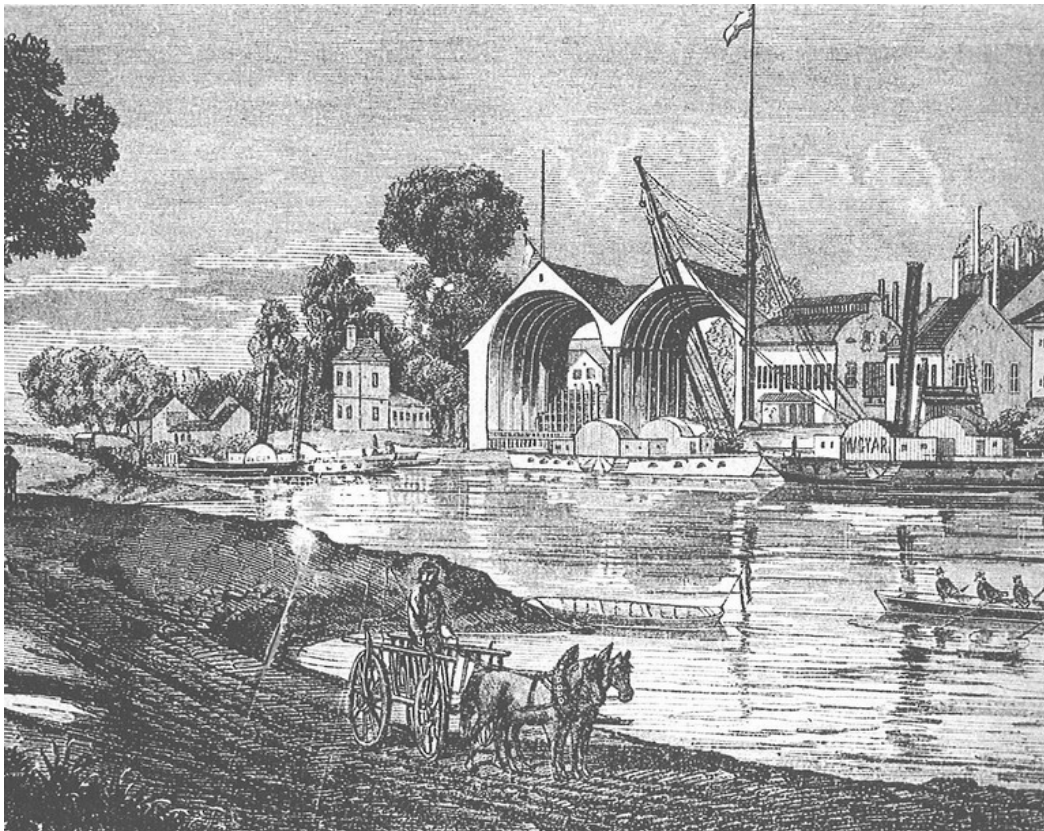
## 20 A magyar udvari kamarának

Pest, 1835. július 17.

Nagyméltóságú m. kir. udvari Kamara!

E hó 3-án bátor voltam Ő cs. kir. Fenségének, a főherceg nádornak egy iratot előterjeszteni, melynek másolata itt % alatt mellékelve. Ő cs. kir. Fensége kegyeskedett ez iratra azon választ adni, melyet szerencsém van itt eredetiben://: alatt azzal a kéréssel mellékelni, hogy ez, megtörtént használata után, nekem kegyesen ismét visszaszármazzassék.

A Nagyméltóságú m. kir. udvari Kamara ez iratokból bölcsessége szerint kiveendi, hogy miről van szó; nekem ezután – időt és szavakat nem vesztegetve – más dolgom nem marad, mint a Nagy[méltóságú] m. kir. udvari Kamarát kérve kérni, hogy a szóban forgó tárgyat mielőbb méltassa megtanácskozásra, mert egy biztos kikötő és telelőhely a Duna-hajózás javításához és kiterjesztéséhez úgyszólván conditio sine qua non. Ámde elegendő partszélesség nélkül, hol hajók építhetők, javíthatók, szerszám- stb. raktárak létesíthetők, valamely kikötő nem tökéletes; miért is én a jobb Duna-parton, az úgynevezett Nagy-Szigettel átellenben fekvő telkeket 6–12 év tartamra, a Gőzhajózási Társulat terhére hosszabb időre bérelni, avagy lehetőleg megvenni óhajtanám.



5. Az óbudai hajógyár

Hogy egy vagy több sólya és a kapcsolatos műhelyek, nem kevésbé idővel manufaktúrák létesítése folytán mily haszon származna az ó-budai uradalomra, sőt magára Buda városára is, itt kifejtenem szükségtelen, mert ez a Nagy[méltóságú] m. kir. udvari Kamara előtt jobban tudott, mint előttem; miért is mármost arra szorítkoznék, hogy a Nagy[méltóságú] m. kir. udvari Kamarát legmélyebb tiszteletemről biztosítsam, ki magas intézkedés elvartában vagyok a Nagy[méltóságú] m. kir. udvari Kamarának

*Pesten, 1835. július 17-én*

aláz[atos] sz[olgája]

gr. Széchenyi I.  
a Duna Gőzhajózási Társulat nevében



## 21 Sándor Móric grófnak

Pest, 1835. július 28.

Igen kedves Barátom! 14 nap óta ismét az országgyűlési küldöttség elnökeként vagyok itt, hogy a hídügyet mindkét várossal, Budával és Pesttel tisztába hozzam. Tantalus gyötrő érzetében élek, mert már szájamnál függenek az érett gyümölcsök, és mégsem tudom egészen elérni őket. Már csak egy kicsinység, s a dolog sikerül. Legtöbbet itt Buda városa dönthet, s másról nincs szó, mint a város polgárait és magistratusát saját felbecsülhetetlen előnyükre figyelmeztetni. Nekem azonban reájuk semmi befolyásom sincs, míg ellenségeim titokban mindent megtesznek, hogy az immár ennyire előre jutott ügyet ismét zátonyra futtassák.

Te Budán ismert, tekintélyes, a polgárok és tanács által tisztelt ember vagy. Megjelenésed a mérleget kedvezőre billenthetné. Ha tehát lehetséges, hogy egy napra vagy legalább néhány órára ide jöjj, hogy a választópolgárság ülésén részt végy, akkor a jövő – efelől kételkedni nem akarok – jószágodat és fáradozásodat azzal az igazi örömmel jutalmazza, melyet csak az ismerhet, ki hazáját szereti.

Hogy Budán az ülés mikor lesz, nem tudhatom, előbb mindenesetre az kellene, hogy mi ketten összebeszéljünk, nehogy esetleg véletlenül egymás ellen működjünk. Ha tehát egy állandó híddal az országot, a városokat megajándékozni s a Téged becsülő barátot támogatni kívánod, jöjj mihamarabb.

Szeretetre méltó nődnök lába elé borulva, vagyok őszinte nagyrabecsúlással leghívebb barátod és szolgád

*Pesten, 1835. július 28-án.*

gr. Széchenyi I.

## 22 József nádornak

Pest, 1835. július 29.

Cs. kir. Fenség,  
Főméltóságú Főherceg!

Habár e pillanatban Főméltóságod ideje bizonynyal méginkább igénybe van véve, mint szokottan, mégis késztetve érzem magamat, hogy ittlétem eredményeit Főméltóságodnak lehető legrövidebben ezennel előterjesszem.

Mondhatatlan szorgoskodással s fáradsággal végre sikerült a hídügyben mai napon a pesti választópolgárságnak ülését összehoznom. Kolb szószóló, ki ez alkalommal bizonyítékát adta, hogy a hídügynak nem barátja, sem a község valódi érdeke felől könnyen nem kapacitálható, ezt a kérdést „hogy a pesti polgárság a maga tulajdonát, nevezetesen a hidat, odaadja-e, elajándékozza-e vagy sem” élesen tette fel a – nem tudom miért – igen csekély számban megjelent községnek. Természetes, hogy általános és határozott „nem” következett, s én, kit az ülésre nem hívtak meg, mégis megjelentem, nagy nehezen csupán azt érhettem el, hogy az ügy elnapoltatott. „Ha a legmagasabb kormányzat kívánja, ha Őfelsége parancsolja, akkor mukkanni sem fogunk, ám az országgyűlésnek kereken és velősen kinyilvánítjuk, hogy tulajdonunkat semmi áron oda nem adjuk” – így beszélt a legtöbb, s ebből az okoskodásból nem lehetett őket kimozdítani.

Én azonban, cs. Fenség, azon a ponton vagyok, hol magamon segíteni tovább már nem tudok, hacsak cs. Fenséged nem kegyeskednék Mednyánszky báró által, ki néhány napon belül kir. biztos minőségben ide érkezik, az egész ügyre csillapítóan hatni. A cél valamely medium terminum, mely mind itt átmehessen, mind az országgyűlésen elfogadható legyen. Ezt Mednyánszky báró közvetítésével megvalósíthatónak remélem.

Budán a kilátások sokkal kedvezőbbek, ott azonban Nagy városi követ – bárha a legjobb szándékkal is – mindent összezavart, és fáradságos munka lesz az összekuszáltat ismét kifejteni.

Magam fáradságán, körültekintésén és állhatatosságán nem fog múlni, hogy itt végül mégis olyan eredményeket érjünk el, hogy az egyenlő fizetés elve – amennyire csak lehetséges – az országgyűlésen egészen megvalósíttassék. Csakhogy időre van szükségem; minek folytán itt-tartózkodásom több héttel meghosszabbodhat, ha cs. Fenséged ezt megengedni és személyemmel másként nem rendelkezni kegyeskedik. Ki is cs. Fenségednek a legmélyebb tisztelet érzetével lába elé borulok. Cs. Fenségednek legalázatosabb szolgálja

*Pesten, 1835. július 29-én.*

gr. Széchenyi I.

## 23 Schedius Lajosnak

Pest, 1835. július 30.

Nagyrabecsült Barátom!

Bár Ő cs. Fensége, a főherceg a legkomolyabb és legfontosabb ügyekkel bizonyára inkább mint bármikor el van halmozva; mégsem kerülhettem el, hogy Őfőméltóságának a mai postával néhány szót ittlétemről és a hídügyről röviden elő ne terjesszek. Most azonban Önt kell kérnem, hogy az ügyet legjobb belátása szerint legerélyesebben támogatni szíveskedjék. A dolog úgy egészében nem áll rosszul, legalábbis nem annyira rosszul, hogy egy cikkely összefoltozása miatt annak idején reményt veszteni kellene.

Kolb az egyetlen fontos személy, aki – hogy nyíltan kimondjam – nem akar hidat, és mindent kiteker és összepancsol, hogy az ügyet amúgy igazából összezavarja. Kolb jobb keze pedig Lechner acturius, ki tőle olyannyira függ, hogy vakon követi akaratát. Ha mód volna erre a Lechnerre valamiképp hatni, akkor nyugodtabb volnék. Az írások, melyeket Őfensége nekem K. és M. részére átadott, eddig különösebb hatás nélkül voltak. K. – közöttünk szólva – eldöntetlen helyzete miatt kedveszegett; a „biztos” M. viszont nem egészen biztos. Ezért legkegyelmesebb főhercegünket arra kértem, kegyeskedjék Mednyánszky báróra hatni, kit kir. biztosként ide várnak, és nekem időt engedni, mivel a dolog még nem érett.

Segítsen nekem! És ítéljen meg oly elnézéssel, mely eljárásomban bizonytal nem gyermekes makacsságot, hanem férfias állhatatosságot talál. – Isten Önnel. Legőszintébb barátja

*Pest, 1835. július 30.*

Széchenyi I.

## 24 Apponyi György grófnak

Pest, 1835. szeptember 5.

Tisztelt Barátom!

Meg lévén győződve, hogy nemzeti kifejlésünk s honunk javának előmozdítása őszintén fekszik szíveden, e sorokkal vagyok bátor felszólítani tisztelt Barátom, vennél a következő 6 esztendőben is részt Pesti Casino Társaságunkban. A részvényi díj az, mely vala, ti. 50 pengő forint évenként; az új aláírás ezidén kezdődött, s 1840-ben szakad vége.

Tudom, de sajnálom egyszersmind, hogy eddigelé ezen intézetnek igen kevés hasznát vevéd; tudom azonban más részről azt is: nem egyenlő előtted, honi intézetünk sikerülnek vagy ismét pusztulnak-e, s hogy lesz idő, mikor örömmel fogsz visszaemlékezni azon kis áldozatra, melyet minden közvetlen haszon nélkül, csupa hazaszeretébül tevél a haza oltárára, és melynek gyümölcsit látni fogod élted azon szakában, midőn az ifjúság tavaszának levelei hullni indulnak, s az marad a korosb férfi öröminek legbiztosb, legtartósb kútfeje, mit nemes hazafiúi tettek által nyitott magának.

Kérlek, teljesítsed, ha lehet, kérésemet, s légy bizonyos: midőn hazádnak az ajándékot teszed, személyesen is lekötelezed azt, ki nyájas válaszóért esedezik, és további jóvoltodba, barátságodba ajánlván magát, marad legvalódibb szolgád és barátod

*Pest, szeptember 5-én 1835.*

Gr. Sz. I.

## 25 Tasner.Antalnak

Pozsony, 1835. október 12.

Barátom!

Istenem! A polgármester vagy számár, vagy gazember! De egy kissé Önt is csudálom. Hiszen nem *planumról* van szó, hanem hogy a város végképp decidálja, *hová* jöjjön a 30-ad, spedig mindez a „magyar, a szerencsétlen magyar theatrum miatt”, melynek ily körülmények közt, ennyi ügyetlenséggel, ugyancsak veszni kell.

Ha a város, azaz Magistratus elküldené végképp a főhercegnek, hogy ti. a harmincad *feljebb* is jól állna, akkor tán még diéta alatt kinyerhetném a hercegtől a Börze átelleni helyet, s a dologbul végre mégis lehetne valami, mert tán nem engedné a diéta hogy Pest vármegye az ország pénzét elkaszabolja. Hanem ha még Old Tasner is buktatni segíti a dolgot, akkor „valóban desperálok”.

A többi tudósításaiért vegye köszönetemet. Csak e pillanatban jövök Cenkrül, hol minden tűrhetőleg. Itt, mintha a halál üté volna fel lakhelyét. Minden csendes, csak néha-néha egy vad sikoltása valami honi *patvaristának* et Co. hasítja a nehéz levegőt. Mi újság, csak holnap tudom meg. Balogh dolga absolválva. A megye többször írt fel, és mindég s mindég hathatósban, míg most suspendálva a pör, s minden törölve, felejtve! Allah kherim!

S most éljen boldogul, s ne szomorkodjon, mert Önt szeretem és becsülöm.

*Pozsony, Octob. 12-én 1835.*

Széchenyi

Az 1000 frt kezemnél, tán holnap küldöm.

## 26 Tasner Antalnak

*Pozsony, Octob. 15<sup>ikén</sup> 1835.*

Barátom!

Örömtelven sietek mondani, hogy valóban lelkes nádorunk kérésére az Ullmann előtti ház helyet magyar színház építésre átengedte. Írásban van. Földváry éppen itt volt, csak holnap megyen, s barátságosan transigáltunk, kezet fogtunk. Most csak a Pest vármegyei közönségtől fog függni, hová építtessék színház. Én a Börze átelleni helyre 10 000 forint pengőt ajánlottam. Arkust nyitunk nemsokára, s ha tart az ország gyűlése, hazai közdolgot teendünk az egészről. Sokan nagy lelkesedéssel fogák fel a dolgot. Éljen a Magyarok Istene!

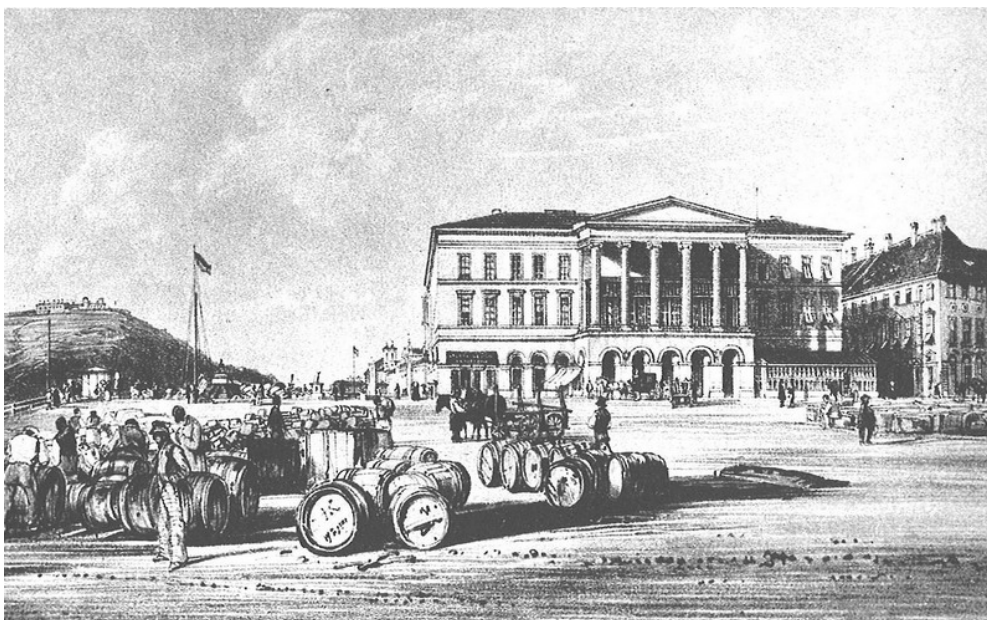
Ön ezt, mit mondtam, cum discretione közölheti, csak hogy ne tudják, hogy Öntől jön.

A híd dolgában minden jót reményelek. Ez maradjon szorosán köztünk.

Isten tartsa

Széchenyi

Kérem, fűtse a kályhákat, látni, ha nincs-e baj bennök. A hasadásokat a falakban is jó volna rendbe hozatni, mint nemkülönben az ajtókat is. Ez utolsó, mint a faljavítás, tán a házi-gazdát illeti. Sartoryt meg kell szólítani. Mindenesetre csak kevés pénzt szeretnék ráfordítani, mert 10 000 pengő forint új tereh van vállunkon, és a harmincadra is lesz szükség.



6. Kereskedelmi csarnok

## 27 Tasner Antalnak

Pozsony, Octob. 20<sup>ikán</sup> 1835.

Barátom, mindenekelőtt, Ön most oly szépen ír (szép írással) leveleiben, hogy megszántam Önt, s azért megengedem, sőt kívánom, „ne oly igen szépen és commodabb papiroson írjon, hibák is lehetnek”. Ön annyira el van foglalva, hogy majd igen is elsoványul, amit nem akarok. Also leserlich, aber ganz bequem. Ha idegeneknek írunk, akkor lehető legszebben etc., de magunk közt semmi ceremonia és idővesztegetés.

Ide mellékelve küldök Grosschmiedt számára egy levelet, melyet Ön olvasson, rekszen bé, s küldje helyére. A herceg már 3 nap előtt ígérte, éppen e tárgyban írand néki. Tudja meg, tette-e? S közölje, miben a dolog.

Gr. Dessewffy Aurélnak írtam tegnap a színház dolga iránt. Közöltesse véle leveletem. S tegyetek valami hathatósan okosat! Mert másképp felzavarom a tenger fenekét.

Más két levelet is csatlok ide. Egyik Beöthy László[é], másik Aczél Sándoré. Mind a kettőt el kell tenni. Az elsőre külön paquetet kell archivumunkba[n] alapítani, hogy az is rendben legyen, kik nem akarnak többé állni a társasághoz, nehogy utóbb piszkáltassanak. Old Cziráky's letter will be put there too. Aczél Sándor levele arra int, tennénk valamit a rostély iránt az újságba, mert balhiedelemben vannak az emberek. Ha most – hogy dispensálom Önt oly igen szépen írni –, erre egy kis időt nyerne, ám tehetné. Csak néhány sorral, s Aczélt távolról sem érintvén! A többiek nem írtak még. De *hagyján* (Wie schreibt man das, nicht hadján, haggyán, hadján?) csak fele fizessen. A többieknek innen még nem írhattam, noha mindig dolgozom, mégsem leltem rá időt:

Most jut eszembe, tán nincs gróf Dessewffy A[urél] Budán. S azért levelét ide csatlom. Ha nincs Budapesten és 24 óra alatt meg nem érkezik, nyissa fel, cselekedjen értelmében, és küldje utána. Es kostet nichts als eine neue Adresse und eine Apologie, warum Sie den Brief aufgemacht.

A fekete könyvet ma, mását pedig azon levélnek, melyet a hercegnek írtam a magyar színház dolgában, tegnapelőtt vettem. Hála az egeknek, nem szükségesek már legalább e tekintetben.

Ma délután híd-ülés volt. Köztünk maradjon, de úgy hiszem, jól fog menni. Akárkivel szólok, mind dicséri Budát és Pest *felét*, melyet senki votum separatumnak nem vesz. Ha valami non putarem nem jó közbe, az expropriatio bizonyos.

Önnek 14., 15. és 17-iki leveleit vettem. Brunswick Terézia is itt van. Az öregasszony dirr durr etc. etc. Azt akarnám mind p... ülné etc., de mit tegyek, írnom neki csak kell. Igen örülök, hogy Pollack oly lágyan vagy hamisan viseltetett irántam, most jó ürügyem van őt kerülni, s így Hildnek jut a harmincad. S a színházat is építse ő, melyet – ha Isten segít, s Pest vármegye nem ront – 1836-nak tavaszában meg szeretném kezdeni. A *Társalkodó*-ban utolsó cikk hibátlan, csak azzal hiányos, hogy nincs a végén: „folytatása következik”. Ki censurálta az utolsó *Társalkodó*-i cikket?

Pazziazi szinte átfordítá *Társalkodó*-i leveleimet. Nem volna-e jó németre nyomtatni a télen? Tán 10 árkus lenne. Ha meglehetősen fizetnék, magam is átnézném egy kicsit.

Mégis jobb lesz, ha ön Aczél Sándor levele szerint a rostélyos tábla iránt nem teszen semmit a *Társalkodó*-ban. Hagyja azt rám. De hogy jól végezhessem, írassa Szekrényesi által a jegyzőkönyvből *rendesen* mindazokat ki, mik e részben elejétül határozottak. Küldje meg efelett Praznovszkytul, mennyi a restantia egész sommája most. Mondja meg végképp – mert én nem tudom –, a rostélyba volt-e már valaki neve, azaz a törvény vajon applicatióba jött-e valaha már? Azt veszem észre, ilyféle papirosra sokkal szaporábban írhatok én. Ön is, nehogy, mint mondom, sok dologtól igen elsoványodjék, válasszon olyast, milyenen megint

Ön írhat könnyebben, csak hogy 1. olvashatóbb legyen, mint Bellenderkené, 2. ne legyen tán még transparent, mint ez, melyen írok.

Az építendő színházra tegyetek aláírást. Adjatok magatok is. Ez oly tárgy, mely bizonyosan fog erkölcsi dividendet hajtani, ki nem adhat 1000-ket, adjon 100-kat, ki ennyit nem, 50-, 20-, 5-öket.

God bless you

Széchenyi



## 28 Tasner Antalnak

*Pozsony, Octob. 20<sup>ikán</sup> estve, 1835.*

Barátom, 18-iki levelét ma reggel vettem. Ha herceg Odescalchinak egy szép nevelőt találand, írná meg, mert meglehet, O[descalchi] most nem mén Pestre. Bánom, Dessewffy A[urél] nincs Budán. Dolgozzon Ön a néki átküldendő levélnek értelmében legjobb tehetsége szerint. Apponyinak tán Tessedik írhatna Dessewffy helyett.

Gr. Ráday Gedeon hány részvényt kíván gőzhajókra? Jankovich iránt már gondoskodtam, mert 20[at] rendeltem magamnak. 10-et másoknak engedendőt.

Hunter etc. dolgát végzendem. A czigeli felfedezést, melyet Ön s tán Nose is felségesnek nevez, én éppen nem tartom annak. Fogadom, szép időben mentetek oda, spedig mostani szükségseinkre azért nem tartom felségesnek: 1° mert egyáltalában ki van téve a víznek, 2° mindég nedves és szűnyoglak, 3° mert több 10 000[et] kellene költeni, hogy haszon vehető legyen 6–7 láb víz lancírozásra nem elég, ahhoz legalább 15 láb kell.

Nékünk bocskorban kell kezdeni. Ha a budai parton, mint a praefectusnak megírá, néhány, 100 □ ölet kapunk bérbe, miért többet adhatunk, mint hét holdnak legjobb termése – olcsóbb, mint minden egyéb pro hic et nunc. Lakást az embereknek Ó-Budán kapunk. Korcsma ott kész, s nem kell minden csipszarért ladikozni. A szigetet theoriának tartom most, nem mondom, hogy ki nem fejlődhetik idővel. S ugyan 1775-iki áradás mért ne lenne az idén? A legrosszabbat kell feltenni. Tanácskozzatok újonnan Nose és Grosschmidtrel. Tán csalatkozom, de vén fejemnek a sziget éppen nem akar tetszeni. Szeretem, hogy Grosschmidt örül, mert részvételt mutatok a budai kikötő iránt! Hogy a fenében ne mutatnék részvétet az iránt, mi eddigi saját tettem, munkám, saját gondolatom, gyermekem!

Lechnerrel szoltam. Grosschmidtnek a főherceg tegnapelőtt Schedius által íratott, úgy Nyékinek a vasasi köszén miatt, mondja meg ezt Nosénak. Nem tudná-e ez utolsót rávenni Ön és Ferdinándiné (!), kit köszöntök, hogy tanulna magyarul! S hát közbenvetőleg – nem tudná Schedelt rávenni, hogy idomtalan bajuszával hagyna fel. Ich hätte – hol' mich der Teufel – nicht für ihn votisirt, wenn ich den fürchterlichen Schnautzbart ahnden hätte können – pedig mily szép ember volt. Kár, nagyon kár!

A feketekönyv megjött. Bravó, a két estre minden héten magyar színjáték a mostani színházban! Csak ne legyen zavar belőle, mert így 3 helyünk is van, három felé fogunk tán húzni.

Mi a Börze átelleni helyet illeti, most kann mich der Bürgerm[eister] etc. M. Pollak. Egészen köztünk maradjon, ma valaki azt mondta, a főh. ki akarna nevezni engemet a Szépítő Commis[sió] praesesének, ha tudná, nem veszek fizetést.

Én így válaszoltam: Időmet s tehetségemet a Dunai Commis sióban is mindig ingyen áldoztam, s csak akkor vettem úti és napi díjat, midőn magam erszényéből kellett volna pótlanom. A dunai tárgy körül nincs nap, hogy valamit ne tegyek, de azért díjat nem veszek, mert se postát fizetni, se traktálni nem kell. Miután pedig Pest alkalmasint lakhelyem, és a Szépítő Commis[sio] semmi különös költséggel nem jár, természet és elveim szerint az foly, hogy mint elnöke a Szépítő Commis[sionak], díjt nem veszek, ha NB. sehova, Münchenbe, Britanniába, Bécsbe a f[ő]her. által nem küldetendem, diess ganz unter uns. Tréfa volt-e ez vagy sondírozás, nem tudom! Czirákyt, hol látom, kerülöm, s soha nem köszöntöm. Azóta ő keres engem – kezemet szorítja – beszédbe kíván eredni. Én hideg maradok, de belsőleg igen nevetek.

Bravó. 10 arany is jobb, mint semmi. De ugyan jól végezte-e? God bless you!

Többek közt ha ma meghalna a f[ő]h. nem csíphetnének-e meg számadásinkkal? Ist alles in Ordnung? Kann ich ruhig schlafen?

Széchenyi

Kérem Pregardt, kit köszöntök, tétetett valamit Szekrényesivel, az adandó piquenique, táncmulatságokra nézve? Én azt kívánnám, bizonyos tabellák készülnének, melyekben fel volna jegyezve minden Casinofáhig ember. Már most kellene azon dolgozni.

## 29 Tasner Antalnak

Octob. 30<sup>ikán</sup> 1835. Pozsony

Barátom, ide csat[ol]om Rádeli József levelét és válaszsómat is. De ezen utolsót nem tudom merre irányozni. Pesten könnyebb lesz kitudni, írja rá, és küldje. Barkassi, ki Pestről jött, mint mondják, tegnap fünek fának beszélte, „hogy már bizonyos, Széchenyi I[stván] ki fogja építeni a Börze átelleni színházat”. Ez tán Földváry „R. A. R. A.”! Ha Széchenyi maga akarta vala felépíteni a színházat, nem kért volna a pesti megyétől felfüggesztést 1836 tavaszáig. Sz[échenyi] I[stván] mindentül vissza fogja húzni magát; mert mi sok, az sok, de minekelőtte ezt teszi, fog azelőtt némieknak szemközt pökni. Ily igen buta kelepccébe ugyan meg nem csípnék.

A pesti gyeper iránt már mozdult Seeber et Co? Pizskálja Heinrichet, Mayerffit. Ugyan azon pesti jurisdictiók közé is kellene a vasvilla. Um all den Dreck auszuputzen!

Ma reggel Lord Claudi Hamilton és Mr. Herbertnek adtam levelet Önhez irányozva. Most praeveniálok, hihetőleg e levelet tán előbb fogja Ön kapni, mint azon másikat, melyet az angolok visznek. Mind a kettő fiatal, de gazdag ember. Pestre csak azért megy, hogy mondhassa: „ott voltunk.” A gőzössel ismét visszajönnek, s Pesten így csak egy nap maradnak. Ha Önhez tán nem küldenék levelemet, akkor ne keresse fel [őket], ha pedig küldenék, menjen tüstént hozzájuk. „I am all to your disposition.” Mutassa meg nekik a híd helyét!!! A színház helyét etc. etc. Vigye [őket] a Szt. Gellért hegyére, tán a Múzeumba, Akadémiába, hadd lássák legalább, hogy köztünk hazafiak is vannak. Szeretnek mindent látni. Sz[ent]pétery, a két nagy redoute-szála (?) etc. Show off old Buda and young Pest to its best advantage.

Októb. 26-iki levelét és a folió papirost vettem. Örülök, ha színházi cikkem Önre jó behatást tett. Annyi munka mindenféle tárgy, censor etc. közt nehéz valami meglehetőst írni, s ha csak 10-20 nap heverhetne!! Remélem, senkit sem bántand meg, és a censor fogait is elkerüli Isten és Tasner segítségével. Berzevitzy, Kisfaludy etc. mellé tegyen akárkit – Erdély[i]t –, de ez alkalommal Wesselényit hagyjuk ki. A nádor nemigen szereti őt, és így bennem nem mutatna igen gyengéd érzésre őt oly helyen dicsérni, mikor leginkább a főherceget illeti az a színházi telek ajándékozása miatt. So was kann nur ein gewisser Takt geben, denn man sich zueignen muss.

Többek közt. A városiak előtt nem nevelte az tekintetemet, hogy a h. oly szaporán kiadta kérésemre az említett telket? Nem vette ön egy kissé észre? Holnap lesz országos híd-deputatio ülésünk Szegedi előülése alatt. Köztünk maradjon. Igen félek. Aczélt tegnap hozta az ördög, Pesten akárki (?) fellovalta, gondolja csak Plathy is az expropriatio ellen – ki a pennát viszi. Mindez szorosan köztünk. Ellenem igen sok hevesen, mellettem számos, de langyosan. Bizony félek, imádkozzék!!!

A tegnapi rescriptum nem teszi Hunniát sürgőssé, 1836-ban világot kell neki látni, s tán lesz időm felét kihagyni, jobban elrendelni, tömöttebbre csinálni, hozzáadni, végezni, etc.

Széchenyi

### 30 Tasner Antalnak

*Pozsony, november 4-én, 1835.*

Barátom, ma esik tudtomra Fáy And[rás] által, kinek Jankovich irt (s ekképp nem tudom, igaz-e, nem-e a dolog), hogy az utolsó ülésében a Színházi deputatiónak, a városi követek (szeretném tudni, kik ezek?) ilyest declaráltak. „Öhgsége mint a Decoratoria Commissio praesese, a magyar theatrum építésére a város-nak börzéje általellenében levő egy puszta fundust írásban resolvált, és azon a város csupán maga költségén magyar theatrumot építeni eltökélett, melynek építésében és kormányozásában idegen jurisdictióbéli befolyást nem engedhet.” Ezzel tüstént a hghez mentem, ki csudálva és indignatióval hallá ezeket. Ugyanis Ő: „Ich habe diesen Fond für das ung[a]r[isches] Theater für den Zweck, aber weder dem Comitát, noch der Stadt, noch irgend einer Partei resolvirt, aber ausschliesslich für die Sache?” Én: „Darf ich das weitersagen, davon Gebrauch machen, mich auf E. k. H. provociren?” Ő: „Ohne Anstand, ich gebe Ihnen sogar die Copie dessen, was ich in der Hinsicht der Verschönerungs Commission geschrieben, aus der die Sache klar hervorgeht etc. etc. etc.” Azon copiát idemellékelve küldöm. Ily imposztorságok után igen elérthetni Pest vármegyének lépéseit. Tegyen most, mit legjobbnak gondol. Ijessze meg a két városi követet; mert a hg, kinek ideje nem volt haragudni, mert dialogusunk után tüstént Bécsbe indult, igen felingerlett. Rám bízta a dolog elrendelését, de én innen most nem távozhatok. Menne tán Jankovichhoz, Földvárihoz, tán magához etc. etc. etc. Én alkalmasint petitiót írok a Vármegyére, mert jó és fontos okoknál fogva nem mehetek a 17-iki közgyűlésre, és valaki által megkérem a Vármegyét petitiómnak elolvasása engedelmét.

A városnak én bizony inkább akasz[tó]fát, mint színházi fundust kértem volna a hg.től. És majd mást mondok, 10 000 pengőt, annyi kajánság és gázság után!

Ha minden részek nem tartanak együtt, akkor én visszavonom magam. A Rom Istennek én még most nem áldozok.

Novemb. 1-ső levelét vettem, melyet Zichy F[erenc] hozott. Mindeneknek hasznát veszem, s mindent elrendelendek. Ha Andrassy György ide jönne 4 hétre, bizonyosan kivinnénk a hidat. Istenem! Oly közel vagyunk a diadalhoz, és félek, igen félek, minden eldül. Sok másban is csudákat lehetne művelni. Károlyi Gy[örgy] tudja az ördög hol van, csak felénk se jó: Wess[elényi] nemcsak magát ölte meg, de közbenjárása is halál. Mondhatom, lelkem beteg, egészségem is rossz evégett. Nékem nincs időm; de írjon ön A[ndrassy]nak szívreható levelet, „hogy magamagát vádolni fogja egykor, ha nem jó, most lehet jót tenni, néhány hónap után többé nem, lesz aztán idő pihenésre etc. etc. etc.”

Ha nem is jó, megtettük kötelességünket.

Széchenyi

Dessewffy A[urél] Pest-Budán van már [?]

## 31 Tasner Antalnak

Pozsony, 1835. november 7.

Barátom, mi ez: ung[arisch] deutsch[es] und deutsch ungarisches Taschen-Wörterbuch-mit Aufnahme aller neuen ung[arischen] Wörter bei Georg Kilian senior von A. F. Richter. Kérem mondja meg.

Tegnap vettem Önnek dátum nélküli levelét, melyben a színház dolgát egész világba állítja elibém. Male pessime. Ha így áll, akkor én nem tehetek semmit. Csudákat nem művelhetek. A nov. pesti ülésre szinte bizonyos, hogy nem megyek, mert most itt rám nagyobb a szükség.

A főherceg, kár hogy nem adta előbb ki a Börze átelleni telket. „Ezt ön mondja!” „De miért nem adta ki elébb?” „Mert én nem kértem.” „És miért nem kérhetem.” Mert bona fide bíztam az 1834-iki határozatba. „C'est l'énigme!” „Az eventualis szó miért van a főh. nyilatkoztatásában?” „Mert *annak idejében* én éppen azon szóval éltem.” „S miért éltem azzal?” „Mert csínyán kellett bánnia etc. etc. etc., s nem vagyok oly bolond, mint sok más, a kapuval együtt esni a házba.” Hogy combinatioim jók voltak, mutatja az effectus. És ha az 1834-iki határozat áll, s kajánul el nem döntenek, minden rendben!

Ön azt mondja, hogy A-tul Z-ig a polgárság ellenem tör, Lissóvényi is csal etc. etc. etc. Mi legjobb politia ezen körülmények közt? Ha nem *egy napot* tekintünk és *egy tárgyat* csak? Nem egyéb, hanem férfias declaratiót adni, s ha az nem függeszti fel, legalább tavaszig hagyni a dolgot, hadd menjen, mint mehet.

Földváry és Kolb része velünk tartani soha nem fog, ha tehát meggyőzzük, semmit se teszünk, mint paralisáljuk, semmit nem nyerünk. Egyébiránt az ellenfél activus, és pénzt ad, Ti pedig activusak vagytok, de zsugoriak. Mindent én s csak én tegek. Nekem az áldozat könnyű, néktek lehetetlen! Miért nem kezdtetek aláírást az egészre, ti. ha minden részek egybe tartanak, s mind a két telekre jó épület. Építsék fel, ám legyen. Én egy garast sem adok hozzá. A h. adta telken épüljön Casinó. Ha mind ellenem, az igen jó, mert egyesülési kapocs. Vörösmarty Bajza etc. etc. etc. miért nem állnak elő 50, 100, 200 pengő forinttal egyik-egyik, mindjárt nagyobb pondusa volna a dolognak. 20–30 ezer forint az *egyesülésre* most nagy pondus volna. „Adjanak az Ország nagyjai Batthyány etc. etc. etc.” – mindig ezt hallom, und der Hunger ist nur gross im Reden, mit Wörtern aber klein in Handeln. 10 000 frt. 6-ik 7-ik része jövedelmemnek, s bizonyosan nem könnyen adom, némieket meg kell magamtul tagadni etc.

„Die anderen sollen es auch so machen.” Nicht auf andere sehen und anderen deuten! „Gehet voraus”, aber selber voraus gehen.

Itt tüstént kell subscriptiót nyitni, így szól Gosztonyi et Co., de maga nem ad egy garast is hozzá. *Itt* most nyugoti havasok mellett. O die armen E[se]ln! Sie sind nicht geschaffen, um etwas zu combiniren.

Hogy a dolog szívémen fekszik, azt Ön gondolhatja; de most jobb a *dolgot* „nem violentálni”.

Ha indulatom után cselekszem, Föld[váry]nak – *ha kiáll* – bizonyosan óngolyó a hasában – de ez elősegítené a dolgot.

Csak induljanak saját lábaikon, majd fogják érezni *–fájdalom–*, hogy rám e tárgy körül nagy szükségük lett volna.

*Társalkodó*-i cikkemet is megbántónak, sértőnek, feleslegesnek tartja még *Lissóvényi* is, írja meg, mit. Was kann man den thun? Das ist ja ein Beweis, dass die Leidenschaften dermassen aufgereggt sind, so blind und gehässig urtheilen, das man jetzt vergebens sich dem

Strom entgegen stemmen würde. Alles das muss sich legen, damit ich wirken könne. Ein anderer könnte es. Ráday, Prónay, Podmaniczky etc. etc.

Itt, kik beszélnek a tárgyról, indignálva vannak. De itt annyi a munka, divergentia, s más körülötte és egymás elleni indulat, hogy *e tárgyat itt most sikeresen megpendíteni* szinte a lehetetlenségek sorába tartozik. *Én* Pesten sem tudnék *most* sokat tenni.

Nimmt euch also zusammen, ne gyengüljete el, bízzatok magatokba etc. etc. etc.

Ide mellékelve küldöm Csáky József levelét. Es gehet denn doch. Sok leveleink csak mégis használtak egy kissé.

God bless you my dear old fellow.

*Pozsony, november 7-ikén 1835.*

Széchenyi

Igen kíváncsi vagyok, tudni, Rádayval mit végezett.

## 32 Grosschmidt Jánosnak

Pozsony, 1835. november 10.

Tisztelt Praefectus Úr!

Jóllehet a Tens Úrnak a hon előmenetele körül ismert buzgósága minden szót szükségtelessé tesz, melyet az ó-budai kikötő iránt mondhatnék, mégsem tartom e néhány sor közlését feleslegesnek, s ha csak azért volna is, hogy Tens Úrnak eddigi szívességeért személyem: és valódi szolgálataért a gőzhajói vállalat iránt őszinte köszönetemet kijelentsem.

Óhercegsége Lechner úrra bízta az említett kikötőnek ideigleni elrendelését, és aziránti költségeket a Duna-tisztító fundusból assignálta.

Kérésem tehát: Lechner urat pénzért és jó szavakért lehetőleg elősegíteni; valamint a gőzhajó-vállalatot is, mely még csak felette gyenge és praecarius lábon áll, és így kár volna azt a sziget etc. átengedéseért nagyon is terhelni.

Mindezeket Tens Úrnak bölcs ítéletére bízván, becses idejét mással csorbítani nem kívánom, s maradok legőszintébb tisztelettel Tens Praefectus úrnak.

*Pozsony, nov. 10. 1835.*

Igaz szolgája  
Gr. Sz. I.

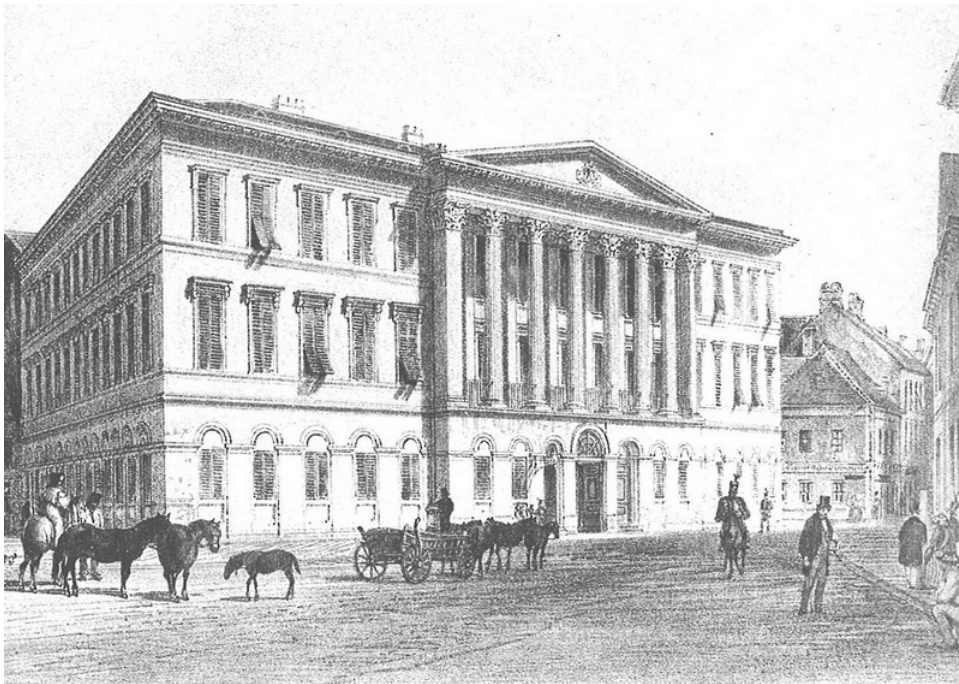
### 33 Pest vármegyének

Pozsony, 1835. november 10.

Tekintetes Karok és Rendek!

Az 1834-nek augusztusi közgyűlésében azt méltóztattak határozni, hogy a magyar színháznak építése 1836-nak tavaszáig függesztessék fel; s e határozatot legfőképp csekély személyem indítványára kegyeskedtek a Tekintetes Karok és Rendek hozni. Kötelességem ennél fogva a Tekintetes Karokat és Rendeket hivatalosan tudósítani, hogy Ő cs. k. főhercegsége fenséges nádorunk, e folyó évi október 15-én e következő sorokat volt kegyes velem közleni, 1274-ik szám alatt:

„A grófnak e folyó hónap 13-án hozzám intézett írására, tekintetbe véve az e tárgyban előrebocsátott értekezéseket is, ezennel kinyilatkoztatni kívántam, miképpen semmi további nehézség az iránt fenn nem forog, hogy egy Pesten építendő eventualis magyar színházra, a Duna partján készülő Ullmannház előtt és a kereskedői épületnek átellenében fekvő helyen, oly kiterjedésű telek szakasztassék ki minden fizetés nélkül, amennyi az e tárgyban teendő előkészületek szerint az említett színház építésére szükségesnek fog találatni. Miről egyszersmind a királyi szépítési bizottság is tudósítatik. Költ Pozsonyban October a5-én 1835. József nádor s.k.”



7. A pesti vármegyeháza

Köteles vagyok továbbá jelenteni, hogy miután értesemre esett némelyeknek abbeli aggodalma, mintha ő cs. k. fensége az említett telket kirekesztőleg Pest városa által építendő magyar színházra akarná szánni, és mintha a felhozott nyilatkoztatásban eléforduló "eventualis" kitétel alatt némileg a dolog halasztása lappangna; rögtön ő cs. kir. Főhercegségének színe elibe léptem, s mélyen tisztelt személye nemcsak minden már-már bennem is támadó aggodalmat szétozlatni méltóztatott, de meg is engedte a Tekintetes Karokkal és Rendekkel e következőket közleni: „Ő cs. k. Főhgsége a kimondott célnak



elérésére, egyezséget s együttműködést tart mindenekelőtt szükségesnek, s azért az említett telket sem a városnak, sem a vármegyének, sem egy felekezetnek, hanem a dolognak – ti. a magyar színház építésére szenteli; az »eventualis« szót pedig azon értelemben kívánja értetni, hogy a magyar színháznak építése egyenesen s csupán célirányos előkészületektől s elégséges pénztől függ – mi ha rendben van, örömmel látandja az állandó magyar színháznak habár e pillanatbani felépítését is.”

És így, midőn kötelességemben híven eljárni iparkodtam, a Tekintetes Karok és Rendeik kegyeibe ajánlott maradok

*Pozsony, november 10-én 1835.*

legkisebb, de leghűbb szolgálók  
Széch. Ist.

### 34 Tasner Antalnak

*Pozsony, november 12<sup>ikén</sup> 1835.*

Barátom, e levelet hg. Odescalchi viszi, legyen gondja iránta. Nov. 9-ik levelét vettem. Örvendek, hogy nézteink coincidálnak. Igen, igen, nem kell erőltetni. Örülök casinónk gyarapodásán. Csak Matkovich ne maradjon ki. Ügyeljen erre. El kell készíteni a körülményeket. Richter szótárát nem azért tudakoltam, mintha félténém a mienket, hanem azon reményben, hogy az is jó, vagy tán jobb, mint a mienk (mi nem volna nehéz, mert későbbi). Mert nem az Akadémia sikere fekszik lelkemen, de a honi előmenet. A *Jelenkor* idő előtti kikürtölése ellen írni fogok, de megvárom a novemb. 17-iki ülést. Írjon erről mindent meg. Remélem, e pillanatban egy levelem jelentésemmel Önnek már megvan.

Clarkot nem volt jó bevezetni. Még nem vagyunk erre érettek, eszerint minden engine worker is közibünk való, das war theoretisch. Asztalomhoz soha nem hívnám, faluhelyen tán igen.

Ma koronaőr-választás volt. A Rendek engemet akartak. Bécsből Mixtát rendeltek. Minekelőtte olvastatik a királyi leírás, felszólamlík „Kövér”, és engem nevez. Nagy zaj és éljen. Fölkelek én, jól beszélek: Köszönöm, s nagyon örülök, kivált mert soha hivatal után nemcsak nem csúsztam-másztam; de ez alkalommal is felhívom az itt és itt nem levőket: tettem-e egy lépést, csak egy szót? Szóljon, ki mer. Hagyjanak fel véle, esedezem. Mindig védem a hon jussait, a nemzet igazait, de viszont a fejedelmét is, ha kell, véremmel. A koronaőri candidatio a fejedelemé, ezért hadd olvassa az ítélőmester nyugalomban etc. etc. etc. Vivát! S később kiválasztják Szilassyt. Ha én nem szólok, nagy csata, nagy vita. Ich erscheine im passablen Licht. A főherceg mindjárt elhivat, igen-igen köszöni, nagyon leköteleztem. Cziráky, ki, mint mondják, mindenütt terjeszté „dass der Republicaner, ti. én, um einen Tittel intrigiert” etc. (pedig egy szót sem vesztettem, de senkivel sem szóltam), utánam szaladt a szálában, mert érzem, hogy vadász, végre megcsípett, és igen nevetséges contorsiókkal, könnyűekkel etc. Cz[iráky] kezemet szorítá, s valamit mormolt, én hideg és ünnepélyes. Igen meg vagyok mai napommal elégedve. Valóban meglehetősen beszéltem. „Felséges haza etc. etc. Soha hivatalok, megkülönböztetések, jutalmak után nem csúsztam-másztam” – etc. habe ich mit Energie gesagt.

Tán most a híddal könnyebben mén, adná Isten. Holnap az elhatározó ülése a kiküldöttségnek.

God bless you. Senkinek ne árulja el gyengeségemet, hogy magamat oly igen nagyon dicsérem. De Isten tudja, az ügy van szemem előtt.

Széchenyi

## 35 Reviczky Ádám grófnak

Pozsony, 1835. november 14

Kegyelmes Úr, nékem különösen tisztelt kegyes Uram!

Négyesztendei nem csekély fáradozásim után – melyekben a mennyei Gondviselés megáldott – annyira bírtam a Buda s Pest közt építendő állóhíd ügyét, hogy csak egy kicsi kell még a tárgynak oly befejezésére, mely szerint törvény készülhessen – s ennek következtetésében híd is épülhessen:

Kegyelmes Uram, nem sine cura után sóvárgok és szomjazok, de férfiasan szeretném bevégezni, mit nem lágy koponyájúlag kezdettem. Ne tagadja meg tőlem, mélyen tisztelt Uram, segédkezét, pártolását.

Tegnap végezte bé az eziránti országos küldöttség munkálódását. Egy hét alatt felveszik a Rendek, rögtön utánuk pedig a főtábla. A dolog meglehetősen áll, kivált az alsó táblán – de Kegyelmes Uramnak erkölcsi pondusa azt biztosíthatná.

Az ország elhatározta, ti. az már mind a két táblán végzésbe ment, hogy Buda s Pest közt állóhíd legyen, azon mindenki fizessen, a híd a szerződési idő után az ország tulajdonává váljon, s hogy a két város nemcsak igazságos, de illő kárpótlást nyerjen: Minekutána azonban Pest városának egy része – mely innen bizonyos emberek által ingereltetett fel – nem kívánja tulajdonát az országnak bármily kárpótlással is átengedni; igen sokan – kik azt akarják, hogy a hidbul ne legyen semmi – abban gáncoskodnak, hogy a hídépítésnek nem lehet helye Pestnek fractiója miatt – jóllehet egész Buda és Pestnek józanabb része, mely igen is látja azon hasznot, mely egy állóhídból a két városra háramlanék – édes örömost átengedi illő kárpótlásért hídját a nemzetnek, mely conditiót sine qua non tesz, hogy a nemesi rend csak az országnak s nem a városnak lehet adózója.

A főherceg igen pártolja a dolgot, s valóban pirulni kellene nemzetünknek, ha a 19-ik században meg nem vetné alapját azon elvnek – s most kivált, midőn oly könnyen lehetne –, mely nélkül minden nagyobb vállalatba csak kezdeni sem lehet.

Kéréssem az: vesse, Kegyelmes Úr, erkölcsi súlyát a mérő serpenyőbe, hogy itt a dolog minél előbb, mind a két táblánál sikeresen menjen keresztül. Ennek végeztével személyesen fogok Kegyelmes Úr színe elé lépni – mert most egy pillanatig se akarok innen távozni –, s akkor szerencsém lesz – minthogy négy esztendeig fáradok e tárgyban, s így körülte némileg jártas vagyok – Kegyelmes Úrral legalázatosban mindazt közleni, mit kellene a kormány részéről tenni. Oly törvénynek alkotására, mely mind a Fejedelem, mind honnak hasznára és díszére szolgálna okvetlen, minthogy annak hozása után nemcsak Buda és Pest között állhatna fel díszes híd, de minden nagyobb vállalatra – mint például Pestnek Szolnokkal és Szegeddel vízcsatorna általi összeköttetése stb. – el volna készítve az út.

Kegyelmes Uram, bízzék becsületemben s belátásomban; bizony nem bánja meg, ha ügyemben pártol – s engem mindezek felett, mint igaz tisztelőjét a háladatnak újabb lánczaival kötelezend le.

Becsés idejét csorbítani nem kívánom, s ekképp legőszintébb tisztelettel üdvözlöm Excellentiádat, s maradok Kegyelmes Úrnak legkisebb, de leghűbb szolgálja

*Pozsony, november 24-én 1835.*

Gr. Sz. I:

## 36 Tasner Antalnak

*Pozsony, novemb. 15<sup>ikén</sup> 1835.*

Barátom, ide mellékelve küldök 200 pengőt. Gazdálkodjon, mert másképp megbukunk.

Tegnap elvégeztük a híd-deputatio dolgát. Aczél s Sluha vadakat beszélt etc., de meglehetősen eldült a dolog, 5., 6. nap után felvesszük [a] Mixtában az országos küldöttség jelentését sat., s reményeim nevednek. Ez köztünk még Cz[iráky] et Co. jól meg fog vívni, lépésről lépésre védelmezi a Sár-várt.

Széchenyi

Az állóhídra igen jól szolgál az, hogy már a hajóhidat itt is kivették. Az okosabb rész igen-igen nevet azon szabadságon, mely rabbá teszi az embert, vagy úszásra kényszerít.

Barátom, az illendőség azt hozza magával, hogy a casinókönyv 41-ik lapján etc. felírt casinórészesek, levél által még ez évben szólíttassanak fel, „megmaradnak-e vagy sem?”. Ezt azonban csínján kell eszközteni, és azért én cselekszem. Többek vannak, kikhez azonban nem akarok írni, és így azon leveleknek tüstént Pesten (Ön által) kell készülniök, és Pregardt által az egész társaság nevében aláíratniok. 1° Meg kell köszönni az eddigi rész-vételt. 2° A casinó jó álladalmát dicsérni. 3° Egészen szabadra hagyni az aláírást vagy kiléptet, de észrevétni, mily nagyon örülne az egész társaság, ha ily taggal gazdagodna etc. etc., vagy inkább tovább is büszkélkedhetne. Das wäre a peu près, der Styl des Briefes, mit Variationen NB. die dem Character des Individuums angepasst werden müssen, das gewisse presse cole setzen à la Bánffy taugt in Briefen nichts. Es kann oft mit Vortheil verwendet werden, wenn man wie eine Bombe auf einen herein stürzt, und ihn so zu sagen par surprise anfällt.

Ezek volnának azok, kikhez Ön[nek] és Pregardtnak kellene írni:

Christen Kristóf  
Dessewffy József gr.  
Farkas Imre  
John Lajos

Lacsnyi Miklós  
Nagy Benedek  
Széchenyi János

A többieket mind magamra vállalom.

Kíváncsi vagyok a pesti gyűlésről hallani egyet és mást.

God bless you

Széchenyi

Mit művel Semodan? S hát Mayerffy és a gyep? Heinrich megjött?

Miképp mén a casinói musika? Hány függ megint candidatióra? Van-e pénz Prasznowszkinál?

Én egy garast sem adok a színházra; mert versenyre két magyar színház között adni igen nagy otrombaság volna!

Die 10 000 f. C. M. betrachte ich wie eine neues Ersparniss!!!

## 37 Károlyi György grófnak

Pozsony, 1835. november 27.

Barátom!

Magamnak tartozok azzal, hogy a budapesti híd dolga iránt némieket közöljek veled.

Négy esztendeje annak, hogy a dolgot megindítottuk. Mikor még erősb kapcsok által egyesítve – melyek azóta (keserű fájdalommal mondom) igen tágultak – az egész ügy olyannak tekinteték, mely Károlyi György, Wesselényi Miklós, Andrássy György és Széchenyi István barátság-frigyéből vevé eredetét. Te azonban és Wesselényi első hozzájárultatok után legkisebb munkás részt sem vettetek a tárgyan, és a dolog terhe Andrássyn és rajtam feküdt. De csakhamar Andrássy élete is oly irányzatot nyert, mely szerint a dolog egész súlya egyedül személyemen maradt. Hanem azért én nem lankadtam, sőt napról napra – önérzéssel mondhatom – zárandok elhatározottsággal közelíték az általunk kitűzött célhoz. Te ezen időközben szinte mindig a külföldet laktad, míg a magyarok Istene közibünk ismét visszahozott. Ittmaradásod egyébiránt, mint hallom, csak néhány heti lesz, és így tán keserűbb érzéseket gerjeszthetne Benned egykor azon gondolat, hogy ezen kis időközt, melyet velünk most élni fogsz, nemcsak ügyünk pótlására nem használtad, de annak elbomlását eszközöléd. S azért kérek, Barátom – mert annak akarlak tartani, noha sokan mondják, hogy az többé nem vagy – emlékezz: mily nemes érzések hoztak össze, mily gyenge szerencsétlen hazánk, s mily diadalt énekelnének ellenségeink, ha még oly tárgyakban is meg hasonlanánk, melyet közösen kezdtünk. Azt mondják Lajos és István bátyád is személyes indulattal viseltetnek irántam! Miért? Tudja Isten! Mindez kimondhatatlanul búsít, s érezteti vélem a mennyek haragát, mely szegény anyaföldünket nyomja; mert nemcsak nem segít honfi honfinak, barát barátnak, de a magyar gázolja a magyart.

Vigasztalj néhány sorral, s ne vondd meg tőlem pártolásodat. Hidd el: ama gondolat, hogy azon kisszámú hazafiak is sárban hagynak, kik közé Téged mindig számlálalak, keserűbben esik lelkemnek, mint a halál.

Erősen hiszem, a dolog velejéről nem vagy jól informálva, s azért engedd, hadd világosítsam azt minden oldalról fel, melyből bizonyosan kitünend, hogy itt nincs szó egyesek káráról s jussaik csorbításáról, de valóban hazai áldás forog kérdésben, s *hozzájárulásod* nélkül veszélyben is! Idővel, tudom, el fogod ismerni: honunk hő szolgája valék, s Néked őszinte barátod, ki nem érdemlé visszavonulásod, ellenzésedet!

Szerencsétless néhány sorral, vagy inkább jöjjünk össze, értekezzünk barátságosan. – Bizony nem lesz honunk kárára, ha kezet fogunk.

*Pozsony, 1835. november 27-én.*

Széchenyi István

### 38 Tasner Antalnak

*Pozsony, december 7<sup>ikén</sup> 1835.*

Barátom, néhány óra alatt alkalmasint el leszen döntve a budapesti híd dolga a kerületben. Úgy látszik, jól áll, de félek a non putaremtül. Legnagyobb ellensége Lamotte és Prényi a tyü, tyü, tyü. Aczélt némileg lekenyereztük.

Bárczay Mihályt, abaúji követet casino-részvényesnek ajánlom. Gehet das eine nicht, so gehet das andere.

A diéta alkalmasint februárig eltart. Megint rózsaszínűbb az ég.

December 4-iki levelét vettem Pfandschmiedt E[duard]-ot és Kubinyi F[erencet] itt írattam alá!

Szeretném, ha 1836-nak január gyűléséig 450 tag volna. Naponként dolgozok e tárgyban egy kicsit.

Mayer Auszugját kaptam.

Duna mappákat nem szabad lerajzoltatni, a triesti társaságnak még erről nem írok.

Bertha most már nem vonakodhatik, ha Pázmándi casinói tag lesz.

A kereskedők által adandó bálók nem rossz gondolat, én nem vagyok ellene.

Széchenyi

### 39 Tasner Antalnak

*Pozsony, december 7<sup>ikén</sup> 1835.*

Barátom, ma december 7-én 1835. a budapesti építendő hídnak tulajdona virtualiter átment 35 vármegyei votummal 9 és a többi hallgató ellen az ország kezében! Aczél – mint Szt. Pál – par la vita mellette!!! C[zirák]y hasmenést kapott etc. De még nem kürtölök diadalt! Nem akarok elaludni etc. Marengo...! Ezt Ön cum summa discretione közölje. Az én javaslatom pontonkint felvétel, melyet Varga megküldött. Ma csak az első három pont végeztetett el, spedig kedvezőleg, a többi holnaputánra maradt.

E napokban az „Öreg Úr” azt kérdi: „Ist es war, dass Sartory so gegen die Brücke etc. und dass er alle Leute aufhetzt?” Én: „Ich glaube nein, aber etc. etc. etc.” Ha lehet, súgja meg ezt neki, mert valóban magának s mind a két casinónak árt. Ezt azonban csínján vagy éppen nem.

Tán ha ön nem szólna, szeretném tudni, mily benyomás tett ezen hír az egészre.

Jó éjszakát.

[...]

Széchenyi

## 40 Festetics Imre grófnak

Pozsony, 1835. december 7.

Igen tisztelt Barátom,  
különösen szeretett Bátyám és Rokonom!

Régóta nem szívtam tövistele pályámon az örömök oly tiszta forrásából, mint kegyes soraidnak vétekor! Mily meleg és őszinte sympathiára gerjesztettek azok! Valóban nem magyarázhatom.

Már megszokva legőszintébb vágyaimat, minden alacsony és mellékes céltul ment fáradozásimat ócsárolva, rágalmazva látni, nem hiheted, kegyes barátom, mily „új erőre s állhatatosságra gerjesztének honfi szavaid”. Mert hiszen tán tapasztalásbul tudod, hogy a legerősb, legelhatározottabb is lankad, lankad néha, de „egy jó szó, egy szíves barátnak gyámolya, részvéte új életre gerjeszti ismét őt!”

A casinókönyvet 1835-ről megküldöm nemsokára, Pestrül várom. Az 1836-ki februárban nyomtattatik – különös gondom lesz azt is tüstént kezeidhez szolgáltatni. Azelőtt minden részvényes két *Tudnivalót* kapott évenként. De annyi volt ezekkel a baj, hogy ezentúl a *Jelenkor* a Társaság organuma, s minden, mi azt illeti, benne van. Úgy közli a *Jelenkor* a gyp-tárgyakat és a Tudós Társaságot illetőket. E két intézet is kezd zöldellni egy kissé már – de a virágzástul még messze vagyunk. A dunai dolgokrul a *Társalkodó* által érintek néha néha egy-két szót – és ez is meglehetősen állásban van. Most pedig egy budapesti magyar színház és egy állóhíd foglalatostokdat, spedig oly mértékben szeretném mondani „oly irtóztatólag”, hogy alig bírom súlyát.

Mindezen munkáimban, kedves Barátom, úgyszólván senki igen nagyon nem segít, de hátráltatók azok ugyan szép számban vannak! S ha sokszor egészen el nem csüggedek, részint azért nem, mert néha-néha oly édes szavakkal ápolgattatom, mint minap [a] Te soraid által, részint mert van bennem valami – minek nemritkán érzem halhatatlanságát – s mit kifárasztani, megsebesíteni, elnyomni lehet ugyan, de megsemmisíteni s egészen kiverni sarkából lehetetlen! S azért, akármily gyenge is lelkem alkonyatkor, szinte mindig új erőben talál a hajnaltámadat.

Ritter kezemhez juttatá a 100 pengő forintot. Legyen e sor addig is nyugtatványként írva, míg ezeket rendesen meg fogom küldeni. A casinót illetőleg ezt vagyok bátor jelenteni. Az aláírás csak 1840-ig tart, s én hosszabb időre nem nyitám ezt azért, mert a közakaratnak engedni valék kénytelen. Azonban ügyelek ez intézet öröki fenntartására. Ugyanis „házat akarok” szerezni a társaság számára. Ennek pedig 1840-ig nagy része kifizetethetnék. Ugyanis most vagy 22 000 pengő jövedelme van a Társaságnak. Évi költségei 10 000-re mennek, és így 10 000-et évenként félretéven, 6 év alatt 60 000-et teszen, mai, a már tőkén heverő 20 000 pengővel 80 000 pengőt teszen. Már ily summa körül fog bizonyosan utóbb is Társaság egyesülni, s kivált, mert 1838-ban fogom megkezdeni az új aláírást, ha élek, mit egyébiránt „akarok”. Ha 60 000 pengő nem jó egybe, csak abból származand, hogy a dicső restantiákból nem vagyunk képesek kivergődni. Most is 10 000 pengőnél több van hátra.

Most szinte 450 részvényes van, s kétségen kívül felmegyen 500-ra, mi 25 000-et teszen. 20 000 forint tőke pedig 1200 kamatot ad – úgyhogy szinte 26 200-ra lehetne tenni a számolást –, de az a fatalis restantia!!! – Hogy mostani értékünk, mely bútorokkal 30 000-et legalábbis felüt, mire fordíttassék, ha tán megszűnne a társaság, arrul tett már motiót valaki, de conclamáltatott, „hogy ennek végét nem akarjuk feltenni”, s így bizonyosan azon 6-é, 50-é, 100-é etc. fog lenni, ki megmarad a társaságban. És ez – ha 80 000 vagy csak 50 000-re nevededik is a társaság értéke – nagy kezesség lesz annak öröki fenntartásáért!



Dolgaim parancsolják, hogy véget vessek e soroknak. Áldjon a Magyarok Istene, kedves vérem! Érdemeid, melyeket csak a philosophus magyar értheti egész kiterjedésében, sok jót árasztónak honunkra, s mindig tágasb s tágasb körben fognak felvirulni.

Élj boldogul, s vedd hálás köszönetemet „új erőt” adó szavaidért.

*Pozsony, 1835. december 7-én:*

Széchenyi István

## 41 Apponyi Antal grófnak

Pozsony, 1835. december 9.

Igen nagyra becsült Barátom!

November 17-én kelt leveled nagy örömmel töltött el, és kedélyemnek végtelenül jólesett, hogy mint mindenkor, most is nálad ennyire baráti, jóindulatú fogadtatásra találtam.

Bátor vagyok 1000 frankról hitellevelet ide mellékelni, Ciceri úr úgy véli, hogy a kívánt tervek 700–800 frankba kerülnek majd, téged tehát 1000-re hatalmazlak fel, hogy semmiképp ne hozzalak zavarba oly esetben, ha a kiadott összeg netán többre rúgna a megadottnál. Minthogy azonban nem szívesen fizetek a méltányosnál többet, hiszen csak szoros ökonómiával vihetni sokat véghez, úgy kérlek, szíveskedj az ügyet jól irányítani, és be is fejezni, de oly takarékosan elintézni, amennyire csak lehetséges.

Ami a belsőnek méreteit illeti, magam – ha az olasz operánál akarunk maradni – ugyanazokat óhajtanám, mint azé, de azt is tudni szeretném: „hány személyt fogadhat be ez a színház”. Ebből majd adódik: hogy színházunknak – ugyanazon arányokat megtartva – nagyobbnak vagy kisebbnek kell-e lennie.



8. Apponyi Antal

Ami azonban a párizsi Théâtre Italien felhajtóját, a vestibule-t, a lépcsőt, a foyer-t stb. illeti, ezeken, úgy vélem, sok javítandó volna. És Ciceri erre utaljon. A hely, melyre építeni kell, téglalakban 22–22 bécsi öl a rövid, és 30–30 öl a hosszú falak mentén; éspedig egy hosszú fal hozzáépítve, egy rövid a Duna felé, vagy inkább egy széles utcára a Duna mellett, majd egy hosszú, hol egy oszlopsor alatt lehetne egy felhajtó, egy nagy tér felé; s végül ismét

egy rövid, egy széles utca felé. Egészében körülbelül 660 bécsi öl terület, melyet Ciceri a párizsi méretre könnyen redukálhat.

Képzeld: „a színház-ügyben nálunk anarchia, vagy hogy kíméletesebben nevezzük, szkizma következett be”. Grassalkovich herceg eme célra egy nagy telket is adományozott a Kerepesi kapunál, a város legrútabb részei egyikében. Ez kiváltotta a vélemények megoszlását stb., és az ügyet annyi gyűlölködéssel és szenvedéllyel üzik, hogy lehetséges, sőt valószínű: fáradozásom ellenére az egész megghiúsul, vagy legalábbis elhalasztatik.

De ez mit sem teszen. Ha ma nem, hát holnap; és meglehet, az egész ügy még most is kedvezően fog alakulni; miért is kérlek, légy szíves a terveket mihamarabb elkészíttetni, és kifizetni, s nekem megbízható módon elküldeni.

Ha kivitelre kerül sor, úgy ítéletem szerint Ciceri talált kincs. Nem volna tehát rossz vele kissé sejtetni, hogy az építkezés úgyszólván bizonyos, csak az idő még kitűzetlen, és neki méltányos feltételek ellenében alkalmaztatni minden reménye meglehet. Ez alkalomból talán megadhatná, hogy hozzávetőleg mennyibe kerülne a belső berendezés, NB. csak párizsi árakkal számítva, ami a mi számításainkban már vezérfonalul szolgálhatna.

Ha az ügy átmegy, úgy az építkezésre stb. (hiszen ez közöttünk marad) 400 000 frt. konvencionális pénzben, vagy 1 000 000 frank engedélyeztetik. Az építés Pesten olcsó, úgyhogy az építőmester 300 000 frankkal jól kijöhet, s ezzel a belső berendezésre, dekorációkra, garderobera, tartalékalapra stb. 700 000 marad.

Nagy csodákat ez összegből ugyan nem tehetni de belátással és okossággal sokat; és valamit azzal mégiscsak létre lehet hozni.

Úgy hiszem, a tárgyat ezzel kimerítettem, s végeláthatatlan más irányú teendőkkel túlhalmozva, a te idődet sem óhajtanám tovább igénybe venni, hanem leveletem arra korlátozom, hogy jó véleményedet, amellyel a haza körüli apró érdemeim felől viseltetsz, szívből megköszönjem.

*Pozsonyban, 1835. dec. 9-én.*

gróf Széchenyi I.

## 42 Tasner Antalnak

*Pozsony, deczember 18. 1835:*

Barátom, keressen alkalmat Clarkkal beszélni, s hozná elő, mint maga gondolatját: „A híd építése ellen csak az nagy akadály, hogy sokan gondolják, hogy a jég elviszi, s így az építést lehetetlennek tartják.” Ön ugyan nem engineer, de sokat látott, vigyázzon télen át, tegye észrevételeit, és annak idejében mondja meg vélekedését.

Közel Visegrádhhoz ugye gránit van? Kérem egy– vagy kétfontnyi darabot – de bizonyosan abból legyen – egy oldalán simíttassa meg, és küldje ide.

December 15-ki levelét vettem. Adja Isten, hogy a 80 eszére jöjjön! Ma megint minden jó fordulatot vón. Február előtt alig vége az o[rszág]gyűlésnek. Ide mellékelem Festetich I[mre] és Szegedy F[erenc] leveleit. Fest[etich] L[ászló] egy kutyaért, két nemes lélek. Es ist immer ein gutes Geschäft. Ej, be szeretnék most Pesten lenni... ugyan mit beszélnek rólam? A 23 tán csak megelégedve? A főhg irántam igen kegyes és okos, mert érti vágyaimat, becsüli, és nem kívánja, hogy szerepemből kilépjek.

God bless you

Széchenyi

Több napja egészségem igen változott.

Az ide mellékelt csomót küldje Budára. Igen félek... a casinói privát bállokba valami excessus ne történjék, igen csorbítná hitelét, mely most meglehetősen áll.

### 43 Tasner Antalnak

Pozsony, december 19<sup>t<sup>kén</sup></sup> 1835.

Barátom, Földváry Ferencet, [a] kir. tábla assessorát ajánlom casinói részvényesnek. Remélem, e fötül talpig becsületes ember ki nem marad. Jó pillanat van Casinónkra nézve, nem kell elszalasztani. Gyertyánffy, Csepcsányi, Jakabfalvi követek is bizonyosak már, *de még nem kell kifüggeszteni*. Földváryt azonban lehet.

Aczél Antal 400 pengőt fog Önnél lefizettetni, melyet én téríték itt vissza. Adjon erről rendes nyugtatóványt, és vegye számadásiba.

20-ikán reggel.

December 17-ik levelét vettem. Már magam is nyughatatlan vagyok megtudni, mi lesz a pesti polgárok véghatározata a híd iránt. Állásom a városhoz, valamint vármegyéhez – mit a Jelenkor-nak desavouirozása is újra bizonyít – felette kellemetlen. Rám nézve ugyan nem; mert mit bánom én, de bizonyosan a közügyre. De kiben a hiba? Ha engedek az elsőnek, valamint a másodiknak, se híd, se Duna-parti színház. Most pedig a híd meglehetősen áll és a Duna-parti színház iránt 400 000 pengő, így létez e pillanatban 4 vármegye ellene, 4 kétes, de jóakarátú és a legrosszabb esetben „hallgató”, 24 pro! Két vármegyének egyenes instructiója engemet proponálni azon küldöttség elnökének, mely országosan ki fog neveztetni. *Ez szorosán köztünk*, mert én úgy látszom e dologban, mintha messziről sem akarnék szót hallani felőle. Már ha ez a kettő elsül, akkor mindent el fogok követni a megbékülés iránt, már sikerrel-e, az más kérdés. De hogy nem én vagyok oka e két „háborúnak”, azt mindenki mondani köteles, ki a dolgok fektét ismeri, és tudja, mily önmehtagadással s ki nem mondható türedelemmel viseltetem Földváry és Kolb iránt, de az ügyet fel nem áldozhattam.

Én is szeretném nagyon, ha Pregardt igazgató maradna, de F[öldváry] helyett bizony jó volna Szapáry Józsefet próbálni meg. Pr[aznovszky] ellen sokat beszélnek a pénz dolga iránt. Menne ön egyszer Praznovszkyhoz en visite, kérdezze nevemben: „Mennyi a pénz a cassában, mennyi a restantia, és ezt írásban kérje, ha ön *betoppan* hozzá, a képén meg fogja látni: nem assignált-e Pr[aznovszky] valami nagyobb summát, amire tán nem kellett volna? Es thut einem Weh solche Massregeln ergreifen zu müssen, aber da es sich un das Ganze und nicht Einzelne handelt, so kann man es besonders in Ungarn nicht vermeiden.

Halbauert ki nem kell fizetni, míg mondom.

Kérem Önt, gazdálkodjon tehetsége szerint. Nem kapott most Ön 500 pengőt? És még azonkívül lesz 1835-nek végéig 800 pengőre szüksége? Írja meg ezt tüstént.

Néhány nap alatt 500 aranyat küldök Önnel gr. Keglevich Gábor számára; de levonom belőle a 80 pengőt, melyet Ő az eladott póniért tartozik. Hogy is híják emberét? S ugye Önnel átadtam e ló iránti nyugtatóványát?

God bless you

Széchenyi

## 44 Reviczky Ádám grófnak

Pozsony, 1835. december 23.

Méltóságos Uram!

Mivel Ön bizonynyal helyesli, ha én valamely megkezdett ügyet, mely hasznos, befejeztéig vinni segítek, bizonyára megbocsátja, ha tudomására hozom, illetve tudósítom arról, „hogyan alakul a budai és pesti híd-ügy”.

Ma reggel Pest városa két követe gyorsfutárral azt a hivatalos közlést kapta a pesti tanácstól, hogy ez utóbbi az ország óhaja előtt meghajolni kész, mert ama törvényjavaslat által, mely legutóbb a kerületi ülésben kimondatott, a jurisdictio és Pest városa valódi érdeke felől teljesen megnyugodott. A pesti választópolgárságnak ama része azonban, mely jogát az országnak semmi áron átengedni nem hajlandó, szilárdan megmaradt korábbi nyilatkozata mellett, melyet a pesti városi tanács ugyancsak helyesnek talált követeinek megküldeni, s melyben az a szándék mondatik ki: „hogy Pest város a híd építését magára vállalja”.

Magánlevelek jelentik nekem továbbá, hogy a választópolgárságnak eme része ünnepélyes deputatiót meneszt közvetlenül Őfelségéhez, legkegyelmesebb Császárukhoz, hogy Őt térdre borulva arra kérje, kegyeskedjék jogaikat a beavatkozás és az önkény ellen megvédeni.

Hogy ez a dolog valóban így van-e vagy sem, azért bizonyossággal nem kezeskedhetem; mégis úgy vélem, hogy Méltóságodnak anélkül hogy a mondott polgárok e szándékát kikürtölném – azt mégis előre tudomására kell hoznom, mi gyenge betekintésem szerint ebben az ügyben, ennek sikere számára veszélyes lehetne.

Azok a polgárok, akik az ország óhajával szembeszegülnek, ezt fogják előadni: „a hidat ők maguk kívánják megépíteni”, s ez sokakat, kik az ügy felől kellően informálva nincsenek, megtéveszthet, és az ország kimondott óhaja ellen hangolhat. A tárgy filozófiája azonban ez:

A nemesség ezt mondja: „Fizetni hajlandók vagyunk, de csak magunknak és nem a polgároknak, ezért a híd az országé kell hogy legyen.”

Ha mármost a város a hidat maga akarja megépíteni, és tulajdonának nevezni (mert tényleg csak az elnevezésről van szó, mint azt a következőkből Méltóságod látni fogja), akkor a nemesség nem fizet, így szól csaknem valamennyi instructió, s az egész nem marad más, mint önámítás, mert hogyan találhatna Pest város, mely teljesen a kamarától függ, s ugyan fejlődésben van, de semmiképp sem nagyon gazdag, legalább 2 000 000 frt. convencionalis pénzt oly híderért, mely 2 százalékot alig hoz, és talán ezt sem hozza, ha a nemesség nem fizet, vagy inkább e címen senki emberfia nem fizet, ki akár csak jó kabátot is visel.

Buda és Pest között híd építéséhez conditio sine qua non, hogy azon mindenki fizessen, ámde a nemesség ily becses privilégiumának felfüggesztésébe csak akkor egyezik bele, ha az építendő híd „ország hidjának” neveztetik. Igazán nem túl nagy igény! Mert valóságos tulajdonról nincs szó, mivel a törvénytervezet, mely ma a rendeknél regnicolariter elfogadtatott, ünnepélyesen kimondja: a híd mindenki számára szabad, ha majd a társulat, mely azt építette, kifizetve lesz, s a privilégium valamivel hosszabb halasztása révén oly töke jött össze, mely a mondott híd örökös fenntartását stb. szavatolja.

Ha mármost ez a törvénytervezet a felsőtáblánál alternatíva nélkül megmarad, és imént idézett értelmé szerint Őfelsége részéről szentesítetik, akkor a híd, a két időszak után, melyek alatt ugyanis általa a társaság kifizetődik, és egy fenntartási töke felhalmozódik, senkié vagy mindenkié; senkié, mert senkinek bevételt nem nyújt, és mindenkié, mert azt mindenki szabadon és térítés nélkül használja.

Méltóságod egyébként a törvénytervezetből megértheti, mint állnak az ügyek.

Minden, amit ellene mondhatni, nem más, mint halbűz vagy személyes gyűlölködésből fakad.

Tovább Méltóságodat soraimmal terhelni nem óhajtom, s addig is, míg szerencsém nem lesz Méltóságodat személyesen újra láthatni, maradok Méltóságod iránt a legbensőségesebb, legőszintébb tisztelet érzetével.

*Pozsonyban, 1835. december 23-án.*

## 45 Apponyi Antal grófnak

Pozsony, 1836. február 1.

Igen nagyra becsült Barátom!

Nagy örömömre szolgál Neked elmondhatni, hogy egy magyar színháznak Pesten, a Duna partjain, a tőzsdeépülettel szemben felépítéséhez a rendek tegnapi kerületi ülésén 400 000 ft. convencionális pénzben szavaztatott meg. Igen valószínű, hogy ezt a törvénytervezetet sem a felsőtábla, sem a kormányzat nem fogja megakadályozni. A tervek tehát, melyeket Te küldeni fogsz nekem, nemcsak közélről hasznosak, hanem igen szükségesek. Ciceri maga pedig alighanem alkalmaztatnék. Ez utóbbi azonban még a körülményektől függ. Először is a tervekért ki kellene őt fizetni, hogy teljesítményének eme része tisztában legyen; ezután pedig igen kíváncsi volna, ha őt kipuhatólnád, mit hajlandó az egész kivitelben végezni, s melyek volnának a feltételei. Az építkezést, úgy hiszem, Hild pesti építőmester kapja meg; neki tehát csak a dekorációról és a belső berendezésről kellene gondoskodnia. Feltételei mennél méltányosabbak, annál bizonyosabb esetleges alkalmaztatása. Eddigi munkáinak megfizetése végett Neked egy 1000 frankról szóló hitellevelet küldtem. Ez tehát, úgy vélem, rendben van. Kérésem tehát csak arra összpontosul: 1. Cicerit – ha benne az alkalmas embert látod, ahogyan legutóbbi leveledben kifejezted – „további szolgáltatásokra megnyerni”. 2. A rajzok hamaros elkészítéséről és ideküldéséről intézkedni. 3. Egy kissé gondolkodni arról, hogy a párizsi Place de la Bourse-szal szembeni Théâtre de l'opéra comique egy s más tekintetben nem volna-e megfelelőbb számunkra, mint az Opéra Italien; vagy ha nem is, hogy az előbb nevezett Théâtre de l'opéra comique-ból egy s más nem volna-e az Opéra Italien-nel igen előnyösen egyesíthető. Herceg Esterházy Pál adta nekem ezt az ideát, vagy jobban mondva „ébresztette bennem e skrupulust”.

Szánd *nekünk* – mert az egész nem magánügyem – pillanataid néhányát, nekünk, az országban élőknek, kik Téged tisztelünk és szeretünk, s jószágodért hálások lenni nem szűnünk.

Hosszabban soraimmal Téged most többé nem terhelnék. Az egyetlent mégis bátor vagyok Neked jelenteni, hogy Hymen engem néhány nap múlva a szeretetre és tiszteletre oly igen érdemes Zichy Crescence grófnéval örökre összeköt. Legszívélyesebben ajánlom őt és magamat Neked, kedves nőnek és háza népének, s vagyok, mint eddig is, hűséges szolgád és barátod

*Pozsonyban, 1836. febr. 1-én.*

Széchenyi I.



## 46 Tasner Antalnak

*Pozsony, február 25. 1836.*

Barátom, 22-iki levelét vettem. Kis tárgy, de mégis boszant a 3 grácia dolga; mert „pesti gazság”. Én *magam voltam* a boltban, semmit sem küldöttek hozzám! És ott találtam gróf és grófné Sternberget, Orczy leányt, s ott választám az egyikét. Aus Spass, dass ich was kaufe. Wie theuer? Sieben Gulden. Schicken sie mir die Rechnung. S most 12 forint! Ön nem hiszi, mily kevés becsület van a pesti kereskedők között. Es ist infam – nem kell kifizetni.

A Theatrum, éjjel-nappali bajaim után, egy kissé jobban áll. Pirker már megbánta, hogy szólt. Legalább hallgatni fog. A harangöntő, félek, Önt is ki fogja játszani, valamint engem is bolonddá tett.

Remélem, Ön elmegyen a Congregatióba, s nékem részletesen ír.

Czindery et Co. ha, ha, ha!! Ilyeseket is kell számba venni. S Andrassy! Bár volna inkább itt, ha csak 8 napra is segíteni a színházban.

Én semmi nem vagyok a versenyben mint actor. Végezzétek a Károlyi Stakes dolgát, mint tudjátok. It can not denied, all of you are but poor theoreticiens. Now get out of the jeopardy.

Isten véle

Széchenyi

## 47 Reviczky Ádám grófnak

Pozsony, 1836. március 30.

Kegyelmes Uram,  
nékem igen kegyes jóakaróm!

Éppen most jövök országos ülésünkből, hol hat kir. resolutio és egy rescriptumnak olvasásán voltam jelen. Ej, be jólesett lelkemnek mindezeknek hallása! Isten tartsa Kegyelmes Urat! Ennyit soha, soha nem nyert a magyar még, s ezen időszak, melyet Kegyelmes Úr ritka bölcsességgel vezérel, évrázjiban mindig a leg- és legérdekesebb maradand. Örülök, hogy éppen most élek!

De most kérésem van Kegyelmes Uramhoz. Méltóztassék, mit mondok, kegyesen fontolóra venni, s szokott bölcsessége szerint cselekedni.

„A budapesti híd dolga mind a két táblán úgyszólván már keresztülment, s tisztában van, úgyszólván most a dolognak tökéletes kivihetősége végett semmi egyéb nem kell, mint kedvező királyi válasz.”

E tekintet miatt bátorodom Kegyelmes Úrnak e néhány sort jó eleve írni, hogy a teendőket már most méltóztatnék az igazi kerékvágásba illeszteni, s ugyanis:

A budapesti hídnál a nemesség bizonyos időkre felfüggeszti nemesi kiváltságát, s fizetni akar. A törvényjavaslatban ezen elhatározottságát azáltal teszi ki, hogy ezen eventualiter építendő hídon mindenki kivétel nélkül fizessen. De ezen kitétel alatt „mindenki” a kormány embereit is érti. Világosabban kitenni azt sok okok miatt nem akartuk. Most azonban, ha a kir. válaszban erről semmi érintés nem tétetnék, félek, összerogy megint mindaz, mit eddigelé ügyel-bajjal nyertünk, mert soha nem állana a nemesség arra, hogy fizessen, ha a fizetés alul a kormánynak emberei, mint katonák stb., akármi szín alatt ki volnának véve. Tán nem is illett volna az országnak képviselőitül ilyest mondani. „Fizetünk, Uram, ha te is fizetsz” – de inkább annak rende szerint látszik lenni, ha a király szól így a nemességhez. „Ha ti fizetni akartok új hasznokért, új kellemeikért, én sem vonom ki magamat a teher alul.” Ilyfélének kellene tehát lenni a királyi válasznak, ha azt akarjuk, hogy legyen híd, és az új dicső út megnyitva, mely szerint a nemesség is járuljon a hazának szebb kifejtéséhez.

Kedvesen vette a fejedelem, hogy a nemességnek nagylelkű elhatározását, melynél fogva az országnak nagyobb technikai kifejtése végett, egy Buda s Pest közé építendő állandó hídon bizonyos időkre fel akarja függeszteni nemesi kiváltságát. S midőn Őfelsége helybenhagyja az országnak ezen kívánságát, saját részéről is fog járulni a dolognak sikeres kifejtéséhez, csak hogy – mivel ez practice lehetetlen – nem fog minden egyes embere, társzekere, ágyúja stb. után fizetni, de semel pro semper a hídnak, mindigi szabad használása végett azon társasággal alkura lépni mely a hidat építendő – mi úgyszólván a dolog természete szerint minden privát embernek szabad.

Ezáltal, Kegyelmes Uram, még mindinkább növekedik a kormánynak popularitása, s mi legszebb – s fő dolog –, ez egy garasába sem telik a kormánynak! Spedig megmondom miért.

A szerencsés véletlen úgy akarja – de ez mennyire lehet, köztünk maradjon –, hogy az egyedüli hely, hol Buda s Pest közé józanul hidat építeni lehet, éppen egy aerialis magazinra vág, mely a budai parton van. Ezen magazin fa- és szénarakhely, s proviant pékeknek műhelye. Ha ezt átengedi a kormány, nemcsak örökké kiválthatja magát a fizetés alul; de a hídépítő társaság – mielőtt az említett magazint átvenné – éppen olyast, sőt sokkal célirányosbat a kormánynak ínye s kénye szerint kész leend egészen *ingyen* felépíteni szinte a Duna partján, néhány száz lépéssel alább vagy fentebb, mint e mostani áll. Eszerint a

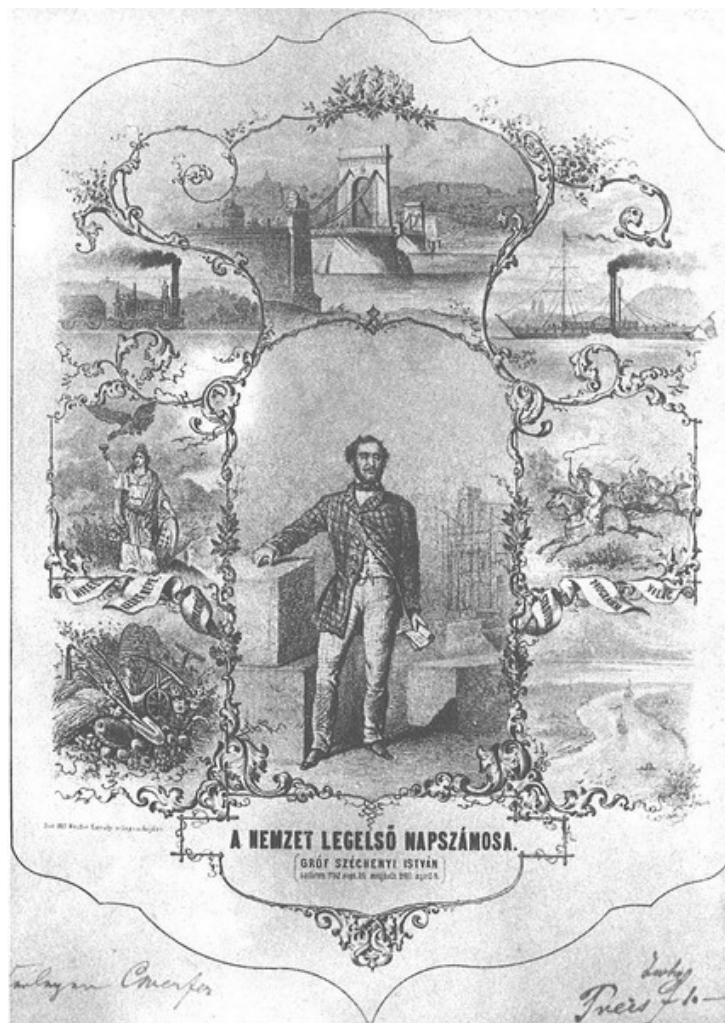
kormány mind annak birtokába jő, mivel most bir, mert egy magazin, melyben fa, széna és pékműhely van – csak hogy a Duna partján álljon –, éppen oly célirányos, akár egy kissé magasban vagy alantabb álljon is, azzal a különbséggel mindazáltal, hogy ha e kitett célra újra építetik, annak sokkal inkább megfelelő, mint a mostani, mely vajmi egy otromba s alkalmatlan rakvány. El volna így érve a cél, s minden felek megnyugtatta.

Tudja, Kegyelmes Uram, kíváncsi vagyok, mint szolgálni köz hazánkat, s ha ezt Kegyelmes Úrnak vezérlése és zászlói alatt tehetem, kétszeresen szerencsésnek érzem magamat; mert tisztelem, szeretetem Kegyelmes Úr iránt határtalan, s igen érzem, mily biztos s bölcs vezér alatt állok, ha Kegyelmes Úrnak parancsai alatt szolgállok.

Holnap az ünnepekre Budára randulok, megnézni, „háznépem mint van”. Húsvét kedden ismét itt leszek, óhajtván várva, hogy Kegyelmes Urat közibünk hozza honunk jobb csillaga minél előbb.

Legmélyebb hódolattal Kegyelmes Úrnak holtig híve  
*Pozsony, 1836. március hó 30-án*

Széchenyi István



9. A nemzet első napszámosa

## 48 Tasner Antalnak

Pozsony, ápril 10<sup>én</sup> 1836.

Ápril. 6. és 7-iki levelét vettem, a Tüköry-féle adatokkal. Ezáltal némi kérdéseim már meg vannak fejtve. De a következők még sincsenek tisztában.

1 ° Carl Thurn most tüstént, ti. 4 usque 8 hét alatt adna-e helyet, No 8. gőzhajónak építésére? 2° Szabad volna-e a szigetnek e helyét e *célra* egy kissé elrendelni, p. o. némi útban levő fákat, bokrokat etc. kivágni sat. 3° Ezért mit kér Thurn? 4° Lehet-e a Magistratus befolyása nélkül?

Ez volna mindenekelőtt szükséges. Mert Bécsben annyira vittem a dolgot, hogy Fowles, midőn Ferencről csak néhány napra távozzon is, mert Ő előbb lesz kész, mint az erőművek, Bécsbe fog rendeltetni az Andrews-féle fának *megnézésére, megvásárlására és Pestre szállítására*. Is it right and well done? Ezt mondja Tükörynek csínján, damit wir wissen dass Kolb et Co keine Dificultäten macht.

Én a *hajóépítést* és *kikötőt* egészen elválasztom, s bármily szükséges is, hogy e két tárgy – a munka egyszerűsége miatt – *minél* előbb egyesítessék, azért a Beszédesi-gáttal per 4 és 6000 frt pengő, e pillanatban felhagyok.

Wer wird dies zahlen? Die Stadt? Nein? Also die Gesellschaft – gut! Da brauchen wir aber eine lange lange Arenda, und der Nutzen des Hafens ist unser! Errül igen csínján s kérdezőleg, mintha [az] Ön gondolatja volna. Kérdezősködjön Tükörynél. „Wie wird das sein, wer wird zahlen u. s. w.”

Holnap és holnapután el lesz alkalmasint döntve a múzeum és színház dolga. *C[ount]*  
*Széchenyi the favorit!*

Tán megnyerjük a csatát, ha veszítjük, egy-két votummal lesz csak, de tán megnyerjük! Szorosan köztünk!!! God bless you. Ha megnyerjük a csatát, szép diadalom lesz, mert ennél nehezebb feladás nem volt.

A hidat egészen összevissza facsarta Pl[atth]y, de gondom lesz ismét „helyre facsarni.”

Széchenyi

## 49 id. Mailáth Györgynek

Pozsony, 1836. április 23.

Kegyelmes Uram!

Ha születésben levő gyermekem egészen becsstelen lenne, bizony nem ajánlanám, sőt magam törném ki nyakát; de merem hinni, nem egészen becs nélküli, és azért kegyes pártfogásába ajánlom azt, ti. a „Budapesti hidat”. Igaz, nehezen születik, s félttem, ha most világra nem jő, oly hamar többé nem fog születhetni.

Távol vagyok Kegyelmes Úrnak azt hozni figyelmébe: Mily tág mezeje nyílna meg Magyarország technikai kifejlésének, ha egyszer gyakorlatilag fel volna állítva azon elv, hogy Magyarországon új kellem s hasznokért új terheket is vehet mindenki magára; mert ezt Kegyelmes Úr tisztábban látja, mint én. Hanem csak az itteni helyzet és körülményeknek egy-két fő vonását bátorodom, mint itt, helyben lakó, Kegyelmes Úr színe elébe terjeszteni.

Igen nagy áldozatot vélt hozni a privilegiált rend kiváltságának felfüggesztése által. Amiért is egy kissé több befolyással is akar e tárgy körül lenni, mint az eddigi vámok stb. körül, s kivált azért, erre méltóztassék vigyázni: Mert a kiküldendő s Ő cs. kir. főh.sége a nádor előlülése alatt leendő választmány többek közt oly hatalommal is ruháztatik fel, mely szerint az a nemesi kiváltságok felfüggesztését határtalan időkre terjesztheti. És ez okból itt az országgyűlésen visszalépéstül lehetne félni, ha a kormány e tárgyban némi befolyást a nemesi rendnek nem engedne.

A másik, mitül félek, az, hogy ha e tárgy a generális expropriatiói javaslattal kapcsolatik össze, mind az, mind ez legnagyobb veszélybe jő. Spedig, mert a híd dolgában ki van már mondva: „A hídnak helye, szüksége stb.” S ekképp annak törvényesítéséhez semmi sem kell, mint a fejedelmi „Legyen”. E fölött a híd körüli küldöttségnek köre csak a dolog végrehajtásába, de nem vág a közigazgatás láncolatjába is, holott a generális expropriatio ügyében az még nincs tisztában: Legyen-e s hol legyen vasút, vízcsatorna stb. – s az országgyűlés által felterjesztett generalis expropriatiói javalatban, csekély ítéletem szerint, a kiküldendő küldöttség némi-némiképpen a közigazgatás körébe is lép.

Tudom, hogy Ő cs. k. Főhercegsége e tárgy körül – mennyire sok egyéb fontos foglalatosságai engedték – már némi előlépéseket is tett Bécsben. De most, midőn végére járunk [az] országgyűlésnek, és én aggodalmimat Ő cs. k. hségével közlém, ma reggel azt méltóztatott mondani: Ne félnek a dolog eldültétül, de egyszersmind tanácslá, mennék Bécsbe, nehogy a tárgy tán az idő rövidsége miatt postponáltassék, és jelenenem magamat Kegyelmes Úrnál, e most írtakat szóval mondandó. Fel is futnék szívesen, habár gyalog is Bécsbe „ezt teljesíteni”, ha száz más dolgaik nem volnának itt. S azért Kegyelmes Urat, nékem mindenkor oly kegyes pártolómat, e sorok által kérem, pártolná őszinte hazafisággal kezdett s kimondhatlan bajjal eddig vitt ügyemet. Nem sine cura után szomjazok; de oly hazafiaktul érdemlendő megbecsülésemet tettem ki éltem céljául, mint amilyent Kegyelmes Úrban van szerencsém tisztelni.

Vegye Kegyelmes Úr legmélyebb hódolatom kijelentést szokott nyájassággal, ki vagyok stb.

Pozsony, 1836. ápril23-án  
Gr. Sz. Ist.

## 50 Tasner Antalnak

Pozsony, ápril 23. estve, 1836.

Ide mellékelem gr. Esterházy levelét. Legyen gondja, hogy kívánsága szerint legyen, nehogy azonban e tér egészen elrontattassék.

Lechner mit mond azon gát iránt, mely a szigetet a parttal egybenkapcsolnál Würde das, als Regulirung der Donau gut oder schädlich sein?

Megkaptam a Duna-Mainiakat. Vettem 20-iki levelét is. Igen jóízűt nevettem a Krähwinkel vonásokon! Kérem, bírja csak valami resultatumra, s mint mondtam, küldje ide azt – nyitva –, mit az Adminisztrationnak fog jelenteni, hadd olvassam, s odébb küldjem, NB. ha ezt április 2-áig teheti, mert én alkalmasint 3-ikán lemegyek. Akkoráig remélem a kis bricskám elkészül, ugye?

Hild-féle planumokat jó volna többé már nem küldeni, mert most semmire sincs idő.

Tegnap a színház megmaradt a Rendeknél. Nálunk alkalmasint holnap ismét elesik; de a szép tér, melyet, Isten tudja, *én szereztem* (s ez köztünk) örökre megmarad nemzeti színházi célra! Havas engemet cáfolván, ki (Én) azt javasolta: adatnék el az említett fundus, s a pénz a kerepesire fordíthatnék (pour causer une réaction), declarálta, hogy a város (!) a fundust „nemzeti színházra”, s másra fordíthatni soha, de soha nem fogja engedtetni! Harsány Éljen, s belsőmben nagy kacaj! Ezt tehát mindenesetre megmentjük. A híd ellenben tűhegyre van állítva. Noha megvan az egyezés a két tábla közt, még nem ment föl a representatio, 8 nap alatt mindennek vége. Igen-igen félek – de azért előre nem búsulok –, meggyőző végképp a kajánság. A hg. s Reviczky őszinté[n] mellette, de ezek sem tudnak csudákat tenni, kivált az időre nézve. Esterházy Pál lejött vala, ha az öreg Lichtenst[ein] nem halt meg, a 17 színház hősekből 4–5 már kidült a hámbul s felette sok s fontos munkái miatt eltávozott.

24. késő estve

Nádor 3 óra 20 minuta alatt lejött Bécsből. *Szorosan köztünk*. A híd-felírás bepecsételve s felküldve!!! Cz[iráky] csaknem megbőszül!!! A resolutiótul igen-igen félek. Menjen a polgármesterhez, és nevemben ezeket: A főh g... s ezt csak nekem mondta. Ápril. 3-ikán [a] Nádoron alkalmasint lejő Bpestre. Nádor 27-ikén lemegyen; akkor elhatározottabban fogom neki megizenni. Er will incognito reisen, und überraschen, de azért jó lesz a pestieknek ezt tudni, Seeber tán e fogásom által nem fog megbántódni.

Nevin azt árja, Báthori never was better!!! Nem kell tehát kitörteni.

Isten tartsa

Széchenyi

## 51 Georg Sina bárónak

Bécs, 1836. május 20.

Méltóságos Báró!

Engedje meg, hogy a kérést, melyet Önnek legutóbb élőszóval előadtam, most még egyszer e sorok által megismételnem szabad legyen. A Pesti Casino Társulatnak, melynek szerencséje Önt is tagjaihoz számíthatni, óhaja, hogy végre saját helyiségekkel bírjon, így e célra Pest városának egy megfelelő negyedében egy házat vásároljon, s ezt igényei szerint alakítsa ki, és rendezze be.

Önnek Pesten két háza van, amelyeket fekvésük a Társulat számára kívánatossá tesz. Az egyik a Híd utcában szorosan a Kemnitzer-féle ház mellett van, a másik a színházzal szemben a Hid utcában egy sarokház.

Arról van szó tehát, hogy Ön hajlandó volna-e, és milyen feltételekkel e házak egyikét a Társulatnak átengedni. Hogy Ön számos köztisztelt embert összekapcsolna, amennyiben e Társulat jobb megalapozását segítené, nem kell Önnek mondanom, mert azt Ön ugyanolyan jól tudja, mint én, s így csak arra szorítkozom: kérni Önt, méltóztassék az Önhöz intézett kérdésre nekem hamaros és szíves választ adni; nekem, akit kérem, hogy Ön a Társulat fizető kezesének, élőszóval képviselőjének tekintsen.

Megragadom az alkalmat, hogy Önt legkiválóbb tiszteletemről újból és újból biztosítsam, ki vagyok Méltóságod legkészségesebb szolgája

Bécsben, 1836. május 20-án  
gr. Széchenyi I.

## 52 Georg Sina bárónak

[1836. szeptember?]

Méltóságos Úr!

Mi, alulírottak 1835. február 17-én Pest és Buda, két szabad királyi városok nagy tekintetű Magistrátusaihoz az itt másolatban következő kérelmet nyújtottuk be. Az idő óta azonban, egy a magyar országgyűlésen meghozott törvény által, egy Pest és Buda között építendő hídnak ügye oly mértékben és annyira kedvezően alakult, hogy a mondott építkezés kivihetősége teljes meggyőződésünk szerint a legbiztosabb alapon nyugszik, és pedig mert nemcsak technikai kivitele van minden kétségen kívül biztosítva, hanem jövedelmezősége is rendkívül fényesnek mutatkozik, úgyhogy az egésznek teljes végrehajtásához már mi sem hiányzik, mint egy fő, mely magában egyesíti mind ama tulajdonságokat, melyekkel Méltóságod oly nagy mértékben fel van vértézve.

Kérésünk tehát arra irányul, kegyeskedjék Méltóságod ezt az ügyet közelebbi figyelmére érdemesíteni, s élünkre állván, azt bölcsessége szerint megvalósítani.

Fogadja Méltóságod legőszintébb nagyrabecsülésünk bizonyítását, mellyel vagyunk Méltóságod alázatos szolgái

Kappel Frigyes  
Kovács Zsigmond  
gróf Széchenyi István  
Tüköry József



## 53 József nádornak

Pest, 1836. szeptember 14.

Cs. kir. Fenség, Főméltóságú Főherceg!

Hogy az általam Pesten építendő harmincadhivatalnak Császári Fenséged előtt ismert ügyét kifejlődéséhez közelebb hozzam, f. év július 7-én a Nagyméltóságú magyar kir. udvari Kamarához benyújtám az épületek terveit, valamint egy feljegyzést, melyben szándékomat kifejtém. Minthogy pedig eddigelé választ nem kaptam, privatim azonban megtudtam, hogy a magyar kir. udvari Kamara mindenekelőtt kijelentésemet venni kívánná: a jelenlegi harmincadhivalt mely összegért volnék hajlandó átvenni, bátor vagyok, időt nem vesztendő, és a formának az ügyet fel nem áldozandó, teljes alázattal egyenesen Cs. Fenségedhez, mint a tek. Szépítési Bizottmány védnökéhez fordulni, és kérelmemet fenntartás nélkül Cs. Fenséged lábaihoz előterjeszteni; és pedig:

A jelenleg álló harmincadhivatal – tudomásom szerint – oly értéktelen anyagból épült, s falai egy új építkezés számára oly célszerűtlenül állanak, hogy annak valóságos értékét egyesegyedül ama teleknagyság határozza meg, melyet tulajdonként átveendek. Következésképpen./ alatt ide zárok egy kis plánomot, amelyből a harmincadhivatal jelenlegi teleknagysága ugyanúgy, mint amaz is kitűnik, melyen építkezni óhajtok.



10. József nádor

Kegyeskedjék Cs. Fenséged a részemről javasolt határvonalakat jóváhagyni vagy legmagasabb bölcsessége szerint módosítani, hogy olyan helyzetbe kerüljek, amelyben kimondhatom az összeget, melyért a jelenlegi harmincadhivatalt, területbővítéssel vagy elvételével, átvehetem.

Hogy azonban teljes bizonyossággal foghassak dologhoz, mit méltányosságból ily nagyszerű ügyletben kívánhatni jogosnak vélek, bátorkodom Császári Fenségednek további két kérdőpontot előterjeszteni, melyeket tisztázva óhajtanék, mielőtt egy összeg kimondására magamat elhatározom; éspedig:

Szándékom, hogy a Duna-parti harmincadhivatal bevégzett építése után a nekem átengedett területen 3 emeletes épületet emeljek, melyet, hogy a környező épületeket el ne nyomja, vörösrézzel fedni tervezek; továbbá szándékom, hogy két felhajtót – a mellékelt planumban láthatóan – épületemhez toldjak.

Ha mármost a Szépítési Bizottmány a tőlem átveendő telek területéről világosan nyilatkozni fog, s arról is, hogy épületemnek a két imént említett kedvezményt változatlanul megadni kész, akkor ez az ügy – ha Császári Fenséged legmagasabb kegyében továbbra is részeltetne – egy jelentős lépéssel előremozdulna.

Császári Fenséged lábaihoz borulok, s a legmélyebb tisztelet érzetével maradok

*Pesten, 1836. szeptember 14-én*

Császári Fenségednek  
legalázatosabb szolgája  
gr. Sz. I.

## 54 Georg Sina bárónak

Pest, 1837. január 15.

Nagyra becsült Barátom!

Szegedy főispán által ímént értesülök arról, hogy hamarosan választ várhatok arra a levélre, melyet Önhöz, a pesti híd ügyében, Kappel, Kovács és Tüköry urakkal már néhány hóval ennek előtte írtam. És igazán, ne késlekedjék Ön tovább, ha úgy véli, hogy legalább válaszra érdemesek vagyunk.

Még egyszer ismétlem, hogy egy hídnak építése Buda és Pest között, teljes meggyőződésem szerint, nemcsak fizikai, hanem pénzügyi tekintetben is lehetséges, és hogy e nagy hazafias vállalkozás megvalósításához mindazon szükséges tulajdonságokkal más ember olyannyira felvértezve nincs, mint Ön, igen nagyra becsült Barátom. Hogy tehát sokéves munkám után mily megnyugtatósomra és örömömre szolgált Öntől kertilés nélkül hallani, hogy hajlandó e vállalkozás élére állani s azt végrehajtani, bizonygatásra nem szorul. Ámde Ön azzal vádol, mint azt úgyszintén [a] nevezett, oly érdekes főispántól hallom, miszerint magamat Önhöz szilárdan nem tartottam, hanem mások, mint Eskeles, Pereira bárók és Ulmann úr karjaiba is vettem volna. Ön azonban hozzám igazságtalan; mert mindenmás személyek előtt a szóban forgó vállalkozás, mely jó, egészséges alapon nyugszik, egyáltalán nem szorul oly aggodalmas kínálatra, s továbbá, mert nálam jobban senki sem tudja, mennyire a céltól eltéríteni szokott minden versengés és vetélkedés oly nagy érdekű vállalkozásokban, mint a szóban forgó. Ha pedig hozzám, mint az országgyűlési albizottság elnökéhez olyan férfiak, mint Eskeles, Pereira bárók stb. fordulnak, mit tegyek? Őket egyenesen elutasítsam? Én, ki erre meghatalmazva semmiképp nem vagyok, s ily önkényes eljárás felelősségét magamra venni olyan ügyben soha nem akartam, melyről dönteni egyesegyedül az országgyűlési bizottság hivatott. Képzelve Ön magát helyzetembe, s ítéljen felőlem igazságosan; mindenekelőtt pedig ne hagyjon eme bémult állapotban, amelybe Ön juttatott. Ezen a télen kellett volna az e célra alakított országgyűlési bizottságnak összeülnie. A főherceg nádor vár, míg annak összehívását nem kérem, én pedig várok, míg, Sina” az intést ehhez nem adja, újabb bizonyítéka annak, hogy én mindenki előtt elsősorban Önt óhajtom e nagyszerű ügylet irányítására.

Küldjön tehát Ön négyünkhöz mihamarabb kedvező választ; ennél azonban ne álljon meg, hanem szívlelje meg, mit Önnel e tekintetben közölni szerencsém volt, és idővesztés nélkül lépjen érintkezésbe a főherceg nádorral, ki az országgyűlési bizottság elnöke. Engem pedig tartson meg jóindulatában. Készséges szolgája és barátja

*Pest, 1837. január 15-én.*

gr. Sz. I.

## 55 Georg Sina bárónak

Pest, 1837. Március 12.

Méltóságos Báró, Igen tisztelt Barátom!

Mielőtt Orsovára utazásomat megkezdem, a pesti híd-ügyben Önnel közölnöm kell a következőket.

Tegnap Ő cs. Fenségénél, a főherceg Nádornál jelentkeztem, s mikor a szó Önre fordult, Őfőméltósága így szólt: „Kíváncsi volna, hogy Sina báró valamilyen nyilatkozatot, ha csak főbb vonásokban is, mihamarabb beküldjön, hogy az országos bizottságot még a tavasz eltelte előtt összehívhassam, és a nyár legalább előmunkálatokra fordíttassék, mert különben nagyon is sok időt veszünk” S mikor azt kérdeztem, szabad-e ezt Őfőméltósága nevében Önnel közölnöm, Ő cs. Fenségétől nemcsak az engedélyt, hanem egyenesen az utasítást kaptam ezt megtenni.

Április 1-én bizonyosan újra itt leszek; küldjön Ön tehát addig hozzám nyilatkozatot, melyet Ő cs. Fenségének benyújtandok. Ám ha Ön addig elhatározásra nem juthatna, úgy küldje hozzám – mint arra Önt legutóbbi levelemben kértem – legalább embereinek egyikét néhány napra, s én nem kétlem, hogy eredményre jutunk.

A főherceg az országos bizottságot elegendő ok nélkül semmiképp nem hívhatja össze. Az Ön első nyilatkozatára például ezt nem tehetné, mert arra a bizottság mást nem mondhatott volna, mint ami már a 26. törvénycikkben tisztán olvasható. A törvény az első lépés, és ezt kormány és nemzet egyesülten megtette; a második lépést most a vállalkozóknak kell tenniük.

Valóban úgy hiszem, hogy szinte elegendő volna, amennyiben Önnek aggályai volnának, ha Ön a főhercegnek és a bizottságnak valami ilyesmit mondana: Buda és Pest között állandó összeköttetés megalapítását vállalni kívánom, amennyiben az technikai és pénzügyi tekintetben megvalósítható. Mindenekelőtt azonban a tárgyat olyan egyénnel kell megvizsgáltatnom és olyanokkal kell tervek készíttetnem, kik hasonlót már teljesítettek. Ez pedig nagy kiadások nélkül el nem végezhető. Ezért mindenekelőtt Ő cs. Fenségétől és az országos bizottságtól oly biztosítékot óhajtok, miszerint minden ezt illető kiadásom megtérítetik abban az esetben, ha Buda és Pest között állandó összeköttetés létrehozása akár más vállalkozóknak adatnék, akár a legmagasabb kormányzat vagy maga az ország által vállaltatnék.

Ő cs. Fensége erre következőleg a küldöttséget tüstént összehívhatná, és az Ön részéről az első lépés megtörténne, és a többi reá következne. Ám jobb, sokkal jobb volna, ha Ön azon nyomban az ügyet kezébe venné.

Lehetetlen minden finomabb árnyalatot írásban úgy megtárgyalni, mint élőszóban. „Hídat”, „egy hídat” például soha nem mondanék, hanem „állandó kapcsolat megalapítását”, mert ez utóbbi nem zár ki két hídat, s közelebbi megvizsgálás nyomán talán kiderülne, hogy a vállalkozók számára két híd építése előnyösebb.

Tiszteljen meg kedvező válasszal mihamarabb, és tartson meg jóindulatában.

*Pesten, 1837. március 12-én.*

Az Ön kész sz[olgája] és b[arátja] gr.  
Széchenyi István

## 56 József nádornak

Pest, 1837. március 13.

Császári és királyi Fenség,

Főméltóságú Főherceg Úr, Magyarország Nádora !

Hogy a Duna-hajózás további fejlődéséhez egy olyan központ, hol hajók építésének lehetősége mellett azoknak áttelelése is biztosítva van, mennyire fontos, sőt elengedhetetlenül szükséges, bizonyításra nem szorul. Ilyen pont azonban, hol az előnyök egyesítve volnának, s hol topográfiai tekintetben is sólyák, nagyobb raktárak és effélék előnyösen épülhetnének, a mondott folyam magyarországi mentében sehol nem található. Mit tehát a természet megtagadott, az emberi szorgalomnak kell pótolnia, s ezt eszközölni, Császári Fenség, az alulírottaknak célja.

Mindent egybevéve úgy látszik: a pesti Város-sziget, ha a bal Duna-parthoz erős gáttal kapcsoltatnék, legalkalmasabb arra, hogy az imént említett jellegű központtá képeztesse.

E mű létrehozása azonban nemcsak számos, előre pontosan ki nem számítható kiadásokkal jár, hanem felmerül ama fontos kérdés is, hogy a Város-sziget és a bal part közötti Duna-ág elzárása által végül nem zátonyosodnék-e el teljesen az a torkolat, melynek a sziget alsó végén az elgondolt kikötő bejáratául nyitottnak kellene maradnia.

Mivel pedig a közjó előmozdítását célzó tervünk miatt túl nagy veszteséggel büntettetni nem kívánunk, az ésszerűség azt parancsolja, hogy a kikötőépítés esetleges teljes balsikerének esetére mégis némileg biztos alapra helyezkedjünk.

Császári Fenséged ezt, miként bizodalommal reméljük, méltányosnak találja, mert nekünk másfelől senki vállalatunk teljes sikerüléséért kezeskedni nem fog.

Kiadásaink teljes elvesztése ellen más nem biztosíthat, mint ha a nevezett sziget a szemben levő határcsárdával és a hozzá tartozó földingatlanokkal együtt tulajdonunkká lesz.

Kérésünk, melyet Császári Fenséged lábaihoz helyezünk, ezek szerint a következő

1. Császári Fenséged kegyeskedjék az iránt intézkedni, hogy a sziget, a határcsárda és a telkek (a mellékelt térképen ábrázolva) Pest szabad királyi város részéről nekünk, alulírottaknak minden jogokkal, olcsó árért eladassanak.

2. Amennyiben az a 31 000 ft. convencionalis pénz, mi az egész mű megvalósításához előírányzatként szükségesnek tartatik, magánjegyzések útján össze nem jőne, Fenséged kegyeskedjék 10 000 ft. convencionalis pénzt, és pedig a kamatok kötelezettsége nélkül, a Duna-szabályozás pénztárából e célra előlegeztetni, mely összeget mi részletekben azokból a bevételekből törleszteni magunkat kötelezzük, melyek 5 percentet meghaladnak.

3. Hogy Fenséged minket, alulírottakat, kik Pesti Kikötő Társulat cím alatt óhajtunk megalakulni, legmagasabb pártfogásával örvendeztessen.

4. Hogy a tekintetes kir. országos építési főigazgatóságtól egy egyén kineveztesse, ki Lechner kir. hajózási felügyelő fővezetésével a vállalkozás technikai részét vezesse.

5. Hogy a Vidra kotró gőzhajót – ha másként magunkon segíteni nem tudnánk – ugyanúgy, miként az eddigelé Budánál kiváló szolgálatokat tett, a mondott vállalkozásban közreműködésre használni szabad legyen; és végül

6. Hogy az egész ügy lehető hamarosan valamilyen döntésre vitessék.

Az előny, melyet Pest városa számára határában ily központ alapítása jelentené, oly nagy, hogy ama tulajdonnak eladása, mely most évente convencionalis pénzben még 281 ft. tiszta jövedelmet sem hoz, hanem inkább jelenlegi alakjában elárasztások folytán egyre inkább keskenyedik, talán nem volna túl nagy áldozat ez előny megszerzéséért, s mely másként, mint e módon aligha volna elérhető.

Kérésünket: miszerint Császári Fenséged kegyeskednék 10 000 frt. convencionalis pénzt a Duna-szabályozás pénztárából az építkezéshez nekünk, alulírottaknak előlegezni, merészelhetni azért véltük, mert áthat bennünket az a meggyőződés, hogy 10 000 frt. convencionalis pénz a Duna mentében – ha az egészre vetünk pillantást – sehol nem volna több haszonnal és előnnyel felhasználható, mint éppen e kikötőépítéshez; és mert okunk van úgy sejtetni, hogy a Duna általános szabályozási tervében a Város-sziget elzárása előfordul, s így ez a kiadás a legmagasabb kincstár részéről amúgy is eszközöltetnék, azzal a különbséggel azonban, hogy a szóban forgó mű sikerülése által az előleg visszafizetése a kincstár részére biztosítottatik.

Ama kérésünket végül, miszerint az egész ügy mihamarabb döntésre vitessék, azzal indokoljuk, hogy az egész vállalkozás számára elsőrendűen fontos, hogy a Gőzhajózási Társulat benne részt vegyen; mert ebből várható a Duna-hajózás legnagyobb fejlődése; a nevezett társulatnak pedig, mely megannyi hajó építését tervezi, legközelebb határoznia kell afelől, központját végül is hol teremti meg: Pesten, Budán vagy éppen Bécsben, hol a Brigitten-Au, mint állítják, nem rossz alkalmat nyújt.

A legmélyebb tiszteletadás érzetével vagyunk  
Cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgálói

*Pesten, 1837. március 13-án.*

Valamennyi alulírott nevében:

gr. Széchenyi István.  
gr. Csáky Károly  
Dercsényi Pál  
Tüköry József  
Turteltaub  
Chrismar

## 57 Pest vármegyének

Pest, 1837. június 7.

Tekintetes Karok és Rendek!

Nemes Pest megyének határában, alkalmasint Pesten vagy Budán, részvényes társasággal gőzmalmot szándékozom állítani. Spedig nem azért, hogy „egy gőzmalmunk” legyen, hanem hogy ez mintául szolgálván, lassanként mindenütt állíttassanak fel gőzmalmok, s hazánk gabona helyett végképp liszttel űzze kereskedését; miáltal nemcsak mezei gazdáink nyernének tetemesen, de a szegényebb sorsúnak is köszénásás, molnárság, a lisztet felfogó dongák készítése sat. által új keresetkör nyitnatnék.

De előleges számolásim azt mutatják, hogy nem várhatni vállalatomnak biztos sikerét, míg azt a liszt árszabásának súlya nyomja.

Míg pedig a siker, hidegvérű egybeállítások után, lehető legnagyobb hihetőségben előttem [nem] áll, addig egy lépést sem merek tenni; mert honunkban, még most legalább, vállalatoknak elbomlása nemcsak a vállalkozókat sújtja, hanem az egész közönséget is legveszedelmesebben érinti, minthogy ez rosszul számított s elhibázottak által a leghasznosabbaktul elijesztetvén, előlépés helyett számos évekre régi tespedtségébe löketik vissza. S azért esedezem a Tek. K. és R. előtt, méltóztatnának küldöttséget rendelni, mely tárgyat megvizsgálva, arrul annak idejében a nemes Vármegyének, bölcsessége szerint teendő határozás végett, jelentést adna be. A Tek. K. és R.

*Pest, június 7. 1837.*

alázatos szolgálja  
Gróf Széchenyi István

## 58 William Tierney Clarknak

Pest, 1837. június 15.

Kedves Uram!

Végre örömmel tudathatom Önnel, miszerint a Buda és Pest között építendő híd dolgában csaknem valamennyi morális nehézségen túl vagyunk. A hídpénzt, mely minden valószínűség szerint 15–20 millió font évi jövedelmet biztosít, törvénybe iktattuk. Az ügy előmozdítására összehívott bizottság számos vállalkozó közül Sina bárónak adott elsőbbséget. Sina báró óriás vagyonnal és köztisztellel bír, úgyhogy már csupán egy dolog maradt elintézetlenül, s ez a munkálat műszaki részének irányítására alkalmas személyről határozni; a döntés is megszületett, *ha Ön képes és hajlandó elfogadni azt*, mivel Schönerer úr, ki Önnek ennél korábban írott levelemet nyújtja át, fel van hatalmazva Sina báró nevében Önt szerződtetni, és Önnel megállapodást kötni.

Reménylem, elégedett velem, és könyörgöm, adjon okot arra, hogy én Önnel ugyanúgy elégedett lehessek, tehát:

1. Jöjjön Ön ide, amily hamar csak lehetséges, mert itt verseny folyik, és semmi sem képes az ellenpártot inkább szétszórni, mintha részünkről sietünk.

2. Írja meg azonnal, mikor hagyhatja el Londont, s mikorra érkezhet.

3. Közölje, mily előkészületeket tehetnék itt Önért, hogy időt takarítsunk meg a nyersanyagokra és kellékekre (vasnak, kőnek stb. stb. mintáira) nézve az előmunkálatok céljára, mivelhogy semmi ehhez hasonló még nem történt, mindenfajta előkészületre gondot kell viselnünk.

Isten áldja Önt, és tartson őszinte hívének

*Pest, 1837. június 15.*

Gr. Széchenyi I.

À propos, még valamit meg kell említenem Önnek. Oly sok csaló kívánta a munkálatokat irányítani, hogy a bizottság azt az elvet követi, hogy csak az irányíthatja a munkálatokat, aki automatikusan bizonyítani tudja egy a Buda és Pest közt épülő hídhoz foghatóan bonyolult vállalkozás teljes sikerre vitelét. Az Ön neve és jó híre minden kétséget kizár, az ellenpárt azonban nehézségeket támaszthat még az Ön személye melletti határozattal szemben is, hacsak Ön autentikusan nem tudja nekik bizonyítani, hogy Ön a megfelelő ember. Bárminő angol építész ellen, úgymond, azt az ellenérvet fogják felhozni, hogy semminő tapasztalata nincs a jégzajlás felől. Nos, kedves Uram, azt tanácsolom Önnek, hozza át tervrajzait, becsléseit, Mr. Colcoon Pétervárotról készült jegyzeteit, a néhai Mr. Rennie-vel való kapcsolatainak bizonyítékait stb. stb. stb., röviden mindent, minek segítségével Ön elleneink elhallgattatására számíthat.



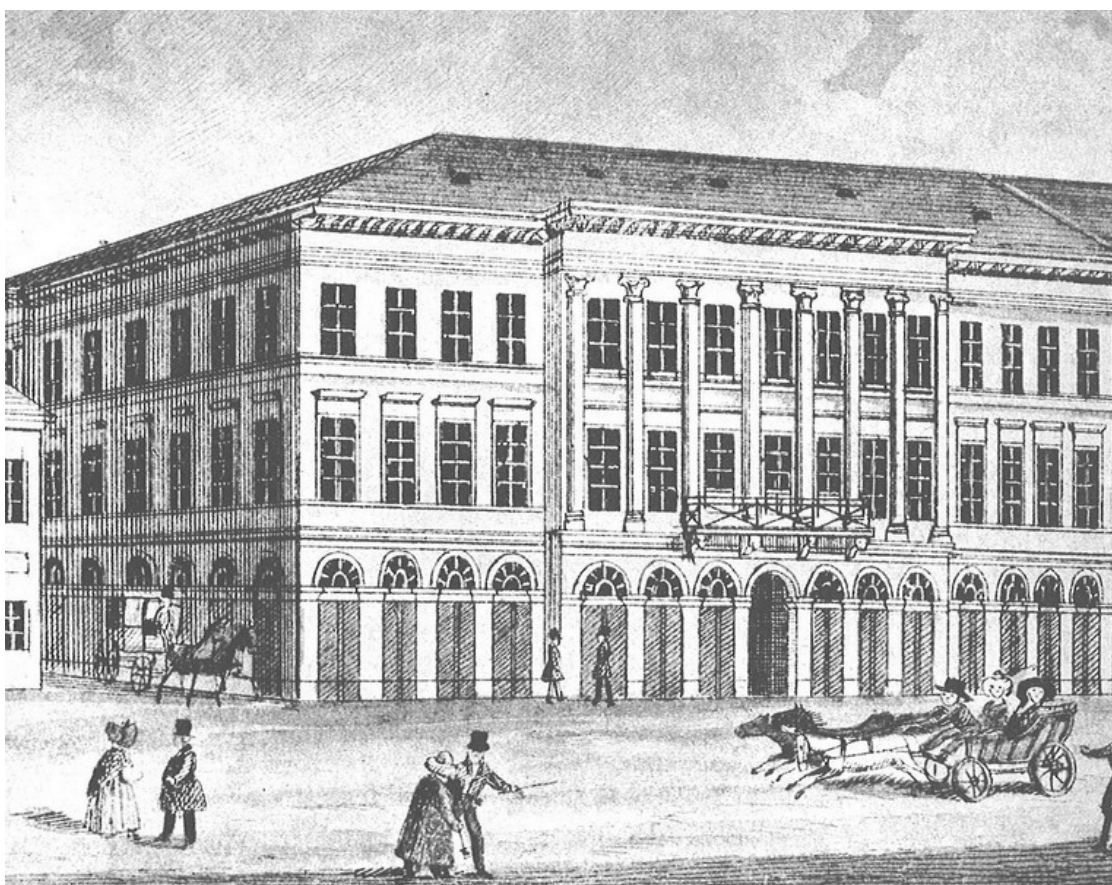
## 59 Georg Sina bárónak

Pest, 1837. június 18.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

Itt küldöm Önnek a jegyzőkönyvet egyelőre az eredeti nyelven, hamarosan írásban megkapja Ön a német fordítást, s legközelebb az egészet A-tól Z-ig mindkét nyelven nyomtatásban. Gróf Batthyány elnöki minőségben fog írni Önnek.

Az Ön ügye a lehető legjobban áll. Wodianer et Co-t vagy tulajdonképpen Sztáray, Ullmann et Co-t egészen fejbe kólinthattuk volna, ám ezt nem akartam, mert reakcióktól nyomorultan félek. Most félreállítottuk őket, és ellenzékünket teljességgel megbénítottuk. Gróf Sztáray – minthogy nem tudta az egészet szétbomlasztani – most más nótába kezd, melyre Ullmann-nak és W[odianer]-nek bőghetnékje van; ő (Sztáray) ugyanis az elégedett játssza, a haza megmentőjét: „Célunkat elértük, szerepünk lejárt – mond ő –, a küldöttséget korlátai közé utasítottuk, különben az feltétel nélkül mindent odaigért volna báró Sinának etc.” U[llmann] és W[odianer] azonban e politikai tüntetéssel semmiképp sem látszanak elégedettnek, és bizonynál főnököt fognak keresni. Nem csodálkoznék, ha Rotschild a vállalkozásba mégis belépne. Ez kellemetlen volna. Időt nyerjünk, ez minden, mert végül minden a főherceg kezében van, ő pedig teljesen Önt pártolja. Csak éljen oly sokáig, mint kívánom! A bizottságba Kappel, Tüköry és Kovács mellé még Andrássyt, Pollackot, és ha a főherceg hozzájárul, Vásárhelyit veszem be, hogy mindent előkészítsünk. Legközelebb pedig megfogalmazom azt a választ, amelyet Önnek a bizottsághoz intéznie kell, hogy magát egytől-mástól megóvjá, mert „qui tacet, consentire videtur”.



11. Wodiáner Sámuel háza

Agyonnyomnak munkáim, remélem Önt legközelebb Bécsben láthatni. Tartson meg jóindulatában. Közöljön velem mindent, mit tudnom kell, amint azt én is tenni fogom, s maradjon mindenekelőtt „egészségnek és energiának bővében”.

Legkészségesebb barátja és szolgája

*Pesten, 1837. június 18-án.*

gróf Széchenyi István

## 60 József nádornak

Pest, 1837. június 19.

Cs. kir. Fenség, Főméltóságú Főherceg!

Ide mellékelve, mély tisztelettel küldöm cs. kir. Fenségednek a hídbizottság jegyzőkönyvét. Ha nem is könnyű, de bizonynal lehetséges lett volna számomra – minthogy a bizottság tagjainak több mint kétharmada Sina báró mellett szavazott – a Wodianer-pártot megaláznom és teljesen félreállítanom. „Ám nincs még itt az idők vége” – gondolám magamban, és „nem egy csatát kell még vívni” – így okosabbnak véltem, hogy mindent elkerüljek, ami idővel reakciókhoz bármi matériát adhatna. Sina báró a vállalkozást végrehajtani szilárdan elszántnak látszik, s elutazása előtt én arról tájékoztattam, hogy a bizottságtól ugyanolyan határozatot fog kapni, mint amilyet a Wodianer-párt is kapni fog. Minthogy mármost a neki adott válasz jobb, s ő mérnökét, Schönerert már meghatalmazta mind Angliából, mind Amerikából egy kompetens művészt mihamarabb ideküldeni, a dolog jó sínen lenni látszik, s ami a legszebb, Sztáray gróf is – mint az általánosan hangzik – a jegyzőkönyvvel teljesen elégedett. „Látjátok – így szól állítólag – gyümölcseit beadványunknak, mely szerencsére még időben érkezett! A bizottság nem merészelte az egészet feltétlenül Sina báró étvágyára bízni. Célunk elérve, s szerepünk eljátszva.” Ullman és Wodianer pedig ezzel a demonstrációval messze nem látszanak elégedettnek, és maguknak (máskülönben nagyot tévednék) más főnököt keresnek, aki inkább a pozitívumra, ti. a pénzre, mint az elméletekre tekint. Én azonban remélek annyi előnyt nyerni, ha majdan félelem nélkül bárkivel szemben is képesek leszünk porondra lépni. Hogy pedig, ha bárki technikusa külföldről eljön, néhány nap alatt sokat végezhesünk, szándékom a részvénytársaságnak egy bizottságát Sina báró nevében összeállítani, s ehhez Kappel, Tüköry és Kovács Zsigmond urakon kívül, kik az első indítványtevőkhöz tartoznak, Pollack építőmestert is felszólítani, s igen jónak tartanám, ha Vásárhelyi is benne volna. Ezért legalázatosabban kérem cs. kir. Fenségedet, hogy e pont felől kedvező válaszával engem mihamarabb megörvendeztetni kegyeskedjék.

Cs. kir. Fenséged egyetlen szava többet nyom a latban, mint ha én 356 napon át fáradozom. Ha tehát cs. kir. Fenségednek van egy szabad pillanata, úgy kérem, kegyeskedjék Bécsben tartózkodása alatt mind Sina bárót, mind Puthon bárót magához hívatni, s az előbbi a híd-ügyben s abban megerősíteni, hogy kártyáinkat, amennyire csak lehet, okosan és titokban játsszuk, az utóbbinak viszont valamennyi fáradozásáért jó szót szólni, melyet igazán megérdemel, s őt a Pesten építendő kikötő ügyében egyelőre megnyugtatni, míg én e tárgyat emitt legjobb tudásom szerint előmozdítandom. Puthon báró éppen imént járt Triesztben, hogy a Cl[emens] Metternich gőzöst útra bocsássa, s valóban ő az egésznek lelke. Engem pedig bár tartana cs. kir. Fenséged legkegyesebben továbbra is legmagasabb határtalan jóindulatában, és fogadná bizonyítását legmélyebb tiszteletem érzetének, mellyel vagyok cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgája

*Pesten, 1837. június 19-én.*

gr. Sz.

## 61 A Szépítési Bizottmánynak

Pest, 1837. július 22.

Tiszteletreméltó királyi Szépítési Bizottmány!

Mínthogy a Nagy méltóságú magyar királyi udvari Kamara részéről újból felszólítottam az általam a Duna-parton felépítendő harmincad épület tekintetében határozottan nyilatkozni, mely feltételek Között óhajtanék e vállalkozásba belépni: így a tiszteletreméltó Szépítési Bizottmányt kérem, adna e három alázatos kérdésre mihamarabb szíves választ:

1. Hogy a részemről netán átveendő, jelenlegi harmincad épület területe meghagyatik-e, vagy a telekhez még bővítés járul. Miről is ama alaprajz, melyet Ő császári királyi Fenségének a főmélt[óságú] főherceg nádornak küldtem el, s mely ez idő szerint valószínűleg a tiszteletreméltó Szépítési Bizottmánynál lelhető, talán a legpontosabb felvilágosítást adná; mert ennek révén számomra a meghatározott terület mellett a telek alakja is megadtnék, ha ugyanis a tiszteletreméltó Szépítési Bizottmány szíves volna elrendelni, hogy a mondott alaprajzba meghúzassanak ama vonalak, melyek azután nekem számításaim zsinórmértékéül szolgálhatnának.

2. Hogy a nekem átengedendő telken, vagyis a jelenlegi harmincad épület telkén, annak idején egy három-, sőt tán négyemeletes házat emelnem szabad-e, s hogy ez az itteni szépítésnek részemről ismeretlen előírásaival nincs-e ellentmondásban.

3. Hogy nekem – mínthogy egyáltalán nem szándékom a mondott telken építendő magánházon behajtókapukat nyitni – szabad lesz-e ahhoz mind a József, mint a Színháztéren is, tehát összesen két felhajtót illesztenem, vagy sem.

Mínthogy egyedül e 3 kérdés meghatározását tekinthetem a magam részére biztos alapnak, ezt a meghatározást pedig, mint vélem, egyes-egyedül a tiszteletreméltó Szépítési Bizottmánytól kell várnom, másfelől nagyon is óhajtanék a Nagyméltóságú magyar királyi udvari Kamara felszólításának eleget tenni, ismételten kérem legalázatosabb kérelmem szíves teljesítését, és maradok kiváló tisztelettel

A tiszteletreméltó királyi Szépítési Bizottmánynak

*Pesten, 1837. július 22-én*

alázatos szolgája  
gr. Széchenyi István

Kérem továbbá szíves visszaküldését az új, a Duna-parton emelendő harmincad épület Hild építőmester által készített és általam benyújtott terveinek, a költségvetésekkel együtt.

## 62 Georg Sina bárónak

Pest, 1837. augusztus 16.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

E hó 14-én kelt levelét nagy örömmel vettem. Sietek válaszolni rá.

Örülhetünk, hogy Tierney Clarkra szert tehattünk. Ő 14 nap alatt – mely időt egyébként majd 3-4 hétre növelni próbálunk – többet s mindenesetre jobbat fog teljesíteni, mint az idevaló művészek, kik egyebek között azt sem tudják, „miként kell az idővel takarékoskodni és gazdálkodni”! Az ő követelései jelentősek, s nagy teher volna, ha az egész csupán az ő sétautazásával végződne. Minthogy azonban másfél-kétmilliós építkezésről van szó, így elenyészik az általa követelt összeg, mert az egészbe számíttatik. Ugyanez vonatkozik az ő részmunkáiért és felügyeletéért járó kiadásokra is. És higgye meg nekem, Buda és Pest között csak olcsó hidat ne, s csak olyat ne, melyet olcsó művész irányít, mivel olcsó híd ily nehéz helyzetben értelmetlenség, és csak szégyent és veszteséget hozna, az olcsó művészek pedig manapság még mit sem teljesítettek, vagy éppen kontárok.

Goldschmiedt néhány nappal ezelőtt hozzám ugyanolyan értelemben írt, mint amelyben Ön nekem ma Rotschildról szól. Véleményem erről ez: „Ha Ön Rotschildot a *haszonban* részelteti, akkor az előzetes kiadások teljes részét is viselje. Ám ami a dolog *megtisztelő oldalát* illeti, ne sajnálja Ön tőle annak dicsőségét, hogy Ön mellett lehet.” Hiszen „Sina et Rotschild” egy alakuló részvénytársaság élén eléggé jól hangzik, és a gr. Sztáray et Tsa. pártnak és minden más ellenzéknek tüstént véget vetne, míg a valódi dicsőség mégis Önnek maradna, mert mindenki tudja, hogy Ön egyedül lépett fel, amikor mind a többiek még félénken kushadtak, és lyukaikból csak akkor kúsztak elő, miután Ön az üteget már elfoglalta.

Most azonban energikusan kell cselekedni, hogy az időt a legjobban kihasználjuk. Alig vettem volt az Ön levelét, mikor egyenesen Clarktól is levél jött; melynek folytán én itt Lechner úrral, az országos építési főigazgatóság dirigens adjunktusával, ki a főherceg részéről ez ügyben mellém rendeltetett, és Vásárhelyivel, az alsó Duna-szabályozás igazgató mérnökével tanácskozást tartottam.

Holnapután nálam gyűl össze a bizottság, amelyet a következő egyénekből alakítok ki: Én, Kappel (ki azonban Karlsbadban van), Tüköry, Kovács, Lechner, Vásárhelyi és gróf Andrásy, kit naponta várok. Mindent megteszünk, hogy Clarknak, amennyire csak lehet, kezére járjunk:

Most azonban kérem Önt, hogy ott a következőket tegye, illetve vegye fontolóra

1. Küldje Clarkot, mihelyt megérkezik, haladék nélkül ide, hol én azonnal lecsapok rá, többé el nem engedem, buzdítom, és majd Bécsbe kísérem.

2. Jelöljön pesti emberei vagy correspondensei közül egyet vagy kettőt a bizottsághoz, amelyet alakítottam. Ezeknek rátermett üzletembereknek kell lenniök, kik mindenekelőtt a hazai anyagok, mint a vas, kő, fa stb. árát és a különféle munkások és kézművesek szokásos napszámát ismerik; mivel egyik fő dolog, hogy Clarkkal elutazása előtt megközelítő költségvetést készíttessünk.

3. Kössön Rotschilddal írásbeli megállapodást, hogy ő, ha a haszonban és tiszteletben részesülni kíván, az előzetes kiadások terhére is egyenlően viselje.

4. Egy ökonómust kell mostanra és a következőkre kijelölni, aki az anyagokat szállítja, a szerződéseket megköti stb., mert Clark nem fog ilyen dolgokkal foglalkozni: Röviden, az egészet helyben kell energikusan megszervezni:

5. E célból kiválóan előnyös volna, ha Ön maga jönne ide. Mindenesetre azonban szükséges, hogy valaki az Ön vagy Rotschild emberei közül – ha netán Ön az egészet vele megosztja – ide jöjjön, és lehetőleg egész idő alatt, míg Clark itt van, itt tartózkodjék, a vállalkozás további kibontakozását kidolgozandó. Végül szükséges

6. Hogy Ön itt elegendő hitelt nyitasson az előmunkálatok kiadásainak fedezésére. 5000 forint convencionalis pénzben megítélésem szerint több mint elegendő lesz. Csak éppen szükséges volna valakit kijelölni, aki a kifizetéseket utalványozza, és erre azt az egyént kellene kijelölni, aki Bécsből idejön: Egy Goldschmiedt szabású ember kiváló volna.

S ez az, mit Önnel egyelőre s röviden közölnöm kellett.

Az ágyú elsült, a csata indul, hamarosan egész Európa erről fog beszélni, az Ön neve áll legfőül, ezt ne feledje, nagyrabecsült Barátom, de arról se feledkezzék el, hogy a csatatért Pest jelenti, és hogy ezért az irányító központot, mint mindig feltétlenül itt kell megszervezni:

Nagyon köszönöm a szivarokat. Bárha csak azok, melyek még jönnek, ugyanolyan jók volnának, mint amelyeket Ön küldött nekem. Ebben is a legjobbat tudta Ön megadni. Én, ki egész Európát átkutattam, ilyeneket nem találtam! Mily sok múlik éles szemeken!

A legszívélyesebben üdvözlöm Önt, és van szerencsém a legőszintébb nagyrabecsülés érzetével maradni az Ön legőszintébb barátja és szolgálja

*Pesten, 1837. augusztus 16-án*

gr. Széchenyi István

Máris írok a főhercegnek, az egész ügy menetéről.



*12. József piac*

## 63 Georg Sina bárónak

Pest, 1837. augusztus 19.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

Bizottságunk éppen most tartotta összejövetelét, ahol azokat az előmunkálatokat tárgyaltuk meg, amelyeket Clark még megérkezése előtt megkezdeni kíván. Legbajosabbak ezek közül a folyam medrében 30 lábnyi mély fúrások, amelyek siralmas felszereléseinkkel igen nehezen végezhetők el. Mindazonáltal remélem, a kívánalmakat teljesíthetni fogjuk. Az egyik fő teendő azonban, amelyre Önt figyelmeztetni kívánom, hogy Clarkkal együtt, vagy még itteni érkezése előtt, valakit ide küldjön, kibe Ön teljes bizalmát helyezi, hogy Clarkkal kidolgozza előkészületeit az azon esetre szükséges szerződésnek – s ez minden tekintetben sok körültekintéssel és világossággal lesz kidolgozandó, s majd az Ön szentesítése elé terjesztendő –, ha Clark dolga volna az egészről részletes tervet készíteni, és a híd építését vezetni, hogy pontosan, fehéren-feketén papíron legyen, melyek lesznek az ő hasznai, s másfelől mit kell azok fejében teljesítenie. A dolog természetéből fakad, hogy egy híd előmunkálatai rendkívül jelentősek, és nem hasonlíthatók össze más előmunkálatokkal, mint például a vasutak építésével.



*13. William Tierney Clark*

Ámde nem szabad, hogy ez bárkit félrevezessen vagy éppen elriasszon, mert másfelől viszont egy híd jövedelme, hol az átkelő forgalom oly nagy, mint Buda és Pest között,

annyival nagyobb, mint más efféle vállalkozásokban, hogy az előzetes kiadások hamar megtérülnek.

A postát el nem mulasztandó, mai levelemet arra korlátozom, hogy Önt legszívélyesebben üdvözljem, ki a legőszintébb nagyrabecsülés érzetével vagyok az Ön leghívebb barátja és szolgája

*Pesten, 1837. augusztus 19-én*

gr. Széchenyi István

Az előzetes kiadások egyébként hatalmas, habár közvetett előnyt nyújtanak, éspedig – de ez maradjon közöttünk – hogy nagy feltűnést keltenek, mert nem könnyen ellenőrizhetők, s ennek következtében az országgyűlési bizottsággal kötendő végleges szerződésben igen nagy teherként lehet feltüntetni őket:



## 64 A Helytartótanácsnak

Pest, 1837. augusztus 19.

Nagyméltóságú m. kir. Helytartótanács!

Miután az 1832–36-ki 26-ik törvénycikk következtében báró Sina György mint vállalkozó a

két testvérváros, Buda s Pestnek partjait állóhíddal szándékozik egybekötni, s ennek végrehajtását William Tierney Clark úrra óhajtaná bízni, én alulírott mint csekély tagja az e tárgy iránt fennálló országos küldöttségnek, mély alázatossággal kérem a nagyméltóságú Helytartótanácsot, méltóztatnék a most említett s jeles tulajdonokkal bíró angol művészt (Tierney Clarkot), kit már legközelebbi napokban várok itt, kegyes pártfogásába venni, s őt egyszersmind a m. kir. Építési Főigazgatóságnak is ajánlani, úgyhogy ő azon előmunkák eszközlése közt, melyeknek a híd építését megelőzniök kell, ezen tisztelt orsz. Építési Főigazgatóságnak valamint tanácsával, úgy eddig nyert tapasztalásával is élhessen, s ekívül az orsz. építési raktárban levő szerszámokat és készületeket is, ha ezekre netalán szüksége lenne, használhassa, oly világos kikötéssel mindazáltal, hogy minden azokban történhető kártétel s deterioratio a fenséges aerariumnak megtéríttetni fog.

Ki egyébiránt további kegyeibe ajánlott legmélyebb tisztelettel maradok a főméltóságú Helytartótanácsnak alázatos szolgája

*Pest, augusztus 19. 1837.*

gróf Széchenyi István

## 65 Mailáth György grófnak

Pest, 1837. augusztus [3. és 9. között]

Kegyelmes Uram!

Engedelemért esedezem, de ismét alkalmatlankodnom kell. E sorok célja az: Kegyelmes Úrtul kérni, engedné meg, hogy báró Puthon János, az ismert Schulter-ház feje, Excellentiádnak magát bemutatathatná. Ezen becsületes úriember, sok más tekintetben, de kivált a gőzhajózás körül nagy érdemet szerzett magának honunk iránt, és azért ha valaki, bizonyosan ő méltó pártolásra. De ő ez alkalommal nem maga ügyében, hanem a gőzhajók „honosítása” tárgyában fáradoz. Ugyanis itt Pesten rendes kikötőt akarunk alkotni, de ezt csak úgy reméljük végbevihetni, ha az úgynevezett pesti szigetet az átelleni bal part bizonyos részével sajátunkká tehetjük. Minden lépések eziránt megtörténtek, s itten a választott polgárságtul kezdve senki sem ellenzi, sőt mindenki pártolja; de a forma azt kívánja, hogy a tárgy végképp csak a statustanácsban döntsék el; minthogy nem bérrel vagy egyes kézbe eladásról van szó, hanem az említett földbirtoknak városi testület által egyesület számára örökösen és NB., árverés útján kívül leendő elidegenítése forog kérdésben. Báró Puthon bővebben fogja értesíteni Excellentiádat mindenről, midőn én becses idejét tovább bitorlani nem akarván, csak azzal végzem e soraimat, hogy Kegyelmes Úrnak eddigi hathatós pártfogását háláljam, s esedezzem, ne vonná azt utóbb is tőlem meg, ki, ha Isten segít, ezentúl is honunknak legalább kárára nem akarok élni.

Isten tartsa édes Kegyelmes Urat, s ha megengedi, kérem, említse nevemet nagyméltóságú hitvesének, ki maradok legmélyebb tisztelettel Kegyelmes Úrnak aláz[atos] szol[gája]

*Pest, August, 1837.*

Gróf Széchenyi István

## 66 Hunter angol gyárosnak

*Pest, 1837. szeptember 20-án*

Kedves Uram!

A cséplőgép, amelyet Ön küldött, oly hasznosnak bizonyult, és a fiatalember, akit annak felállítására nekem ajánlott, annyira rászorgált megelégedésemre, hogy mindig hálás leszek Tierney Clark úrnak – e sorok átadójának –, amiért ily tiszteletreméltó egyénekkel hozott összeköttetésbe, mint Ön és English úr.

Most egy másik cél áll előttem, amelynek elérésében főképp Önnek kell engem támogatnia, ha Önnek úgy tetszik, és ez: a gabonának nagybani kivitele Magyarországból. Ugyanis szeretném ezt a kivitelt lisztkivitellé átváltoztatni, amely célra nem tudok jobb tervet – már amennyire én képes vagyok megítélni –, mint hogy egy gőzmalmot állítunk fel, azután még egy malmot, és ismét egyet, és így tovább.

Hogy azonban ezt megtehessük, a legelső malomnak, főleg takarékosági szempontból, teljesen sikerülnie kell. És az a kérdés, vajon ez lehetséges-e vagy sem, minthogy a hajtóerő ebben az országban igen olcsó – tudniillik a Duna szolgál erre a célra –, és a gőzmalomnak minden előnye a vízimalommal szemben csupán ezeknek hiányosságából s amannak a felsőbbbségéből állana!

Az első dolog, amire nézve határozni kell, az a malom nagysága. Minél nagyobb, annál inkább csökken aránylag a – szükségképpen angol – gépésznek és molnárnak a költsége. Azért kezdetnek talán ne is adjuk alább 16 pár malomkőnél. Amihez, úgy hiszem, 80 lóerejű gép szükséges, vagyis inkább két gép, melyek mindegyike 40 lóerejű, és mindegyikhez külön kazán. A malmot a Duna partjának közelében kell felállítani. Víz ott bőven lesz a kazánok ellátására, úgyhogy alacsony nyomású gépeket alkalmazhatnánk, noha én nem vagyok ellene a magas nyomású gépeknek sem, ha Ön inkább olyat akarna.

A telek, amelyen a malmot építenők, több mint  $\frac{1}{2}$  angol hold terjedelmű, és fekvésénél fogva igen alkalmasnak látszik erre a célra; ára 2400 font.

Ön sejteni fogja, kedves Uram, hogy avégett írom Önnek e levelet, hogy lehetőleg pontosan megtudjam:

1-szor: Összesen mennyire fog rúgni az előbb említett egész malomnak felállítási költsége?

2-szor: Mennyibe fog kerülni a malomnak üzemben tartása?

3-szor: Mennyi nyers jövedelmet kell hogy hajtson a malom? Oly országban, mint Magyarország, igen veszedelmes valami újat kezdeményezni. Ha balul üt ki, nem csupán a részvényesek pénze vész oda, ami aránylag a legkisebb baj volna, de halálos csapás minden egyéb újtásra, minthogy a lakosság erősen ragaszkodik régi szokásaihoz. Bocsássa meg tehát, ha kérdéseim nagyon is részletesek.

Ami az első kiadások összegét illeti, szeretném tudni:

A. Mi lesz az ára a Londonból szállított teljes őrlőkészüléknek?

B. Mibe fognak kerülni a gőzgépek, melyeket leginkább Boulton M. és Watt gyárából szeretnék beszereztetni, jóllehet megvásárlásukat teljesen Önre bízom.

C. Mibe kerül Triesztbe szállításuk hajón, a biztosítással együtt?

D. Mekkora a súlyuk, hogy kiszámíthassam, mennyiért szállíthatók Triesztből Pestre.

E. Mily épületek szükségesek, azaz mibe fognak kerülni a tervrajzok, amelyek szerint épülnének?

F. Milyen emberekre van szükség, és mibe kerülne az építkezés felügyelete, és a gépek üzembe hozatala?

G. Milyen határidőkre teljesítendő az összes fenti költségek fizetése, amely költségekben mindennek, mint a tervek költségei, a felállításhoz alkalmazott egyéneknek – akikre később talán nem lesz szükség – visszautazási költsége is bent kell hogy foglaltassék.

Mármost ami az üzem fenntartását illeti, lényeges volna tudnom:

a, Mekkora mennyiségű tüzelőanyag szükséges. Itt kiemelem, hogy mi a legjobb szénrel rendelkezünk, de oly drága – tonnája 1 font és 10 shilling –, hogy én inkább silányabb minőségű szenet használnék, amelynek tonnáját 10 shillingért kaphatjuk, s amely elég jó még gőzhajóink fűtésére is, amikor az árral haladnak, annál inkább meg fog felelni szárazföldi gépeknél; egyedüli hibája lévén: hogy igen sok salakot hagy hátra.

b, Hány embert kell alkalmaznunk, és milyen föltételek mellett szerződethet Ön számomra egy gépészt és egy molnárt, akiknek természetesen Angliából kell jönniök.

c, Mit számítsunk olajra, hájra stb., valamint a kopás és elhasználásra?

Ami a malom jövedelmét illeti, szeretném tudni:

aa, Mennyit örölhet 24 óra alatt?

bb, Mennyi lisztet és hányféle minőségűt kapunk egy mérő gabonából, ami, azt hiszem, annyi, mint 60 font?

cc, Vajon örölhetünk-e rozsot és búzát tetszés szerint közönséges vagy legfinomabb liszté is?

Malomköveink igen rosszak, Angliából fog kelleni küldeni, és fel kell venni a költségvetésbe, amelyet Ön szíves lesz számomra megküldeni.

És most, kedves Uram, kérem, ne feledje, hogy biztosítani akarom mindenekfölött a vállalat sikerét, ami főképpen a helyes számítástól függ, de amelyet nem csinálhatok meg, mielőtt tisztán nem látom, milyen kiadások várnak rám elejétől végig. Küldje el nekem azért költségvetését, és értesítsen, hajlandó-e számomra mindent beszerezni, vagy sem. Arra az esetre pedig, ha valamit elfelejtettem volna, amit tudnom hasznos lenne, hogy összehasonlíthassam a tervezett gőzmalom felállítási költségeit és jövedelmét a jelenlegi vízimalmokra fordított tőkével és azok működésével, igen lekötelné, ha figyelmeztetne rá.

Ne feledje, hogy én nem vagyok szakember, és hogy annyi körülményt kell tekintetbe venni, melyekre én magamtól nem jöhetek rá, hogy Önnek úgy kell tennie, mintha a saját ügyéről volna szó, és figyelmeztetnie kell engem mindenre, hogy ily módon amennyire lehetséges, előkészíthessük sikerét, vagy pedig fel kell hagynom az egész vállalattal.

Nem hiszem, hogy beválnék, ha egyúttal más célra is felhasználnók a gőzgépeket, amint azt gyakran megteszik külföldön, ahol egy malomnak némelykor több gépét is olajsajtólásra, fafűrészelésre stb. stb. használják, de mégis azt gondolom, létesíthetnénk talán egy meleg fürdőt a malom közelében, minthogy a forró vizet ingyen kapnók.

Kérem, ne feledje azt szintén közölni velem, hogy attól a naptól fogva, amelyen határozott megbízást adnék Önnek, mennyi időbe telnék, amíg Londonból mindent útnak indíthatna.

Igen kíváncsi volna, ha ugyanaz a gépész, aki felügyel a malom felállítására, két vagy három évig maga kezelné azt, amely idő tartamára igen világos szerződést kellene fogalmazni.

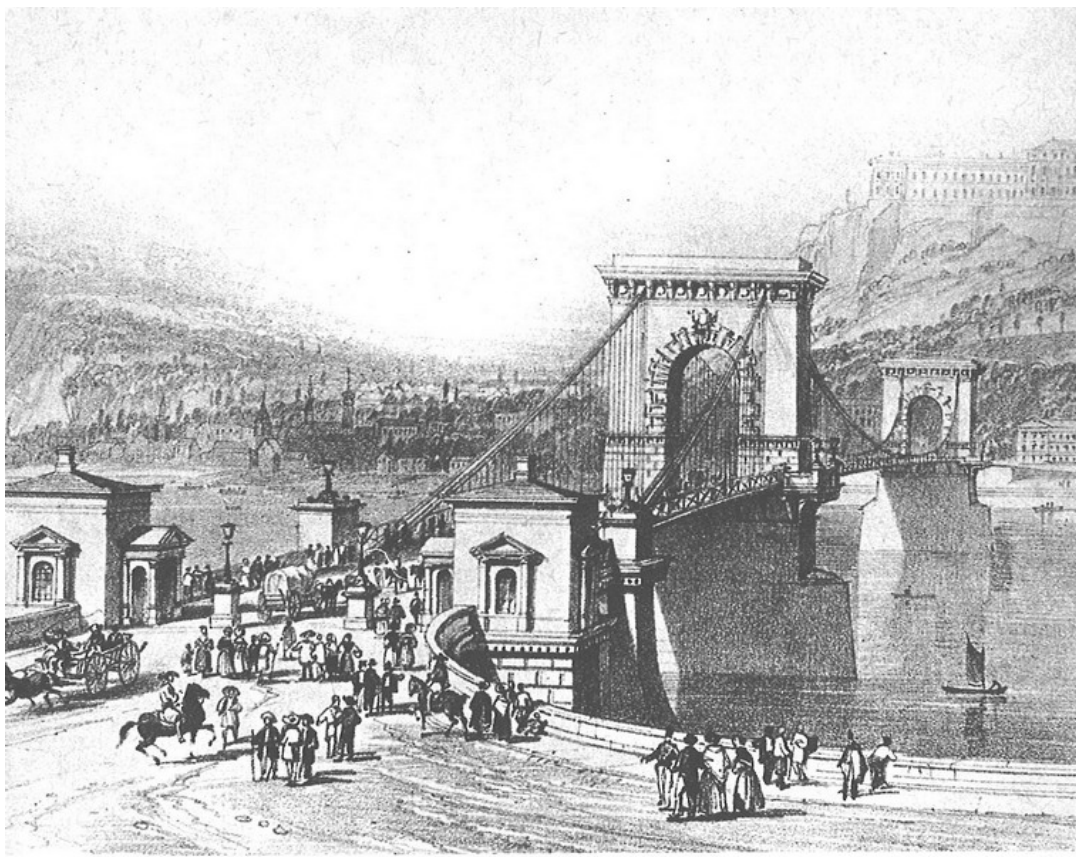
És most, kedves Uram, felsoroltam ez idő szerinti kívánságaimat. Biztos lehet benne, hogy nem csupán engem fog felettébb lekötelné, hanem az egész országot, ha tudományával és megbízhatóságával céltom sikeres eléréséhez hozzásegít.

## 67 Georg Rennie-nek

Pest, 1837. november 11.

Kedves Rennie!

Válaszolva 1837. november 10-i levelére, melyet Mr. Albanótól ma reggel vettem kézhez, engedje meg kijelentenem, hogy a Duna dolgában Önnek hozzám intézett kérdéseire mindeddig nem tudtam kielégítő választ adni, mivel a legsürgetőbb tennivalókkal voltam elhalmozva. Ami pedig Önnek az elleneim tervezeteinek támogatásában való tevékeny részvételét illeti, kénytelen vagyok nyíltan megvallani, attól tartok, az Ön lépése a lángot kioltani igyekszik, s én nem csupán a hidat veszítem el, melyet a Duna fölött építeni szándékoztam, hanem egyszersmind az általános hídpénz-kötelezettség elvét is, amely hazámnak mérhetetlen jótétemény lett volna, s amelyért annyi éven át küzdöttem volt. Korábban nem mutattam Önnek, mily csalódott voltam, midőn Önt Mr. Clarkkal szembenállani láttam, mivel Ön nem láthatta előre, nemzeti vállalkozásunknak mily sérelmet okoz ezzel. Most sem említeném, csupán azért, mert Ön, úgy tetszik, tudatában van, minő nehézségek közé jutottunk azáltal, hogy Ön ellenfeleinknek, helyesebben nemzeti haladásunk ellenfeleinek ajánlatait elfogadta.



*14. A Lánchíd Clark terve alapján*

A gyermek is láthatja, hogy jó utakra nagy szükségünk van, s az útépités jobban nem kezdődhet, mint ily nagyszabású és drága kivitelű híd építésével. Hazánkban azonban mindazok, akik azt képesek volnának megfizetni, a vámfizetés alól mentesek, s a közlekedés fenntartásának minden terhe a szegények vállára nehezedik. Nem jobb utak építésével kell

tehát kezdenünk, hanem legelsőként az általános vámkötelezettség elvét lefektetnünk, mely vámot mindenki fizesse meg. Mi mindezeket törvénybe iktattuk, mely elrendeli, hogy a Buda és Pest közötti hídon mindenkinek fizetnie kell. E hidat eszköznek tekintjük, melynek segítségével az utakhoz is egyre közelebb kerülünk.

Az Ön érkezése előtt csupán egyetlen vélemény létezett, amely szerint a két város összekapcsolására legjobban lánchíd felelne meg. Én valóban úgy vélem – bárha természetesen jómagam kőhídnak adnék előnyt –, lett volna akár csak a gyalogosok számára lánchidunk egész éven át, és a jelenlegihez hasonló hajóhidat is megtarthattuk volna a langy évszakokban; nevezett elvnek már régen érvényt kellett volna szerezünk, s azonképpen élveznők az állandó átkelés kényelmét is. Mióta azonban Ön itt járt, a lánchidak az Ön által mondottak következményeképp minden hitelüket elvesztették, s míg Ön alapjaiban megsértette Mr. Clark érdekeit, ellenfeleinket velünk szemben győzelemre juttatta; nem kell adakozniok a hídra, hanem az Ön szaktekintélyére hivatkozva mondhatják: „Lánchídról szó sem lehet, a kőhíd viszont túlságosan drága, öt vagy hat oszlop gátolná a jég levonulását, az mindkét várost elpusztítaná, ennél fogva egyáltalán ne legyen híd, sem pedig az általános hídvámfizetési kötelezettség elve.”

Midőn Mr. Clark itt volt – becsületesen el kell ismernem Önnek –, nagyon féltünk attól, hogy Ön Wodianer úr ajánlatát elfogadja, senki mástól nem féltünk, csak Öntől – de Mr. Clark teljességgel hitt abban, hogy Ön mint az ő barátja ily kényes természetű ügyben őellene tenni soha le nem alacsonyodna.

Isten a tudója, most már hogyan óvom meg „elvemet”, de ha Ön a lánchidakat még hivatalos állásfoglalásában is le fogja szólni, akkor én az egész dolgot föladom, bárha mélységesen bánom, hogy hazámat szolgálni szerencsésebb nem lehettem.

Nagyon sajnálnám, ha e sorok kellemetlen benyomást keltenének Önben, de bizonyosan enyhületet talál, ha kijelentem, hogy én filozofikusan gondolkodom, s hiszem, hogy a világon minden bekövetkezik, aminek be kell következnie.

Én gentlemannel szólok, kit igen tisztetek, és ennél fogva úgy vélem, szükségtelen Önt teljes titoktartásra kérnem az elmondottakra nézve.

Feleségemben és gyermekeimben elevenen él az Ön kedves emléke. Óhajuk, hogy legjobb kívánságait prezentáljam Önnek és Mrs. Rennie-nek, magam maradok igen szívélyes üdvözléssel

*Pest, 1837. november 11.*

gróf Széchenyi I.

Remélem, megbocsátja rossz angolságomat, s hogy mentegetőzni szükségem nincs, ha véletlenül oly szókat használtam volna, melyek rossz kedvemet mutatnák; Isten látja lelkem, nem volt szándékomban.

## 68 William Tierney Clarknak

*Pest, 1837. december 22*

Kedves Clark!

Sina báró továbbította nekem az Ön december 4-én írt levelét. Nem értem, hogyan kérhetett Ön a bárótól utasításokat működésére nézve, ha Mr. Plews és Mr. Slater nem kötelezhetők titoktartásra. Nos, ha Ön nem tudja, hogyan viselkedjék ebben az esetben, istenemre, én meg azt nem tudom, a báró honnan tudhatná. A báró el van szánva harcolni a híd építéséért, és hogy magának megszerezze azt. Az országgyűlési bizottság által elhatározandó kérdés nem Ön vagy Mr. Rennie, hanem lánchíd vagy kőhíd. Ha az első mellett döntenek, Mr. Plews és Mr. Slater fedjék csak föl valamennyi észrevételüket Mr. Rennie-nek; minő hasznót húzhat ő azokból? Ha pedig a második mellett határoznak, minő előnye van megint csak Sina bárónak a titoktartásból? Kérem, bocsássa meg: az Ön levele engem a jászolt őrző irigy kutyára emlékeztet, Ön attól való félelmében, hogy a Rennie fivérek szert tehetnek Plews és Slater megfigyeléseire, a bárót is megfosztja azoktól. Nekünk szabadelvű ember kell. Legjobban Önnek kell ismernie őket – és ha Sina báró nemcsak észrevételek megtételével bízta volna meg Mr. Plewst és Mr. Slatert, hanem a pillérek felépítésével is – nos, nem tudom, minő érdekük fűződhetne a vállalatról fecsegni. Sina báró minden bizalmát Önbe helyezte, s e tekintetben a bárónak igaza volt; de most Önön múlik a maga részéről az ügyletet szerencsés befejezéshez juttatni. Önnek kell igazgatónak lennie, és Önnek kell kijelentenie, hogy ezt meg ezt kell tenni, hogy a győzelmet biztosíthassuk, nem pedig a bárót vagy engem kérdezzetnie afelől, hogy Ön miként járjon el. Elvárom Öntől, hogy biztosítsa a legnagyobb munkálatok esetére is a báró számára a nemes vállalkozásba fektetett pénzt, az pedig már az Ön gondja, ezt hogyan éri el. Mr. Rennie pártja a lánchidakat általában igen leszólja, most Önre vár, hogy annyi hivatalos bizonylatot küldjön nekünk, amennyit csak bír, bizonyítandó, hogy lánchíd alkalmas Budát és Pestet összekötni; ha Ön Mr. Plews és Slaterben nem bízik, javasoljon másvalakit, vagy legalább mutasson rá, mi legyen a báró teendője, hogy egy lépéssel előbbre juthassunk. Mr. Rennie itt-tartózkodása egész idején keményen dolgozott; itthagya Albanót, aki számos észrevételt tett, míg több mint hat héten át ebben a két városban időzött; hogy mit csináltak ez idő alatt, azt én nem tudom, de sajnálattal állíthatom, igen tartok tőle, hogy Mr. Rennie pártja rettentően sok tettel megelőz bennünket. Ha velük nyílt ütközetbe nem szállunk, megveretni fogunk.

És most, kedves Uram, Isten áldja. Az egész kontinens izgatottan tekint e versengésre, és ne feledje Ön, hogy tisztessége forog kockán, ha sietősen férfihoz méltó harcba nem kezd, hogy a küzdelem díját nekünk biztosítsa:

Ha küldene egy építési vállalkozót, és úgy hiszem, jelen pillanatban egyedül erre van szükségünk, tüstént indítsa útnak, hadd lásson egy keveset telünkből, februárban úgyis gyakorta, bevégeződik.

Családom legjobb kívánságait óhajtja tolmácsoltatd általam

*Pest, 1837. december 22-én*

szívélyes híve.  
gróf Széchenyi L:

## 69 William Tierney Clarknak

Pest, 1838. január 12.

Kedves Clark!

Sina báró közli velem, hogy Ön Mr. Plewst és Slatert küldi, s mindennapra Bécsbe várja őket. El sem mondhatom, mennyire örülök: A Duna e hó 6-a óta be van fagyva, a víz ebben az évszakban emberemlékezet óta ily magas nem volt. Följebb szökött a Casino előtti rakpartnál is, azután hirtelen megállt. A Duna jege most magasabban van a folyam partjánál. Buda nagy része víz alatt fekszik. Képzelteri Ön, minő gyönyörűséget találnak elleneink, nem Mr. Rennie pártja, de a híd ellenségei általában a magas' vízállásban. Így beszélnek: No, ha most akár csak egy vagy kétpilléres híd volna, helyzetünk mennyivel rosszabb volna, vagyunk mennyivel nagyobb veszélynek volna kitéve; s egyesek már azt rebesgetik, hogy császáruk trónja elé járulnak ellenünkre, ha mi ténylegesen hozzáfogunk a híd építéséhez, mely az ő reményeik szerint csak papirosra rótt terv marad. Ez vállalkozásunkra nagy csapás volna, nagyobb városok effajta protestálása igen gyakran sikerrel jár, akár okkal, akár ok nélkül történik. Ha ez csapás ránk – amely orvosolható, és én tudom, hogyan –, halálos csapás lesz Rennie pártja számára. Ha ők a lánchidakat igen ócsárolják, a két város köhíd építésébe nem fog beleegyezni, s akkor biztosak lehetünk abban, hogy legyőzzük őket, bár nem lesz könnyű feladat a városokat legyőzni. Nagy óvatossággal és előrelátással kell cselekednünk, és az én gondom lesz, miként fogjunk hozzá. Most azonban Öntől kell kérnem a következőket.

1-ször. Közölje velem, mekkora egy négyszöglábra jutó teherrel szándékozik Ön a nagyobb hidat, a No. I-et és a No. II. hidat méretezni?

2-szor. Mondja meg nyíltan, van-e ellenvetése, hogy a híd építéséhez a partok szűkítése nélkül fogjon hozzá? Szélessége 183 bécsi öl, avagy 1098 német láb. Én nem tudom, mert S[ina] b. az Ön rajzait nekem még nem küldte el, vajon akar-e a folyó medrébe pillért építeni, avagy csupán egyívesnek akarja. Ha a tervben pillér van, nehéz lesz a két város előítéletét legyőznünk, mert jelenleg igen ellenzik, hogy a folyó medrébe bármi is építtessék, de ha Ön egyíves hidat óhajt, nem gondolja-e, hogy tanácsosabb a hidat inkább a h.g. szelvény helyett a C.D. szelvényen építeni, mivel

a) e szelvényben a folyam szélessége csak 167 öl, amott pedig 16 öllel, vagy 96 lábnyival több, mivel továbbá

b) a hidat a folyam ágyának összeszorítása nélkül építhetnénk; a part szűkítése épp most nagy ellenállásba ütközne, és ezt talán csak bizonyos idő elteltével lehetne elfogadtatni.

c) Mivel Önnek a láncokat, ha a h.g. szelvélynél maradunk, a pesti templom alatt kell rögzítenie, ez ismét leküzdendő ellenzést váltana ki, míg a C.D. szelvényen nem volna ennyi nehézség, legalábbis a pesti part vonatkozásában, ami pedig a budai oldalt illeti, úgy vélem, a hídláncok mindkét esetben a Gellérthegyben rögzítendőek.

Sok szól azonban a C.D. szelvény ellen, mivel a hídfeljáró a budai oldalon túl keskeny lenne, habár ez csupán gyalogosoknak szánatik.

3-szor. Közölje Ön velem, hogy nagy kényelmetlenséget okozna-e, ha a lánc leendő rögzítési pontja némelykor víznek volna kitéve, mely helyzetet világosan illusztrálja a jelenlegi vízállás, amely NB még mindig 3 lábnyival kevesebb, mint amennyi 1775-ben volt – amikor valamennyi pincénk megtelne vízzel, és ez oxidációt okozna.

Nos, kedves Uram, adjon választ nekem e kérdésekre, oly hamar, ahogyan csak bír, és ne feledkezzék el a lánchidak biztonságos és tartós voltáról bizonyítványokat küldeni. Le vagyok Önnek kötelezve a törvényekért. Még nem jutottam birtokába annak a kiváló teának, amelyet Ön volt oly kedves számomra beszerezni.



Azon esetre nézve, ha a bizottság tőlem kérdezné, vajon Ön mi módon próbálja ki a hidak biztonságát és teherbírását, és mekkora súlyra méretezi Ön a No. I. híd, valamint a No. II. gyaloghíd egy négyszöglábra jutó terhét, én válaszoljak? Ön a hidak megnyitásánál jelen lesz? Kérem, közölje velem véleményét, és válaszoljon összes kérdéseimre szükség esetén oly formában, melyben az a bizottságnak prezentálható. Mr. P[lews] és S[later] január 4-én érkezett Pestre, és a Dunát befagyva találták. Úgy értesülök, hogy a bizottság március hónapban ül össze, kérem, ne késlekedjék ennél fogva a kért magyarázatokat nekem megadni

*Pest, 1838. január 12-én.*

őszinte híve  
gróf Széchenyi I.

## 70 Georg Sina bárónak

Pest, 1838. január 12.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

Örömmel értesülök folyó hó 8-án kelt leveléből, hogy Plews and Slater urakat várja. Ne késlekedjék őket tüstént ide küldeni: Ő cs. Fensége, a Főherceg, ki minden nappal erősebb, de senkivel még nem beszélt, nagyon örvend, hogy e férfiak éppen a legkedvezőbb pillanatban lesznek itt. Habár ezek, mint navigátorok, aligha bírnak különösebb társadalmi műveltséggel, és igen valószínűen más nyelven, mint angolul nem beszélnek, mégis arra törekszem, hogy őket a főhercegnek bemutassam. Addig is kérem Önt, szíveskedjék Clark rajzait hozzám küldeni, mert azokra egyes előmunkálatokhoz szükségem van. Remélem, hogy a teljesen beavatottakon kívül más nem látta őket. Kérem, adja át Clarknak a mellékelt levelet, melyet azért mellékelek nyitottan, hogy Ön beléje tekintsen. Igen, nagyon is félok, hogy Pest városa lépéseket tesz ellenünk. Néhány szó már elhangzott: „A város mindenféle híd ellen tiltakoznék, és Őfelségéig, a Császárig elmenne, mert egy teória kedvéért jussukat nem kívánják kockáztatni.” Ezt látszatra teljesen figyelmen kívül hagyom, tegye Ön egyelőre ugyanezt. Amde ébernek kell lennünk.

Clark egy csomagot jelez nekem, melyet Ön útján küld hozzám. Tea van benne, s talán néhány rajz. Kérem, mentesse ki Ön azt a vám karmai közül, és küldesse nekem mihamarabb, mert különösen a tea után már valóban sóvárgok. Ez alkalommal Önnek emlékezetébe ajánlom a jó, vastag és könnyű, Cigarros de los amigos nevű szivarokat, melyekből Ön már, úgy hiszem, 100-at küldött, miből holnapután az utolsót fogom elszívni! 1000 darabot hozatni azonban szíves ígéretét tette!

Hallom, vagyis inkább a hírlapokban olvasom, hogy Ön privilégiumát a Béctől, Badenen (?), Bécsújhelyen (?), Sopronon (??) át Győrig haladó vonalra már megkapta. Remélem, hogy rólam mégsem feledkezik meg teljesen, s néhány részvényt kibocsátási áron juttat nekem.

Magamat jóindulatába ajánlva, a legőszintébb nagyrabecsüléssel vagyok legkészségesebb barátja és szolgája

*Pesten, 1838. január 12-én.*

gróf Széchenyi István

## 71 William Tierney Clarknak

Pest, 1838. február 1.

Kedves Clark!

Megvallom, az Ön január 16-án kelt leveléből igen csalódottan értesültem arról, hogy Mr. P[lews] és S[later]-nek Londonba vissza kellett térnie, s magam annyival is nyugtalanabb vagyok, mert mindig szerettem volna tanácsolni vagy írni, hogy Ön ne küldje őket Hamburgon át, lévén az Elba oly gyakran befagyva, hanem directe Calais-nak, de mégsem tettem, feleslegesnek gondolván a túl sok részletet. Buda és Pest közt a jég még áll, de az időjárás enyhe, és igen félek, hogy levonul, mielőtt Mr. P[lews] és S[later] megérkeznének, ily módon elveszítvén ittlétük csaknem minden előnyét, amennyiben, mondhatnók, ők irányíthaták volna, és csak az ő jelenlétükkel a közvéleményt, hogy pillérek építhetők, anélkül hogy azok miatt a két város árvíz idején még inkább el ne öntessék. Nos, türelem az egyetlen, melyhez jelenleg folyamodhatunk:

Most azonban néhány újságot közlök Önnel. Orsova közelében tekintélyes férfiaknak meglehetősen vasmanufaktúráik vannak. Több vashidat is építettek, legutóbb egy 22 ölnyi ívelésűt. Ennek elve az ívről való függesztés. E gyárosok pályázni fognak a buda-pesti híd építésére, csak két pillérrel és 100 ölnyi íveléssel. Ellenfeleink igen támogatják őket, mert ők nagyon is jól tudják, hogy a publikum mennyire elfogult javukra, minthogy ők is ez ország szülöttei. Amazok sokkalta olcsóbban építik meg, bátorítást jelent ez hazánkfiaink számára, a pénz nem kerül ki az országból etc., és más effélék.

Tudom, hogy ágensük a főherceg Nádornál járt, s Öfenségének a terv tetszeni látszott, de az ágensnek azt válaszolta, hogy a gyárosok valaminő hidraulikában járatos szaktekintély kedvező véleményét szerezzék meg, minthogy az országgyűlési bizottság leszögezte, hogy az építést csak olyan valaki irányíthatja, ki már hasonló munkát véghezvitt. Most ellenfeleink, ha az idő nem lesz túlságosan rövid, Mr. Rennie kedvező véleményét akarják megnyerni, és az említett ágenst modelljével együtt Angliába küldik. Nem tudom, Mr. Rennie mit fog szólni, de kérem Önt, tegye meg Ön a kedvemért, ne gáncsolja el ezt az ágenst, ha Önhöz is folyamodnék, mit úgy hiszem, meg fog tenni, megbízói barátaim lévén, mert nem lép föl rosszakaratulag, hanem csak a tiszta hazafiúi érzéstől vezérelve (bár legyen az ésszerűtlen):

Január 5-én kelt levelét a mellékletekkel kézhez vettem, igen lekötelezett vele. Szegény grófném elveszítette édesanyját, s nagyon elesettnek érzi magát. Saját egészségem sem jó, s nem is lesz jobb, úgy vélem, míg Mr. P[lews]t és S[later]t-t itt nem látom, s egészen jól csak akkor leszek, ha legalább egy pillért látni fogok (T. W. Clark, 1840) a folyó medrében.

Isten áldja Önt, kedves Uram, s tartson őszinte hívének.

*Pest, 1838. február 1.*

gr. Széchenyi I:

Midőn Mr. Rennie pártja tudomást szerzett arról, hogy P[lews]t és S[later]t ide várjuk, nagyon óhajtották Mr. Rennie jövetelét is, hogy látná a jeget, de ő nem fog jönni, s velem azt közölték, hogy Mr. Albanót várják. Könyörgöm, kicsoda Mr. Albano? Tud-e nekem róla bármit közölni? À propos, kinek a nevéhez fűződik a London-bridge építése? Mr. George vagy Sir John Rennie? Kérem, közölje velem.

## 72 József nádornak

Pest, 1838. március 7

Cs. kir. Fenség! Fenséges Főherceg!

Célszerű volna, ha gr. Batthyány Imre önamagyméltósága mind báró Sina urat, mind Wodianert és társát levélben haladéktalanul felszólítaná, hogy tervvázlataikat, finansiális javaslatokat és végleges feltételeiket cs. k. Fenségednek címirata alatt lepecsételve, legkésőbbben f. évi május 10-ig cs. k. *Fenségednek irodájába* beküldjék, miután elegendő idejük volt az előmunkálatok megtételére. Gróf Batthyány egyúttal a legolvasottabb hírlapokban felhívást tehetne közzé, melyben felszólítaná azokat, akik még tán a kérdéses vállalatához járulni akarnának, hogy erre vonatkozó közleményeiket szintén f. évi május 10-ig az említett módon beküldjék cs. kir. Fenségednek irodájába. Gr. Batthyány önamagyméltósága egyúttal Pestre május 15-ik napjára egybehívhatná az országos küldöttséget is.

Ha ez haladéktalanul megtörténnék, ezáltal nemcsak Sina bárónak és Wodianer úrnak mint jelenleg egyetlen pályázóknak illetékes és az országos küldöttség kívánatához mért zárhatáridő tűzetrnék ki, hanem egyszersmind ruszbergi Hoffmann úrnak és tán más ügybarátoknak is, kik még eddig nem léptek a pályatérre, tökéletes elégtétel adatnék.

Minthogy a kérdéses ügy ellenesei igyekezni fognak annak sikerét az utolsó percig kétségbe vonni, és megkísérlik azt halogatás által hátráltatni, meggátolni, ez okból tanácsos volna, mind a Sina báróhoz és Wodianer urakhoz intézendő speciális felszólítást, mind a közönséghez szóló általános felhívást úgy módosítani, nehogy az említett urak és a közönség azzal állhassanak majd elő, hogy az ügy igen lanyhán tárgyalatott. Ez okból – mert különben minden évben új tervjavaslatok felett kellene tanácskoznunk, és az ügy sohasem fejeztetnék be – határozottan ki kellene jelenteni, hogy miután a törvény közzététele óta immár két év elmúlt és az új országgyűlés küszöbön áll, melynek az országos küldöttség jelentést kell hogy tegyen, május 10-ke után új vállalkozóktól többé semmiféle tervek és ajánlatok el nem fogadtnak. Ezáltal határ szabatrnék minden további pályázatnak, anélkül hogy megszűnnék a lehetőség Sina báróval és Wodianer urakkal további tárgyalásokat szőni azon esetre, ha az egész ügy a – mint felteszem – májusban egybeülendő országos küldöttségnél végképp be nem fejeztetnék, ami igen veszélyes volna, de mégis megtörténhetnék, ha nem cs. k. Fenséged fog saját magas személyében elnökölteni abban.

Lepecsételve és egyenesen cs. kir. Fenségedhez intézve óhajtanám tehát látni az illető beadványokat, mert különben a dolog bizonyára nem marad titokban, hanem csakhamar közbeszéd tárgya lesz a városban, ami szerfelett hátrányos módon hathatna az országos küldöttségre. Wodianer uraknak egyébiránt, mint értesültem, és amit eddig hinni is van okom, az a szándékuk, hogy Sina bárót, mint a múltkor, előrebocsássák, és aztán színleg előnyösebb ajánlatokkal fellépve, az ő célját megíúsítsák.

Minthogy én már 7 év óta foglalkozom ez ügygel, és mindennap figyelemmel kísérem annak fejleményeit, és úgy buzgólkodom körülötte, mint a szorgalmas hangya, hogy közelebb hozzon egy-egy homokszemecskét, és ezen idő alatt sok legyőzhetetlennek látszó akadály gördült utamba, igen jól ismerem ezen üzletnek minden árnyalatait, valamint mindazon veszélyeket, amelyek azt még fenyegetik. Tán hasznos lenne tehát, ha cs. kir. Fenséged gróf Batthyány önamagyméltóságát kegyelmesen odautasítani méltóztatnék, hogy mindezen most teendő felszólításokat és meghívásokat illetőleg érintkezésbe tegye magát velem; én aztán majd gondoskodni fogok arról, hogy minden a maga kerékvágásában megmaradjon. Mindenesetre az egész munkálat, mielőtt az illető uraknak megküldetnék, vagy a hírlapokban megjelennék, felterjesztethetnék cs. kir. Fenségednek.

Végezetül szabadságot veszek magamnak megjegyezni, hogy tán jó volna, ha cs. kir. Fenséged a meghalt Szilassy koronaőr helyébe az országos küldöttség tagjává Szegedy urat, a Hétszemélyes tábla bíróját kegyelmesen kinevezni méltóztatnék. Ki egyébiránt cs. k. Fenséged előtt térdet hajtva a legmélyebb tisztelettel maradok cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgája.

*Pest, március 7-kén 1838.*

Gr. Széchenyi István

## 73 Georg Sina bárónak

Pest, 1838. március 21.

Méltóságos Báró úr! Igen tisztelt barátom!

Pest e percben úgyszólván el van pusztulva! A rombolások minden rajza, melyet Ön eddig kapott, meg nem közelítheti a szomorú valót. Be kell várnunk, hogy hova fog fejlődni az egész, vajon végképp elcsúszás, tengődés, avagy erőteljesebb felvirágzás vár-e a városra. Önnek szeretetteljes adománya csodákat tett; segélyadomány soha jobbkor nem tétetett, mert nem csupán utánczásra méltó nemes például tündöklék, hanem mindenekfelett felvillanyozta a csüggeteg kedélyeket, márpedig ezeket általában felderíteni még sokkal nagyobb jótétemény volt, mint itt-ott egy-egy sínylő életet tengetni, vagy üres gyomrokat megtölteni.

Plews és Slatert, kik ezen gyászeseemény alatt több napig ott vesztegeltek, mint valami foglyok a Vadászkürtben, és nem volt már miből élniök, csónakon magamhoz hozattam. Ők nem közölhetnek Önnel részleteket az itteni nyomorról, mert nem látták ennek iszonyait az elővárosokban.

Én testi erőfeszítések folytán egészen ki vagyok merülve. Tegnapelőtt szerencsétlen májbajomban megint sokat szenvedtem. Tegnap óta jobban vagyok, habár gyenge. Ma reggel nőttem 8 gyermekkel és 12 mindkét nemű cseléddel Árpád gőzösön Gönyűn keresztül Nagycenkre utazott. Mióta ők távoztak, nem szorongok, nem nyugtalankodom annyira szobáimban; egyelőre itt szándékozom maradni, mert valóban gyalázatnak tartanám oly férfira nézve, ki itt megtelepedve van, most a vész napjaiban idehagyni e várost. A főherceg minden intézkedéseket maga személyesen tesz, mindenütt látható, nagy erélyt fejt ki. Nekünk nem szabad Pestet elpusztulni engednünk. Egypár milliónyi Kölcson a város részére helyrehozhatná az egész kárt. A város jó biztosíték volna, mert minden iparos lakos csak felépítené házáat, és ez utóbbiak lassankint megtérítenék a városnak költségeit. Az elv nem volna rossz, csak célszerűen kellene alkalmazásba hozni. Az *egészet egy becsületes emberekből* álló bizottmány kezelhetné, és én szerencsésnek tartanám magamat, ha utolsó tagja lehetnék ezen bizottmánynak. A segélyadomány most szerfelett jótékonyan hatott; de immár a kölcson volna napirenden. E tárgyban holnap beszélni szándékszem a főherceggel. Önnek utóbbi két levelére röviden azt válaszolom, hogy önnek Gyra tudakozódására a híd ügyében tett nyilatkozatával, valamint a nekem szívesen felajánlott 40 bécs-győri vaspályai részvénytökéletesen meg vagyok elégedve.

Örülök, hogy Schönerer visszatért, köszönetemet fejezem ki az általa kézbesített levélért, és maradok a legkitűnőbb tisztelet érzésével önnek kész barátja és szolgálja

*Pest, márc. 21-én, 1838.*

Gr. Sz. I.

Ui. Remélem, hogy a híd ügyét nem fogjuk megbukni engedni. Qu'en pensez Vous? Most nem szólhatunk róla. De ha Isten is úgy akarja, a maga idejében diadalmasan fogunk fellépni.

## 74 William Tierney Clarknak

Pest, 1838. március 27. 74 William Tierney Clarknak

Kedves Clark!

Néhány napja Buda nagy része és Pest kétharmada szó szerint elpusztult. Sok élet odaveszett. Magam és családom, mi valamennyien biztonságosan megmenekültünk, mivel a ház, melyben lakunk, szilárdan áll. A vizet a Csepel szigetén kialakult jégtorlasz tartóztatta föl, 4 láb, 7 hüvelyk, 11 vonással magasabbra emelkedett, mint 1775-ben. A hídra nézve úgy vélem, sosem volt rá nagyobb szükségünk, mint éppen most. Úgy gondolom azonban, hogy még mindig sokan helytelen előítélettel viseltetnek ellene, ennél fogva valóban a gyaloghíddal kellene kezdenünk.

A báró elküldte nekem az Ön március 14-én kelt hivatalos levelét. Ő újólág a két város nagy jótevőjének bizonyult. A rettenetes katasztrófa utáni első napokban 4000 sterling fontot ajánlott föl a szegényeknek, továbbá más jótékony célú gyűjtések élén áll, és feje lesz egy kölcsönügyletnek, amely útján a kormányzat a két várost újjáépítteti; most, ha ő lesz az is, ki a két partot állandó híddal köti össze, egész életében Magyarország újjáteremtőjeként fogják csodálni, és ha majd földi pályafutását befejezi, halhatatlanul, mint legnagyobb hazafi fog ragyogni. Minden a bizottság által a tárgyról adandó véleménytől függ, s ez okból mindent meg kell cselekednünk, hogy mindezekben magunk átverekedjük. Nos, tegyük föl, hogy a báró írná Önnek ezt a levelet, és Öntől a következőket kérdezné

Sina báró T.W. Clarknak. – Uram! Ön rendkívüli hálára kötelez, hogy birtokába juthattam március 14-én kelt levelének, amelyben Ön arra a következtetésre jutott, hogy egy gyaloghíd építhetné a Duna legkeskenyebb szelvényén, azaz a C.D. vagy a h.g. szelvényénél, csupán egy íveléssel és mégis tökéletes biztonsággal, továbbá, hogy Ön hajlandó annak irányítását elvállalni.

Minthogy a lehető legvalószínűbb, hogy magamat egy ily híd emelésének elvállalására elhatározom, először néhány kérdést kell Önhöz intéznem. Ön említett levelében azt állítja, hogy a hidat, noha az csupán gyaloghíd lesz – ugyanarra a súlyra úgy méretezi, mintha kétpillérű híddal számolna. Ha erről van szó, bár tudom, hogy mily merész vállalkozás ily hatalmas ívelésű hidat építeni, mégis úgy vélem, ily híd egyéb célokat is szolgálhat, semmint csupán a gyalogos átkelőként, ezért kérem, legyen szíves válaszolni:

Vajon ilyen híd nem szolgálhatna-e árucikkek, marha, lovak, járművek, ágyuk stb. átszállítására kellő ellenőrzés mellett – azaz egyszerre csak egy bizonyos számban, a lehető legkisebb sebességgel, a szerkezeteket és ágyúkat stb. emberek vonnák, a lovakat átvezetnék etc. Nos, ha ez így volna, a két város jelenlegi helyzetében talán az volna a legtanácsosabb, ha a C.D. szelvényen effajta hidat emelnénk, s e hídon kívül tavasztól őszig hajóhidat létesítenénk a [...] előtti szelvényen, mindaddig, míg le nem győzhetjük azt az előítéletet, hogy kétpillérű híd azon a szelvényen az árvizet fokozná. Úgy vélem, a függőhidakkal szemben a legkisebb az előítélet. És ha a tervezett híd a C.D. szelvényen ily célt szolgál, miért ne szolgálhatna megfelelő ellenőrzés mellett az említettek érdekében is?

Nos, tegyük föl, hogy Ön a bárónak a következő választ írná, természetesen csak ha ez az Ön véleményével egybevágna:

Válaszolván az Ön 1838. március 27-én kelt levelére esedezem kijelenteni, hogy a tervbe vett egyívelésű gyaloghídra nézve soha nem szavatolhatnám vakon annak alkalmasságát valamennyi célra és ellenőrzés nélkül, ámbár épp talán ez az eset lesz az, amelyet előre meg nem mondhatni, mielőtt az meg nem épült, de utóbb még egészen keresztülvihetőnek bizonyulhat, ha egyszer a híd majd állni fog; de ami az Ön által említett minden dolgoknak a szállítását illeti, árucikkek, szarvasmarha, lovak, ágyuk megfelelő ellenőrzés és irányítás mellett, melyet magam határoznék meg, ne legyen Önnek kétsége

afelől, hogy elővigyázatossággal a két város közötti teljes közlekedést át lehet bocsátani a mondott hídon, sőt veszély esetén Pest egész lakosságát kevesebb, mint egy nap alatt a budai hegyekbe lehetne átszállítani.

Őn bizton sejti, hogy miért szeretném, ha effajta néhány sort írna a bárónak. Azért, hogy elhárítsuk valamennyi nehézséget, melyet a két város előnkbe gördíthet. Nem vagyok eléggé mestere az angolnak ahhoz, hogy kifejezzem, mit kívánok Önnel a bárónak mondatni, a megfelelő árnyalatokkal, hogy megszerezzük, amit óhajtunk, anélkül hogy Önt kockázatnak tennénk ki. De úgy érzem, megtehető, ha Ön figyelembe veszi a bárónak mondandójában, amit előbb javasoltam, s mondaná oly módon, hogy ne ígérjen semmit, csak kitérő választ adva kecsegtesse reménnyel a városok polgárait és a bizottságot, hogy ez a híd talán megfelelő lehet minden célra, még ellenőrzés nélkül is; mi pedig a dologgal vágta csapunk át. Van egy másik ok, mely ezt a – ha mondhatom így – stratégiát fontossá teszi, nevezetesen, hogy már előre szóljunk az ellenőrzésről, mely nagyon sértően hangzik a mi fülünkben emberekre nézve, mert nem szoktunk rendhez, de könnyedén fizetünk ti. áruért, lovakért. Nos, így Ön figyelmeztet az ellenőrzésre. Én nem gondolom mindazt átvinni a hídon, amit a báró említ, de Önnek kell eldöntenie, és én arra a szívességre kérem, írjon közvetlenül és hivatalosan a bárónak, ha megteheti, azonmód, ahogyan leírtam – avagy nekem, ha bárminő aggályt érez. Önnek tudnia kell, hogy útjaink rossz állapota miatt télen nagyon csekély a forgalom a két város között, és a telet kivéve hajóhídnak mindig lennie kellene, melyet fekvése által a használók mindig előnyben részesítenének. Az esetben, ha közvetlenül a bárónak írna, ne szóljon Ön arról, hogy nem tudja még, ilyen kiterjedésű ívelés megfelelő-e minden célra, lévén az új kérdés, mert ilyen és hasonló szavak érveket adhatnak elleneinknek egész ügyünk elvetésére.

Egész családom Bécshez közeli kastélyomba távozott. Megint nagyon sokat dolgozom, de igen rossz egészségi állapotban, mert néhány nappal ezelőtt újólág erős májrohamom vala, de reménylem, ismét egyre javul majd az egészségem.

És most Isten áldja

*Pest, 1838. március 27-én.*

gróf Széchenyi I.



## 75 Georg Sina bárónak

Pest, 1838. március 27.

Méltóságos báró úr! Igen tisztelt barátom!

Habár még mindig gyengélkedem, mégis sietek válaszolni Önnek f. hó 24-ki becses soraira, melyeket Gyra tegnap kézbesített nekem.

Legelőször is azonban vissza kell térnem Önnek f. hó 13-ki levelére, melyben felszólít engem, hogy az általam kívánt okmányt magam fogalmazzam, hogy aztán Clark, kinek Ön azt megküldené, leírja, és a szükség esetére az országos küldöttségnek felmutathassa. „Hogy tudniillik Clark bizonyos egyezés által le van Kötelezve, Önnek mindig szolgálatára áll, és Ön vele tetszése szerint rendelkezhetnék.” Ily körülmények közt és tekintetbe vevén Clarknak 1837. szept. 26-ki iratát, különösen pedig f. évi márc. 14-én kelt utóbbi hivatalos levelét, melyet Ön nekem most átküldött, immár merőben feleslegesnek találom ezen okmányt. A jelen percben azonban egészen más dolgok vannak, melyekre Clarknak *és*pedig *Önhöz hivatalosan intézett levélben felelni kellene*, amire később visszatérek.

Igen, a híd ügye most már pompásan áll. E tárgyban ezen közínség közepette természetesen még nem beszélhettem ő cs. kir. Fenségével, a főherceggel. De ha Öfensége és a kormány pártolják azt – és én remélem, hogy pártolni fogják, mert a józan ész parancsolja azt –, akkor ez ügy még sohasem állt ily fényes kilátások közt, és ily előnyös színben, mint most! Részleteket még most nem közölhetek Önnel e tárgyban; az ügy azonban világosan áll előttem, és én úgy öröködöm felette, mint valamely szeretett szülöttem felett, kit 8 év óta nevelek, ápolok.

De most más dolgok vannak, melyeket közölnöm kell Önnel. Hallom, hogy Pest több millióra rúgó kölcsönt fog kapni. Ha így áll a dolog, igyekezzék Ön a végleges megállapodást afelett, hogy e pénz mire fordíttassék, mindaddig felfüggeszteni, míg együtt értekezünk e tárgyban; ha pedig ez meg nem történhetik, legalább kieszközölni azt, hogy én bármi csekély befolyást nyerjek ezen kölcsön hova fordítására; mert különben attól tartok, sőt az előzmények után, és azon sok millió forintból ítélve, melyek itt már a korábbi időkben elpazaroltattak, jót mernék állani azért, hogy a pénz kiadása oly hiányos és célszerűtlen leend, hogy még a legszerényebb várakozásokat is megghiúsítandja. Hogy azonban én ezen gyöngéd ügyben – mintha az indítvány tőlem származnék – magamat meg nem neveztetni és magamat kompromittáltatni nem óhajtanám, önként értetődik, és azt hiszem, tisztelt barátom, hogy nincs is szükség Önt erre figyelmeztetnem. A főherceggel minderről – mint feltettem magamban – még nem beszélhettem, minthogy 3–4 napig szobámból nem távoztam.

Mik Önnek tervei? Tán lerándul Pestre? Szándékom van 8–14 nap alatt ugyanannyi időre Nagycenkre utazni, hogy ott kipihenjem magamat, mert erre nagy szükségem van. Aztán megint visszatérek. Bécsbe nehezen fogok felmenni, mert Nagycenkre teendő utazásom célja a szellemi és testi nyugalom, melyre Bécsben szert nem tehetnék. Véghetlenül sajnálnám, hanem találkozónánk: ugyanazért kérem, tudósítson engem, hogy ahhoz alkalmazzassam magamat.

Hogy mikor fog a híd-ügyi küldöttség egybeülni, azt nem tudom. A napokban szándékozom ez iránt megkérdezni a főherceget. Azt sem tudom, hogy mikor fog egybeülni a bizottmány a bécs-győri vaspályai részvények szétosztása végett; azt hiszem, hogy május vége előtt nehezen fog ez megtörténni.

Tudja-e Ön, hogy Pestre nézve mi volna tán a legnagyobb haszonnal járó vállalkozás? Az árvíz elleni biztosítás! És épp most volna ideje annak, hogy ez ügyet megpendítsük. Mindenki mohó vággyal ragadná meg ez ügyet, és oly gyász esetek, minő az utóbbi volt, csak egyszer merülnek fel minden száz évben.

Minthogy én jószágaimból mostanra pénzt nem várok, és az aláírási ívek egyre-másra keringnek, igen lekötölné Ön engemet, ha rövid úton itt Pesten háromezer p. forint erejéig szíves volna nekem hitelt nyitni.

Legyen szíves Ön az ide mellékelt levelet – melyet a maga idejében elkészítettem – tudomásvétel után Clark úrnak megküldeni, engemet pedig is eddigi jóindulatában megtartani; aki. egyébiránt kitűnő tisztelettel vagyok Önnek kész barátja és szolgája

*Pest, mart. 27-én 1838.*

Gr. Széchenyi István

Cenk 16. April 1838

Édes Tasner!

Több leveleit vettem. Egészségem eddigelé mindig hanyatlik, s miután ezen állapotban általában nem mozdulhatok, féligmeddigi egészségben pedig nem használhatok, eltökélttem magamat egy tapodtát se távozni, míg némüleg helyre nem állok. Ennek okáért még a pesti versenyen is alig leszek jelen. Hogy a herceg a Hid-Deputatiót ősz előtt ne tartsa, már tettem lépéseket b. Sina által, mikoráig tán csak mégis fölszedem magam. Addig ezekre kérem Önt: Tétessen jó móddal ilyesmit a *Jelenkor*-ba: „Gróf Széchenyi István, kinek már több időtől óta igen változó volt egészsége, végképp igen betegen fekszik cenki jószágán; reméljük etc. etc.” Én ezt szükségesnek tartom, mert másképp fogadni lehet, ellenségeim vagy azt fogják hírlelni, hogy elbújtam, vagy ez alkalmat akarván használni, hogy Pestre többé ne menjek; mi okból jó volna tán azt is az újságba csúsztatni jó móddal, Ullmann házának dicsérése ürügye alatt, hogy én, alig vala a veszélynek vége, három évvel hosszabbítám házbéri szerződésemet, miképp indirecte ki volna mondva, hogy Pestet elhagyni nincs szándékom.

Ha a versenyről írt könyvem elkészül, küldene tüstént egypár példányt Sopronba, az én adresem alatt, Lunkányi Jánosnak átadandót. Ezúttal mondaná meg Heckenastnak, hogy a budapesti árvízrűli, munkámat félbehagytam 1° mert semmi dolgot nem akarok tenni, mely legkisebbé is erőltetne, 2° mert mint most állnak a dolgok, talpraesettebb munka szükséges. 3° mert Orosz hirdette munkáját be akarom várni, *hogy én álljak följebb*. Heckenast mindazáltal készíttesse el csak a rajzot, mely semmi esetre sokba nem kerülhet, és tán ennek is megjön az órája.

Igen örülök, ha Seeber kertje megvásárolható. Csak drága ne legyen, és tüstént fizetendő ne, és mindenekelőtt a bennlevő épületek ne használhassanak ideig-óráigi kórházaknak vagy ilyesféléknek. Tartsa szemben mindezt, és írjon tüstént, ha lehet, nevemet ne említse. Az épületek használatát kórházakra és ilyesfélékre azért restelleném leginkább, mert ily alkalommal azon kevés fák is megsemmisíttetnének, melyek mostanság ezen egész kertnek becsét teszik. Seeber gyámleányának házát már nemigen szomjazom, sőt a magamét szeretném eladni, ha illendő árát adnák, mindazáltal meg lehet kérdezni Albrechtovichtul árát, denn kommt Zeit, kommt Rath.

*Értesítő*-nek 28-dik számában 1838. a második lapon ez van: Budán a várban egy erősen épült, s egészen ép úriház, mely három utcára szolgál, minden kényelmet kielégíteni képes, és 8 percentet jövedelmez, 20 ezer pengő forintért szabad kézből eladó. Alkudhatni Külkey Henrik meghatalmazott ügyésszel Pesten, Szél utcában 141. sz. alatt. Ezt nézze, miben van, és tudósítson.

Kérem, miután eljövetelem nem bizonyos, addig is állítaná magyar színházi páholyunkat az igazgatóság alá, disponáljon az vele tetszése szerint, és a belőle háramló nyereséget fordítaná maga szükségéire. De a mobíliákat és kárpitokat, ha Zofcsák nem teheti biztos helyre, vitesse vigyázattal saját lakásainkra – a draperiák azonban megmaradhatnak.

Egyúttal írok Gyrának, és őt 3000 ft. pengőre accreditálom. Vegyen belőle, mennyi kell. Kollernak megírom mai postával, hogy ő minden vasárnap Önnek bemutassa számadásait, Ön ezeket jó móddal, de komolyan vizsgálja meg, és neki is adjon, amennyire szüksége lesz, pénzt. Azt hiszem, nincs szükségem önt arra figyelmeztetnem, hogy most gazdaságra és takarékosagra legnagyobb szükségünk van. Eddigelé Kollerba a legnagyobb becsületességet tapasztaltam, *azért nem szeretném őt zavarni*, miután azonban most egy kissé szabadabb korlátok közt forog, mert rá van bízva a majorom és házam helyreállítása, és más

résről maga is, mint hallom, sok pénzt vesztett, a kísértet jobban hathatna rá, tartsa őt jó móddal szemben.

Ha hivatalos levelek jönnének a hercegtől, kérem, nyitná föl, másolná le, az eredetieket ott tartván, a másolatokat ide küldené. Minden többi leveleket és újságokat pedig csak mindig ide.

Mondaná meg Wodianernek, hogy levelét a harmincad iránt vettem. Most egyebet nem lehet tenni, mint várni kell. Köszönje neki egyúttal szívesen: dass er so gefällig war mar die Hälfte seiner Loge cediren zu wollen; dass ich aber nicht in dem Falle bin Gebrauch von seiner Güte zu machen.

Egyúttal írok Gyrának, hogy 3000 forint-ra Önt Derránál accreditálja, ezen summa pénzt csak *per partes vegye föl, soha többet, mint ami kell*, mert másképp kelletlenül több provisiót s kamatot kell fizetni.

Kérem, írná meg legelső alkalommal a Verseny- és azon napokat, melyeken jó volna ha Pesten lehetnék; mert ha csak lehet, mégis elhurcolom odáig csontjaimat.

Miután a *Bécsi Újság*-ot itt úgyszint tartják, *annak idejében* éppen azon újságokra prenumeráltasson számomra, melyeket most tartunk.

Küldené meg okkal-móddal 1° *Wegweiser für Fremde und Einheimische in Pest.* 2° *Empfindungen beim Unglück von Pest von Neefe:*

God bless you

Széchenyi István



15. Ullmann Mór ház

Cenk April 23<sup>ikán</sup> 1838.

Barátom, az idei, vagy inkább tavali gyep-könyv 52-ik lapja után látni fogja Ön, hogy Titania csikóm egy ivadékversenyben van, melynek a *Verseny első napján* kell végbemenni. Miután csikóm igen jól mutatja magát – a két másik pedig „rather a mich” –, ne felejtse, hogy a dolog szorosan maga rendin menjen.

Hát az alsó-dunai Commissióbul mi legyen? A herceg nem felelt még? Jó volna, ha Ön megtudná, Schedius lábán van-e már ismét. És ha igen, a herceget egy kissé emlékeztetné. Az sem ártana, ha Vásárhelyivel szólna eziránt Ön, mert másképp megakad minden, és Tomsits a legnagyobb zavarban lesz. Ha engem ki is csapnak, mint ezentúl haszonvehetetlent, nemigen bánom, csak a dolog menjen. Én magamat úgy tekintem, mint pályáját végzett ember, minden, mi ezentúl menend, csak kellemesen fogja lelkemet érinteni.

Igen fogom szeretni, ha Ön Seeber kertjét szemmel tartja, és nemsokára teszen nékem felőle kedvező tudósítást.

Hát Murczeli miképp van? Az idén nem hozott eperfát? Hiszen már szinte késő is leszen? Kérem erről tudósítson jó eleve.

Báró Sina, tudom, tett lépéseket, hogy a híd Deput[atio] csak nyáron tartassék. Nem tudom, lesz-e sikere, és ha úgy, vagy ha nem, tudósítson Ön jó eleve arról, mi Önnek e tekintetben tudomására jutott. Nyárig tán csak lábra állhatok annyira, hogy e küldöttségben részt vehessek. Városi restauratio, hallom, nem lesz. Kolb et Co. ugyan mit művel? Heinrich miképp van? S hát Batthyányi jobban van már? A Casinót járják-e sokan? Mi a Casinónak tőkéjét illeti, Ön vagy egészen passzív tartsa magát, vagy legnagyobb óvakodással munkálódjék, mert Önnek minden lépéseit úgy tekintik, mint sugallásom utániakat, mi – stantibus rerum circumstantiis – csak reactiót szülhetne. Azokra azonban, kikre Ön hathat – compromissio nélkül –, ilyféle beszédet kellene tartani.

“Egészen maga rendin van, hogy a Casinó is adjon, csak hogy pénze igazi fidei commis – melyről még a nagyülés többsége sem disponálhat anélkül, hogy minden tag szavát vagy személyesen, vagy írásban ne adja, és ekképp mindenkinek írni kellene; *most ügyis elég pénz van a Comrnissió pénztárában*, azért nem oly sürgető, és meg lehet a dolog sikerét egyeztetni a Társaság alapszabályainak meggyilkolása nélkül.” Ha ez keresztülmegy [a] júniusi közgyűlésnél, és [a] január 1839-iki gyűlésig halasztatik, már meg van nyerve a csata. Akármily rosszul megyen is a dolog, mindent titkos szavazásra (ballotirung) kell eresztetni, mert akkor, én legalább úgy hiszem, megint nincs veszélyeztetve a dolog, *mert a nagyobb rész* bizonyosan nem akar adni semmit is, *de senki sem mer kiállni a közvélemény ellen!* Én aligha jelen leszek e csatán. Jó volna azért, hogy Ön gr. Dessewffy Auréllal jó eleve contactusba tegye magát – kinek tegnapelőtt írtam e tárgy iránt, és ki bizonyosan úgy fogja fel a dolgot, mint én, hogy ti. sokkal nagyobb haszna van Budapestnek directe és indirecte, ha fennáll a Casino, mintha minden tőkéji elajándékoztatnak. De a Casino biztosan csak úgy állhat fel, ha 1850-ig biztosítva és végképp háza lesz, mindezekről azonban csak álmodni sem lehet – ha most – a Casinónak O, rossz, Orosz, Oroz, O, Ross! barátinak sugallása szerint elajándékozzák véres verítékkal szerzett tőkéjét! Mi szükségesb, mint a „Műhely”? Ha ez egyszer megrontva, és úgyszólván a munkásnak szerszáma elbitorolva, miképp segíthet önmagán? A Casino magasb tekintetekben pedig nem egyéb, mint „Műhely”, a hazánkban oly számos teendőket véve számba etc.

Kivált a kalmárokat kell előlegesen megdolgozni és a városiakat. „Man muss das Casino coute que coute soutenir, denn Alles was die Auffluez des Adels etc. befördert, gehört zu den Vitalprincipien der Stadt Pest.”

Ha azonban semmi mód sem arathatni sikert – mert én azt szeretném, hogy egy garast se adjunk –, legalább azon kell lennünk, hogy oly kis csorbát üssünk magunkon, mint csak lehet, s oly módon, mely kigyógyíthatlan nyavalyát sem szül; azaz: oly keveset adjunk, mint csak lehet, és ezt is ne ajándékba, de becsületes mesterembereknek *némileg franklini* mód szerint – kölcsön adjuk, például 5000 pengőt, vagy ami még okosabb lenne, „minden restantiákat”! S így, ha megint visszakerül a pénz, a Casino ezen summát utóbb vagy megint maga szükségeire használná, vagy ismét kiadná kölcsön, valami becsületes *munkálónak*, hogy ez is felsegítse magát, s így tovább. Ezen mód és a franklini között az lévően a különbség, hogy Franklin mint magános és így rövid létű ember, arra hagyta adományának továbbadását, vagyis inkább kölcsönzését, kinek becsületében bízott; a Casino ellenben, mint *örökös testület*, maga disponálna az ismét bejövő tőkékkel, melyek NB minden kamat nélkül adatnának. Ha a restantiákat engednénk át – melyekből az 1837-ieket ki kellene venni –, ugyan lehetne akkor hatalmasan felszólítani a hátramaradtukat! „Ti, kiket semmi sem mozdítható kötelességek teljesítésére, ám rázza fel kebleiteket a köz ínség, melyen a Casino – hogy maga magát ne temesse el – másképp nem segíthet etc.!”

Jó volna, ha Pregartnak – kit szívesen köszöntök – megmondaná, hogy a porcelain tárgyakkal együtt tálakat is rendeltem! Jó volna, ha „*sürgetné*” egy kissé a pesti porcelain-ügynöknél a dolgot, kitől azt is megtudhatná egyszerre, mennyibe fog telleni az egész, honnét előlegesen lehetne gondoskodni a megkívántató pénz miatt. Fizessük meg legalább minden adósságainkat – mielőtt elajándékozzunk mindent.

Annak idejében ne felejtse el a köztelek részvényeinek kamatját, és netalán kihúzandó tőkéjét felvenni.

A Magyar Színház miképp van? A Casino páholya kész? Köszöntse nevemben B[ajz]ját, a szegény tatárt! Ugyan kit veszen el? Vagy ki veszi őt el?

Nézze meg, Gibbonnak 2. és 3-ik kötete nincs-e Pesten. És ha úgy van, küldené okkal-móddal, vagy az ezüsttel ide. Kollernek és Félixnek ne mondja, hogy bizonyosan nem megyek többé Pestre, mert ez úgyis bizonytalan, minthogy, ha jobban érzem magam, és a híd deput[atió] egybeül, tán csak mégis elmegyek. Semmi esetben 2, 3 hét előtt e tekintetben semmit nem fogok határozni, úgyis oly zavarban van cenki házam, hogy most senkit sem fogadhatnék szívesen.

Koller St. György-naptul fizette meg Ullmannak a 3000 pengőnek  $\frac{1}{4}$ -ét. Ráthnak ez alkalommal mondja meg, dass wir den Contract später in sua forma aufsetzen werden, einstweilen wäre es aber gut *vielleicht* (?) einen interim Contract aufzusetzen, dass *wir* beide bis Georgi 41 gebunden sind. Koller remélem nem felejtette el Coburg házában az istállót St. Györgynapkor felmondani.

Lissovénnyirül még nincs tudósítás? A Casino számára több lámpákat is rendeltem. Megjöttek-e már azok? Ezt szemmel kell tartani, és tüstén kifizetni (weil *ich gutstehe*), mielőtt netalán kiraboltatnánk.

A mostani lóiskolával mi történik? Most volna jó eladni! Errül mozgassatok valamit.

Igen kíváncsi vagyok megtudni Seeber kertje iránt mit végzett. Es würde mich unendlich ärgern, wenn mir jemand den Garten verkaufte, oder ich gar zu hoch hinauf geschraubt würde. Wer sind die Nachbarn? Und haben sie das Recht des Vorkaufes? *Mindezt ügyességgel* tudja meg, és legyen *éber* az egész iránt, mert másképp kijátszanak.

Az Asszonyosságok Billicomával miképp vagyunk? Jó volna, ha Ön előleges lépéseket tenne, hogy a jövő casinói naggyűlésben a három kimaradt nagykereskedő megválasztassék. – Sie müssen in meiner Abwesenheit der Diabolus rotae sein, der die Machine bewegt, und alle Leute aufmerksam macht, was heute was morgens zu geschehen habe.

Isten áldja

Széchenyi

## 78 Tasner Antalnak

*Mai 17<sup>ikén</sup> 1838. Cenk*

Barátom, mintha egy kissé megint jobban volnék, de nem merem mondani. Az ide mellék[elt]bül látja Ön, miről van szó. jó volna, ha Ön ajánlkozna Dewarnak megszerezni pénzét, és ezt eszközteni is, mi Sina által mehet, mert így jó lenne Dewarnak útiköltség mellett annak idejében néhány fontokat is adni, vagy netaláni (?) adósságait kifizetni. Eszközölje ezt egyébiránt amiképp legjobbnak ítéli. Május 13-iki levelét tegnap vettem. Ugyan kicsoda Szemere Bertalan, ki minap a *Társalkodó*-ban oly jó cikket írt Pest szebbítéséről? Welche Talente sich in Ungarn entwickeln, welche gesunde Ansichten. Igen örül lellem mindezekben.

Szegény Barátom, igen sajnálom fáradságát, de az Andrássyféle istálló vasteknőrajz itt volt! A kulcsot azonban csak tartsa meg magánál.

*Délután.*

Pál bátyám e pillanatban érkezik, de nem hoz semmit, és ekképp azt gyanítom, nem volt semmi küldendő. Az is jól van – egy kissé megint mintha javulnék.

Széchenyi

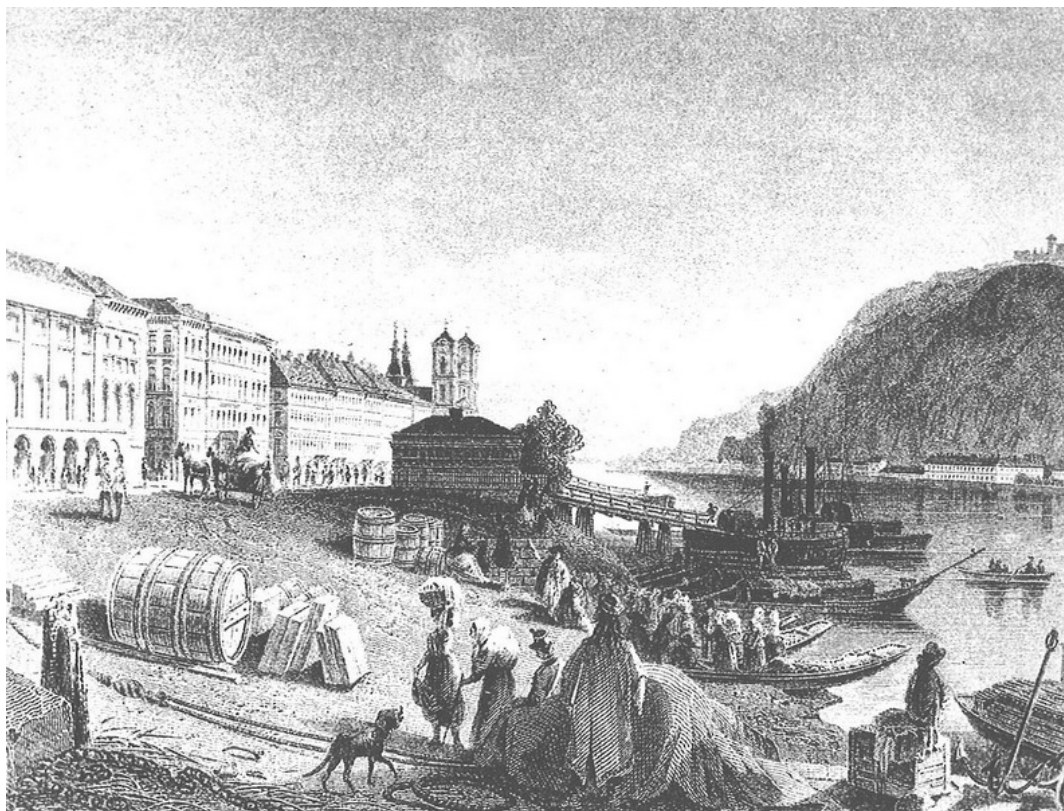
Cenk, Mai 25<sup>ikén</sup> 1838.

Barátom, ma gyomornyomásaimat kivéve, melyek ugyan nem fájdalmasak, de soha egészen meg nem szűnnek, megint sokkal jobban vagyok. Mondaná meg Balognak: Nyaválám más caractert vett magára. Nincsenek éles fájdalmaim, aber ein immerwährendes Zusammenziehen des Magens. Több székeim voltak, mind igen epés. Vizeletem sötét és epével telve, most azonban tiszta. Álmom igen javul, felette sovány vagyok, de többé nem sárga; 12 nap óta nem eszek legkisebbet is, 4 findzsa leves és 4 darabka Zwiebackon kívül naponkint, ez meglehetősen esik, de többre nincs kedvem. Mindig fájom, pulzusom rendszerint 48 egy minutában. Fejem tiszta, lélegzetem szabad, csakhogy felette bágyadt vagyok – a szólás igen elfáraszt, a járás nem annyira, de ki alig megyek. Az időnek legnagyobb befolyása van rám, egy kis felhő, egy kis szél, és tüstént elzsibbasztva érzem magamat. Eddigelé többször vettem digitalist, Carbót, sulphurt, mercuriust, nux vomicat, és magnes[ium] aureat[umot]. Ugyan mit tanácsol? Was soll ich nehmen? Mit gondol, el fog-e múlni gyomromnak ezen szerfeletti érzékenysége? Minél több homeopathával ismerkedek meg, annál nagyobbra nő Balogh iránti bizodalom. Die anderen tappen herum, suchen sich allenthalben anzuhalten, B. schreibt gerade vor, und bleibt bei seinem System fest.

Valami eszembe jutott. Én mindig azt hiszem, hogy most volna ideje, hogy Pfeffer házát szereznénk meg a Casino számára. Man mag sagen was man will, so sind die Häuser in Pest in ihrem Werthe dennoch gesunken, und – obschon ein jeder sagt: „Ich verkaufe mein Haus *jetzt* um gar keinen Preis”, obschon die Zinsen erhöht wurden, so *denkt* sich doch Mancher: „O wenn ich lieber Geld als ein Haus hätte!” És ha nem csatlakozom, Pfeffer is így gondolkozik néha-néha. Es wäre deshalb gut, wenn Sie mit Gross Wahlbürger in meinem Namen so sprechen würden: Der gr. Sz. lässt sich Ihnen bestens empfehlen. Es ist ihm unendlich leid, jetzt nicht nach Pest kommen zu können – er ist noch sehr leidend – besonders weil er gewünscht hätte an der Casino Sitzung theil zu nehmen um Ihrem Sohn etc. etc. eine brillante Satisfaction gegen das Missverständniss zu geben, das ihn ausbleiben machte. Der Graf hat aber in dieser Hinsicht an Mehrere geschrieben, und ist *gewiss*, dass es ihm nicht fehlen wird, I. wenn er auch seiner Seite sich ein bischen zu empfehlen trachtet, II. wenn Gross (der Vater) sich auch ins Mittel legt, und mit Einigen, wie Valero, Burgmann etc. vorläufig spricht; III. wenn endlich alle Actionaire die mit uns halten in der Sitzung auch erscheinen, wo bloss eine reine Majorität, und nicht  $\frac{2}{3}$  vortheilhafte Vota notwendig sind, *welches Gesetz aber* (obwohl es vielleicht nicht ganz klar ist und zu manchen Disputationen Anlass geben dürfte) mit Gewalt behauptet werden muss. Die Provision der Casinogesellschaft ist sehr vernünftig, dass sie ihrem Ausschuss *nur so viel Recht einräumt*: „Jenen zum Mitglied zu wählen, der  $\frac{2}{3}$  gute Vota hat”, sitzt aber die ganze Gesellschaft beisammen, so können die Vota nur gleich sein, das ist: Jedes Votum ist aequale eines Andern, was aufhören würde, wenn Z: B. 30 „Nein” eben so viel Gewicht hätten, wie 60 „Ja” – indem die „Nein sagenden” auf diese Art mit doppeltem Recht ausgestattet wären, was die ganze Anstalt aus ihren Angeln werfen würde. Deshalb muss bei den 2 grossen Sitzungen stets die absolute Majorität als Gesetz gelten (ausser den Cardinal, unumstösslichen Gesetzen nähmlich). Ist die Entscheidung gut, oder schlecht, gleichviel; sie beurkundet den guten oder schlechten Geist der Gesellschaft, und wird demnach leben, vegetiren oder sterben. Közölje e sorokat Dessewffyvel, kit köszöntök, és tán néhány másokkal, kik jóakaróink és „súlyosak” is. – Dem Gross sagen Sie aber weiter, der Graf lässt Ihnen weiters sagen, dass es jetzt der Moment wäre, das Pfeffersche oder Nakoische oder sogar Ullmannsche Haus zu einem Casino zu kaufen. Man erzähle sich zwar so unendlich viel „Was nun Alles in Pest geschehen würde”- das sind aber Berge, die Mäuse gebären werden. Wir brauchen 12 000 000 C. M. un



den Schaden zu ersetzen der geschehen ist, *um Pest nur dorthin zu bringen, wo er war! Wer gibt uns diese?* Wenn wir sie aber auch bekommen, und allmählich aus Eigenem ersetzen, so werden wir *nur dort stehen, wo wir waren, und das ist keine sichere Lage.* Wer wird aber die Millionen und besonders die „Kenntniss“ hergeben – um die Donau zu reguliren, zweckmässige Dämme zu bauen, kurz um die Stadt vor zukünftigen Gefahren radicaliter zu sichern? Der Werth der Häuser ist also, wenn wir uns keine Illusionen machen wollen, gefallen, ausser es greift *alles* zusammen, um *das Land* so weit hinauf zu schrauben, damit es *Alles* thut was es *und allein* es thun kann; denn bald wird das Almosengeben aufhören, und die Bank und Regierung wird sagen – und sehr billig – „wenn die Ungarn für sich selber nichts thun, ja nun so können wir ja nichts dafür“ – und somit liegt es im Interesse von uns Pesthern das Casino nicht nur zu erhalten, aber zu begründen und auszudehnen, denn diese Anstalt wird zu dem Schwung der Nation – der Pest sicher stellen soll – am mächtigsten beitragen. Es muss die Anstalt ehebaldigst im Besitz eines Hauses kommen! Ich will Gross allein in die Confidenz setzen – er soll aber anklopfen, und zwar – wie er es am besten glaubt, denn er ist ein gescheiter Mann, nur dass man es nicht verlauten soll, dass er für dass Casino ist –, und zwar bei Pfeffer, Náko, Ullmann (ez sem volna rossz) – nur vielleicht auch Wurmhof! Es würde mich freuen, wenn Gross (der Vater) bei dieser Gelegenheit auch Casino Mitglied werden wollte! Ich lasse ihn bitten, es zu seyn, da ich gerne Männer seiner Art in grosser Zahl im Casino zu haben wünschte. – Grosst nemigen kellene kényszeríteni, hogy Casino-tagságra tegyen lépést, mert alkalmasint kimaradna, mert mint vám-arendator – mikor csak bajjal kerülte el a 30 botot – sok elött igen rossz szagban van.



16. A pesti Aldunasor

Orosz könyve a pesti áradásról mikor jön ki? Kérem, annak idejében tüstént szerezze, és küldje meg. Hát „Versenyem” micsoda benyomást tesz? A *Figyelmező*-ben nem látom recenzióját. Tán a Censor? Hát a városház épül-e már [a] harmincad helyén? A Magyar Színház még meddig tartja fenn magát? Kann mann das nicht berechnen? Csudálom, hogy Gibbonnak két kötete nincs Pesten. Ha Voltaire-nek némi kötetei ott volnának, kérem, küldené el. Ullmann háza mily kényelmes volna a Casinóra nézve! Ha 270 000-ért odaadja, bizony meg kellene venni. Ennek kamatja à 5 – és többet nem lehetne számítani –, 13 500 volna. Én fizetek 3000-et és megmaradnék. Kis lakás a másodikban ér legalább 300-at; az első emelet Casino, egy részét ki lehetne adni 600-ért. A boltok nagy részét (ugyan hány van?), mert a közvendégelőnek kellene vagy 3? A Szarka utca felé, tán 2400-ra üthetjük, mi 6300-at tenne – és ekképp a Casinónak *legelső évben* 7200 házbért kellene fizetni, és mindig kevesebbet, amiképp az amortisatio ti. előrehalad. Én 50 000 pengőt alkalmasint aláírnék.

A kir. táblán megnyert pör még egészen megnyerve nincs! Ich fürchte mich sehr. Kérem, tartsa szemben. Ugyan ki fogja referálni pörünket a hét személyeknél, ugye Gosztonyi? Wäre es nicht gut, to give something for the first heat? Tudósítson erről.

Good by

Széchenyi István

## 80 Tasner Antalnak

Cenk, Julius 2<sup>ikán</sup> 1838.

Barátom, tegnap itt feleségestül megint megérkeztem. Egészségem nemigen javult, de egy kissé mégis; tán csak a nagyobb melegnek köszönhetem, mely engemet is, mint valami vén legyet felelevenít: S[ina] és W[odianer] közt nem tudtam Bécsben semmit is végezni. Sina tán nem bánná, ha dugába dölne az egész, mert már most nem tartja oly jó vállalatnak, mint ezelőtt; még mikor mint az ürgék, nem valánk kiöntvei Igen sok bajom vala véle; 8 vagy 10 nap leforgása alatt azonban, bizonyosan remélem, el leszen döntve, fog-e lenni egyezés – NB. – legnagyobb titokban vagy nem? És mi aszerint fogjuk lépéseinket és tennivalóinkat irányozni! Adja Isten, hogy sikere legyen. Önt itt e hónap 15-ike körül várom. Sie brauchen Niemanden mitzubringen, da man für Ihre Bedürfnisse von A. bis Z. oder bei meinem Hofrichter, oder in meinem Hause, im Fall es fertig seyn kann, sorgen wird.

Igen csodálom, hogy Teleky József levelemre – melyet remélek megkapott – eddigelé nem válaszolt!

Ha jó móddal megtörténhetik, nagyon szeretném, ha Ön Seeber dolgát Halbauerrel, mielőtt Pestre megyek, egészen elrendelné, mert Ön nem saját dolgában intézkedvén, egy kissé szorosabb lehet a „Baksish” adásában, midőn ha magam viszem magam dolgát, tán hiú szégyenbül, de mégis több tekintettel és némi generositással kell viseltetnem. Sie können vorgeben: Ich hätte Sie beauftragt den Garten für mich zu kaufen, wenn es mit „Vorthail” geschehen kann. Da Sie nun Vollmacht hatten, NB. zwischen den Grenzen „des Vortheilhaften”, so wollen Sie darüber auch als guter Horst sorgen, damit es für mich vortheilhaft und beendet sei, damit ich keine *weitere Plage* mit dem Ganzen habe. Richten Sie die Sache nur in dem Fall „ha jó móddal lehet”, de akkor végezze, damit mir sodann nicht das Mindeste zu thun übrig bleibe, als in den Garten zu gehen, und für dessen Zukunft zu sorgen.

Én alkalmasint auguszt. 10–12-ike körül szándékozok Pestre menni. Ön vagy velem, vagy *jóval* előttem mehet – da ich Sie vor allem anderen wegen der Brücken-Angelegenheit *da* haben möchte, und weil Lunkányi wieder krank geworden ist, und somit gar vieles auf mir drückt.

Az akadémiai ülések ugyan mikor kezdődnek?

Nun aber eine Hauptsache! Ich habe in Pest 4 Schiffe, und zwar Crescence (das allergrösste), sodann das long-oder racing boat, und drittens die Louisa (diese beiden letzteren englisch) und endlich ein „Csinakkel” das Fowles zusammengerichtet und weiss angestrichen hat. Nun möchte ich dieses Boot hier haben! Sprechen Sie mit Chrismar und nach dem Princip der Billigkeit und Officium non fallit senden Sie es auf der Stelle nach Gönyő an den dortigen Wirth und zugleich Agenten, von wo ich es abholen lassen werde und zwar nach Ihrem Aviso. Dieses Boot soll, im Fall es sehr nöthig ist, ein bischen zusammengerichtet, aber auf keinen Fall angestrichen werden, da es durch den Transport ohnehin tüchtig abgeschunden werden wird und somit das Ganze hier wiederholt werden müsste. Die Hauptsache ist aber, dass Sie 6 gute lange Ruder (die mit gebogenen Spitzen) – in Fall eins bricht – und zwei paar Skull (kurze Ruder für eine Person) mit senden. Keine Awing ist, wie ich mich entsinne, nicht dazu. Wäre Eins da, so soll es auch mitkommen; aber keines von einem andern Boot. Ein Sack um die Kleider hinein zu geben, 4 Sitz-Polster (für die Ruderer), eine Flagge-Stange sammt Flagge und eine Schnur zum steuern könnte aber mitkommen. Um nun auf die Versendung zurück zu kommen, muss ich Sie aufmerksam machen, dass wenn einer der Dampfboote, und es versteht sich, dass es mit einem Dampfboot

geschickt werden muss, auf's Verdeck nimmt „es Eine Million kosten wird, im Fall es aber rückwärts oder an der Seite angehengt, oder im Schlepptau kommt“: ein gutes Wort quasi die ganze Bezahlung sein wird.

Isten áldja

Széchenyi István

## 81 Georg Sina bárónak

Cenk, 1838. július 18.

Méltóságos báró úr! Igen tisztelt barátom!

A régóta várt Wodianer valahára megérkezett! Igen örülök annak, hogy még időm maradt kifőzni az egészet. Véghetetlenül sajnálom, hogy Rotschild még nem írta alá magát, mert igen lényeges dolognak tartom, hogy ő magát aláírja, mert különben az országos küldöttségnél nehezen lesz kivihető a részvények felét Ön részére biztosítani, holott ez hitem szerint könnyen megtörténhetik, ha R[otschild] is mint részvényes *hivatalosan* említettetik. A W[odianer]rel való szerződést Ön részéről tisztességesnek és merőben alkalmasnak találom arra – ha egyszer ki lesz nyomtatva –, hogy Önt azon színben tüntesse fel, mint megérdemli, és amelyben Önt mindig látni óhajtom.

Egészségem javult, de azért még folyvást nem kielégítő. De remélem, egészségállapotom nem fog gátolni abban, hogy a híd ügyében következetesen le ne játsszam szerepemet.

Tudósítson Ön engem, hogy mik most tervei. Mindenekfelett pedig arról, hogy Ön mostanság Bécsben marad-e, mert én haladéktalanul hozzákezek a munkához, és mindenesetre még a folyó hónapban vagy Tasner urat, kit holnap várok ide Pestről, felküldöm Bécsbe, vagy pedig magam felrándulok oda a beadvány fogalmazványával, hogy az egészről együtt értekezzünk, mindent megállapítsunk, és aztán magyarra lefordítsuk, leirattassuk stb., hogy augusztus 10-nél nem későbbben visszatérhessek Pestre, hova korán szándéksom megérkezni, hogy a főherceggel nyugodtan beszélhessek, és az országos küldöttséget informálhassam. Bécsbe azonban személyesen csak azon esetre rándulok fel, ha Ön megígéri nekem, hogy velem minden mások előtt végez, amely tekintetben szíves válaszát kérem, mert ha akaratom ellenére 2–3 napot kellene időznöm Bécsben, akkor inkább Tasnert küldöm fel, minthogy nekem legfeljebb 2 napnál többet nincs szándékom Bécsben tölteni. Remélem, hogy Ön azon kérésemet, miszerint, ha Bécsbe megyek, praeferenter velem foglalkozzék, nem fogja szerénytelennek találni, minthogy én már oly régóta munkálkodom Önért, és most is homlokom verejtékiben és megátalkodott májbajban megint csak Ön érdekében buzgólkodom!

Clarknak írni fogok néhány nap alatt. Hogy ő Szt. Pétervárra utazik – amit én, ha Ön emlékezni fog reá, azon szerződés által, melyet Ön vele kötött, meggátolni akartam –, bosszantó, mert ha őt az a sors éri, mint a vastag, izmos Slatert, akkor mi megbuktunk. Szerencsére ő vékonydongájú és beteges.

Nagyon sietve írom e sorokat. W[odianer] részére Rennie-hez épp most végeztem be egy levelet, melyet ő holnap küldjön el. Legyen szíves üdvözlétemet átadni Goldschmidtnak. Mondja meg Ön neki, hogy igen sajnálom, miszerint még nem bírta rá Rotschildot az aláírásra, és hogy mennyire szükségesnek találom én ezt. À propos! Önnek és Rotschildnak ki kell békülniök azon gondolattal, hogy legalább 3–4 nappal augusztus 20-ka előtt Pesten legyenek, és körülbelül 8–10 napig nyeljék a pesti port. Ez mulhatlanul megkívántatik, mert különben semmiért sem állok jól.

Igen szépen kérem Önt, legyen szíves titokban tartani a W[odianer]rel való szerződést. Ha nem használ, legalább nem fog ártani; én meg azt hiszem, hogy használni fog, tegye meg tehát kedvemért.

Kiváló tiszteletem kijelentése mellett vagyok Önnek kész barátja és szolgálja.

Cenk, július 18-án 1838.

Gr. Széchenyi István

## 82 Georg Sina bárónak

Cenk, 1838. augusztus 9.

Méltóságos báró úr! Igen tisztelt Barátom!

Miután Tasner és én az unodalmas fordítás gépies munkáját à peu près bevégeztük, és én a német beadványokat előleges legfelsőbb megvizsgálás végett letisztáztam, miközben sokszor ónsúllyal nehézkedék szempilláimra az álom, holnapután Pestre indulunk: amiről ezennel barátilag értesítem Önt, azon célból, hogy azon esetre, ha időm és személyem felett, melyek az Ön szolgálatára állnak, rendelkezni akarna, leveleit Pestre legyen szíves küldeni. Nekem oly sok irományaim, jegyzeteim, tervvázlataim és bádogszelencéim vannak, hogy kénytelen vagyok, ha nem akarok útközben valahol megakadni, még egy harmadik lóelőfogatot venni, amelyet a maga idejében majd be fogok számítani a tisztelt részvénytársulatnak!!

Egészségem még mindig a régi tespedő állapotban van, de ha csak így marad is, míg befejezzük Pesten üléseinket, tökéletesen meg vagyok elégedve, mert eléggé erősnek érzem magamat ahhoz, hogy a körülményekhez képest hallgassak vagy peroráljak. Mihelyt megérkezem Pestre, és beszéltem a főherceg ő cs. kir. fenségével, azonnal tudósítani fogom Önt. Minthogy azonban nem tudom, hogy mikor tehetem udvarlásomat Őfenségének, és a posta járása is bizonytalan, ezen ügyben pedig káros volna mindent az utolsó percre hagyni, felkérem Önt, inkább be nem várni említett tudósításomat, hanem legyen szíves maga 15-ke táján lerándulni Pestre.

Addig is azonban vagyok Önnek kész barátja és szolgája.

*Cenk, augusztus 9-kén 1838.*

Gr. Széchenyi István

Ui. Legyen szíves kieszközölni, hogy a tudvalevő szivarokért a behozatási engedély részemre kiszolgáltassék, és bocsássa meg Ön nekem e pedánságot!

## 83 József nádornak

Pest, 1838. augusztus 12.

Cs. kir. Fenség!

Fenséges Főherceg!

Miután immár közelg az idő, midőn a buda-pesti híd ügyének sorsa alkalmasint véglegesen el fog döntetni, és én annak előmozdítása körül több év óta nem csekély tevékenységet fejtettem ki, igen szeretném, ha e döntő percben nem volnék az utolsó, egész alázattal felajánlani cs. kir. Fenségednek gyenge szolgálatomat, és e célból ma reggel megérkeztem ide.

Cs. kir. Fenség! Azt hiszem, hogy most már úgy el van intézve minden, hogy cs. kir. Fenségednek vezetése alatt mind az egyforma fizetés elve, mind pedig egy állandó közlekedés megalapítása kétségen kívül van. Legalázatosabb nézetem szerint azonban igen szükséges, hogy a lehető leghamarább azon szerencsében részesülhessek, hogy térdre boruljak cs. kir. Fenséged előtt, és pedig azért, hogy időt nyerjek, nem csupán jelentést tenni az ügy eddigi fejleményeiről, és átnyújtani Sina bárónak, valamint Wodianer úrnak kezeim közt levő beadványait, hanem kiválólágg arra is időm legyen, hogy ezeket idejekorán magyarra lefordíttathassam és letisztáztathassam. Rennie-nek, valamint Clarknak tervvázlatai szintén kezeim közt vannak, és mindezeket szeretném egyelőre benyújtani cs. kir. Fenségednek. Ez azonban titok, melyet az utolsó percig megőrizni igen lényeges dolognak tartom.

Ugyanazért esedezem, méltóztassék cs. kir. Fenséged nekem kegyelmesen meghagyni, hogy mindezen beadványokkal és tervvázlatokkal haladéktalanul Al-Csutra menjek-e, avagy cs. kir. Fenségedet itt bevárjam, még egyszer bátor levén megjegyezni azt, hogy augusztus 20-ig a kérdéses beadványokat be kell nyújtani, és én azokat addig sem magyarra hitelesen lefordíttatni, sem letisztáztatni nem akarom, míg cs. kir. Fenséged személyesen meg nem vizsgálta őket, minthogy én csupán és csakis úgy hiszem sikerét az ügynek, ha az ütemet, hogy miként haladjon az, cs. k. Fenséged kegyeskedik adni reá.

A legmélyebb tisztelettel térdre borulva maradok cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgája.

*Pest, aug. 12-én 1838.*

Gr. Széchenyi István

## 84 István főhercegnek

Pest, 1838. szeptember 3.

Cs. kir. Fenség!

Fenséges Főherceg!

Midőn ezennel szerencsém van Sina bárónak beadványát nyomtatásban ide mellékelni, hangosan felkiáltok, hogy győztünk! Minden pompásan megy, és kinek köszönhetjük mindezt? Tiszteletreméltó fenséges atyjának, ki szokott bölcsességével az egész ügyet – nem sok erőnyilvánítással, hanem csak annyival, mennyi éppen szükséges vala – oly kerékvágásba tudta hozni, hogy az, hacsak valami előre láthatlan ellenséges üstökös nem jön közbe, bizonyára tökéletesen be fog fejeztetni. Ezúttal is, mint eddig minden nehéz állásban, az oroszán segíté ki az egeret a hálóból! Adná Isten, hogy az egernek alkalom kínálkozzék, valami kitűnő módon tanúsíthatni háláját az oroszán iránt!

Térdre borulva cs. k. Fenséged előtt a legmélyebb tisztelet érzésével maradok cs. k. Fenségednek legalázatosabb szolgája.

*Pest, sept. 3-án 1838.*

gr. Széchenyi István



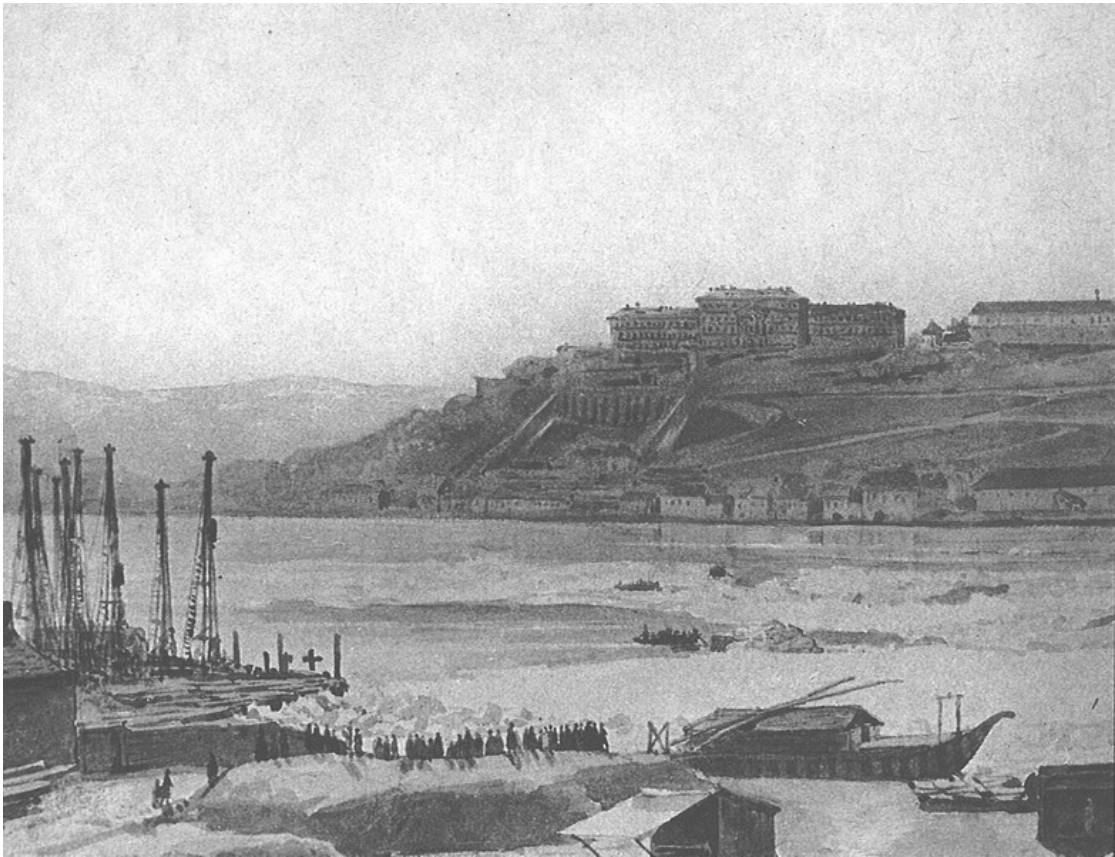
## 85 József nádornak

Pest, 1838. szeptember 14.

Cs. kir. Fenség!

Fenséges Főherceg!

Hála Istennek, valahára szerencsésen megegyeztünk Sina báróval, és pedig elfogadván az általa javasolt árszabályzatot és a 97 évre terjedő kiváltságot. Nincs tehát egyéb hátra, mint a szerződést elkészíteni, azt megvitatni és aláírni. Minthogy azonban okom van sejteni, hogy e tekintetben mindkét szerződő fél igen szőrszálhasogatólag, és így nem csekély idővesztéssel járand el, azonkívül pedig Sina báró a napokban elutazni szándékszik, és így az ügyet csak levelezés útján lehet végképp befejezni: bátor vagyok cs. kir. Fenségednek mély alázattal javasolni, hogy éppen ideje volna Batthyány gróf önamagyméltóságát a lehető leghamarabb oda utasítani, hogy azalatt, míg a kérdésben forgó szerződés Pest és Bécs közt megteszi útját, az erre vonatkozó törvény értelmében az országos küldöttség tagjaival, hogy ezek ne tétlenkedjenek, tárgyalja és fejezze be a magyar színház ügyét. E tárgyban ügyös történni kell valaminek az országgyűlés egybeülése előtt, és ez jelenleg a legcsekélyebb idő-, pénz- és szellemi ráfordítással történhetnék meg, minthogy a követ urak már itt helyben vannak, örömet hazamennének, és némelyek közülök túlcsapongó képzelmeik által csak akkor lehetnek veszélyesek, ha ráérnek valamely tárgy felett gondolkozni. Cs. kir. Fenségednek rendelete az esetleg építendő II. sz[ámú] magyar színház helyét illetőleg általános és nagy *megelégedéssel* fogadtatott.



17. A Lánchíd építési előkészületei

A pesti szigetnél építendő kikötő tárgyában már beszéltem az illetőkkel, és legközelebb lesz szerencsém cs. kir. Fenségednek előadni legalázatosabb kérésünket, mely mint remélem, tökéletesen megegyezik cs. k. Fenségednek intencióival; addig is bátor vagyok felkérni cs. kir. Fenségedet, kegyeskedjék a pesti molnárok folyamodványát mindaddig félretétetni, míg el nem fog dőlni, vajon az ő érdekek nem volna-e tán összeegyeztethető a kikötő társulat érdekeivel.

Ez alkalommal kötelességemnek tartom K[övér] temesi követ úrnak érdekében, ki a híd ügyében szerfelett nagy tevékenységet fejtett ki, cs. kir. Fenséged bölcsességéhez egy alázatos kéréssel járulni. Kövér úr óhajtaná a második alispáni állást, ha üresedésbe jön, elnyerni, de fél, hogy mivel ő titkári állásért folyamodott a nagyméltóságú magyar kir. Udvari Kancelláriához a f. hó 2-kán leendő tisztújítás alkalmával Tihanyi főispán úr kihagyja őt a candidatióból, miáltal elvesztené reményét a közelebbi országgyűlésnek tagjává lehetni. Ha cs. kir. Fenséged azt hiszi, hogy ő arra alkalmas, akkor egypár sor Tihanyi főispán úrhoz az egészet elintézné, és cs. kir. Fenséged a jövő országgyűlésen mindenesetre és *biztosan* egy szavazattal többre számíthatna.

Cs. kir. Fenséged lába elé borulva a leghatártalanabb tisztelet érzésével maradok cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgálja:

*Pest, sept. 14-én 1838:*

Gr. Széchenyi István

## 86 József nádornak

Pest, 1838. szeptember 24.

Cs. kir. Fenség!

Fenséges Főherceg!

A híd ügyében Istennek hála ma valahára, amennyire csak lehetett, mindennel rendbe jöttünk. Szívesen bevártam volna a holnapi napot, hogy cs. kir. Fenségednek többről szóval jelentést tegyek, de minthogy Sopron megye Győrbe rendelt, hogy részt vegyek a Hanság szabályozásáról stb., gr. Zichy Ferenc kir. biztos úr önagyméltósága elnöklete alatt tartandó tanácskozásokban, és a megjelenés napja már tegnap lejárt, bátor vagyok cs. kir. Fenségednek figyelmét ezennel írásban két tárgyra vonni.

Felmerült a kérdés, vajon a szerződést egyedül cs. kir. Fenséged, vagy pedig a követek mind aláírják-e, mire elhatározott, hogy e tekintetben egészen cs. kir. Fenséged akaratára bízunk a dolgot; aztán hosszas vita után függőben hagyott, hogy a felirat Őfelségéhez addig ki ne nyomattassék, míg Őfelsége nem szentesíti az egész szerződést.

Ami az első tárgyat illeti, az a nézetem, hogy cs. kir. Fenséged ne engedje a szerződést aláírás végett 26 követ közt köröztetni, hanem méltóztassék azt kegyelmesen maga aláírni; ez okból a második kérdésre áttérve, mély alázattal esedezem cs. kir. Fenségednek, méltóztassék Végh ítélőmester úrnak meghagyni, hogy a felirat is egyidejűleg nyomattassék ki a többi irattal, mert

1) A híd ügyében eddig minden kinyomattatott, és

2) Mert a katonai raktárokról és a vasnak szabad behozataláról semmi említés nincs téve a szerződésben, hanem csupán a feliratban, és így az egész tárgyalás lényegéhez tartozván, közvetlen közzétételt igényel, mely nélkül a részvénytársulat érdekei, habár közvetve, de mégis veszélyeztetve volnának.

Cs. kir. Fenséged lábaihoz borulva a legmélyebb tisztelet érzésével maradok cs. kir. Fenségednek legalázatosabb szolgája.

*Pest, 1838. sept. 24-én*

Gr. Széchenyi István

Cenk, október 16<sup>ikán</sup> 1838.

Barátom, kérésem van: feleségem a magyar színház 1-ső páholya helyett a harmadikat kívánná hasonlólag jobb oldalról, mert ez, úgymond, nem oly hideg, s szemei sem fáznak a színpad lámpásai után annyira, mint az 1-ső páholyból. Most, midőn Pesten valék, ura ez érintett 3-ik páholyának nem volt, s már én akkor is megkaphatom, ha feleségem el tudja határozni magát. Miután az azonban nem történt, kérésem az: „Eszközlené” – wenn es ohne grosse Schwierigkeiten geschehen kann –, hogy addig is, míg feleségem Pestre nem jő, az érintett páholyának ura ne legyen. Tán szükségtelen ezen praecautio – pedig fájdalom tán, úgy van –, mert mint hallom, igen sokan lemondottak páholyaikról! Isten áldja. November közepe előtt alig leszek Pesten. Most mindenekelőtt Öntől a színházi deput[atio] jegyzőkönyvének mását várom, hogy e részben is, ha lehet, tehetségem szerint segítsék e szerencsétlen ügyön.

Batthyányi Gusztáv könyvtárát a M. Akadémiának ajándékozta. Ezen igen örvendek. Csak csepeg mindenünnen.

Október 17.

Önnek 11. és 14-iki leveleit ma vettem. Ezután leveleit csak egyenesen, Sina közbenvetése nélkül irányozza ide; átengedvén a postának, Bécsnek vagy Köpcsénynek útján jutandja-e leveleimet kezeimhez.

Bár lenne az O[rszág] gyűlése Budán! De nem hiszem. Örülök a 3 casinói candidatuson. Csak legyünk sokan, das Übrige wird sich finden. Önnek 3 könyvével tudom sok a baja, annál kevesebbet dolgozok én. Egészségem meglehetősen, kivált ha szép idő és meleg van. November közepe előtt alig leszek Pesten. Bízvást elmehet Veszprémbe. Zsoldost Győrött közelebből ismervén meg, igen jeles főnek tartom. Kommen Sie mit ihm par hasard zusammen, so können Sie ihm das auf eine gute Art *stecken*. Nem bánom, ha meg sem kapom a színházi országos küldöttség végzetének mását. Kommt Zeit, kommt Rath! – Én így tenném a hídrájk alá az írást: „A Főm[éltóságú] Ország[os] Küldöttség által elfogadott állóhíd képe.”

1839-re tán csak kiszorítok ismét 100 000-et a kazáni út folytatására. Nem tudja, Stürmer mily sikerrel utazott? Kappel számolása nem szükséges, de nem is jó. Kérem mondaná meg neki nevében: Er sollte dem Killias schreiben, dass es am besten wäre, wenn er Mitte November nach Pest käme – ob aber aus der Mühle *jetzt* Etwas wird, wo wir kaum Häuser zu Wohnung haben, ist eine andere Frage, ich (Széchenyi) werde auch in Pest sein etc. etc. Isten áldja

Széchenyi

Én igen örülök a tollháborúnak, kivált mert látom, hogy sok olvasót szerez – ideákat felvilágosít –, mind a két részt óvakodásra kényszeríti –, és megvallom, egy kissé azért is, mert nyilván látom, hogy előbb-utóbb Orosz, Csató et Co. a vert rész lesz! Mit Witz langt man heut zu Tag nicht mehr aus.

## 88 Sándor Móric grófnak

Pest, 1838. december 9.

Kedves barátom!

Itt oly sokat fecsegnek arról, hogy a szerződés, melyet az országos küldöttség a budapesti hidat illetőleg Sina báróval kötött, az államtanácsban némi módosításokat fogna szenvedni, hogy „már aggódni kezdek”. Ennek folytán – nehogy a legjobb akaratom és lelkiismeret mellett valamit elmulasszak ezen hazánkra nézve szerfelett fontos ügy kivitelére – a többi közt ma apósodnak is írtam. Hosszasan nem akartam írni, nehogy sok időt raboljak el tőle, illetőleg, hogy egyáltalában „elolvassa leveletem”, de röviden e tárgyban nem lehet írni. Engedd meg tehát nekem, hogy néhány pontra figyelmeztesselek, és felkérjelek, miszerint a mondandókat kedvező alkalommal, de a lehető leghamarább – mert veszély van a késedelemben – közöld a herceggel.

Az igaz, hogy az egész ügynek sok ellensége van, de koránt sincs annyi, mint Bécsben állítják, mert a legtöbben – éppúgy, mint te valál – rosszul vannak értesülve némely pontról, és ezért pártoltak el az ügytől; az egyedüli valódi ellenségek azonban csak azok, kik hogy egy lépéssel se haladjanak tovább alkotmányunkban, ismét meg akarják buktatni az utakért és közlekedésekért való fizetés elvét, márpedig enélkül sohasem lesz semmi országunkból. Mit mívelnek tehát ezek az emberek? Ezernyi ezer hazug híreket koholnak és terjesztgetnek, és annyira felizgatják a közönséget, hogy a sok ezer „nem gondolkodó” Magyarországon együtt kiabál velök, de azért mégsem merik szembe megtámadni az ügyet, hanem csak oda törekednek, hogy a szerződés némi módosításokon menjen keresztül – mert ha ezt eléri, akkor minden veszve van –, és pedig azért mert ha a legcsekélyebb módosítás történik is a szerződésben, ennek ismét vissza kell kerülni az országos küldöttséghez, ha pedig ide kerül, akkor az egész veszve van. Tán kérdeni fogod, hogy miért. Ezt most hamarjában nem fejtegethetem neked. Én azonban igen jól ismerem a tért, hisz 7 év óta oly sok gonddal foglalkozom az üggyel. Higgy tehát szavaimnak. A szerződést eszerint szóról szóra úgy kell jóváhagyni, amint hangzik. Felkérlek, működjél e célra; ha pedig ez meg nem történhetik, eszközöld ki legalább azt, hogy semmi se döntessék el, míg nem lesz időm felmenni Bécsbe, hol személyesen megadhatom a szükséges információkat.

Gondold meg, barátom, hogy ez egyike a legfontosabb lépéseknek, melyet most keresztülvinnünk kell. Ez új aerát alapít hazánkban a kereskedelemre és a technikai mívelődésre nézve. Ha már egyszer felkaroltad az ügyet, ne ejtsd azt el most. De gyorsan munkálkodjál, mert különben tán késő lehetne. E levél tán nem is szükséges többé, és az is, melyet Metternich hercegnek írtam, felesleges – annál jobb. De én nem akarok valaha szemrehányást tenni magamnak azért, hogy bár csak egy napig is lanyha voltam, és elhanyagoltam valamit annak kivitelére, aminek haszna annyira megbecsülhetlen hazánkra nézve.

Isten veled, kedves barátom!

*Pest, december 9-én 1838.*

Gr. Széchenyi István

## 89 Clemens Metternich hercegnek

Pest, 1838. december 9.

Főméltóságú Herceg!

Főméltóságod a Buda és Pest közt építendő hidat illetőleg előttem mindig oda méltóztatott nyilatkozni, hogy Excellentiád pártolja az ügyet, csak hogy annak nem kizárólag egyesektől, hanem szoros kapcsolatban a magas kormánnyal kellett volna indulnia. Főméltóságod tehát egészen barátja az ügynek, csak a formát nem helyesli. Minthogy pedig ezen egész tárgynak tulajdonképpeni megpendítője magam vagyok, ígérem, ezennel, hogy sohasem fogok többé tárgyat ily módon vitatkozás alá hozni, anélkül hogy előbb meg ne nyerjem a magas kormánynak jóváhagyását; esedezem tehát ezúttal az ügyet fel nem áldozni a formának. Azt azonban az itten szárnyaló hírek szerint nagy veszély látszik fenyegetni, minthogy, mint beszélük, ama szerződés, melyet a kérdéses ügyben az országos küldöttség Sina báróval kötött, Őfelsége által csak feltételesen fogna szentesíttetni, vagy éppenséggel a jövő országgyűlésig félretétetni. Ha ez az eset, akkor az egész, ami 7 év óta kimondhatatlan fáradsággal és nem csekélyebb szerencsével majdnem befejezéséig vitetett, ismét semmivé lesz, aminek az leend a következése, hogy a magyar nemesség sohasem fogja többé ismét rászánni magát arra, hogy *jószántából és törvényesen* – ami pedig fontos – maga tegye az első lépést: részt venni a közterhek viselésében, és hogy a visszahatásnak elutasíthatlan törvényei szerint – azon esetre, ha Őfelségének tökéletes szentesítése be nem következik – éppen azok fogják a maga idejében leginkább kiabálni a kormány ellen, hogy ez utóbbi még csak itt sem akar egy lépést előre tenni, hol maga a nemesség ajánlkozik a fizetésre, épp azok fogják, mondom, azt leginkább kiabálni, kik most mindent elkövetnek, hogy a már meghozott törvényt meghiúsítsák, ami – jótállok érte, mert igen jól ismerem a tért – sikerülni is fog nekik, ha Főméltóságod meg fogja engedni, hogy az említett szerződés még egyszer visszautasíttassék az országos küldöttséghez, aminek természetesen meg kellend történni, ha Őfelsége haladéktalanul nem méltóztatik legkegyelmesebben elrendelni a szerződés foganatosítását, avagy ha az egész ügy éppenséggel a jövő országgyűlésig félretétetik, hol ha ismét szerencsésen keresztül találna is az menni, oly viszálykodást fog előidézni, melynek következései be nem láthatók.

A törvény minden megkívántató formák szerint hozatott, Őfelsége szentesíté azt, az országos küldöttség törvény szerint korlátlan meghatalmazást kapott; méltóztassék tehát Főméltóságod kieszközölni, hogy Őfelsége a törvény foganatosítását szóról szóra az említett szerződés szerint haladéktalanul legkegyelmesebben elrendelje, ezáltal be lesz fejezve az ügy. Történni fognak mindenesetre felszólalások ez ellen, de ki fogja azokat számba venni, minthogy különben sem céloznak egyebet, mint megbuktatását azon elvnek, mely által a nemesség a fizetésre ajánlkozott. És kit fog érni az ő gyűlöletök? Bizonyára egyedül magát az országos küldöttséget, ha tudniillik a kormány most rögtön megadja szentesítését, mert a kormány mellett a világos törvény szól. Ha pedig a kormány arra csábíttatnék, hogy a szerződést ne úgy hagyja jóvá, amint az szerkesztve és felterjesztve van, avagy ha az ügy az országgyűléshez tétetnék át, ami éppen annyit tesz, mint azt megbuktatni, akkor, mint fennebb megjegyzém, a közönség gyűlölete a kormányt fogja érni.

Főméltóságú Herceg! Az ügy végtelen fontosságú Magyarországra nézve, mert ezen lépés, mely már mint világos törvény áll előttünk, a legcsekélyebb megrázkódások nélkül lassankint azt fogja maga után vonni, hogy a magyar nemesség „az országnak minden terheiben részt veend”. Nekem személyesen éppen semmi előnyöm nincs ebben, sőt ellenkezőleg, mint az ügy megpendítője, és az országos küldöttség tagja, én leszek leginkább tárgya a gyűlöletnek. Meg vagyok azonban győződve, hogy a kérdésben forgó ügy sikerültéből minden tekintetben oly sok lényeges előny fog háromlani Magyarországra, hogy

én szívesen eltűröm személyemnek és szándéklataimnak mindennemű birálgatását. És ezen meggyőződés oly nagy bennem, hogy ezen sorok elküldésére is indít, és érezteti velem, hogy Főméltóságú hercegséged nem fogja félremagyarázni becsületes jó szándékomat, hogy ezentúl is résztetni fog engemet kegyes jóakaratóban, és hogy a mondottakat magas bölcsessége szerint használni fogja, aki egyébiránt – „mindenesetre mosva kezeimet” – a leghatártalanabb és legőszintébb tisztelettel maradok Főméltóságú hercegségednek legalázatosabb szolgája

*Pest, december 9-én 1838.*

Gr. Széchenyi I:

## 90 Anton Kolowrat grófnak

Pest, 1838. december 9.

Kegyelmes Uram!

Oly sok hír szárnyal itt arról, hogy Őfelsége a szerződést, melyet a magyar kir. országos küldöttség a Buda és Pest közt építendő hidat illetőleg Sina báróval kötött, csak feltételesen fogná szentesíteni – mely esetben az egészet természetesen ismét vissza kellene küldeni az említett országos *küldöttséghez* –, hogy lelkiismereti kötelességemnek tartom, néhány szót intézni e tárgyban Excellentiádhoz, éspedig annyival inkább, minthogy igen jól tudom, minő hatalmas ellenségei vannak az ügynek Magyarországon, és miként fognak ezek mindent felhasználni arra, hogy az elvet, mely által a magyar nemesség végre. rászánta magát a fizetésre, [megbuktassák]; ők azonban sokkal okosabbak, hogysem ezen elvet egyenesen megtámadják, mert igen jól tudják, hogy minő csekély visszhangra fogna e tekintetben oppositójuk találni a legmagasabb kormánynál – ők tehát színlag helyeslik a szándékot: hidat építeni Buda és Pest közt, melyen a nemes is fizessen; de igyekeznek az ügyet közvetve megbuktatni, hogy az előttük annyira gyűlöletes elvtől, „hogy valahára ők is kissé segítsék az államot terheinek viselésében”, bárminő módon megint megszabaduljanak. Ők tehát a következő érvekkel fognak fellépni: „Az országos küldöttség túllépte meghatalmazását; a nemzet maga akarja felépíttetni a hidat, hogy a megmérhetlen nyereséget, mely abból biztosan remélhető, ne engedje át oly üzérnek, minő Sina báró; hogy a közvélemény Magyarországon ellenzi azt, és a legtöbb megye felterjesztést fogna tenni az ellen; és eszerint legokosabb volna a szerződést némely módosításokkal ismét visszautasítani az országos küldöttséghez, vagy pedig az egész ügyet a jövő országgyűlésig félretenni, mely néhány hónap alatt különben is egybeülend, és így sok idő nem menne veszendőbe, míg az ügy akkor a nemzet legnagyobb meglegedésére állapíthatnák meg és fejeztethetnék be – most pedig az egész nemzetet izgultságba hozza!” Így beszélnek ők, kegyelmes uram, de mindez merőben valótlan; ők ezen beszéd által csupán és csakis azon kívánságukat akarják elpalástolni, hogy „megmeneküljenek a fizetéstől” – márpedig enélkül, legalább az én hitem szerint, Magyarországból sohasem válhatik valami, sőt ezen ország lesz mindig oka annak, ha az osztrák monarchia pénzügyei soha tökéletes rendbe nem jöhetnek.

Hét év már, kegyelmes uram, hogy ezen ügy kimondhatlan fáradtsággal, de nem csekélyebb szerencsével lépésről lépésre közelebb hozatott befejezéséhez; de ha most megbukik, akkor odavan; a magyar nemesség sohasem fogja többé *jószántából és törvényesen* – ami pedig igen fontos – rászánni magát arra, hogy az első lépést tegye: mint a többi, szintén részt venni a közterhek viselésében. Ha azonban e lépés egyszer már megtörtént; és meg van állapítva, a többi magától következik.

Ha Őfelségének szentesítése csak feltételesen történik, és így a szerződés az országos küldöttséghez visszautasítatik, vagy az ügy a jövő országgyűlésig félretétetik, akkor az egész dolog meg van bukva; higgye el ezt nekem, Kegyelmes Uram, én jól ismerem a tért, az egész ismét meg van bukva, vagy a legjobb esetben a jövő országgyűlésen a civódás okát fogja képezni, melynek következményei be nem láthatók – és ami legfőbb, éppen azok, kik most az országos küldöttség határozata ellen buzgólkodnak, a maga idejében – azon esetre, ha a kormány erélyesen hozzá nem lát most a dologhoz – legzajosabban fogják hallatni szavukat: „hogy kormányunkkal nincs mit kezdeni, minthogy – isten tudja mi által félrevezettetve – még ama lépést sem meri előre tenni, pedig a nemesség maga ajánlkozik; a többivel egyenlően fizetni”.

Ugyanazért könyörgök, esedezem Excellentiádnak, ne engedje magát semmiféle sugallatok által eltántoríttatni, hanem méltóztassék csupán és csakis a célt: az egyenlő fizetést



szem előtt tartva, kieszközölni, hogy az országos küldöttség és Sina báró közt kötött szerződés úgy, amint szerkesztve és felterjesztve van, szentesíttessék Őfelsége által.

A törvény, mely igen nagy többséggel hozatott, és Őfelsége által szentesítettett, parancsolja ezt, a küldöttség a legkorlátlanabb meghatalmazással bír, mi hiányzik még tehát? Semmi egyéb, mint Őfelségének parancsa, hogy „a törvény a lehető leghamarább életbe léptetessék”. És ha felszólalások történnének ez ellen, akkor Isten nevében hadd érje az országos küldöttséget, melynek én is tagja vagyok, nem pedig a kormányt az ellenesek gyűlölete. Jövend még idő, midőn annak tagjairól másként fognak gondolkozni.

Excellentiád minden alkalommal, különösen pedig a múltkor, midőn szerencsém volt udvarlásomat tenni Excellentiádnak, oly sok jóindulatot tanúsított irántam, hogy azon tudatban, miszerint nem vagyok egészen méltatlan arra, szabadságot vettem magamnak, Önnek e sorokkal alkalmatlankodni; az ügy pedig, melynek érdekében szóltam, oly fontos, oly végtelenül fontos – minthogy annak sikerülése a legcsekélyebb megrázkódások okozása nélkül a legáldásosabb következéseket kell hogy vonja maga után –, hogy én azon nyugodt önérzettel fejezem be soraimat, hogy Excellentiád szívesen fogadandja azokat, mindegy levén aztán, vajon Excellentiád használni vagy félredobni fogja soraimat.

A legmélyebb tisztelettel maradok Excellentiádnak alázatos szolgája

*Pest, december 9-én 1838.*

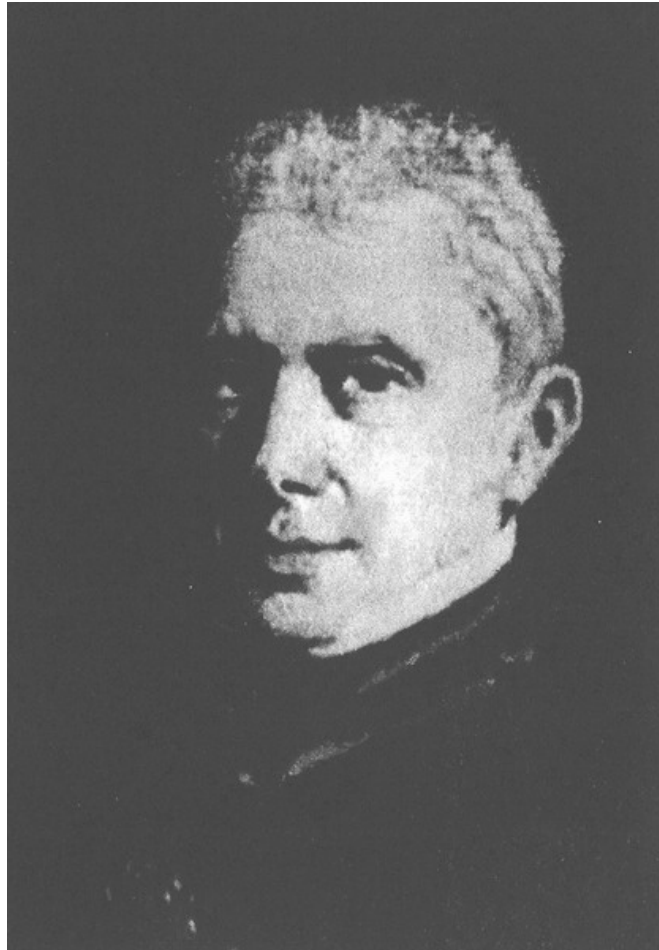
Gr. Széchenyi I:

## 91 Georg Sina bárónak

Pest, 1839. január 23.

Méltóságos Báró úr! Igen tisztelt Barátom!

F. hó 18-án kelt becses leveléből örömmel értesültem, hogy Önnek még volt ideje beszélni Francissal a 200 fokos feszítés tárgyában, mert ez nem árthat, sőt a maga idejében csak használhat.



*18. Georg Sina*

Meg nem mondhatom, mennyire örülök azt hallani Öntől, hogy a szerződés szentesítését immár legközelebb várhatjuk, és valóban nem csupán azért örülök ennek, mert akkor fel vagyok oldva azon fogadalmamtól, hogy nem iszom pezsgőt stb., hanem kiválólág azért, mert elleneseink oly nagy kitartást és erélyt fejtenek ki, hogy nekünk egy percig sem szabad pihennünk, míg a sanctio nincs kezünk közt. Így például Nógrád megye már azt adta utasításul országgyűlési követeinek, hogy óvást tegyenek az évek és az árszabály ellen, és azonkívül tökéletes biztosítékot szerezzenek a hídépíttető (Sina báró) részéről, hogy Budapest sohasem fog többé kitéve lenni árvíznek stb., tehát a híd ezen csapást is elhárítsa! Ha, ha, ha! Nemde, nevetni való? De ha meggondoljuk, hogy igen valószínűleg a legtöbb, sőt tán minden megye ily hangon beszél vagy legközelebb beszélni fog, minthogy most már mindenütt hozzákezdenek az országgyűlési utasítások kidolgozásához: lehetetlen nem táplálnunk magunkban azon jámbor kívánságot; hogy ezen ügyet a lehető leghamarább

elintézve lássuk, minthogy „a megyék mind, vagy a legtöbben ellene vannak”, ami Bécsben sok rosszakarónál nagy súllyal bírhatna, és pompás érvül szolgálhatna arra, hogy az egész ügy a közelebbi országgyűlésig félretétessék. Ha erre kerülne is a dolog, az ügyet mégsem hiszem veszve lenni; de minő keserves munka lesz, különösen reám nézve, ismét előlről kezdeni a dolgot! Ó, Jemine! Szúrást érzek a májamban, mihelyt erre gondolok. Lásson tehát utána Ön, ki egyenes fa a görbe erdőben, hogy az ügy minél hamarább végleg elintéztessék. Nem csupán arról van itt szó, hogy a hídépítéshez hozzáfogjunk, azt befejezzük, hanem arra is kell törekednünk, hogy rajta jó sokáig járassunk. Időt, időt kell tehát, coute que coute nyernünk. Amely okból szívére kötöm Önnek az ügyet!

Ami a két város elhatározását illeti, fenntartom magamnak erről Önnek személyesen beszélni. Mit gondol, nem volna-e jó, ha Ön maga személyesen lehozná a szerződés szentesítését, hogy megköszönje közbenjárását a főhercegnek, építési bizottmányt nevezzen ki, a városokkal alkudozzék, és végre ismét kissé igénybe vegye az én pezsgőmet és szivarjaimat? Minden tekintetben jó volna ez, és én igen örülnék figyelemmel kísérhetni Sztáraynak és társainak arcjátékát, midőn Ön diadalmas bevonulását tartaná ide.

Nekem à peu près elment kedvem az Ullman-féle háztól, hacsak nem volna igen olcsó, mert nem tagadhatni, hogy e helyiség majdnem szemközt a híddal pompás volna. Ez okból még mindig számítok Ön szívességére, hogy nem fog cserbenhagyni azon esetre, ha mégis hozzáfognék a házhoz, amit azonban elhamarkodva nem fogok tenni. Örömebb Pest közelében vennék valamit. Legőszintébb tisztelettel maradok Önnek kész barátja és szolgálja

*Pest január 23-án 1839.*

Gr. Széchenyi I.

92 Georg Sina bárónak  
Pest, 1839. március 16.

Méltóságos Báró úr! Igen tisztelt Barátom!

Önnek f. hó 14-kén kelt levele végre meghozta a rég óhajtott hírt! Hála Istennek! A hosszas várakozás majdnem kifárasztott. Most már egy percet sem mulaszthatunk el, hogy mind a további engedményeket, mind egyéb dolgokat, melyek még megvitatandók és megállapítandók lesznek, minél hamarabb folyamatba indítsuk. Engedje meg tehát, hogy röviden némely dolgokra figyelmeztessem Önt.

Most arról van szó, hogy a Duna Buda és Pest közt szabályoztassék! Az országgyűlés bizonyára meg fogja pendíteni e tárgyat. Ez igen kedvenc témája a főherceg nádornak, ki ez ügyben igen illetékesnek tartja magát. Én már láttam a szabályozási terveket. Mindenekfelett az van tervben, hogy a Duna a két város közt összeszoríttassék úgy, hogy a Nákó-féle ház és az aerarialis raktárak közti tér, mely jelenleg mintegy 240 ölnyi széles, 185 ölnyre szoríttassék össze. Mindez igen helyesen van, mert a rövidebb híd, ha jelentékenyen nem is olcsóbb, de mindenesetre tömörebb és szilárdabb lesz. Minthogy azonban Clarknek mindaddig meg van kötve a keze, és ő tökéletesen kimerítő részletes tervvázlatokat szolgáltatni nem képes, míg nemcsak a hely, hanem a híd megfeszítésének hosszúsága is az utolsó hüvelyig megállapítva nincs, szerfelett fontos, hogy ezen ügy rögtön és de facto elintéztessék, azaz, hogy be ne várjuk, míg az említett szabályzási tervezetek elkészítetnek, megvizsgáltatnak, ellenőriztetnek, kijavíttatnak stb., mire tán 10 év sem volna elegendő, hanem hogy a főherceg rövid úton a szélességet, például 200 ölre meghatározza, Clark ezen alapon tervét elkészítse, és a hidat ennek értelmében felépítse stb., és így a Dunának a két város közti szabályozása a híd építésétől függjön, nem pedig megfordítva, a híd építése az ingatag szabályozási tervezetektől.

A jövő magyar országgyűlés, úgy mondják sokan, à peu près meddő leend! Én ezúttal ezen téma mellett sem harcolni, sem ellene küzdeni nem akarok; annyi azonban bizonyos, hogy ezen országgyűlés, mint „vészfelhő”, mely felettünk tornyosul, és amelyből minden percben villámok készülnek lecsapni, a hídra nézve is a legüdvösebb következésű lehet. Így például az országgyűlésnek véleményem szerint igen nagy hasznát lehet venni, hogy biztosítsa Önnek az angol vas szabad behozatalát, és az aerarialis raktárak szabad átengedését. Mert ha e tekintetben ellenzés mutatkozik is, igen könnyű lesz egy hangot találni, mely hasonló panaszdalokat fog zengedezni. „Hogyan? Midőn a magyar nemesség feláldozza 800-dos jogait, késedelmeznek-e egy kis vasért, holott az összeköttetés biztonsága nem kísérletekre fogna alapíttatni. Hogyan? A kormány vonakodik silány raktárakat átengedni, melyeket amúgy is kisajátítani lehet, és semmit sem akar tenni a nagy cél elérésére, minthogy a nemzet tesz mindent!” stb. Kérem tehát Önt, vegye szívére ezen kevés, de hitem szerint az életből merített sorokat, és játssza Ön szerepét a jó vészfelhő alatt!

A kormány két nagy pontot nyert: 1. hogy a magyar nemesség végre szintén fizet valamire; 2. hogy a kormány de facto szentesített ott, hol csak felügyelnie kellett volna. És ez okból itt a perc most, midőn a kormány oly két szép pontot nyert, a vasat ingyen beengedni, és a raktárokat ingyen átengedni.

A fúratások ma vagy holnap alkalmasint be fognak fejeztetni; eredményéről azonnal értesíteni fogom Önt.

A legnagyobb sietséggel írtam e sorokat. A főherceg Alcsuton van. Mihelyt megérkezik, azonnal kihallgatást kérek.

Június 5-ke előtt nehezen fogok Pozsonyba utazni.

*Pest, márc. 16-án 1839.*

Széchenyi István

## 93 Georg Sina bárónak

Pest, 1839- március 27.

Méltóságos Báró úr! Igen tisztelt Barátom!

Valahányszor beszélek a főherceg nádorral a hídról – ami most, midőn ismét aggodalmak szálltak meg, igen gyakran történik –, Ófensége mindig jót nevet szemembe, és egészen bizonyosnak látszik lenni abban, hogy a híd ügye immár igen gyorsan és mindenesetre még az országgyűlés előtt el lesz intézve. Én azonban igen nyugtalankodom, mert lehetetlen csalódásban ringatnom magamat az iránt, hogy az Ön szerződése igen népszerűtlen, Pereira ellenben, anélkül hogy tudná valaki, hogy ő tulajdonképpen mit javasol, sokkal nagyobb forrongást idézett itt elő, mint sejtettem volna. Ó, a mi atyai kormányunk! Ha ez korábban hozzányúlt volna a dologhoz, egy ember sem kukkant volna. Most nehéz neki oly eszme ellen nyilatkozni, mely oly sok tért kezd nyerni. De ez minden órával még nehezebbé válik neki, amiért is hű alattvalói kötelességünk neki segédkezet nyújtani, és *coute que coute* kivinni, hogy Ön nyomban határozott végzést nyerjen, és pedig vagy jóváhagyót, vagy pedig odaszólót, hogy az ügy a jövő országgyűlésig felfüggesztetik. Ezt tudnunk kell, hogy ahhoz alkalmazhassuk magunkat. Ez alkalommal csupán arra szorítkozom, amit véleményem szerint Önnek tenni kellene, hogy megnyerje a jóváhagyást. Ön haladéktalanul nyújtson be folyamodványt egyenesen Ófelségéhez, melyben kérje, hogy az ügy *így vagy amúgy*, de valami módon minden haladék nélkül elintéztessék. Ön felhozhatná, és fel is kell hogy hozza védokul leírhatlan fáradozásait (a költségekről mit sem szólnék, mert ezeket ki lehet pótolni, de Önnek idejét, bosszúságát stb. nem); felhozhatná, hogy jóhiszemmel cselekedett, hogy Clark és a többiek szeretnék tudni, hányadán vannak, minthogy Ön őket a végtelenségig függőben nem tarthatja stb. Azt hiszem, hogy ha Ön úgy tünteti fel az ügyet, mint amelyet a megbukás veszélye látszik fenyegetni, és csakugyan fenyegeti is, akkor egy eszélyes kormány nem fog késedelmezni a dolgot Ön részére végleg eldönteni. Ha pedig a kormány ezt tenni nem akarja, akkor a legrosszabb esetben egyéb választ nem adhat Önnek, mint hogy az ügy elintézését el kell halasztani; mely esetben mi időt nyerünk további terveinket összevetni és a közönséget egyről-másról felvilágosítani, amit *most* tenni, midőn még semmi sincs elhatározva, nagy eszélytelenség volna.

Ugyanezen értelemben szoltam ma egyik legjobb és legügyesebb barátunkkal, kivel eddig már beszélt Ön, de akit itt megnevezni nem akarok.

Gyorsan és óvatos eréllyel működjek tehát Ön. Ne feledje, hogy Clark utóvégre is csakugyan türelmetlen lesz, sőt szakítani fog Önnel, ha csakhamar nem történik valami elhatározás, mert ő nem csekély mértékben ostromoltatik Pétervárról.

A fúratások gyorsan haladnak előre; legközelebb többet erről. Nagyon bosszankodom, de azért kész vagyok az egészet előlről végig még egyszer keresztülvinni.

“The strong resist, the weak despair.”

Pest, március 27-én 1839.

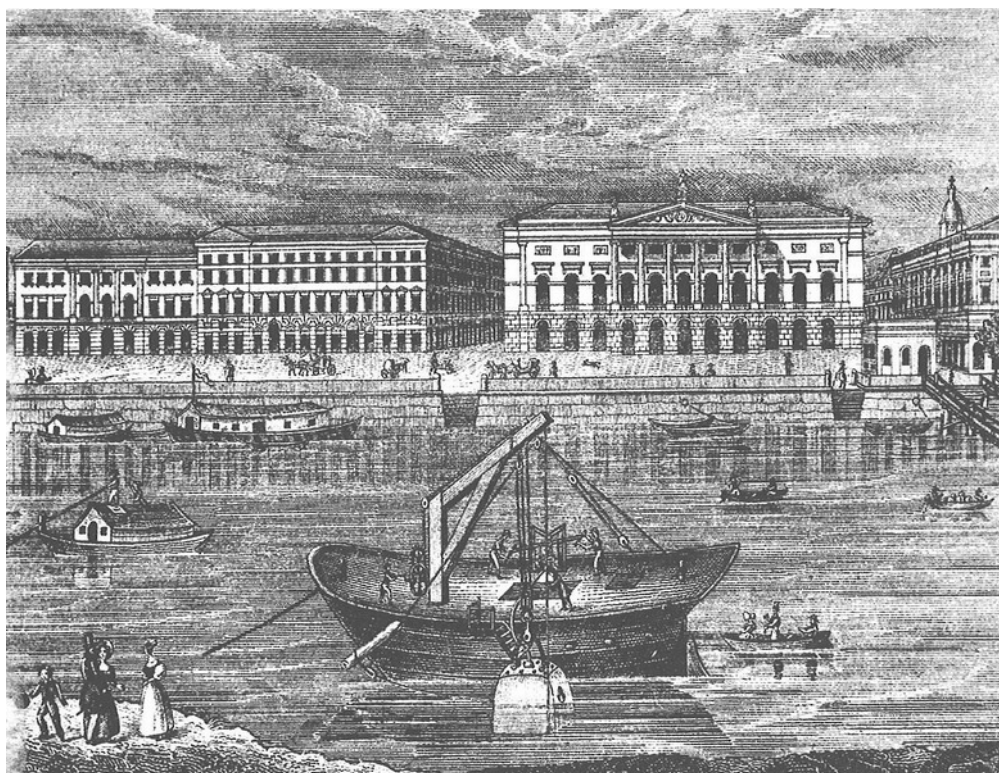
## 94 Georg Sina bárónak

Pest, 1839. április 8.

Méltóságos Báró Úr! Igen tisztelt Barátom!

Sietek felelni Önnek f. hó 4- és 5-ki leveleire [...]

A hidat illetőleg megverettnek tekintem magamat, de mint minap megjegyzém, tökéletesen kész vagyok az egészet előlről végig még egyszer keresztülvinni. Jó volna tehát, ha Ön végre, ha mindjárt csak félhivatalosan is, értesülne arról: „vajon az ügy az országgyűlés elé kerül-e vagy nem”? Mert előbb nem csinálhatunk tervet új hadjáratra. Önnek levelét tegnap kaptam a főherceg előszobájában, és rögtön közöltem vele annak tartalmát. Ő, mint látszik, még mindig bizonyos a dologban, és legkevésbé sem kétkedik abban, hogy az ügy az országgyűlés egybeülése előtt el fog dönteni. A legnagyobb erélyt fejtse ki tehát Ön ezen értelemben, és ne hagyjon fel az üggyel. Ha ez az országgyűlés elé kerül, majd meglátjuk, mit kell tennünk. Az utóbbi kihallgattatás alkalmával a főherceg jól megmosta Pereirának fejét, melyet ez még azon lakoma alkalmával is lecsüggesztve tartott, melyet néhány itteni kereskedő ugyanazon napon az ő tiszteletére adott. Az ő párhuzamos vonala stb. a legtöbb emberre, ki csak egy kis agyvelővel bír, igen rossz benyomást tett. Szeretném, ha ki volna nyomatva, de megjegyzendő, szórul szóra, mint van, mert igen gyalázó az egész magyar nemzetre nézve. Ha ez megtörténhetik, azonnal ki fogom szedetni a *Jelenkorban* stb., mert különben ki fog jöni a *Hírnökben*; Orosz pedig sokkal okosabb, hogysem az egészet felvegye; ő bizonyára ki fogja hagyni belőle, ami phlogisticus. Pest megye határozatait már olvashatja Ön a *Jelenkorban* és az *Ofner Zeitungban*. Későre jöttek, fájdalom, napvilágra, mert a cenzura nehézségeket tett!!! Az embernek csakugyan majdnem meg kell pukkanni mérgében!



19. A bűvárharang

Lónyay miatt fogadja Ön köszönetemet. A fúratások Budán már be vannak fejezve, és jó eredményeket mutatnak. Pesten is nemsokára be fognak fejeztetni, és én egy percig sem fogom elmulasztani az eredményről értesíteni Clarkot Ön által. F. hó 20-ka táján reménylem Önt Bécsben láthatni. À propos! Hallom, hogy legközelebb ismét 30 000 000 kölcsön fog köttetni. Igen megköszönném, ha Ön, magától érthetőleg, a kibocsátási árfolyam mellett engem is részeltethetne ebből egy kis összegben.

Adjon Isten Önnek egészséget – voilà tout ce que je desire! És higgye el Ön, hogy a többi majd magától jön.

Örülök, ha Clark nem fogadja el a meghívást Szentpétervárra; egyébiránt nem kár, ha a közönség, mely a hidat óhajtja, ezt hiszi, minthogy Clark szükséges személy.

Éppen most távozik tőlem Ullmann, ki igen fontos képpel és azon tudósítással, melyet, mint mondja, épp e percben kapott Bécsből, lépett be szobámba, *hogy a szentesítés megtörtént!* Vajon való-e ez, vagy csak mákony, hogy bennünket elaltasson?

*Pest, április 8-án 1839.*

Gr. Széchenyi István

## 95 Prónay Albert bárónak

Pozsony, 1839. december 10.

Igen tisztelt Barátom! Noha nem jól vagyok, kivált szemeimmel – mi okból idegen kéz által is írok –, s noha temérdek dolgom van, s szegény feleségem iránt is nagy gondom, mert lebetegedési ormon áll, azért mégis járok, futok, mióta leveledet vettem, a színházi ügy előmozdítása végett. Jólesik lelkemnek, miképp nagyobbnak tartasz, mintsem hogy törpe bosszúállásban lelhetném kéjemet! Isten tudja, irántami hitedben nem csalódtál, s Istenben remélem, ezentúl sem fogok annyira soha is elselejtesülni, miszerint egyesek el tudnák velem felejtetni a községet, személyek a hon érdekét. De fájdalom, úgy látom: Nemesis ül színházunkon, mert itt oly hidegen van iránta mindenki, hogy alig remélek jó sikert. Legtöbb követnek nincs utasítása, mit egy kis jóakarattal, csak egy kis buzgósággal eddigelé ugyan igen könnyen meg lehetett volna szerezni, vagy akinek van, nem a mostaninak fenntartására, hanem a Duna-parton építendőre van. Ha pedig most nem vétetik elő, s küldetik a főtáblához át e tárgy, most, midőn legjobban csúszhatna nálunk keresztül, minthogy a vallás és szabadszólás felvétele előtt a papi és Sztáray rész egy kissé engedékenyebb lenne; ha mondom, most nem vétetik elő, úgy valóban nem tudom, mikor fog válni valamely nagyobb ajánlat végzetté. Igen bús lelkem, e tárgy mostoha állása miatt is; de azért még messze vagyok a kétségbeeséstől, s mindent el fogok követni, hogy bukástól megmentsük. Senki jobban nem érzi, mint én: mennyit vesztenénk, s mily távolságra lenne visszalökve nemzetiségünk kifejlődési szelleme, ha kénytelenek volnánk egyedüli színházunk tökéletes elaljasodását vagy elpusztítását tapasztalni.

Néhány nappal ezelőtt igazi scandalumot értünk kerületi ülésünkben. Ullmann Sinán győzött a vasút dolgában. Az elsőt pártolá Szluha et Co., a másik mellett Deák, Klauzál, Bezerédy, Andrássy és minden notabilitások valának. Az országos ülésben, azt mondják, másképp fog eldőlni a dolog. De ítéletem szerint kétes. Sokan azt rebesgetik: Pest vármegye, mely eddig semmi beléavatkozást nem ada utasításul, Ullmann által unszolva, a bal parti vonalnak, vagy a pozsonyi postulatum felküldésének pártolását (mi egyre megy) fogja követneinek megparancsolni. Ha ez igaz, akkor szenvedelem győz a hideg calculuson, kajánság a becsületességen. Ha lehet, ments meg ettől! Legjobb lenne a dolgot legnagyobb titokban tartani, mert különben, ha tán nem gondolkoznak a dolgról, az Ullmann-felekezetiek (kikhez Szentkirályit is számítom), még rájöhetnének, de mindenesetre beszélni Fáyval, kit igen-igen tiszttelek. Ha sem a hídi, sem a vasúti tárgy nem jönne tanácskozás alá, legjobb volna; ha pedig egyáltalában nem lehetne elmellőzni, akkor az volna legjózanabb: az előbbeni utasításoknál megmaradni, és semmi pótló utasítást sem adni.

Isten veled! Sietve írok. Egész háznépem tisztel, én pedig maradok hű barátod s mindig kész szolgád

*Pozsony, december 10-én, 1839.*

Széchenyi István



## 96 Georg Sina bárónak

Pozsony, 1840. január 15.

Méltóságos Báró, Igen tisztelt Barátom!

Folyó hó 13-án kelt levele folytán sietek Önnek ide mellékelve megküldeni valamit, amit Pest városának most válaszolni alkalmasnak tartanék. Ebben a tervezetben nem fogja Ön azt találni, amit levelében említ, nevezetesen: hogy a város felszólíttassék, közölje Önnel az utóbbi évek hídjövedelmét stb.

Ha ez belekerül, a város alighanem *túl hamar* válaszolna, ami Önt zavarba hozhatná, míg az én kis tervezetem által időt nyerhetne. Véleményem röviden ez. Ön mindamellett bizonyára a legmegfelelőbben fog intézkedni.

Ami levelének második részét illeti, ahol javaslatomat a hídügyben elveti, meglehet, igaza van. Egyáltalán nem ragaszkodom hozzá, habár a *magam véleménye* szerint, mindent összevéve, ahogy a mai nap van, különösen a vasút-ügyek tekintetében, jobbnak látnám, ha benyújtatnék. Bármilyen történjék is, mosom kezeimet.

Most pedig valóban remélem, hogy legközelebb szerencsém lesz Önt Bécsben látni, amikor is mindent a legcélrányosabban megbeszélünk. Fogadja addig is kiváló tiszteletem bizonyítását, amellyel vagyok az Ön legkészségesebb barátja és szolgája

*Pozsony, 1840. január 15-én.*

gr. Széchenyi István

## 97 Georg Sina bárónak

Pozsony, 1840, január 17.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

Éppen veszem folyó hó 16-án kelt becses levelét, amelyben jelzi nekem, hogy Pest városának a szándékolt válaszát haladéktalanul elküldeni kívánja. Ha elküldte, nem szerencsétlenség. Ha nem, úgy jobban szeretném, ha azt Ön addig halasztaná, amíg Lissovényi úr is, kinek a tervezetet már folyó hó 12-én elküldtem, véleményét szintén kinyilvánítja. Ez ugyan időveszteséget jelent, de az Ön számára jelenleg nem hátrányos.

Hallotta-e Ön már, hogy Pest városa küldöttséget kíván meneszteni az országgyűléshez és Őfelsége trónjához, hogy a bal parti vasutat ajánlja? Ez a köszönet az Ön 40 000 forint ajándékáért és a több millió, oly alacsony kamatú kölcsönért.

A legszívélyesebben üdvözlöm. Legkészségesebb barátja és szolgálja

*Pozsony, 1840.január 17-én.*

gr. Széchenyi István

*Ui.* Éppen most fogalmazok Önhöz hivatalos levelet, amelyben tudatom Önnel, hogy a hídban egy krajcárral sem kívánok érdekelt lenni. Ezt kell tennem, hogy így minden erőmmel és energiámmal fellephessek a hídért, a jobb parti vasútért, a csatornáért és az Ön minden egyéb ügyéért.

## 98 Georg Sina bárónak

Pozsony, 1840. április 6.

Méltóságos Báró, igen tisztelt Barátom!

W[odianer] barátunk azt mondta nekem: igyekezzünk a jobb parti vasutat valamely módon az országgyűlés által a kormánynak ajánlani: Úgy véli, hogy ez a pest-szegedi csatorna törvénytervezetével kapcsolatban történjék: Ezt azonban semmiképpen nem tartom összeegyeztethetőnek. Barátaim is ezen a véleményen vannak, és így nem marad más hátra, mint hogy Ön valamely vármegyéhez folyamodjék, ahol hamarosan megyegyűlést tartanak, és egyenesen kinyilvánítsa, hogy még Ön sem bír privilégiummal arra, hogy Ausztriában a Bécestől Pest felé vezető vonalra vasútját megkezdhesse, ami, mint arról meglepetéssel értesültem, valóban igaz. Azt mondom, meglepetés! Mert hogy mi bírta Önt reá ezt előttünk elhallgatni, valóban fel nem foghatom. Ha tudtuk volna, akkor jótállok Önnek azért, hogy senki ember a bal parti vasutat fel nem karolta volna, vagy hogy az országgyűlés ugyanúgy és egyazon időben a jobb partit is védelmébe vette volna: Nem tudom egyébként, hogy szándékában van-e Önnek a dolgot most – amikor már késő – nyilvánosságra hozni, nevezetesen miszerint Önnek sincs még privilégiuma, és hogy kíván-e Ön valamely vármegyéhez folyamodni, ami pedig mindenképpen szükséges az ügynek az alsótáblánál teendő indítványozásához. Ha azonban kívánja, azonnal folyamodványt kellene készíteni, Ön által aláírni és nekünk megküldeni, anélkül hogy a vármegye megnevezetnék, ezt majd csak a körülmények és a megfelelő megyegyűlések időpontja szerint nekünk kellene meghatározni. Mindennek azonban akár csak egyetlen nap veszteség nélkül kellene megtörténni, mert különben nincs mit tenni. Ám ha Ön – aki a viszonyokat Bécsben nyilván jól kell hogy ismerje – úgy véli, mindez fölösleges a győzelem kivívásához, akkor legokosabb az egészet hallgatással mellőzni. Ebben az esetben azonban a legnagyobb éberséget ajánlom. Ellenfelei fáradhatatlanok, részben hatalmasok is, ellenségeit pedig az ember soha ne becsülje le. Egyébként az Ön ügye amúgy is jobban áll, mint a bal parti kufároké, mert aki pártatlanul kíván cselekedni – és a kormány bizonyval, így kíván – az a bal parti vasút iránti bizalmatlanságot bizonyára megérti abból, hogy ekkora többség a pozsonyi postulátumhoz példátlan záradékot és feltételt fűzött.

Ami a hidat illeti, Ön tudja, hogy a felsőtáblán elhatározottat, szólíttassék Ön fel: a 100 ezres tartalékalap tekintetében szándékáról nyilatkozzék világosabban, mint az a szerződésben foglaltatik, tovább, hogy a rendek a mágnásokkal együtt a vas vámmentes behozatala és a kincstári raktárak érdekében felirat útján Őfelségénél közbenjárjanak, és végül, hogy 97 helyett 87 szabadalmas év kerüljön a törvénybe. W[odianer] azt mondja nekem, Ön hajlandó a tartalékalap tekintetében a felsőtábla kívánságát teljesíteni; ha pedig így van, nagyszerű volna és jónéhányat az Ön ellenfelei közül megszégyenítene, ha Ön megragadná a kezdeményezést, és felszólítás nélkül körülbelül így nyilatkoznék: Ön értesült arról, hogy az országgyűlés a 100 ezer tartalékalapról szóló pont ügyében tisztábban kíván látni, és ezért Önt felszólítani óhajtja, hogy a szerződés nevezett pontját szándéka szerint módosítsa. Ennek folytán Ön siet a rendek kívánságának elébe menni, és pedig annál inkább, mert ajánlata mindig is egyedül a közönség megnyugtatóját célozta, és Ön ez okból készséggel egy tartalékalapot képez, jöllehet erre a törvény nem kötelezi, ezért tehát Ön a következő javaslatot teszi:

A híd megnyitásának napján én az államigazgatás kezébe 100 ezer convenció forint pénzt teszek le. Ez az összeg kamatos kamatjával halmozódjék úgy, hogy az államigazgatásnak mindenkor olyan összeg legyen kezében, amellyel szabadon rendelkezhet olyan esetben, amikor a törvény 10. paragrafusát kellene alkalmazni, ha ugyanis a híd a szabadalmas évek letelte előtt annyira romlott állapotba jutna, hogy azt a részvénytársaság

többé nem kívánná felépíteni, és ezzel a két város korábbi hídjogát visszanyerné. Ha pedig erre az időre – melyet előre meghatározni nem lehet – az összeg már annyira megnövekedett, hogy azzal a híd ismét felépíthető volna, akkor az államigazgatás a kezében levő pénzt erre fordíthatja. Ha ellenben az összeg túlságosan csekély volna, vagy a törvényhozás úgy rendelkezne, hogy a híd vámjog a városokra visszaszálljon, a mondott összeg fordíttassék valamely más közhasznú célra, mely azonban kiváltképp a két város javát szolgálja. Ha viszont a híd a 84. évben épségben áll – ami teljes határozottsággal feltételezhető –, akkor a felhalmozott pénz, mely akkorra nagyon jelentős tőkévé növekszik, maradjon úgyszintén az ország szabad rendelkezésére, hogy azzal tartalékalap képeztessék, amellyel vagy a híd mindenki számára egyenlően szabaddá tétessék, vagy azzal valamely más közhasznú cél éressék el, amely azonban kiváltképp a két város javát szolgálja.



20. Hídbárcák

Ha megteszi Ön ezt a lojális ajánlatot, amely lényegében nem kerül többre 100 ezer forintnál, lefegyverzi minden ellenfelét, és nincs kétségem afelől, hogy az országgyűlés a vas és a raktárak mellett fog dönteni, ami az Ön szerződését nyilván végtelenül megkönnyíti. Ezzel a Társaság persze elveszti az esetleg felhalmozódó milliók kamatait, és végül magukat a milliókat is; ám erre mikor kerül sor? Csak fél évszázad múlva, s mivel a Társaság köteles – ami pedig meg nem téríthető – fél évszázadon keresztül a felhalmozódó pénzeket kezelni és az egész vállalkozás ellenőrzését mindenkor lehetővé tenni, ami megítélésem szerint annyira gyűlöletes, hogy sokkal tanácsosabbnak tartom a 100 ezret készpénzben letenni, az államigazgatás azután hadd nyelje azt el vagy hagyja egy billióra felszaporodni. A részemről javasolt ajánlat viszont igen ragyogónak látszanék, talán nem mindenütt, már ahol az emberek számolni tudnak, de ahol a számolásban még gyengék.

Ha ez a javaslat Önnek egészében vagy részében tetszik,akkor minden egyéb előtt rögtön kell cselekedni. Kétszer ad, ki gyorsan ad. Evégett legjobb volna, ha Schedius *felhatalmazva*, akár csak 24 órára is, ide jönne. Mi az ügyet megfogalmaznánk, Schedius pedig az Ön teljhatalmú megbízottjaként írhatná alá. Az irat a főherceghez benyújtatnék, s az egész ügy de la meilleure grace du monde intéződne el, míg a concessio mindennemű magyarázata az Ön részéről, ha Ön vár, amíg fel nem szólítják, kikényszerítettnek tünnék, és így semmi hatást nem keltene.

És most bocsásson meg hosszú levelemért. Az országgyűlés nemsokára véget ér, és hamarosan az lesz a teendő, hogy a hídon, vasúton és csatornán komolyan munkálkodjunk. – Mi van a hídhoz való fával? Megérkezik-e idejekorán Pestre? És az Angliából érkező munkásokkal? Végül a kövel? Az erről szóló felhívásra kaptak-e ajánlatokat?

Legőszintébb nagyrabecsülésemmel vagyok az Ön legkészségesebb barátja és szolgája

*Pozsony, 1840. április 6-án.*

gróf Széchenyi István

## 99 William Tierney Clarknak

*Pest, 1840. június 21-én.*

Kedves Uram,

Mielőtt távozom innen, közölni akarom Önnel néhány szóban, hogy most nagyobb bizalommal kezdek nézni hidunk sikere elé, és hogy ennek megfelelően az egészségem kellőképpen javul. A báró végre nemcsak hogy megpuhult, de ki is tesz magáért.

Remélem, hogy ilyen marad. Allack nyíltszívű, szilárd jellemű ember, aki – meg vagyok győződve-becsületére fog válni önmagának és a vállalkozásnak. Az épületfaanyag igen jó és bőven van, a kövek kitűnők, de még nincsenek megrendelve. Reméljük, hogy néhány hónap múlva megkaphatjuk a budai kincstári raktárakat. A részvények 1841. január havában lesznek kibocsátva, és amint a közönség mondja (Sina és Rotschild urak pedig minden valószínűség szerint jóváhagyják), azonnal 50 százalékot osztalékot hoznának. Tasner és én keményen szorgalmazzuk a dolgot, és minden a helyes mederben indul, egyedül az Ön személyére van szükség! Mármost mit gondol, mikor fogjuk Önt viszontlátni? Azt hiszem, a legjobb terv az volna, ha a vállalkozót kiküldené, mihelyst lehet, és ha Ön augusztus közepén jönne Bécsen és Cenken át, ahonnan együtt utaznánk Pestre, ha nincs ellene kifogása.

Én a családom nélkül vagyok itt, de néhány óra múlva indulok Cenkre, hogy újra együtt legyünk. A furcsaságokat, melyeket Ön küldött, igen élvezzük. Grófnőm valóban nagyon kedveli Önt, s a leányaim nemkülönben. Mindnyájunknak, az egész családnak ünnepe lesz, amikor Ön Cenkre megérkezik. Még most sem jöttünk nyomára a gazembernek, aki Önt felöltőjétől megfosztotta, de azóta semmi más el nem vezett. Nagyon bosszantott minket ez az aljas csíny, és reméljük, hogy horogra kerítjük a fickót, talán Önnek egy másik kabátjával, amelyet ugyanarra a helyre teszünk, mint csalétket, hogy megfogjuk vele a halat, mert úgy látszik, más kabáttal nem lehet elcsípni. Tasner mondja nekem, hogy a madeira és Cherry a tengeren van útban Trieszt felé, amiért igen hálás vagyok Önnek. Mármost, Kedves Uram, engedje, hogy mindezért fizessek, és hozzon nekem egy font jó angol tubákot, és ne feledje el a szemüveget se, hogy ennek az átkozott helynek a pora ellen védekezhessem, mert a szemem igen kezd gyengülni.

Isten áldja meg, és írjon nekem arra az esetre, ha valamit tehetek Önért.

Az öreg Magyarország még nem halt meg. Éljen! Maradok, kedves Uram

legigazabb híve  
Széchenyi István

## 100 Giovanni Benvenutinak

Cenk, 1840. június 25.

Igen tisztelt Barátom!

A Gőzhajózási Társulat Igazgatóságának 21-én kelt levelét 22-én este kaptam meg, és 23-án Pestről a gőzösön távoztam, így nem volt fizikai időm, hogy a kamaránál és a k[amarai] elnöknel a szóban forgó ó-budai Duna-folyamnak vagy tulajdonképp: ágnak az ügyét *személyesen* előmozdítani segítsek; ámde közvetítő útján hatottam, és fogok hatni innen is, míg ismét Pestre nem megyek magam is, ami – mint hiszem – már a jövő hónap végével megtörténik. A Vidra átengedése érdekében, mint Önnek nemrégem említeni szerencsém volt, már beszéltem Ö kir. Fenségével, a főherceg nádorral. Ámde figyelmeztetnem kell Önt, hogy már *most* minden energiánkkal 2–3 évvel előre kellene tekintenünk, hogy végre derekas *központot* teremtsünk *magyar Dunánk* részére. Ez pedig – s ez volt mindig elgondolásom – egyedül a pesti városi szigetnek a pesti parttal való összekötése révén történhet, és ezáltal olyan kikötő képezetnék, amely biztonságos. Megvallom, mindig szorongó érzés fog el, ha az Ó-Budán összezsúfolt hajóinkra gondolok. Tűzvész Ó-Budán, ami oly könnyen keletkezhet ily rosszul épített zsidófészekben, nekünk a halálos döfést adná, mert mentésre gondolni sem lehetne. Még ha biztosítva vannak is a hajók, mit segít ez? Ki téríti meg az *időt*, míg 3, 4 új hajó megépül? Több éve már, hogy ilyen központ (nem beszélek erkölcsiről, mert annak mindig Bécsben kell maradnia) alapításán nemcsak gondolkodtam, hanem munkálkodtam: Ez, különösen Pest város részéről – mirabile dictu! – igen sok kifogásra talált, most azonban úgy látszik, az ügy megérett. A főherceg, ki nemrégem Ó-Budán járt, támogatni fogja, úgy hiszem, most belevághatunk; ez annyit jelent: bizodalommal tekinthetünk a jövőbe, hogy amilyen mértékben vállalkozásunk kifejlődik, annak biztonsága stb. úgyszintén kiterjedtebb alapra lesz helyezhető. Ó-Budát megtartanunk, sőt bővítenünk és kényelmesebbé tennünk kell, de Pestet is hasznosítanunk. Ha most nem gondoskodunk róla, akkor elveszhet számunkra; ám ha *most* gondoskodunk, akkor 2,3 év múlva teljesen biztonságos kikötőbe vonulhatunk. Lehet, hogy tévedek – *de úgy gondolom, nem!* –, kérem ezért Önt, Kolléga Urainak először is legszívélyesebben ajánljon figyelmükbe; mentsen ki, hogy az Igazgatóságnak nem válaszolok, és kérje őket, hogy figyelmüket az ügytől ne vonják meg: Legjobb volna, ha az Igazgató Urak egyike magát rászánná, hogy amikor én – úgy hiszem, július végén vagy augusztus első napjaiban – Pesten leszek, néhány napra úgyszintén odajöjjön, hogy a helyszínen amúgy igazából részletekben is kifejtthessem, hogy minek az életre kelését óhajtánám látni, és azt hogyan lehetne nyélbe ütni. Legközelebb összeül a magyar országgyűlés „Duna-szabályozás” bizottsága, sokat fognak vitázni, talán végül valamit tenni is: Jó volna a Duna Gőzhajózási Társulat Igazgatósága részéről egy bemutatót is – mégpedig sikereset – rendezni stb:

Az egész dolgot jószerevével fejemben tartom. „A nagy csatát megnyertük, Linz Alexandriával 10 éven belül összekötve lesz; most dolgunk az, hogy a győzelem gyümölcseit rendszeresen learassuk” stb.

Az Erős gépei miatt nagyon aggódom. E pont tekintetében fenntartom magamnak, hogy szóban nyilatkozzam.

Egyelőre szíveskednék Ön a F[letscher] és P[unchon] uraknak szóló mellékelt levelét úgy átszarmaztatni, hogy tudják, az Ön kezén ment át. Nem árthat:

Most 3 vagy 4 hétig itt, illetve a legközelebbi környéken maradok. Ha Ön néhány sorral megtisztelni óhajt, kérem, írjon Sopronba, ahonnan leveleimet rendszeresen ide küldik.

Ajánlom magamat az Ön jóindulatába

Cenk, 1840. június 25-én.

Széchenyi I.

## 101 Aláírási felszólítás a budapesti Hajós Egyletre

Pest, 1840. november 16.

Miután nagy kár, a felséges Budapest és tájéka közti Dunát élvezeti tekintetben a por kikerülése s az ifjúság testi kifejlése végett evezésre s vitorlázásra nem használni, és kivált most, midőn jobbféle hajóknak készítését – s egyedül ilyesek szolgálhatnak valódi élvezetül – az ó-budai hajógyár lehetővé tette; az alulírt egy Hajós Egylet alkotását indítványozza ez itt következő feltételek alatt

- 1-ször. A társulat címe következő: „Budapesti Hajós Egylet” és helyzete Budapest.
- 2-szor. A társulat előlegesen 3 évre alakul 1841-től 1843. végéig.
- 3-szor. Az alulírt két hajóját, Crescence-t, és Bélát minden fizetés nélkül átengedi az Egyletnek a most érintett három évre, sőt továbbra is, ha ti. megalakul a társulat.
- 4-szer. Megalakulnak akkor tekintetik a társulat, mikor bizonyos egyezer évenkénti pengő forint jövedelemre számolhat, minthogy egy tökéletes hajósnak (Waterman) bére, a hajók kikötési és telelési díja, azoknak mindig legjobb karbani tartása, időszakonként újabb s újabb csolnakok szerzése, s egyéb a tárggyal járó apróbb költségek ha többre nem, legalább évenkénti 1000 pengő forintba bizonyosan felrúgnak.
- 5-ször. A szükséges évenkénti költség beszerzésére az egyleti tagok járulékaik szolgáltatandó, mely járulékok egyenlők és ezennel évenkénti 30 pengő forintba határozatnak, úgy mindazonáltal, hogy a jelen aláírás ideje alatt az érintett sommánál magasabbra semmi esetre ne legyen emelhető, de lejjebb szállíthatassék az évenkénti járulék, hanem egyedül azon esetben, ha ti. többek hozzájárulása által jóval több pénz kerekednék évenként össze 1000 forintnál, s az így egybekerekedett somma feleslegét újabb csolnakok beszerzésére nem kívánná fordítani a többség; de ez inkább a járulékok leszállítását határozná el.
- 6-szor. Ha társulat alakulására megkívántató tagok száma rövid idő alatt vagy éppen ki nem kerülne, és ekképp az Egylet alakulása vagy későbbi időkre volna halasztandó, vagy éppen nem is mehetne végbe, több járulékkal is járhatni az Egylet előmozdításához, de minden innen vonható „a többi tagtársak jogait sértő” elsőségek nélkül.
- 7-szer. Midőn az itt feljegyzett járulékok száma 3 évre biztosítani fog évenkénti 1000 pengő forintot, összejő a társulat, s rendszabásait a többség kívánata szerint megállapítja.

*Pest, Novemb. 16. 1840.*

Gróf Széchenyi István



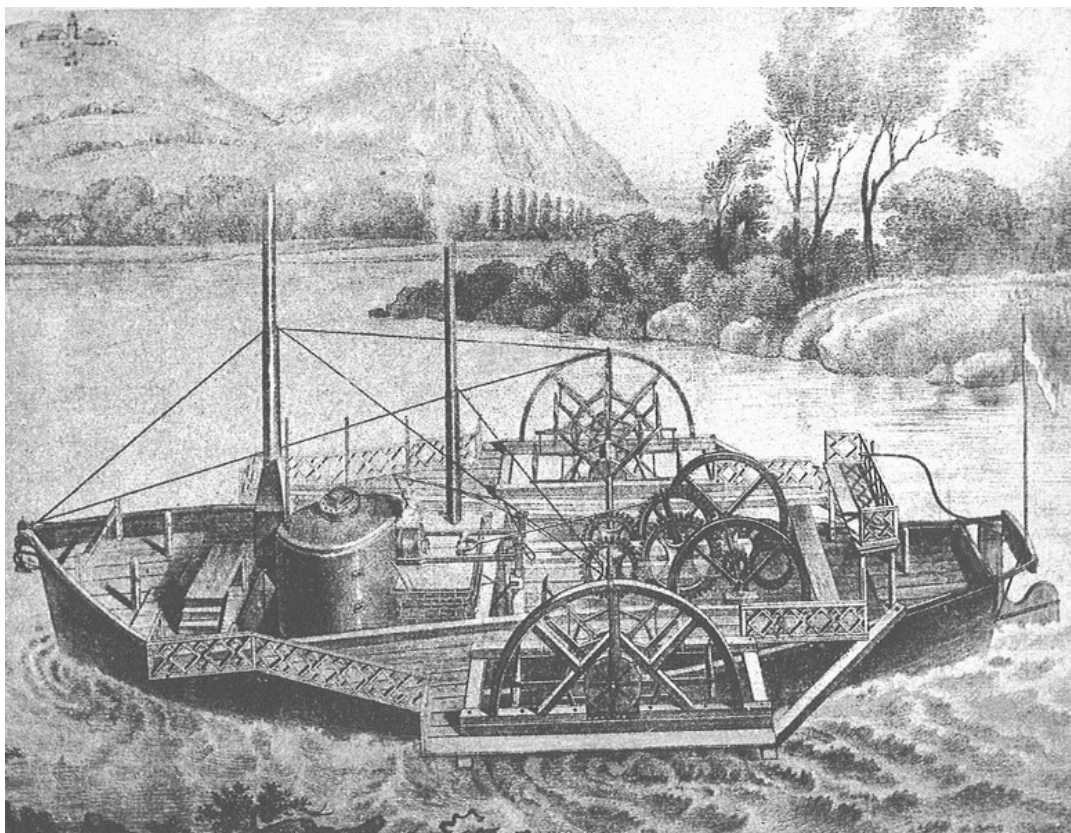
## 102 James Wattnak

Pest, 1840. november 19.

Kedves Uram!

Igen örvendtem november 2-án kelt becses levelében ismét egyszer a mi jótevőnknek jól ismert kézírását láthatni. Igen, a mi jótevőnkét! Ez tény, amit kész vagyok az egész világ előtt kijelenteni! Ön el sem bírja képzelni, kedves Uram, hogy a mi gőzhajózási vállalatunk sikere milyen nagyot lendített Magyarországon a haladás minden ágán! Ez még csak a kezdet, még alig múlt 10 éve, amióta az első gőzhajóval megjártuk a Dunát, és máris az országnak egész arculata megváltozott! Mármint, ha ebben az országban, ahol annyi az előítélet, és ahol mindenkit mindjárt megriaszt a legkisebb balsiker, ha ebben az országban nem az Ön kitűnő gépeit használtuk volna kezdetben – biztos vagyok benne hogy –, nemzeti újjászületésünk pillanata évekkal elhalasztódott volna, amikor talán már késő is lett volna!

Fogadja azért, kedves Uram, köszönetemet, vagy inkább az egész magyar nemzet legmelegebb köszönetét azért a változatlan fáradozásért, amelyet kifejtett, hogy vállalkozásunkat oly sikeressé tegye, amilyen az most; és ha idővel az aggság és betegség meggörnyeszi porhüvelyét, akkor majd visszatekinthet azzal a kielégítő tudattal, hogy Ön is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a civilizáció a magyar puszták legtávolabbi részeibe is eljusson; ami pedig ama kötelékek fenntartását illeti, amelyek Önt és Társaságunkat összefűzik, úgy hiszem, azok most még erősebbek, mint azelőtt voltak; annál inkább, mert egy másik Társaság is keletkezett, amely versenyre kél velünk, Andrews úr révén, aki – mint hallom – már gépeket is rendelt Londonban Peins uraknál.



21. Carolina-gőzhajó

Amióta szerencsém volt Önt látni, megházasodtam, és minthogy egészségem nagyon megrongálódott, s időmet teljesen igénybe veszi részben néhány nyilvános vállalkozás, részben a saját háztartásom, igen valószínű, hogy nem egyhamar fogok kimozdulni ebből az országból. Isten áldja meg tehát, kedves Uram, és ha véletlenül találkozónék Lord Hathertonnal, adja át neki legtiszteletteljesebb üdvözetemet, és maradok

*Pest, 1840. nov. 19-én.*

őszinte, igaz híve  
Széchenyi I.

## 103 József nádornak

Pest, 1841. február 1.

Császári, királyi Fenséged,  
Főméltóságú Főherceg Nádor Úr!

Több éve már, hogy néhányan összeálltak aláírásukkal Pest városában egy labdaháznak és ezzel egybekötve egy gimnasztikai iskolának alapítását eszközlendők. Három év óta aláírási ívet nyitottak avégett is, hogy a múzeum telkén állott lovagló iskolát pótolják.

Mind az egyik, mind a másik célra jelentős összegek jegyeztettek. A mai napig azonban ez intézmények egyike sem kelhetett életre, és pedig csupán az okból, hogy egy alkalmas telek megvétele, melyen a nevezett intézmények épületei emelhetők lettek volna, azokat a pénzeszközöket, amelyeket az említett aláírásokkal biztosítottak, kimerítette volna. Nos, minthogy remélhető, hogy a két kérdéses aláíróív résztvevői egyesülhettek, hogy ezután egyesült erővel és nyújtandó újabb adományokkal ez intézményeket egymás után megalapítsák; másfelől a Pest városában minden nappal szaporodó ifjúság sürgető szükségé teszi a gondoskodást arról, hogy oly intézmények emeltessenek, hol fizikai kiképzésük elérhető, így alulírottak a több ízben említett intézmények valamennyi résztvevője nevében cs. kir. Fenségedet a legmélyebb tiszteletadással arra kérik, kegyeskedjék közhasznú fáradozásait méltányolni és legkegyelmesebben támogatni, s következőleg a Ferdinánd-városban fekvő 609; 610, 611, 612, 613, 614 sz. telkeket, vagy ha lehetséges volna a város más részeihez közelebb fekvő 688, 689, 690, 691, 692-sz. telkeket az említett célokra kijelölni, és legkegyelmesebben elrendelni, hogy azok térítés nélkül vagy legalábbis nyilvános árverés útjának mellőzésével az illetőknek oly áron átengedtesse, hogy a tervezett közhasznú intézmények életre is kelhessenek. Az alulírottak tartózkodnak mindennemű indoktól, melyeket kérelmük támogatására akár csak felsorolhatnának, már az okból is, hogy cs. királyi Fenséged drága idejét ne rövidítsék; továbbá attól a meggyőződéstől áthatva, hogy jó szándékuk és ama haszon, mely az általuk tervezett intézmények alapításából a közönség és kiváltképp Pest városa számára fakadna, cs. királyi Fenséged legmagasabb méltányossága és bölcsessége szerint elismerésre talál.

A legkegyelmesebb határozatra bizodalommal várva, vagyunk a legmélyebb tisztelet érzetével

*Pesten, 1841. február 1-én*

Császári királyi Fenséged  
legalázatosabb szolgálói

gróf Károlyi György  
gróf Széchenyi István

*Cenk, 1841. augusztus 2-án*

A híddal megint elakadtunk, vagy jobban mondva, még mindig igazából el vagyunk akadva, s ha Cs. Fenséged nem segít, beláthatatlan, mily zűrzavarba kerül az egész építkezés. Engedje meg tehát Cs. Fenséged, hogy Sina és Rotschild bárók, úgyszintén a részvényesek, s még inkább a vállalkozók nevében, akiknek semmi esetre sem, s legkevésbé kormányzati támogatás hiánya miatt volna szabad elbukniuk ismét meg ismét Cs. Fenséged lábaihoz boruljak, és Főméltóságodat arra kérhessem: a budai raktárak ügyének végre-valahára eldöntéséhez a kellő határozatot megadni kegyeskedjék:

Miután Mehádiából, hol utoljára volt szerencsém Cs. Fenségeddel szólni; idővesztés nélkül Pestre s onnan Bécsbe siettem, hogy mindenekelőtt a budai kincstári raktárak átengedését szorgalmazni segítsek, arról értesültem, hogy a nevezett két báró úr nagy elszomorodására, kik jelenleg az építkezésnek egész terhét úgyszólván vállukon hordják, mert a híd-részvényeknek alig egyhatoda fizettetett be, Őfelsége kézjegye helyett, mely a raktárak átadását parancsolta volna, mint ezt valamennyien reméltük, és Cs. Fenséged minket e reményben megerősíteni kegyeskedett, Sina báró kérelme csupán csak szignáltatott, következőleg az egész tárgy, mint azt Cs. Fenséged a mellékletből látni kegyeskedik, lényegileg még éppenséggel. ugyanazon állapotban van, nevezetesen egy teljesen meritorikus pertractatio terepén áll, melyen azelőtt is állt, s melyről egyelőre letérhetni volt célja ama kérvénynek, melyet Sina báró a társulat nevében Őfelségéhez benyújtott. Sina báró, mint a mellékletből látható, egy országgyűlési bizottsághoz július 31-ére meghivatott, mely azonban, nem tudom minő okból, de nem csekély csalódásunkra, augusztus 7-ére halasztott.

Hogy pedig ez tán ismét elhalasztatik-e, vagy hogy eredménye mi lesz, nyilván előre meg nem határozható, de a legjobb esetben is az egész tárgy ismét az államtanács elé kerül, s ha véglegesen és hamarosan el nem intéztetik, akkor az egész építkezés sikere valóban csak egy hajszálon függ. S ha e vállalkozás veszélyeztetve volna, sőt elbukna, ami a jelenlegi pénzválságban egyáltalán nem lehetetlen, akkor végül az egész szégyen a kormányzatot éri, ami velem együtt mindazokat mélyen elszomorítja, akik a köz javára oly szívesen együtt haladnának a kormányzattal saját tisztességük és vagyonuk mentése végett, és akik *bizonyára nem fogják elmulasztani*, hogy a kudarc felelősségét minden módon nyíltan fel ne tárják, és ezért egyenesen ne a kormányzatot vádolják.

Megtiszteltetésem lesz Cs. Fenségedet ez ügy további folyásáról Bécsből tudósítani, s addig is kérem Cs. Fenségedet, minthogy időnyereség most is fő szükségletünk, kegyeskedjék netán Lajos főherceghez néhány szót szólni, hogy ezzel fáradozásainknak súlyt adjon.

Legmélyebb tisztelettel Cs. Fenséged legalázatosabb szolgája

gróf Széchenyi István

## 105 Mészáros Lázárnak

Pest, 1841. December 1.

Tisztelt Hazámfia!

Tudom, nem veszi rossz néven, hogy több leveleire vagy éppen nem, vagy nem válaszolék kimerítőleg; mert hiszem, van arról tudomása, miképp honunkban az, ki valamit mozdtítani vagy kifejlésre bírni óhajt, könnyen kifogy mindenéből, és így idejéből is. Ezen s még mindinkább nevedő dolgaim súlyát betegeskedni kezdő feleségem, számos gyermekeim, és egy romlásnak induló vagy inkább „folyó” szemem annyira nevelik, miszerint már-már roskadni kezdek, s alig bírom a legszükségesebbek, de még néha a legszentebb kötelességek végbevételét is.

Azon élvezetet azonban magamtul mégsem tagadhatom meg, hogy Önnek az idevaló Hengermalom megindultát és meglehetősen sikerű folyamatját azon őszinte vallomással be ne jelentsem, s mihez képest ha Ön nem volna, alkalmasint a pesti Hengermalom sem jó létre, mert hiúság nélkül: én hoztam a dolgot életbe, ennek megismertetése, ajánlása azonban az Ön tette és érdeme! Az erészbeni csata meg van nyerve, mert jó a liszt és kapós; mennyire biztosítjuk és hasznosítjuk a diadal gyümölcsét, az egyébiránt más kérdés, és e tekintetben ezer még a tennivaló, míg lisztet visz ki a magyar gabona helyett, és Odesszával aztán bátran kiállhatja a versenyt. Spedig ez, s nem egyes malommali molnárkodás „végcélunk”, nemde?

A selyem vagy inkább szederfa dolga jól megindult honunkban. A mi egyletünk, ti. a Sopron-Vasi Szederegyelet mintájára több más társaság alakult, több megye összeült, és nem kétlem, igazi alapjára állítjuk végképp e dolgot, azaz sem a kormánytul nem követeljük, sem a szántóvetőnek nyakába nem vetjük azt, *mi* minket, vagy legalább „minek megkezdése és életbehozása” egyenesen minket földbirtokosokat illet. Ha pedig valami igazi alapján áll, elvégre úgy csírázik, mint a maga földjébe elhintett mag; s így azt hiszem, okkal-móddal s idővel éppen oly „selymesek” leendünk, mint már vagyunk „gyapjasak”. Önnek e tekintetbeni ajánlatit, melyekért vegye őszinte hálámat, ez alkalommal nem használhatom, mert mindent mellette és ellene összevetvén, arra határozók el magunkat: svaici, francia, vagy jobban mondva, kínai minta és modor után indulunk meg, mely mint Ön tudja, nemcsak eltér, de némileg még ellentétben is van az olasz minta- és modorral.

Éljen boldogul! – Mennyire gyenge szemem bír tekinteni a messze jövőendő homályiba, vajmi szép és nemes kifejlését látom nemzetünknek. Nagy és dicső leend egykor a magyar, nem kétlem többé, átalakulási időszakában azonban vajmi sok keserű serleg kiürítése vár ránk. Ámde legyen, s csüggedést nem ismerő türelemmel teljesítse saját körében nagy és kicsi hazafiúi tisztét.

Legvalódibb tisztelettel Önnek rokonkeblű honfitársa

*Pest, dec. 1-én 1841.*

Széchenyi István

Ui. Rousseau ezredes, ki Önnek nagy tisztelője, ki itt telel, s kit néha látok, Önnek emlékezetébe kíván ajánlatni:

## 106 Pest város tanácsának

Pest, 1842. február 22.

Tekintetes Tanács!

Pest városának kellemeit minden illő módon, s mások megrövidítése nélkül nevelni óhajtván, mi alulírtak több másokkal „Hajós Egylet” cím alatt kezét fogtunk, miszerint a két szomszéd város közt folyó Dunának gyönyörű víztükre sétahajózási s természet szerint minden nyereszkedés nélküli tekintetben is élvezhetőbb lenne, mint eddig vala, és ezáltal több fiatalember saját kezeibe vevén az evezőt, erős férfiúi alkatra fejlődnek: Több csinos és egyszersmind biztos csónak készült is ez okból; de ami legfőbb, az hibázik még, ti. oly helyzet, melyhez könnyen közelíteni volna mód, s hol teljes biztonságban is heverhetnének a hajók. Ilyes helyzet azonban mind fekvésére, mind biztonságára nézve sehol sem létez céljának tökéletesebben megfelelve, mint a kereskedői épület átellenében, közel a most épülő hídhoz; mi okból bátrak is vagyunk a Tekintetes Tanácsot alázattal megkérni: méltóztatnék megengedni, hogy az ide mellékelt terv szerint, az AA betűkkel megjegyzett helynél a Duna partját négy öl szélességre egy kis ideig-óraígi kikötőül elrendezhetnénk. Nem fogna ily felette keskeny vonal a kereskedői kirakodóhelyen tetemes csorbát ütni; de ha tán még ez is tetemesbnek tekintetnék a tisztelt kereskedői kar által, azt hisszük: méltányolni fogja az érintett kar a kérők számát és körülményeit; mert hiszen éppen a tisztelt karnak érdekében fekszik leginkább a város nevelt kellemi által minél több költő embert varázslani Pestre, s tartani itt, miszerint a kereskedőség részéről semmi esetre nem teszünk fel legkisebb ellenvetést is, s azzal végezzük alázatos kérésünket: méltóztatnék a tekintetes Tanács általunk szívesen fizetendő bizonyos díj mellett az érintett helyet nekünk átengedni s ez iránti kedvező határozatát minél előbb tudtunkra adni.

Kik is megkülönböztetett tisztelettel vagyunk

A Tekintetes Tanácsnak

*Pest, Februar 22. 1842.*

alázatos szolgái

Festetics Ágoston  
Brudern Lajos  
Festetics Dénes  
B. Orczy György  
Ürményi József  
G. Zichy Miklós  
G. Berényi Lajos

Ürményi Ferenc  
Almásy Pál  
Gr. Almásy Móric  
B. Wenckheim Béla  
Batthyány Lajos

Gr. Forgács Lajos  
Gr. Széchenyi István  
Gr. Zichy Ödön  
B. Prónay Albert

## 107 Pest város tanácsának

Pest, 1842. március 12.

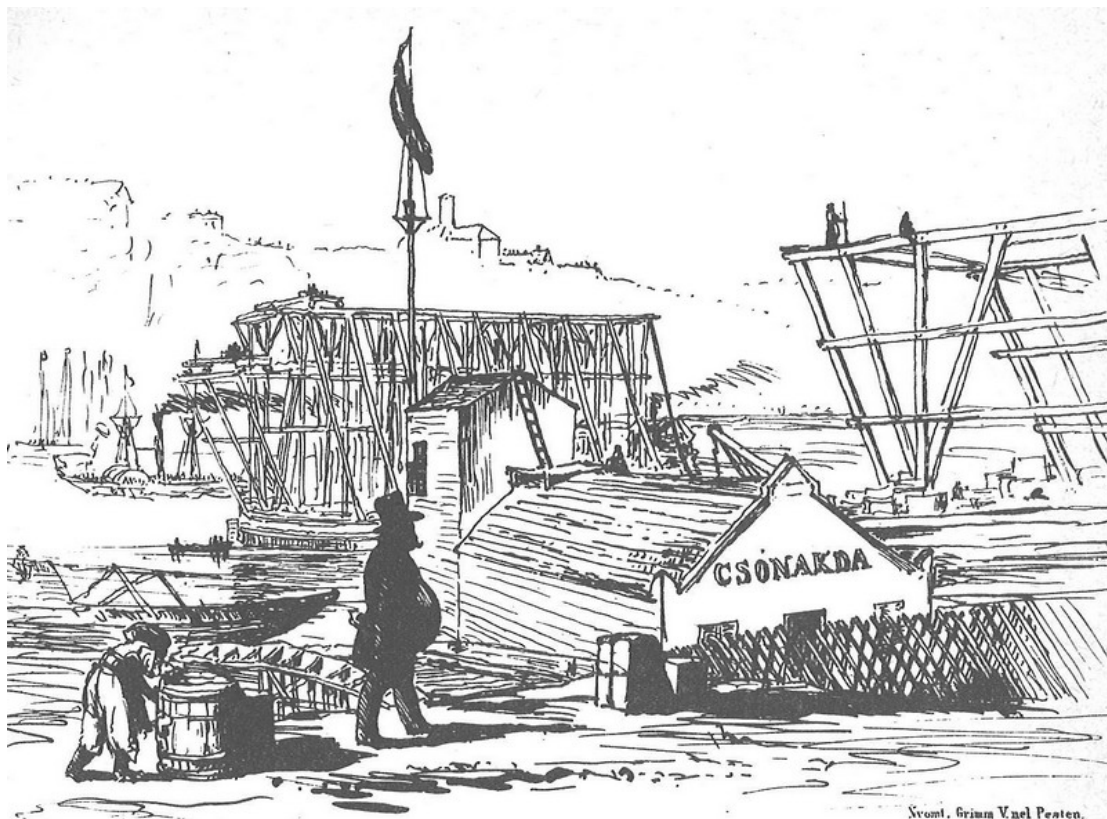
Mi, alulírtak, mint a pesti hajós egyesület tagjai különös köszönettel fogadván e Sz. k. város Ns. Tanácsának f. hó 5<sup>én</sup> költ határozatát, miszerint a f. é. febr. 22<sup>iki</sup> folyamodásunkban kért helyen hajó állíthatására engedelmet nyerénk, meg lévén továbbá győződve, hogy miután társulatunk céljától Pest városára, az itt lakás kellemeinek szaporítása s így több pénzköltő lakosok ide édesgetése által nem megvetendő haszon és dísz háruland, az említett hely használatában elegendő nyomós ok nélkül nem fogunk háborgattatni; adjuk ezennel ugyan a fent tisztelt Tanács határozatához képest jelen térítvényünket oly kötelezéssel, miképp a többször érintett helyet a NS. Tanácsnak szükség esetében teendő más rendelkezésére visszaadni készek leendünk.

Pest, márc. 12<sup>én</sup> 1842.

A Hajós Egyesület nevében

Gr. Széchenyi István

Gróf Károlyi György



22. A Csónakda

## 108 William Tierney Clarknak

Pest, 1842. március 19.

Hurrá, hurrá! A raktárak a mieink! Birtokunkba kerültek, voltaképpen akármely percben kezünket rátehetni! [...] Nos, kemény munka volt, azonban a kitartás és az idő elvégre szerencsés befejezéshez juttatott el bennünket. Ön mindezeket tudja, nem kétlem, minthogy a báró az eseménytől sugározni látszik, és azt mostanáig már biztonnal közölte Önnel. Most azonban, mivel jócskán veszítettünk időt, „mindenképp” be kell hoznunk. Az emberi élet kurta, és mi még túlságosan sok mindent akarunk itt Magyarországon – hidakat, vízi utakat, vasutat etc. etc. Sietnünk kell, s szüntelen tevékenykedni. Abban az örömben van részem, hogy ablakomból a két egészen befejezett jászolgátat láthatom működő gépeikkel, és a jászolgát No. 3-at születőben, naponta egy kicsinyt növekedve, az egészen búskomoran festő raktárakat, mintha máris éreznék, hogy a „felrobbantandva lesznek, szinte tüstént” etc. etc. Mindez valóban gyönyört keltő látványt nyújt, jót tesz nekünk, grófnémnak, ki hosszasan gyöngélkedett, és nekem, jelesül a májamnak – mégis – mégis van valami, mi engemet e csodálatos élvezet közepett meglehetősen nyomaszt, és ez pedig, meg kell vallanom, az öreg nádor, helyesebben az ő szarkasztikus kétkedése, miszerint még vagy 9–10 évig ácsoroghatunk, mielőtt az Ön öröklétnek szóló diadalívén átkelhetünk! Most könyörgöm, kedves Clark, mutassa meg neki, és erre épp Ön a megfelelő személy, hogy a jó öreg Anglia képes arra, mire ő – a szerencsétlen herceg – sosem volna, mit soha megbecsülni eszével föl nem ért etc. etc. etc. Céloamat mi sem vinné előbbre, mint hazámfiat meggyőzhetni minden téren, de kiváltképp egy túlságosan nagy horderejű kérdésben, miszerint Angliát mint az egyetlen, a legjobb mintát, mely után törekedniök lehet, felmutatni igazam volt! 1847 őszén át kellene sétálnunk a hídon, mit szól Ön ehhez? S hogy ezt megvalósítsuk, még az idei. év során hozzá kell fogni a jászolgát No. IV. hez is!!! Ha szakértő volnék, bizonyos lehet Ön benne, kedves Clark, nem volnék oly idétlen, hogy ekkora, valószínűleg nem egyebet, mint zagyvaságot mondjak Önnek. Mivelhogy azonban teljességgel laikus vagyok, a munka nehézségeit fölismerni ésszel föl nem érem, vegye Ön e néhány sort csupán egy heves óhaj „asszonyos” kitörésének.

Most a malomról. Fogadja Ön, kedves Clark legőszintébb köszönetemet azért az időért, mit Ön már eddig is vállalkozásom sikerének szentelt. Magunk közt szólva én még mindig sajnálom, hogy pesti malmunk nem angol elv szerint működik. Ön tudja legjobban, minő nehézségekkel kell nekem itt megküzdeni, s hogy rest nem vagyok. Nem bírtam hozzá tőkét találni. Közbelépett egy 15 millió sterling fonttal bíró tirolai ház, viszonylag csekély munkába telt bevonni, s ez hengeralmunk záróköve. Az őrlés költsége nagyon drága, de minthogy a liszt kinyerése jobb, mint bármely ez országban, s még tökéletesíthetnők a búza jobb megválasztásával, és minthogy a malmok ebben az országban egészen özönvíz előttiiek, tán sikerünk lesz, s végtére jó üzletet csinálunk vele. Igazgatónk, Fehr úr nagyszerű, becsületes német, nem közönséges módon büszke arra, hogy lisztünkről oly kedvező értékelést adott, és tele van buzgalommal és erőfeszítéssel, hogy az ügyet sikerre vigye. Nos, az Ön által megküldött költségbebecslésekre nézve még nem tudtam határozni. Ön tudja, mily lassan megy minden ebben az országban, s legkisebb igazam is minő ellenzésre talál. Nem vehetem magamra a felelősséget, tanácskoznunk és veszekednünk kell még róla. Legyen Ön szíves, és magyarázza ezt meg Miller úréknak, és hadd higgyék, üzleti ajánlatuk kikérése nem egyéb miatt, csupán kíváncsiságból történt.

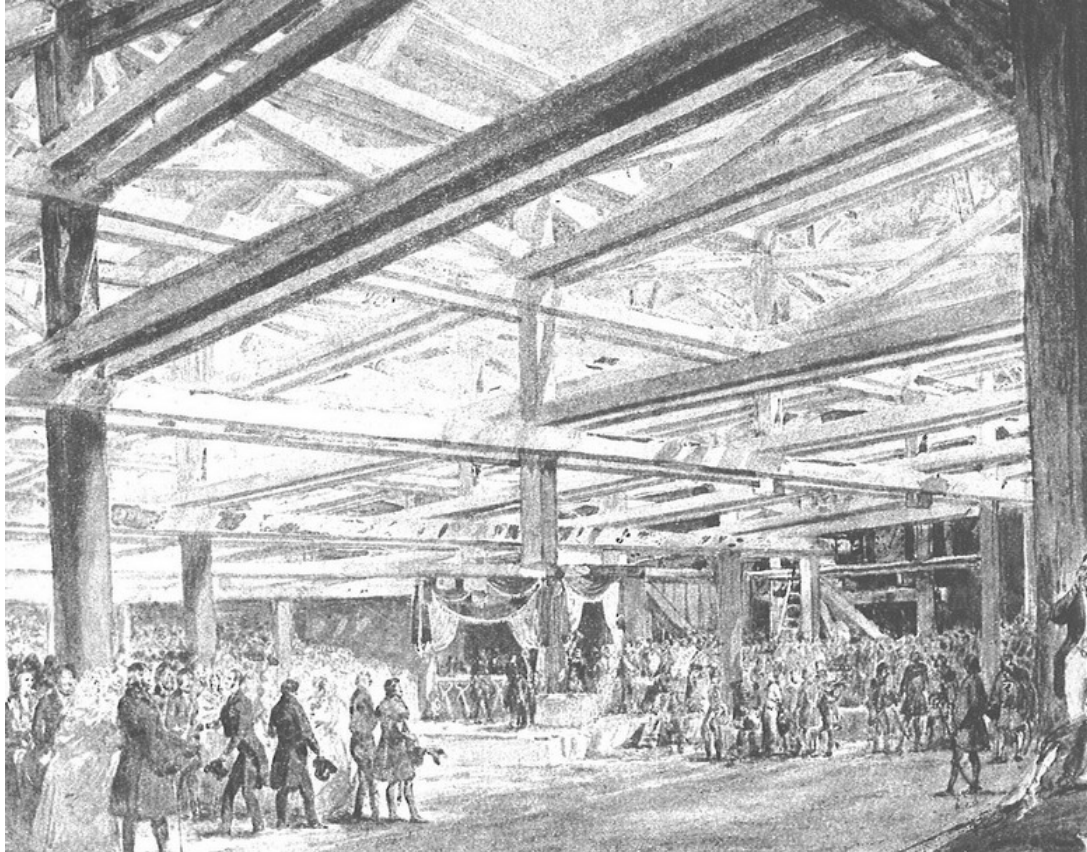
És most válaszoljon, hogy van Ön, mikor gondol ide jönni, a híd alapkövét letenni és bennünket meglátogatni.



Grófném és leányaim, kik a nyár legnagyobb részét itt töltik, üdvözlík Önt. Két héten belül Orsovára megyek, az ottani munkálatokat megszemlélni. Mennyire boldog volnék, ha Ön hazánk ez igen érdekes részét láthatná.

És most Isten áldja Önt, kedves, igen tisztelt Uram,

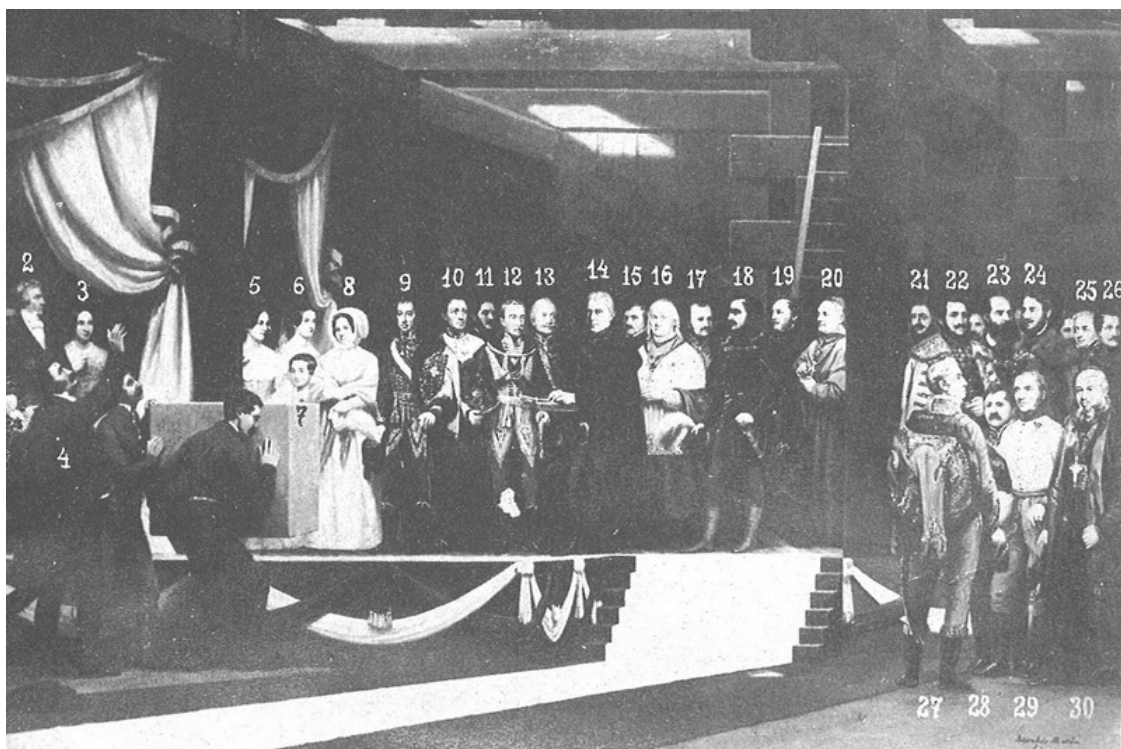
hűséges híve  
Széchenyi I.



*23. A Lánchíd alapkövetételi ünnepsége*

Pest, 1842. április 5.

A förtelmes raktárak, Istennek hála, gyorsan tűnedeznek. Ablakunkból lelkesen élvezzük lerombolásukat. Allack örömeiben kövérré hízik. Teasedale etc. etc. nagyon jókedvűek, én pedig úgy érzem, mintha vállamat 10 évvel kevesebb nyomná! Épp e percben jöttem az öreg főherc.-től. Csak néhány hete veszítette el kedvenc leányát, Hermina hercegnőt, ki igen művelt hölgy volt, s a Főherceg nagy kedvence, mégis, a tüzes öregúr kétheti – merem állítani – igen éles fájdalom után újólag csupa élet és kedély. Megkérdeztem, minő időpontot vélne legalkalmasabbnak hídunk alapkövének letételére; ő a legmegfelelőbbnek augusztus 20-át gondolja, mely nap István király, a magyar Szent Patrick napja. A főherceg általam küldi Önnek legjobb kívánságait, és ha Ön a javasolt napot a célra alkalmasnak tartja, megteszi lépéseit, hogy uralkodónk vagy nevében legalább Lajos főherceg lejöjjön, és véghezvigye e nemes actust. Ön legjobban tudja, hogy nekünk szabály szerint hat ülésre és több tucat levélre van szükségünk, hogy olykor-olykor egy verebet meglőjünk, ennél fogva adassék nekünk elegendő idő, hogy ezt az igen fontos ügyet elvégezhessük (!), és írjon Ön nekem néhány sort, vajon az említett nap Önnek megfelel-e, halassza el, ha szükségesnek látja, de könyörgöm, ne tegye, ha nem okvetlen szükséges, mivel lévén magam is István, igen pártolom ezt a napot.



24. A Lánchíd alapkövetelési ünnepsége

Most pedig az alapkövet magát illetőleg engedje meg, hogy Önnel e tárgyról alkotott sajátos nézetemet közöljem. Mi célra tartjuk az alapkövetelési ünnepséget? Úgy vélem, néhány érmét etc. etc. is mellékelünk kell, oly eljövendő korok számára, amikor művünknek – mint az universumban mindennek (!) – az enyészetbe kell hullnia. Ha azonban a pillérek középebe effajta „souvenir”-okat helyezünk, nincs esély arra, amint gondolom,

hogy akár az ördög maga jusson azok birtokába valaha is, mivel az egész dolog szilárd kötőmeg lesz, és abban az igen rendkívüli és nehezen elképzelhető esetben, ha darabokra hullna, a vén Duna tüstént birtokába venné őket. Annyi volna, mint valamit a tengerbe dobni. Úgy vélem, haladnunk kell, és 1. határoznunk, vajon mi kerüljön az alapkő alá, és azután 2. oly módon elhelyeznünk, hogy azokat csak a legnagyobb nehézségek árán lehessen onnan kivenni. Hadd lássák eljövendő ivadékaink, hogy elődeik közt néhány igen magasztos gondolkodású ember is volt. Meg lehet az az örömük, ha Magyarország tovább jut a tisztas haladás ösvényén, hogy láthassák az anyagi gyarapodás kiindulópontját, vagy pirulhatnak, ha mindez visszájára fordul. Forgassa meg Ön mindezt elméjében, és engedjen meg, ha türelmetlenségemben nem voltam képes mindazt kifejezni, mit e tárggyal kapcsolatban érzek, mint azt tán anyanyelvemen képes lettem volna. A kérdés, hogy mi mindent helyezünk el az alapozásba, a legérdekesebb, avagy jobban mondva, a leghasznosabb vitákhoz vezethet. Az idős oligarchák és az előítéletnek papjai, kik a művet minden erejükből ellenezték volt, mostanra azonban már úgy látszik, nagyon is hajlandóak sikerünkől csinos részesedést elfogadni, vagy legalábbis nagyon örülnének, ha ostoba ellenállásuk feledve volna, a nevetségesség veszélyébe kerülnének, és tán kevésbé volnának csökönyösek abban az esetben, ha újra valaminő fogalmaikat és képességeiket meghaladó dologba kezdenénk.

A malmunkból származó lisztre nézve sajnálattal kell közölnöm, hogy egyelőre nem is gondolhatunk arra, hogy akár a legkisebb mennyiséget is innét 10 angol mérföldnél nagyobb távolságba küldjük, nem mintha a liszt könnyen tönkremenne, vagy nem volna szállításra alkalmas, de egyetlen ok miatt, mivel nem tudunk eleget előállítani, és szó szerint nem tűrik, hogy a lisztet tovaszállítsuk: Komolyan fontolgatom, hogy szerzek egy második gőzgépet és örlőhengerek sorokat, hogy háromszor annyit állítsunk elő, mint most – mondom most –, mivel jelenleg csupán két hengerekkel dolgozunk, de néhány hónap múlva már hárommal fogunk. Ha a kereslet nem csökken – és ezt rövid idő alatt megtudjuk –, nem kétlem, bár bizottsági társaim igen határozatlan, lassú hámos lovak, a jövő nyár folyamán mégis döntésre jutunk a második gőzgép dolgában etc. etc., és ha azt megszakítatlan mozgásban lehet tartani a No 1-el, mely állandóan örül, kétségtelenül ez is rendkívül hasznos hajtó ügylet leendő: Hurrá, hurrá! Mi M[iller] és R: urak becsléseit illeti, melyeket Ön volt oly kedves nekem megküldeni, birtokába juthatunk gőzgépünknek mindent beleértve csaknem ugyanolyan áron, mint amelyet Mr. F[letscher] és P[unchon] Bécsben talál számunkra megállapítani; remélem, ezúttal hallgatnak tanácsomra, és elsőbbséget az angol gőzgépeknek adnak, ezt pedig talán annál is inkább megteszik, mivel a Mr. Eltztől való két kazánunk máris tönkrement, s alig hathónapi használat után. Szerencsére teljes számlájukat kifizetni nem engedtem. Így a kezünkben vannak, ahol is a legkedvesebben még egy ideig tartani fogom őket, ők pedig szorgalmasan készítene a kazánok egyikének új fenekét etc. etc. Megpróbáljuk hasznát venni azoknak a roppant értékű jó tanácsoknak, miket Ön nekem adott volt, mármint hengereink és kazánjaink faládaival végzendő szelvényezésére vonatkozólag. Lerakódás alig van bennük:

Még egy dolgot már régóta óhajtottam Önnek közölni. Engedje meg, hogy néhány szóban most tegyem azt. Pest szomszédságában van egy földbirtokos, kinek gazdag szénbányája van. Hajlandó volna társaságot alakítani. Ő hozná a bányát, és mások – egy bizonyos összeg erejéig tán szerény személyem – lépnének elő a tőkével; egy harmadik szaktudását, negyedik pedig idejét kínálja etc. etc. etc., a hasznos pedig elosztanánk. A szén azonos minőségű azzal, amit Ön magával vitt, gáz előállítására kiváló. A mennyiség kimeríthetetlennek látszik: A kérdés véleményem szerint az, hogyan teremtsünk nagy keresletet, mivel a hasznos jelentéktelen, ha nagy kereslet nincs. Nos, azonban a tüzelőanyag-fogyasztás ebben az országban igen korlátozott, az ellátás roppant könnyű, mivel még nagy kiterjedésű erdőségeink vannak. Nagyobb kereslet kialakításának ennél fogva egyetlen útja, ha a gázvilágítást bevezetnénk és vasműveket létesítenénk. A gázra nézve azonban a versengés

igen nagy volna, mivel szén mindenfelé található, ennél fogva a szén árát hamarosan igen alacsonyra lenyomnák, míg a vasművek létesítésére szinte alig volna versengés – itt ugyanis nagyobb tőke szükséges, hosszú ideig az iparban monopóliumot élvezhetnénk –, természetesen, ha a főkérdésben helyesen indulunk el. A kérdés az, vajon a szén, melyet említettem, és amely nem kerülne kokszolásra, mint tudja, vasművekben alkalmas-e, vajon található-e vasérc megfelelő helyeken, és könnyen kitermelhető-e, és végül, hogy állunk az eszközökkel, melyekkel a termékeket tűrhetően olcsón piacra hozhatnók. Nos, mindezekre a kérdésekre nem tudok válaszolni, de annyit tudok, hogy érdemes volna mindezt általánosságban közelebbről is fontolóra venni annak érdekében, hogy néminemű pontossággal megállapíthassuk a teendőket. Úgy vélem, kétségtől találunk vasércet, ami pedig a telepítés helyét illeti, egy emelkedőben levő országban a Duna partjain igazán kétlem, hogy bármi előnyösebb lehetne, mint jó vasművek. Forgassa meg ezt is elméjében. Miért, azt hiszem, aligha volna csúf érzés megragadni azt a kincset, mely valószínűen Buda és Visegrád hegyeiben nyugszik, hol olyannyira csodáltuk a kilátást: A helyszínt együtt kell megvizsgálnunk etc. etc. etc., és ha Ön úgy hiszi, van esélyünk, hogy időnként és eszközeinket sikerrel használjuk föl, folytatnunk kell a társaság szervezését, és meg kell találnunk a megfelelő személyt etc., hogy döntéshez és némi eredményhez jussunk:

És most Isten áldja Önt, kedves, nagyra becsült barátom. Mielőtt azonban levelem befejezném, két szívességet kell Öntől kérnem. Ön tudja, hogy tavaly e helyen evezősklubot alapítottam. Ám az nem sikeres, és úgy vélem, csupán azért, mivel nincs jó helyünk csónakjaink számára. A kérdést újólaj szőnyegre vittem, és jelen pillanatban Adam Clark irányítása mellett építünk (remélem, Önnek eziránt ellenvetése nincs) egy pompás csónakházat éppen a Casino előtt, közel a hídudvar rakpartjához. Használói kétségtől örömet fognak benne találni, de nekünk mindent gondosan kell véghezvinni. Jó festékre volna szükségünk. Nos, ha Ön volna oly szíves, és küldene számunkra 2 hundredweight patentzöldet a báró rendelkezésére, de Allacknak Pestre címezve, Ön valóban igen lekötelné bennünket [...]

À propos, csaknem elfeledtem Önnek emliteni, hogy Caroline leányom kezét nyújtá Festetich úrnak, ki Gróf Erdődy A[ntallal] számos alkalommal járt Angliában. A vőlegény a legfinomabb családjaik egyikéből származó művelt gentleman, jó kiállítású, és csinos vagyona is van. Nagyon jó házát visz itt, és egy igen kényelmes vidéki kastélya is van közel ide, a földbirtokos szomszédságában. Az eljegyzést még nem közöltük, de néhány napon belül megtesszük, kívánságom az, hogy az esküvő napját augusztus 20-a körül tűzzék ki, hogy a híd alapkövének letételével egyidejűleg nagyapáságom alapköve is helyére kerüljön etc.

Grófném és Caroline, Mária, Béla mindnyájan üdvözlík Önt, és remélik, hogy Ön már jóval augusztus 20-a előtt velünk lesz.

## 110 József nádornak

Pest, 1842. április 17.

Császári és királyi Fenség,  
Főméltóságú Főherceg úr!

Fenséged kegyeskedett a Felső Duna-soron, az Ilkei- és a Wodianer Rudolf-féle ház előtt fekvő telek egy részét egy idővel felépítendő magyar színház céljára kijelölni. Minthogy ez a telek körülbelül 1200 négyszögöl területű, alulírott úgy vélem, hogy az említett célra esetleg a mondott telek fele volna kijelölhető, mivel 600 négyszögöl a legnagyobb színház számára is elégséges, ha ugyanis az odahajtó utak szabadok, és melléképületek nincsenek tervezve. Ebben a feltételezésben bátorodom cs. kir. Fenségedet legalázatosabban arra kérni, hogy a nevezett teleknek másik, éspedig a Kereskedők Csarnokával szemben fekvő felét nekem már most, elfogadható ár ellenében tulajdonként átengedni kegyeskedjék, amit bátorodom a következő indokokkal alátámasztani.

1. A felépítendő színháznak a nevezett telek felső felén ugyanolyan jó, és talán még jobb helye volna, mint az alsón, éspedig, mert a színház legnagyobb oda- és elmenő forgalma az állandó hídnak, melynek helye közvetlenül a telek alsó része előtt volna, nagy oda- és elmenő forgalmával nem kerülne ütközésbe, és így ebben a tekintetben nem volnának alapos felszólamlások tehetők, miszerint a kérdéses terep rosszabb része jelöltetett volna egy nemzeti intézmény céljára.

2. Talán kívánatos volna, hogy a Kereskedők Csarnokával szembe kerülő épület hozzávetőleg ugyanazon arányok szerint épüljön fel, mint amelyekkel a Kereskedők Csarnoka bír, és hogy az, ha nem is egyazon időben, mégis közvetlenül az állandó híd befejezte után úgyszintén befejeztessék úgy, hogy a híd felhajtót körülvevő tér készen és a híddal szép összhangban álljon.

Kötelezem azonban magamat, hogy nemcsak a Kereskedők Csarnokának arányaihoz alkalmazkodom, de az építést a híddal egy időben vagy közvetlenül annak megnyitása után be is végezem; mivel szemben egy színház alighanem némileg más méreteket igényel, és ezenfölül igencsak lehetséges, hogy egy magyar színház újbóli életre keltése talán sokkal hosszabb időt igényelne, mint ahogy a híd befejeztetni fog.

3. A tervezett Duna-szabályozás sem látszik indítéknak alázatos kérelmem ellen, minthogy a Duna-szabályozás által a parti telkek a kérdéses helyen nem hogy szűkebbé, de ellenkezőleg szélesebbé válnak.

4. A kereskedelem pangása folytán és egyáltalán a pénzviszonyok tekintetében kedvezőtlen időszak miatt a pesti telkek adásvételében is szokatlan lanyhaság következett el, és sok telek ezáltal máris elértéktelenedett. Egy ilyen térnek, mely több éven át még hídépítési területként kell hogy szolgáljon, megvétele szintén, ha nem is teljesen, de mégis némileg hozzájárulna ahhoz, hogy helyreállíttassék a vállalkozások iránti bizalom és kedv, melyek hiánya a jelen pangás leglényegibb oka, hiszen sem a szükségletek nem csökkentek, sem a termelőképeség nem kisebbedett; végül

5. Alázatos alulírott úgy hiszem, hogy Pest polgáraként cs. kir. Fenséged kegyére szabad ugyanazt az igényt tartanom, melynek Pest város több lakosa örvendhet, kik építkezéseik céljára igen előnyösen fekvő telkeket jelöltek ki, miáltal a közjó nem kevésbé, mint a dolgozó osztály java igen lényegesen előmozdítatnék.

Ami a mondott telek árát illeti, bátorodom ezennel kijelenteni, hogy nem vagyok eléggé orcátlan valamely ajándékot elvárni, hanem egyes-egyedül annak figyelembevételét igénylem, hogy számos eddigi eladás valóban túlságosan magasra volt csigázva, és hogy olyan telek értékének, melyet valaki készpénzben megfizetni, vagy érte legalábbis kamatokat

téríteni szándékozik, nem kevéssel alacsonyabban kell állnia amiatt, hogy az csak néhány év elteltével lesz használható, amikor ugyanis a híd építése ezt megengedni fogja.

Legkegyesebb határozatának legmélyebb tisztelettel tekintve elébe, vagyok cs. kir.  
Fenségednek legalázatosabb szolgája

*Pesten, 1842. április 17-én*

gr. Széchenyi István

Sept. 20. 1843. Cenk

Barátom, e napokban írt Teleki József Jerney úti levelét sürgetendő. Miképp jön ez? Hiszen én már régóta Önnek átküldém azt! Alkalmasint tévedés és anachronismus leszen az egészben.

Bartay lamentabilis levelet ír, hogy nem tartom meg többé a magyar színházi páholyt. Nem fogok válaszolni, de a páholyt mégsem tartom meg. Ha Önt is unszólná, egyenesen ezeket lehet néki mondani:

1° A gróf most kapja ajándékul a 10-ik gyermeket. 2° Nem Ducaten Schneider 3° Eleget tett a magyar színházért, mely egészen az ő szándéka ellen állíttatott lábra. 4° Mindig tartotta, és most is tartaná, ha az ország nem fizet 450/m., melynek szép része rá esett, 5° a németet azért tartja, mert közel van, és ekképp használhatja, miképp a magyart nem. 6° Tán ha Pestre megy, megint veszen páholyt ki. 7° A gróf jó ember, mais il n'est pas assez *bonne homme* pour faire toujours et toujours, et sans remerciements *le paga pantalone*.

Olvasta-e Deák levelét? Ugyan mit mond hozzá?

[...]

Bécs, sept. 29. 1843

Barátom, tegnap ide jövén, Tierneyt éppen megcsíptem a bárónál ülésben, mely jó[!] ütött ki, mint ön most már Adamtul alkalmasint tudja.

E hó 6-ikán alkalmasint Pesten leendek. Engem azonban ön tán be ne várjon, mert alkalmasint kocsin menek.

Leérkeztemkor sokat kívánnék végezni kevés idő alatt, s ugyanis a *kikötő* dolgában meg a *maloméban* és a ház építésében.

Ez utolsó végett szóljon Heinrich által Hilddel. Én szinte bizonyos vagyok, fogunk építeni spedig a Benvenuti-féle telken.

Igen szeretnék a háznak valami nevet adni, például zum Columbus, zum Kaiser Vespasian etc., olyasvalamit, mi németül és magyarul volna könnyen észben tartható és kimondható:

A két garas Nr. 14-et holnapután küldöm. Igen szeretném, ha most egymás után kijönnének mindazon cikkek, melyek Önnek kezeiben vannak, ámde óhajtanám, hogy egyúttal azon ellenem vagy inkább eszmém ellen irt cikk, Moriontul is kijönné, melynek mását Ön nekem megküldötte, és pedig azon felvilágosítással, melyet szinte közöltem önnel, hogy „előbb be kellett volna várni az egészet etc. de etc.”

Jó volna, ha az ellenemi cáfolatok mindig a *Társalkodó*-ban jönnének ki. Kérem, eszközölje addig is, míg mindezekről bővebben szólhatunk, hogy legalább a Morion-féle beküldemény tüstént jöjjön ki. Szükségem van rá, hogy még kitálaljam végét, mi [a] 2, 3 cikkel tán eszközölhető legyen.

Egyébiránt a két garast egészen ki akarom nyomatni, de az egyetemnél. Tegyen ebben előleges lépést.

God bless you.

Széchenyi István

Egészségem olyan, hogy napról napra, óráról órára várom, dass ich wo liegen bleib.

Teleky József nyomorultan kapkodott [a] popularitásért. Ez egészen elszomorított. Előre gyanítom, ő az akadémiai nagygyűlésben, habár beburkolva is, éppen ellenkező szellemben fog nyilatkozni, mint én tevém tavaly. Wir sind ganz nahe, zu ener gänzlichen Dissolution!!! Aber deshalb *noch nicht desperirt*.

Széchenyi István



*Pozsony, April 15. 1844.*

Barátom, van-e pénze Ullmann-házbér végett Sz. György napra? És mennyi van? Írja meg tüstént – miképp rendelést tehessek.

Én Önnek azt mondtam: Szakácsomnak ki kell fizetni szeptemb. 2000 pengőt. Ezt kérem ne tegye, *még egyszeri* rendelésem nélkül.

Tegnap több zsidó volt nálam 10 pr. nyereséget ajánlott hídrészvényeimért! Nem adtam. Jó volna most megvenni des Handschuhmachers Haus in Ofen. Kérem beszéljen Heinrich-hel. Minap Spitzer volt nálam Pesten, 7 et 8000-rül szól; de azt monda: jobb volna várni, míg ő Bécsből visszamegyen Budára. Tegnapelőtt itt volt, és jelenté magát nálam, de én nem voltam idehaza. Mindezt pro notitia írom. Man müsste die Sache nicht überhuden, aber auch nicht in das Unendliche hinausziehen. Heinrich will immer, ich soll bestimmen, was ich zu geben wünsche, diess ist aber nicht die rechte Art. Ich will wissen, was der letzte Preis ist! Baar Geld ist da!

Hát a kikötővel miképp vagyunk? Es wäre gut durch Heinrich den Steinbach et Szekrényesi zu stupfen.

Kérem: minap John kimérte azon hajót, mely számomra készült, de elvesztem készítményét. Lassen Sie mir es noch einmal abnehmen.

Többi közt: az idén megszűnt a *Hajós Egylet*. Most vagy új aláírást kell szerezni, vagy rajtam a teher, de *a dolog is enyim*. Én csaknem jobban szeretném ezen utolsót. Akkor több hónapra elvinném Johnt (a verseny után) Cenkre. Béla, Robinson és John közt jól megtanulna angolul. A csónakdát, néhány hajóval azonban rendben kellene tartani. Theilen Sie das Clark einstweilen mit.

Isten áldja

Széchenyi István

## 114 William Tierney Clarknak

*Pest, 1844. június 8-án*

Kedves Clark,

Nem hagyhatom el Pestet – ahol az utóbbi tíz napot töltöttem – anélkül, hogy néhány szót ne közöljek Önnel. A híd munkálatai nagyon jól haladnak mindenkinek meglegedésére, sőt bámulatára, beleértve a híd legnagyobb ellenzőit is. Éppen most jövök Adammal, aki igen jól halad a 3. számú jászolgátról, miután előbb megszemléltük az összes munkálatokat. Sohasem láttam valami nagyszerűbbet és meglepőbbet, mint a 3. számú gát, akárhogy s miképp hiszem, végtére is erősebb gát lesz, mint az ésszerűen várható. Ha a víz állása csökken – mert eddig folytonosan igen magasán állt –, Adam kétségtelenül előrehalad az állványzattal stb. még mielőtt Ön jön, úgy vélem, augusztusban.

A báró itt volt. Én csak egy percre láttam őt. Olyan víg és jókedvű, amilyen csak lehet. A részvények mind igen jól állnak! Hídrészvényünk 16–20 százalék osztatékkal. Lajos főherceg le szándékszik jönni Pestre a Nádor főherceg társaságában, de nem hiszem, hogy az Ön érkezése előtt jöjjenek. Én elég jól vagyok, de keményen dolgozom az általános telekadórendszer kidolgozásán. Grófnőm, aki elvesztette újszülött kisleányát, és egy ideig szenvedő volt, ismét teljesen jól érzi magát, és jelenleg Bécsben van, úgyszintén Mária és Béla. Tasner, aki 1 láb 6 hüvelyk hosszú szakállt növesztett, oly kövér a maga módján, amilyen csak lehet. És most, kedves Clark, Isten Önnel. Hallom, hogy Ön nem volt jól, de ismét teljesen helyreállt az egészsége. És ez így helyes.

Kérem, ne feledjen el nekem a legjobb sötét sherryből, ami csak kapható, egy *pipe*-pal (ugyanazt a mennyiséget, mint a múltkor) küldeni, ha ugyan még nem nagyon késő a nyári melegek miatt, és nem lenne talán jobb őszig várni. Kérem, biztosítsa, és küldje Trieszten át Pestre, mint marsalabort, értéke egynegyed részének bevallásával, minthogy óriási vámokat kell fizetni. Nem volna rossz a hordót faboritással védeni, mert ez a egyedüli módja a megfúrás stb. megakadályozásának.

Még valamit: igen lekötelezne, ha amikor jön, ismét hozna magával 1-2 font igazán jó angol tubákot, és ezenkívül egy jó, könnyű tengerészsapkát vagy kalapot, igen nagy fejre, amilyet rossz időben szokás viselni.

És most még egyszer Isten Önnel, kedves Clark, legyen meggyőződve igaz barátságomról.

## 115 József nádornak

Pest, 1845. április 28.

Fenséges cs. k. Főherceg, Országunk Nádora,  
Legkegyelmesebb Urunk!

Miután majdnem 9 év leforgása alatt elvégre azon meggyőződéshez jutottunk, hogy az általunk tervezett pesti kikötőt áthághatlan akadályok miatt nemcsak életbeléptetni nem volnánk képesek, sőt társaságunk a dolog kivitelére nézve inkább akadályul szolgálna: tegnapi közgyűlésünkben az ügy végképpi letételét határoztuk el.

Fenséged kegyes volt magas személyéhez 9 évvel ezelőtt irányzott kérelmünket, mellyel a kérdésben levő ügyet legfelsőbb pártfogásába ajánlánk, szokott leereszkedésével fogadni.

Legyen nekünk ehhez képest szabad volt kegyességéért legőszintébb hálánkat ezennel kijelentenünk, valamint egyúttal azon érzést is, hogy habár fáj nekünk, miszerint legjobb szándékunk mellett sem érhattünk a fennforgó tárgyban célt, azért másrésről nagy vigasztalást gerjeszt bennünk azon biztos remény, melyhez képest nem tudunk a dolog minél előbbi sikerén kételkedni, miután köztudomás szerint sz. k. Pest városa az ügy fontos, sőt elkerülhetlenül szükséges voltát bölcsen méltányolva, annak létesítését egészen magáévá tette, és ekképp az óhajtott cél bizonyosan hovahamarább el is lesz érve.

Kik legmélyebb tisztelettel maradunk

*Pest, április 28. 1845.*

Gr. Széchenyi István  
és az eloszlott Pesti Kikötő Társaság  
többi tagjai

## 116 William Tierney Clarknak

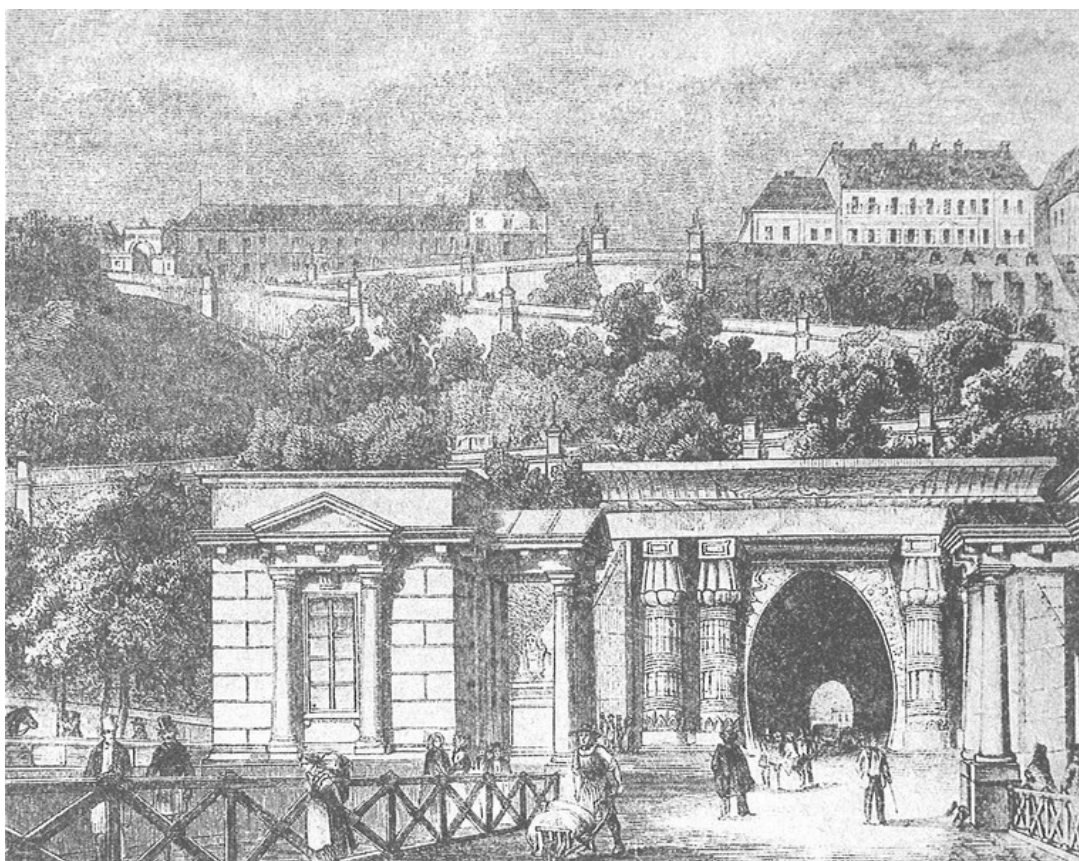
*Pest, 1846. január 16-án*

Kedves Clark

[...]

Boldogan hallom, hogy Ön jól van, és a buziási víz hasznosnak bizonyul. Midőn Ön jövő nyáron átjön, miért ne mehetnénk el együtt a helyszínre? Ki-k pumpáját még tovább jobbítani? Nincs semmi, mit ennél jobban kívánnék.

A rémálmokra nézve, melyek azelőtt olykor meglátogattak, már régóta egyet sem láttam: A jászolgát 2. és 3. oly szilárdan állanak, mintha csak az öreg Gellértheggyel akarnának párbajt vívni, és ami a láncokat illeti, többé már nem félek, és nagy örömmel hallom leveléből, hogy az első szállítmányt hamarosan behajózzák, és hogy Ön, ha jól tudom, minden tagot via Rotterdam és a Majna-Duna csatornán szándékozik küldeni, mely útvonal bizonytalansággal nagymértékben csökkentette a veszteségnek esélyét, már ti. az idővesztését, mely jövőképzetlenül volna.



*25. Az Alagút Adam Clark terve alapján*

A budai alagutat illetőleg számos ülésünk volt: Két párt áll szemben egymással. Ebből következően az aláírások nem haladnak túlságosan gyorsan: Az egyik párt, élén néhány budaival, a dolog műszaki kivitelezését hazánkfiá kezébe kívánná letenni, míg jómagam és a báró is nem kívánunk tudni kísérletező mesterekről, hanem az ügy Ön általi irányítását kívánjuk. A részvények ára 10 sterling font egyenkint, és úgy mondják, hogy igen hasznos

hajtó vállalkozás lesz, nem tudom, mit gondoljak róla, de meglehet, néhányat tán Önnek is át kellene vennie.

A Fiume-Vukovár vasútvonalra nézve a két párt, azaz Mr. Hochets-é és a fiumeieké egyesült. Aligha tudnám azonban megmondani, találnak-e pénzt vagy sem.

Egy bizonyos Mr. Blackwell angol tőkésekét kíván megnyerni egy Pestről Fiumébe és Triesztbe vezető vasútvonal létesítéséhez: E vonalnak mindenképp jobb végállomásai lennének, s jobban fizetne.

Eddigelé még semmit sem intéztünk a pesti öntöde dolgában, mely a híd különféle tartozék darabjainak öntésére szolgálna. Szégyen volna, ha nem tudnánk éppoly jól és éppoly olcsón mindazt elkészíteni, amit máshol képesek, ezenkívül pedig mit sem kívánok jobban, mint itt egy jó öntödét alapítani, mely kétségtől rendkívül jól beválna. A hengermalom napról napra hasznosabb vállalkozás, és ezenfelül mindkét városnak nagy jótétemény. Nos, ha azt az öntödétől el tudnók különíteni, és ez utóbbi számára rendkívüli tőkét találhatni, úgy 10 000 sterling font összeg körül, meg vagyok győződve, hogy mindkét vállalkozás prosperálna. Mindig remélem, hogy ezt az összeget megszerzem, minthogy a báró az öntödealapításnak sincs ellene, és most, midőn az engedélyt, hogy a vasutat egészen Gönyüig folytassa, éppen megnyerné, a lehető legjobb hangulatban van.

Grófném nagyon jól van, Mária és Caroline ugyanúgy, valójában egész családom. Üdvözlök Önt, és én alig várom, hogy Ön hallasson magáról. Ha az a boldogság jutna osztályrészemül, hogy megláthatnám a hidat, az alagutat befejezve, és a csinos, nyilvános parknak kiképzett szigetet, és ezeken kívül még néhány vasútvonalat, melyek Magyarországot lakhatóvá, vagyis jobban mondva „értelmes” országgá tennék, ha mindezeket az Ön szíves közreműködésével megkaphatnám, valóban más óhajom nem volna.

Isten Önnel, és hamar hallasson magáról

őszinte híve

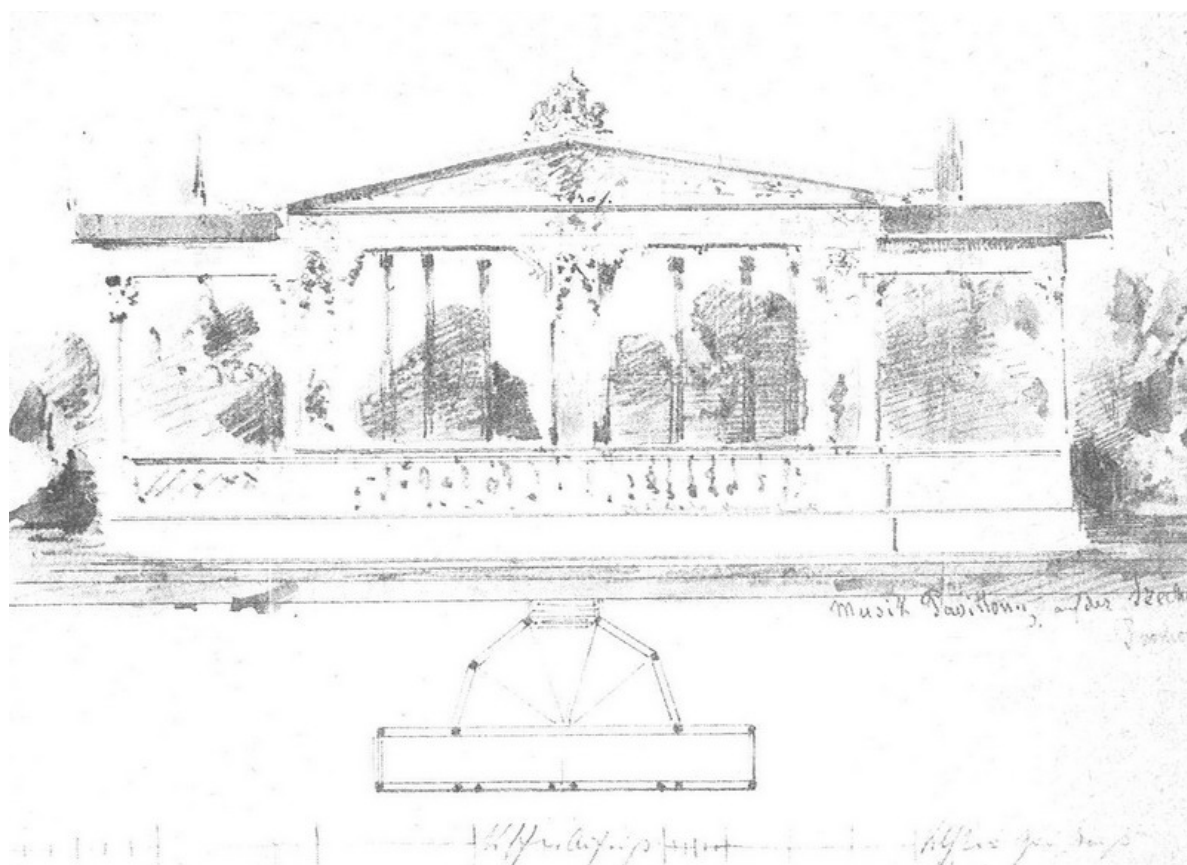
117 József nádornak

*Pest 1846. január 20.*

Minthogy tudomásom szerint a pesti Városliget platáncsoportjában néhány fa a túlzott sűrűség miatt kiemelendő, és néhány nagy fa az Újépületnél létesítendő sétányt lényegesen szépítené, így a pesti Sétány Társulat nevében bátorodom császári Fenségedet legalázatosabban arra kérni, kegyeskedjék a Szépítési Bizottmányt utasítani, hogy nekünk az említett platánokból 12 darabot átengedni szíves legyen:

Legmélyebb tiszteletadással, császári Fenséged

legalázatosabb



## 26. Zenepavilon a Sétányon

## 118 József nádornak

Pest, 1846. január 22.

Fenséges Császári Királyi Herceg Ausztriai Főherceg!

Magyarország Nádora s Királyi Helytartója!

Legkegyesebb Uram!

Császári Királyi Főhercegségednek múlt hó 15. költ kegyes leiratából értesülvén az Akadémia, miképpen Fenséged saját magas szándékából, úgy az akadémiai igazgatóság legközelebb benyújtott alázatos kérésére megengedni méltóztatott, hogy ez intézet könyvtára és gyűléshelyei a Nemzeti Múzeum épületébe tétethessenek által: a legőszintébb hála kifejezésére fakadt, s engem kért, hogy háláját és hódolatát addig is, míg az igazgatóság ismét egybeülne, a kisgyűlések nevében Fenséged színe elébe terjeszteném.

Midőn ezt ezennel teljesíteni sietnék, fel levén egyszersmind szabadítva főhercegséged által az akadémiai elnökség, hogy az Akadémia érzései szükségait részletesen feljelenitse: azon helyiségek sorát van szerencsém bemutatni, melyekkel az jelenleg bír. Ezek pedig a következők:

1. *Terem*, a kis, nagy és igazgatósági gyűlések számára (a köz-, vagyis nyilvános ülések eddig mindenkor Pest vármegye nagy palotájában tartatván), s ezzel összeköttetésben a *titoknoki hivatal*, a) egy tágas dolgozószobából álló, a titoknok és segédjegyző számára, melyben egyszersmind bizottsági ülések tartatnak; b) egy kisebb *levéltár szobából*; c) az irodából, melyben négy írnok dolgozik, s a természeti tárgyak kisded gyűjteménye két szekrényben eltéve áll; s d) egy előszobából, melyben egyszersmind a világítási, tisztogatási s egyéb eszközök egypár szekrényben eltéttévk.

2. A *könyvtár*, mely jelenleg négy nagyobb s ugyanannyi kisebb szobában van felállítva.

3. A *pénztár*, egy vasajtós szobában, mely a pénztárnok szállásával van kapcsolatban:

4. A *hivatal- és könyvtárszolga* szállása egy szobával s konyhával.

5. Egy *könyvraktár*, vagyis földszinti szoba, melyben a társaság eladandó nyomtatványai tartatnak. Az utóbbi, külön házban.

6. *Fapince s pallás*.

Méltóztatott továbbá Fenséged az Akadémiát kegyesen felszólítani, küldené ki egy tagját, mely a Múzeum igazgatójával a helyszínén az átengedendő termek iránt bővebben értekezzen. Ez megtörténvén, s magam is a dolgok állapotjáról a tisztelt igazgatóval tanácskozván, e tanácskozás eredményeképpen szerencsém van Fenségednek mély tisztelettel jelenteni: miszerint meggyőződtem, hogy a pénztári hivatal és lakás, szolgálakás, valamint a könyvraktárnak a Nemzeti Múzeum épületében hely nem juthat; a titoknoki hivatal és ülésezések számára pedig az igazgató a 2<sup>d</sup> emeletben a nagyteremtől, azaz a délfelé nyúló nyugoti három szobát s a délről velők szomszédos egyablakos szobát, az amazokkal párhuzamosan futó folyosót, s végre a rotondával és egyszersmind nagyteremmel ajtóik által kapcsolatos díszszobát véli átengedhetőknek, az utóbbit azon kikötéssel, hogy az, ünnepélyes alkalmakkal a nagyterembe gyűlő uraknak mindenkor nyitva álljon. Ezek szerint Fenséges Főherceg számot vetvén szükségünkkel, miután egyedül könyvtárunk jelenleg ötvenhat ölnyi falakat foglal el, az *említett négy szoba és egy folyosó* annak s az ülések és titoknoki hivatal befogadására physical lehetetlenséget foglal magában.

Hogy tehát Fenséged e nagy jótéteményétől el ne essünk, s az Akadémia Fenségednek ez országos kegyjelével dicsekedhessék, mély hódolattal, de egyszersmind erős bizodalommal folyamodom Császári Királyi Főhercegségedhez: méltóztatnék az elősorolt helyiséget *még egy szobával*, azon kétablakúval ti., mely a déli szárnyon amaz egyablakúhoz töszomszédságba esik, *kegyelmesen megtoldani*. Ezt elnyervén, a hellyel való kellő

gazdálkodás mellett, nemcsak mostanra leszünk képesek célszerűen elrendezkednünk, hanem a könyvtár szaporodásának is, a teremek magosságánál fogva hosszú évsorra hely fog jutni:

Ismételvén saját nevemben is Császári Királyi Főhercegséged magas és kegyes gondoskodásáért az Akadémia leghőbb háláját, s a fenn elésorolt helyiség legkegyesebb átruházásáért könyörögve könyörögvén, Fenséged további kegyelmébe ajánlott, mély tisztelettel

Császári Királyi Főhercegségednek

*Pesten, január 22-kén 1846.*

legalázatosabb szolgálja  
gr. Széchenyi István



## 119 Georg Sina bárónak

Pest, 1846. április 12.

Méltóságos Báró,  
Igen tisztelt Barátom!

A pesti híd miatt valami döntöt kell határoznunk. Ami engem illet, egészen közöttünk szólva, kissé szorongani kezdek. Clark A[dam] igen gyengén van. Tierney úgyszintén, és éppen ezért nagyon ingerlékeny, mi több, bensőjünkben bizonynal nem teljesen harmonizálnak, mégpedig természetesen; mert az idősebb az ifjabbnak jó szívvel mit sem szán, míg utóbbi ezt túlságosan igazságtalannak találja, semhogy mélyen sértett ne legyen, mi okon már olyan jeleket sejtetett, s ezt tudom, mintha már egyáltalán nem óhajtana visszatérni. Tierney öreg, mégis nélkülözhetetlen személy. Ez a balszerencsés lánc-história – félek tőle – még nagy zavarba hoz bennünket. Howard és Tsa. urakat perelni mit sem ér. Mert még a legjobb esetben is annyi időt vesztenénk, hogy a jutányosabb áru láncok és a bennünket esetleg megillető kötbér a vesztett időért átkozottan sovány kárpótlás volna. Úgy hiszem, bizton feltehető, hogy a híd 300 ezer forintot hozni fog. Félévnyi nyert idő eszerint 150 ezer volna, nem számítva azokat a kamatokat, melyeket most, anélkül hogy jövedelmünk volna, folyvást fizetnünk kell, és amelyek végül bennünket bizonynal fölfalnak, ha nem iparkodunk minden energiánkkal a hidat befejezni.

Ön, igen nagyra becsült Barátom, államunkban, sőt Európában bizonynal a legraktikusabb kalkuláns, és a Híd-társulat az Ön lángeszének kétségen kívül megtakarított százazreket köszönhet; ám ennek ellenére gyakran nem értettem, és pedig a kincstári raktáraktól kezdve a láncok megrendeléséig, s mind ez idáig sem értem meg, hogy az időt, ezt a legeslegnagyobb földi kincset, mily kevéssé vette Ön mindig számba! Az én számításom szerint a kincstári raktárakról folyt alkudozásokban több mint egy évet vesztettünk, hogy talán 30 ezer forinttal kevesebbet fizessünk. A lánc-ügyben, attól félek, ugyanez fog ismétlődni! Tierney megcsömörlött, és mint Ön tudja, a végletekig sértődékeny – ha túlon túl keményen nekimennek –, vagy ha észreveszi, hogy becsületességében kételkednek, akkor végtére tán egészen kiáll a hámból; mitől aztán persze semmi ragyogó eredmény nem várható. Úgy hiszem, a dolgokat úgy kell vennünk, ahogyan vannak, s nem ahogyan lenniük kellene. Ha Howard és Tsa. nem a becsület lovagjai, à la bonne heure, vigye őket az ördög. Hiszen nem arról van szó, hogy jogainkat megőrizzük, vagy Angliában az embereket móresre tanítsuk, hanem hogy a hidat mihamarabb biztos és dús jövedelemre megnyissuk!

Őszintén megvallom Önnek, hogy a tetvéskedés a láncokkal, csak hogy azokból néhányat megtakarítsunk, engem mindig nagyon nyugtalanított, mert majdnem bizonyos voltam abban, hogy úgy fog történni, ahogyan megtörtént! – Ha Talakini és Tsa. azt jelenti, hogy itt a hídnál túlságosan lassan dolgoznak, ami teljességgel igaz, akkor méltán azt válaszolhatni Önnek: „Nem túlságosan lassan, hanem a láncok szállítását tekintve túlságosan gyorsan dolgoznak, amennyiben nem Pesten, hanem Angliában van akadozás.” Mától kezdve a híd bizonynal két év múlva megnyílhatna, ha a láncok nem késnek. A mondottakat, igen tisztelt barátom, szokott jóindulatával szívlelje meg:

Én rögtön húsvét után akartam Bécsbe indulni, most Vásárhelyi hirtelen elhunyt miatt csak valamivel későbbben mehetek. Ám ha Bécsben leszek, kérni fogom Önt, hogy Goldschmidt és Wodianerrel a mondottakról lehető leghamarabb tanácskozzunk. Mert félek, hogy egy tartandó közgyűlésen, mit végül is egyszer meg kell tartanunk, nem keveseknek ugyanúgy eszükbe ötlölhetne, mint nekem már régen eszembe jutott, hogy emitt és amott mégis tán, csekély pénznyereségért nagy időpazarlás tétetett. Bár Vásárhelyi halott, mégis remélem, hogy a Bizottság felmentő határozatát magammal oda felhozhatom.

Végre, hogy Apponyi színen van! – Meg nem mondhatom, ennek mennyire örvendek. Remélem mármost, hogy legközelebb valami derekasat és összefüggőt hozunk életre; most a győri vasút miatt kell koncentráltan és egyesült erővel cselekednünk; itt a pillanat:

A legbarátságosabban üdvözlöm Önt, és van szerencsém kiváló tisztelettel maradni az Ön

legkészségesebb barátja és szolgája

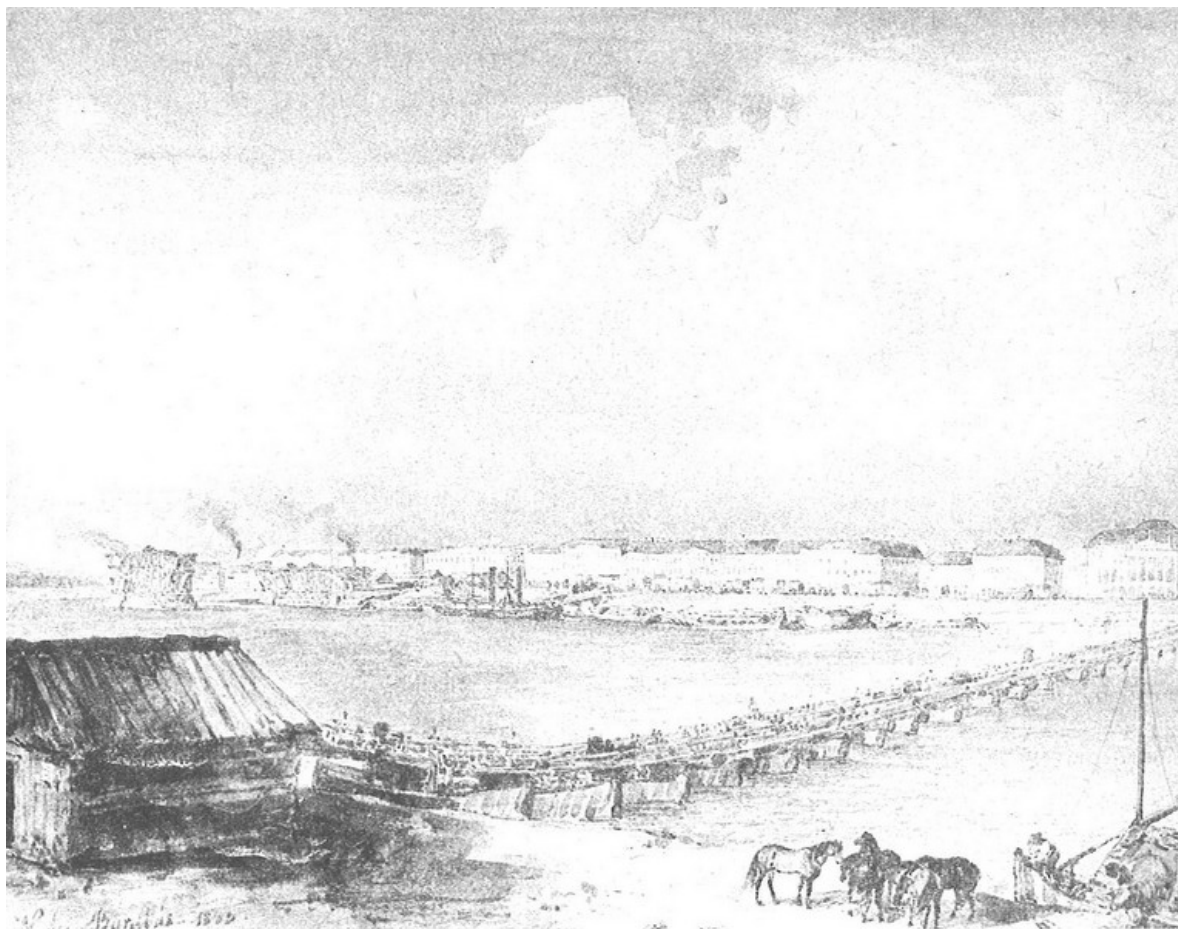
*Pesten, 1846. április 12-én.*

## 120 William Tierney Clarknak

*Pest, 1846. április 16.*

Kedves Clark!

Nos, árulja el, hogyan boldogul. Én valamicskét jobban vagyok, mint ahogyan hosszú időn át voltam. A lánc dolga igen aggaszt, és sok nehéz vitám van a báróval, amiért oly soká habozott, és annyi időt elvesztegetett. E tekintetben a báró számomra kész talány! Mily meglepő tehetsége a *pénz* megtakarítására, s mily rossz az *idő* megtakarítására! Most azonban energikusabban kell viselkedni. Ami engem illet, s ezt nyíltan kimondhatom, a lánc dolgában csupán két dolog érdekel, nevezetesen a tökéletes gyártás, és a gyors szállítás. Az árat egészen másodlagos kérdésnek tartom. Engem ne emlitsen Ön – mivel a báróval a jó viszonyt fenntartani kívánom –, de úgy vélem – ha eddigelé még semmi döntő lépés nem történt –, Önnek opciós tervet kellene a báró számára készítenie. Magasabb ár, de gyors szállítás, avagy olcsó árak, de bőséges idő. A munka minőségéről nem beszélek, mivel magam sem tenném, és egészen bizonyos vagyok abban, hogy ebben a kérdésben *Ön sem* egyezkedik effajta előzetes opcióterv kapcsán, csupán az lehet számítás kérdése; mi felelne meg jobban, a hidat egy évvel korábban megnyithatni, vagy a láncot 10 percenttel olcsóbban megkaphatni, de egy évet késlekedni:



*27. A Láncid építése*

Mikor jön Ön át? Szeretném oly pontosan tudni, mint lehető, és ennek megfelelően időmet beosztani. Grófném és családom a nyár legnagyobb részét itt tölti, és én oly boldog volnék néhány hétig az Ön társaságát megosztani, amikor is a hidat érintő minden kérdésben végleg határoznunk kell, dönteniink az alagút, a szigeti kert, és remélem, még több, más, komolyabb dolog felől.

Remélem, Adam jól van, és hamarosan nálunk láthatom. Isten áldja Önt. Grófném és családom üdvözetét küldi.

## 121 József nádornak

*Pest, 1846. december 19.*

Császári és királyi Fenség!

Főméltóságú Főherceg úr!

Mellékelve bátorkodom császári Fenségednek teljes alázattal lába elé helyezni a József Hengermalom Társulat legújabb kérvényét.

Számos oldalról keményen szorongatva érzem magamat. Meglehet ugyan, elkövettem azt a nagy hibát, hogy vállamra többet vettem, vagy tulajdonképp rakni engedtem, mint amennyit hordozni képes vagyok. Szándékom azonban tiszta, és mindig az volt, és ha császári Fenségednél támogatásra találok, semmi el nem bántatlanít.

Ha tehát legmagasabb szándékával nem ellenkezik a József Hengermalom Társulat kérelmének kegyesen helyt adni, akkor jóval könnyebben fogok lélegzeni, és császári Fenségednek őszintén hálás leszek, aki a legmélyebb tisztelet érzetével vagyok

császári Fenségednek

legalázatosabb szolgája

## 122 Tasner Antalnak

Febr. 16. 1847. Bécs

Barátom, ma reggel vettem Önnek 11<sup>iki</sup> levelét. Úgy látom, mind felnyitják. Mache mir nichts daraus; wünschte vielmehr, dass die betreffenden meine geheimsten Ideen wissen sollten:

Bravo, hogy el van adva a 2 magas ló és két kocsi! A két angol lovat, mely hátramaradt, nem adom most 1500 pengő készpénz alatt.

A papházrul kíváncsi vagyok hallani, Ön mit végezhet; utolsó levelem szerint egészen tág kört hagytam Önnek, és így bármit is végezzen, meg leszek vele elégedve. Je mehr, desto besser.

Valerón *nem* bámulok! A szegény, részint saját érdekből, részint mások által fellovalva indít háborút tulajdonképp *ellenem*! Verfluchter Kerl! De nem bánom. Es ist eigentlich gut, sich mit sichere Banque-routiers frühzeitig zu brouilliren. Egyébiránt nem lesz könnyű a gyár elleni pártot leverni. Márpedig, ha a Gőzmalom ült volna Valero nyakára, akkor megengedem, hogy Valerónak volna némi joga a malom ellen zúgolódni etc., etc., de Ő ült selyemgyárával nagy *ostobán* mellénk, mert az ő gyára későbbi teremtvény. Mily nevetséges és igazságtalan követelés tehát, melyre feltüzeli a polgárságot! Jó volna a dolgot e világba helyezni.

Én úgy szeretném a dolgot most egyeztetni, hogy jövőre ne építtessék gyár a *homokra* (Ferdinands Stadt), a mi öntőgyárunkat kivéve, melyre végre a fundust már átengedte a főhg., és melyet hátráltatni semmi esetre sem, mert már némileg fennáll etc., etc., és melyet éppen azért nem tehetni *más helyre*, mi egészen új gyárakkal megtörténhetik: Kérem beszéljen Havassal, kit köszöntök.

Ich möchte den Sieg davon tragen, aber ohne Lärm, ohne unnötige Kraft Entwicklung.

Én itt még mindig meg vagyok elégedve etc.

Többi közt, ne írja ezentúl leveleire (melyek ezentúl is csak ide utasítandók) poste restante, mert ez csak akadályozza a szapora kézhezjutást, mert ezeket nem küldik a házhoz, de érettük küldeni kell.

Szekrényesi Dánieltől kaptam levelet, de csak tegnap, február 3<sup>ikárul</sup>, mely által a verseny dolgában kér *tőlem* elhatározást:

Én annyira el vagyok foglalva, hogy nem tehetek *semmit*: Kérem, eszközölje, hogy Heinrich összecsdítse Wenkheim Bélát etc., etc., és *tegyenek* eszköz szerint. Soll ich denn alles machen? Ich habe ja gesagt das gegenteilige System von K[ossuth] et Co. die Alles an sich ziehen wollen. Mi pedig az Esterházy hg. díjt illeti, erről még nem tudtam még végezni, és ekképp azt kell a tudósításba kitenni:

500 pengő forint is lesz Esterházy hg. által évenként adva.; a feltételek hovahamarébb tudatni fognak.

Um Gottes Willen: und keine Kleinlichkeit!

Tegnap úgy megütöttem jobb szememet, hogy alkalmasint gyulladás lesz belőle.

Isten áldja

Széchenyi I:

## 123 A Szépítési Bizottmánynak

*Pest, 1847. április 3.*

Tekintetes Szépítési Bizottmány!

Miután elhatároztam, hogy a Veréb utcában 48. sz. alatt levő, korábban Szilágyi-féle sarokházam építését mihamarább megkezdem, és az erre vonatkozó terveket a tekintetes Szépítési Bizottmánynak jóváhagyásra mihamarabb előterjeszteni kívánom, bátor vagyok egyelőre egy kérelmet a tekintetes Szépítési Bizottmánynak ezennel legengedelmesebben előterjeszteni.

Kérelmem ez: „A tekintetes Szépítési Bizottmány szíveskedjék jóindulattal engedélyezni, hogy építendő házamnak a Veréb utca felé néző fő falával az utca felé 1 ölnivel mélyebbre vonulnom szabad legyen.”

E kérelmet a következőkkel gondolom elegendően indokolni:

1. A Veréb utca nem főútvonala a városnak, következőleg legengedelmesebb nézetem szerint a Veréb utca a maga 8 ölnyi, jelenlegi szélességével talán túlságosan nagy, ha ugyanis a tekintetes Szépítési Bizottmány, már elhatározott szándéka szerint, a pesti utcák és terek mértéktelen területét valóban csökkenteni kívánja, csak ezáltal válik lehetővé a kikövezés nyomasztó terhét elviselhetőbbé tenni. A Váci utca, a legszebb a városban, 6 öl széles, a Béla utca, mely a Lipótvárosban bizonynyal a legcsinosabb, még 6 öl széles sincsen; kérdem ezután, miért legyen a Veréb utca 7 ölnél szélesebb?

2. A Veréb utcában azon az oldalon, ahol építkezni szándékozom, nincs egyetlen ház sem, amely részben az előírt magasítás, részben amiatt, hogy egy sem képes 2-ik vagy 3-ik emeletet hordozni, hamaros átépítésnek ne volna kitéve, következőleg 1 ölnyi előreugrás egyetlen háztulajdonos érdekét sem sértené, sőt ellenkezőleg.

3. Az érintettek mindegyikének, ha érdekeit jól felfogja, örülnie kell, hogy 1 öllel előbbre terjeszkedhet.

4. Az éppen említettekben minden valószínűséggel arra kell következtetni, hogy az ama soron, melyen építeni szándékom, álló házak tulajdonosai hozzám csatlakozni fognak, és ugyane kérelmet intézendik a tekintetes Szépítési Bizottmányhoz, ha ugyanis saját érdekük, kapcsolatban a köz érdekével, a tekintetes Szépítési Bizottmány részéről jóakarólag szemük elé állítatik:

5. A telek, melyre építeni óhajtok, hosszához arányítva némileg túl keskeny, úgyhogy egy elképzelésem szerinti alkalmas úri ház felépítéséhez igen szűknek érzem.

6. Úgy gondolom, Pest városáért néhány csekély érdemet már gyűjtöttem, amelyek arra bátorítanak, hogy a tekintetes Szépítési Bizottmány elé olyan kérelemmel merészkedjek, amely mind a városnak általában, mind az érintett egyeseknek is nemcsak hogy érdekébe nem vág, hanem legnagyobb hasznára is van, és amelynek teljesítése engem lényegesen lekötene, sőt nagy zavarból kimentene, mert különben magamat az említett építkezésre bajosan számhatnám el:

Melynek teljesítésével végül a Szépítési Bizottmány pénztára is nyerne, mivel mind én, mind a többi érintett háztulajdonos is a megnövekvő telekméretekért a megszabott illetéket le fogják róni: – Mihamarább jóindulatú határozatukat várva van szerencsém nagyrabecsüléssel maradni

a tekintetes Szépítési Bizottmánynak  
alázatos szolgája

Bécs, Mai 8. 1847.

Barátom, tegnapelőtt Gräfenberggrül szerencsésen visszaérkeztem. Ott mind jól vannak. Itt meglehetősen mennek a dolgok, vagy inkább dolgaim. Én, ki csak akadályt, nehézséget vélek találni, mindenre el vagyok készülve.

A *Hetlap* 140<sup>iki</sup> számában [a] 383<sup>ik</sup> féloldalon Szentimreyről fordul elő néhány sor.

Én ebből azt látom, hogy Kossuth et Co. azt vélik, én az érintett cikk által igen le vagyok téve, és nem loyaltásbul vagy közönyösségbül; de félelembül vetetém fel a *Jelenkor*-ban.

Jobb volna tán, kár hogy Kovács nincs Pesten, Kemény Zsigmond vagy valaki más által, anélkül hogy szerveztetnék, valamit a *Pesti Hírlap*-ban tetetni, p. o.

„Mi nem vettük fel, mert azt hittük, s most is hisszük, hogy nemigen ponderál Széchenyi ellen, s a *Pesti Hírlap* annyiszor méltatlanul sértett nagy elődje mellett etc., etc.” Jó volna ez alkalmat tán felhasználni, hogy a *Pesti Hírlap* a *Hetlap*-pal egy kissé összekocanjék.

Ma híd-ülésünk van Sinánál, hol minden el lesz, remélem, szerencsésen döntve.

Önnek egy dátum nélküli, s Mai 2, 4 és 6<sup>iki</sup> levelei előttem; minden újságlapok, levelek etc. szinte kezemnél. Minden, mit tett, helyes! Ha Isten segít, e hó 15<sup>ike</sup> körül Pesten leszek:

2 órákor

Most jövök Sinátul. A 2000 ft. c. m. Teasdale és Clark számára megvan. A láncok miatt Goldschmidt által minden meglehetősen rendben, melyen segíteni fogunk. Schönerer a veresfenyők miatt szilárdul felszólítva. A Haditanács dolga elvégezve: Mi m/25 kérünk 10 évi contractusra. Kérelemlevél őfelségéhez a láncok ingyeni behozatala iránt már átadva, *und bereits signirt*.

A városi pör, budai vízigép, második híd miatt egy és más rám bízva, mirül majd szóval.

Itt pozsonyi mérő búza ma 25 ft. váltóért adatott. Éhség lesz; ebből zenebona. Sopronban már volt egy kis „Auflauf”. Ennek is vége lesz. Csak a mi gőzmalmunkat ne bántsák. Man muss Fehr avertiren.

Én meglehetősen vagyok, de erkölcsileg néha igen beteg, mert vagy éppen nem, vagy oly lassan mozog itt minden a Prateren kívül, miszerint maid meggebed az activus ember.

Isten áldja

Széchenyi István



## 125 Tasner Antalnak

*Pozsony, november 14. 1847.*

Barátom, ha mindig ily szaporán és elhatározottan rendelkezik a Nádor, mint a hídi munkák dolgában, akkor jól vagyunk. Mennyire forr bennem a harag ezen pesti híd-ellenzék ellen, mely lankadni nem tudó éberségben minden lépteinket nehezíti, akadályozza, nem mondhatom! Diese niederträchtigen Spitzbuben! Pedig már tapasztalhatták, hogy végre mindig kudarcot vallanak, ha velem kikötnek. Aber nur schockieren!

A városfeltöltési jegyzőkönyvet és replicámat, mely Clarknál volt, azért kívánom, mert parancsolt velem a nádor, hogy a feltöltés ellen meritorie írjak etc., etc. Tehát szükségesek ezen ante acták! De vajon hol vannak? Itt nincsenek! Kiss azt mondja; a nagy puha asztal fiókjában (?). Keresse: Good old fellow, találja és küldje!

A tegnapelőtti nap igazi nemzeti diadal volt! Senki nem haragszik annyit, mint Batthyány Lajos! Die andere scheinen ein bischen beschwichtigt zu sein!

Ide mellékelve küldök:

1° Két levelet, melyet legyen szíves odább indítani:

2° Három be nem pecsételt levelet az akadémiai nagygyűlés végett. Közölje ezeket Toldyval, és bocsássa bepecsételve útnak!

3° A felhatalmazást in optima forma.

4° Lobmayer levelét. Ezen utolsót – ha nem is hasznos – nem kell egészen elidegeníteni. Hivassa el, dicsérje meg nevemben; hogy köszönöm etc., etc., de *most én* teljességgel nem avatkozhatom a Balatonba etc:

Igen örülök, hogy Ön javul, és Clarknak sincs különös baja.

God bless you

Széchenyi. I:

## 126 István nádornak

Pozsony, 1848. január 3.

Fenséges Cs. Kir. Főherceg Nádor!

Lefolyt évi Mindszent hó 27<sup>kérül</sup> 339 sz. a. kegyesen hozzám intézett leiratára Fenségednek csak most vagyok képes válaszolni. S ugyanis, a kérdésben levő pesti Duna-part feltöltési tárgyának részletesb és szorosb megvizsgálása után tökéletes meggyőződésé vált bennem, hogy tekintve mindent minden oldalról, a két szomszéd város árvíz elleni biztosítását szintűgy, mint a minden haszon nélkül kidobandó költség lehető megkímélését; tekintve továbbá a kereskedés kellékeit, valamint Budapestnek esztétikai kifejlését, s kellemeinek nevelését is – szükségképp némi változtatásoknak kellene azon feltöltési rendszerben tétetni, melyet a Kir. Szépítő Bizottmány legfelsőbb jóváhagyás szerint tűzött ki.



28. István nádor

Alázattal esedezem ennélfogva Fenséged előtt: méltóztatnék mély bölcsessége szerint akképp rendelkezni, miszerint bármely tanácskozmány következtében, mielőtt késő volna, oly világosságra hozassék a közelebbi idők tapasztalása által is könnyebben rectificálható feltöltési rendszer, miképp aztán az hovahamarább Fenséged magas bírálata alá terjesztve, legfelsőbb helyütt is elérhesse célszerű javításának helybenhagyását:

Midőn A[dam] Clarknak a tárgyra vonatkozó „észrevételeit”:/ ide zárnám, Fenséged  
kegyes parancsait várva, legmélyebb tisztelettel maradok  
Fenséged

*Pozsony, január 3. 1848.*

alázatos szolgája  
Gr. Széchenyi István

*Pozsony, 1848. január 17.*

Minden ügy, hol nevem szerepel vagy melyben érdekelt vagyok, úgy látszik – és nagyjából meg is hiszem – egyike azoknak, melyek Kübeck báró őexcellenciája pártfogásának egyáltalán nem örvendhetnek:

A Tisza-ügyben, melynek már három esztendő és részben ott helyben szentelék, s melynek következményeit csak most érzem igazán, azon ürüggyel, hogy nincs hozzá pénz, szó szerint cserbenhagyattam, míg a központi Vasút számára, hogy Rotschild és Ullmann uraknak hónuk alá nyúljanak, kik maguk az állam (és kik ezt még hozzá annyira szükségelték) csodálatos módon 12 millió convenciós frt. az állami pénztárakban találódott.

A Sopron-Bécsújhelyi Vasút, annak ellenére, hogy napról napra jobb, Kübeck báró által a halálos döfést kapta; mi mit sem kértünk, mint a részvényesektől az újonnan meghirdetett pénzeket a tempo behajtani, vagyis: magunk pénzét magunk zsebéből elővehetni, hogy épületünkre a tetőt felrakhassuk. Kübeck báró az engedéllyel addig vonakodott, míg az árfolyamok annyira zuhantak, hogy a részvényesek többsége nem fizetett be, a társulat egyik zavarból a másikba süllyed, és e szép vasút léte napról napra problematikusabbá válik; míg magam személye sok más jószándékúval együtt ártatlanul szenved igen kemény veszteségeket.

Most a pesti lánchíd látszik olyan tárgynak, amellyel báró Kübeck személyemet büntetni szándékozik.

Cs. kir. Fenséged tudja, hogy az Angliából beszerzett vasért a cs. kir. kincstárhoz vámot kellene leróni. Nos, úgy hiszem, a társulat, vagy tulajdonképpen személyem, mely az általános fizetség elve mellett ily pompás művet hív életre, megérdemelte volna, hogy ez a vám neki elengedtesse, ámde nem az ellen szólok fel, köszönetet sem, jutalmat sem igényelek, de fájlalom, hogy még külön büntetés is vár reám.

Igen, büntetés; mert állnának csak a részvények al pari, vagy csak 1% –kal al pari fölött, nos, úgy fizetessenek velünk, de minthogy valamennyi részvény 90 % –ért kapható, s nekünk hazafiságunk és áldatlan fáradságunk mellett saját pénzünket kell ráadnunk, így legalábbis felháborítónak találom, hogy ily körülmények között Kübeck báró a társulatot még fejni is kívánja:

Úgy mondják, Sina báró építi a hidat, van pénze, a kincstárnak mit sem szabad pazarolnia, a gazdag görög hát hadd fizessen. A dolog felől oly könnyen ítélnék, hogy ne mondjam: oly otrombán. A dolog azonban másként van. *Én magam*, a törvény egész munkáját én vittem végbe, szereztem a művészt, rábeszéltem Sina bárót, az ügylet minden terhe 14 esztendő óta az én vállamon nyugszik; a dologban 150 000 convenciós frt. pénzzel érdekelt vagyok stb. stb: Nos, úgy vélem, hogy mit véghezvittem, azért polgárkoronára tarthatok igényt. Ámde, mint mondtam, mit sem kérek, mit sem követelek, csak az ellen óhajtanék biztosítva lenni, hogy még a cs. kir. kincstárnak büntetést is kelljen fizetnem, mert annyi jót akartam, tettem is, s erre pénzemet áldoztam.

Angliából szinte valamennyi vas alkatrész Pestre már megérkezett. Adam Clark el van ragadtatva, mert így a híd minden valószínűség szerint az 1849. esztendőben tavasszal megnyitattik. Hiú remény! Mert a harmincad hivatal a darabokat felsőbb parancsra nem adja ki, csak miután – ha nem tévedek – 55 000 convenciós frt-nyi pénz behozatali vámként a társulat részéről a cs. kir. kincstárhoz készpénzben letéttetett.

Hitemre, Kübeck báró a pillanatot jól ragadta meg – úgy látszik –, hogy Sina bárónak nyeldekklőjére tegye a kést. Csupán azt nem sejtí, hogy e kést tulajdonképpen az én torkomra helyezi, amennyiben 150 000 convenciós frt. pénzem nekem bizonyos inkább égeti bőrömet, mint az az összeg, mely Sina báróé eme vállalkozásban.

Cs. Kir. Fenség! Legalázatosabban kérem, kegyeskedjék Cs. Kir. Fenséged legmagasabb bölcsessége folytán odahatni, hogy a visszatartott és még visszatartandó darabok a pesti harmincad hivatal részéről a Pesti Hídtársulatnak haladéktalanul kiadassanak, s hogy a lerovandó vámot illető döntés függőben maradjon.

Hiszen sem a társulat, sem a híd, egyik sem oldhat kereket! Ha az üzlet jól jövedelmez, à la bonne heure! A társulat hadd fizessen derekasan; ha nem jövedelmez az üzlet, akkor oly eset lesz, mely kegyelmi aktusra érdemes. Nem találja-e Cs. Kir. Fenséged ezt Isten és emberek előtt méltányosnak?

Ámde mire való az embereket már előre is gyötörni és megkínozni, ha csupán nemes dolgokat akarának, oly jelentékeny áldozatokat hozának, a legjobb akarattól buzgók, és méghez az aszkóiban félig már haldokolnak? Ezt fel nem foghatom: Fáj, nagyon fáj!

Szóljon Cs. Kir. Fenséged a tempo egy császári szót hűségesen odaadó szolgáljéért.

Gróf Széchenyi István

## 128 Tasner Antalnak

*Pozsony, január 25. 1848.*

Barátom!

Levelét a kis „brochure”-rel együtt Hajnik Páltól vettem. Igen köszönöm. Lassan ugyan, de mindegyre javulok. Kérem, Barátom, készítsen magának, vagy inkább vegyen az én modorom szerint egy ívet, melyre mindazt felírja, mire engem 1848<sup>-ban</sup> részint figyelmeztetni kell, részint mire Önt kérem. Így Ön érettem is fog gondolkodni, mit legnagyobb köszönettel veszek: Ugyan eddig is tettük ezt, de mégsem oly rendszerrel, hogy néha valamit el ne felejtettünk volna: Például: mindazt, amire most Önt figyelmeztetni fogom, jegyezze fel ívére, és időszakonként mindaddig unszoljon, míg bevégeztük: Ich wünschse nämlich, dass Sie mich treiben, und in Allem, was ich Ihnen schreibe, Sie die Vis motrix vorstellen.

Lajos bátyám elleni 70 000 forintos pert szemben kell tartani, hogy annak idejében a teendőt el ne mulasszuk. Rákossal hányadán vagyunk?

*Január 26<sup>án</sup>*

Meglehetne, hogy Szalay cenki tisztartónk valami pénzt, húsz-huszonötezer forintot fogna Önnek átadni. Tegye el jól, hogy el ne lopják, s aztán hozza ide, majd mikor haza ennek veszi útját, mikor a pénz elrendezéséről értekezendünk.

Vettem Báró Sinátul 1848<sup>ra</sup> egy szabad „bilétát” glognici útra, köszönje nevemben e figyelemért. Nem hiszem, hogy extra köszönni szükséges lenne.

Pestre visszajövetelekor figyeljen komáromi pénzeinkre is etc., etc:

Vajon, vette-e azon levelet, melyben Önt kérem, hogy azon francia redactionnak, mely biographiámért annyit unszol, valamit válaszoljon. Mégis jó volna ezt tenni reflexion faite. Csak röviden, például: 1791: szeptember 21<sup>én</sup> született, 17 esztendeig katona volt, 26 évig pedig a politikai pályán izzad. Impulsust adott az Akadémiára, gőzhajókra, pesti lánchídra etc, etc. 10–12 darab könyvet írt, közlekedési elnöknek neveztetett, most pozsonyi követ, vöröshimlős, lelke nyugodt, szemöldöke szerfelett nagy etc., etc.

Kérem, menjen könyvárosunkhoz Rohrmannhoz, s mondja meg, hogy számadását, melyet legközelebbi levelében érint, vagy nem vettem, vagy itt most betegségem alatt eltévedt, s ezért küldené meg még egyszer. Mikor Bécsset elhagyja, hozza mindazon könyveket magával, melyek azóta Rohrmannál netalán felhalmozódtak.

Többi közt Julius Schneller írt valamit számos évek előtt, mire Genz Friedrich jegyzéseket tett, s miket e jegyzésekkel együtt Schneller Carlsruhéban vagy Tübingenben – ha nem csatlakozom – kinyomatott. Nagyon szeretném, ha Ön ezt nekem valamiképp megszerezné.

Most veszem tennapi levelét, sietek rá válaszolni. Ad primum: helybenhagyom, hogy a Buda városához szóló felelet beadassék. Ad 2<sup>um</sup>: éppen nem hagyom helybe, és kérem: Istenért ne tegyék, hogy Buda városának 10 000 pengőt ajánljatok. Fontos okaim vannak erre. Hallgassátok ki azokat előbb. Hiszen a dolog el nem szalad. Ad 3<sup>um</sup>: Pest városa iránt egy különös projectumom van, erről is csak szóval értekezhettek. Ad 4<sup>um</sup>: Mauthausen ügyét tekintve, nincs észrevételem. Ad 5<sup>um</sup>: A híd társaság szabályait tekintve nem szeretném, hogy azok kinyomatnának, mielőtt még egyszer megtekintem. Ad 6<sup>um</sup>: A közgyűlést illetőleg erről is hadd tanácskozzunk előbb szóval.

Kováccsal is tanácskoztam Önnek neve végett. Éljen „Talmay”

Széchenyi István

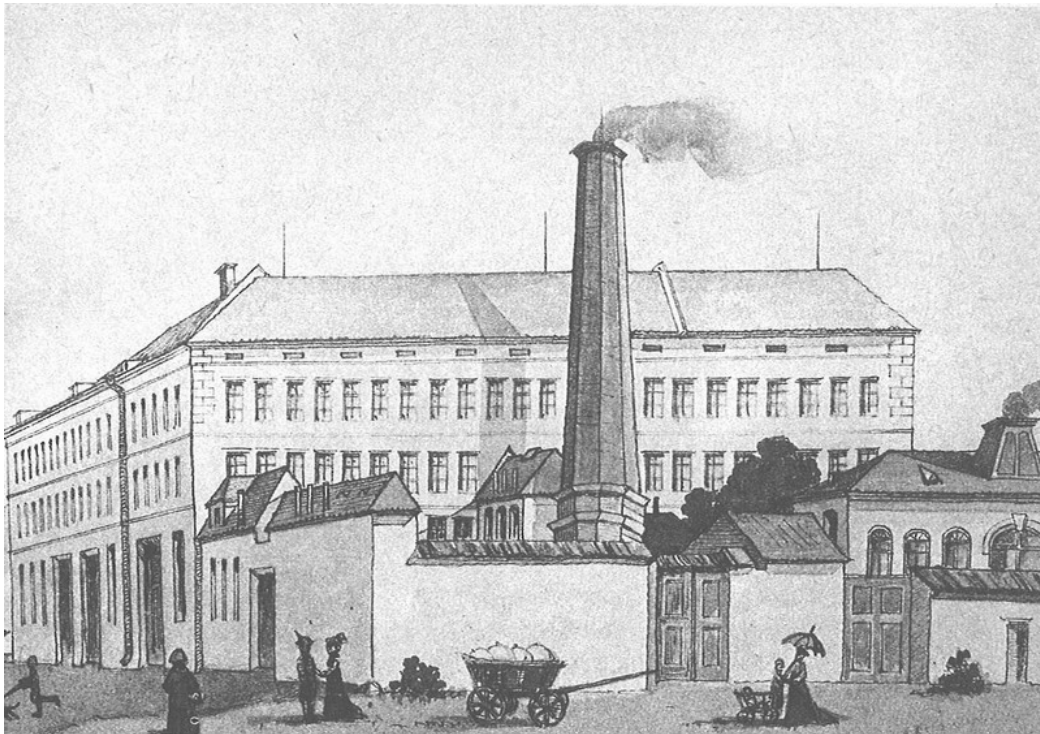
## 129 Tasner Antalnak

*Pozsony, január 26. d. u. 1848.*

Barátom,

Amint felötlik bennem valami, mit Ön cselekedhetne érettem, azonnal megírom. Erre most elég időm van. Jegyezze fel.

A gőzmalomban és a pesti erőműgyárban az elsőben 22 000, a másodikban 5000 pengő forintom van; továbbá ad vires 50 000 forint mint cavens állók intabulálva a maloméért, efelett még 15 000 forint pengőm van Fehrnél á 5%. Ez összesen tesz 92 000 forintot, mellyel directe és indirecte involválva vagyok. Ez egy kissé sok, és azért lassanként a 15 000 forint kölcsönzött pénzt 5% interesttel Fehrtől megint vissza kell venni [...]



*29. Józsefhengermalom*

## 130 Kovács Lajosnak

1848. április 6. Pozsony

Kedves Barátom!

E sorokat Fehr Vilmos, a gőzmalom direktora viszi.

E három intézet: cukorgyár, gépgyár és gőzmalom a pénzek stagnációja végett legnagyobb bajban van. Miután itt van [az] ideje, hogy egy intézet a másikat e honban támogassa és védje, én kérem Önt, sőt felhatalmazom, tegye magát contractusba Fehr directorral, és anticipáljon e három intézetre a Tiszaszabályozási pénzekből usque ad hatvanezer (60 000) forint pengőt, NB. ad summum négy vagy hat hétre. Vegyen addig minden lehető biztosítékot, csak intabulatiót ne, mert ez pénzbe kerül:

A gőzmalmot nem lehet szétbomlásnak átengedni, a cukorgyárnak fennállása majdnem szintoly szükséges; a gépgyár végre – melyet; *köztünk maradjon a szó*, most tüstént fegyvergyárra fogunk átváltoztatni – conditio sine qua non. Ehhez képest nem hiszem, hogy miniszter kollegáim ez intézeteket legerélyesebben pártolni ne fognák, vagy rossz néven vennék, hogyha a Tiszavölgyi pénz *interimaliter* az érintett intézetek fenntartására fordíttatnék. Többnyire a felelősséget magamra veszem. Vegyék el vagyonomat, vegyék el fejemet, biz én nem bánom; mit ügyünk felvirágoztatása végett szükségesnek tartok, tétova nélkül cselekedni fogom. Most arrul van szó: időt nyerni, és a most érintett virágzó állapotban fennálló intézeteket [az] elbomlástul megmenteni.

Kérem tehát Önt, Kedves Barátom, emelkedjék a körülmények parancsolta magasságra, tanácskozzon Fehr- és talán Tasnerrel, s tegyen belátása, lelkiismerete szerint: Ha engemet evictornak nem fognátok használni, azaz Budapesten fekvő vagyonomat lekötni, igen-igen szeretném.

Nagyobb biztosság, végett Batthyányval, Kossuthal etc. igen szerettem volna közleni e sorokat, de ők tegnap estve Esterházy herceggel Bécsbe mentek konferenciára, s csak ma éjjel vagy holnap reggel jönnek vissza. Ha cserbenhagynak – mi egyébiránt nem hihető –, ám lássák; én tudom, akkor mit mívelek.

Isten áldja!

Pozsony ápril 6. 1848.

gróf Stephan Széchenyi



## 131 Georg Sina bárónak

Pest, 1848. május 10.

Méltóságos Báró,  
Igen tisztelt Barátom!

Május hó 6-án kelt becses levele rendben kezemhez érkezett. Amikor a buda-pesti lánchídhöz az odavaló láncok szállítását illető felvilágosításaiért lekötelezve köszönetet mondok, kérem Önt, hogy ez esetben nemrégén tett megjegyzéseimet semmi esetre se tekintse szemrehányásnak, ellenkezőleg, csupán újabb bizonyítékaul erős óhajomnak, hogy ezt a nemcsak Önnek, hanem az országnak is dicsőségére váló nagyszerű művet mihamarabb elkészülve láthassam.

A Dresler és Kayser urakkal kötött szerződést az itteni hídépítési irodától előkérém. Eszerint a szerződők kötelesek a szállítást Londontól Pestig 3 hónap alatt végrehajtani, holott ez, mint Adam Clark úr mondja; még a jelenlegi vontatott menetben, a szokásos hajózással is 2 hónap alatt volna végezhető; s ha egyes tárgyak gyorsabban szállítottak volna, ahogy ez külön megbízások folytán egyes esetekben történt, így például a múlt télen, míg az általános szállítás még mindig az említett eredeti szerződésen alapul. A legnagyobb időveszteség pedig mindenesetre a Dunán látszik bekövetkezni; minek a jövőre nézve minden áron elejét kellene venni:

Az éppen megérkezett láncszállítmány 17 nappal ezelőtt érkezett Kehlheimbe, ott 2 napig átrakták, és 1 napig Engelhardzellben a vámon tartóztatták; a többi 14 napot a szokásos hajózás lassú menete igényelte; mely alatt minden szellőcskére megállni szokás.

Javaslom ezért hathatós orvoslásul a jövőre a következőket:

1. Minden vasalkatrészt *directe* Frankfurtból Pestre, és pedig oly hajókba rakni; melyek gőzösökkel vontathatók, minden időt rabló átrakásnak ezzel elejét veendő.

2. Engelhardzellben a vámtárgyalás felől *előre* megállapodni, hogy ott feltartóztatás már ne történjék.

3. A Dunára érkezvén, mindenesetre azonban Linztől kezdődőleg minden hajó vontatóhajótól mozgattassék.

E rendszabályokkal, az átrakások és vámtárgyalások elkerülése révén 3 nap, és a tényleges menetidőből 8–10 nap volna nyerhető.

A tárgyat ismételten jóindulatú figyelmébe ajánlva, maradok, mint eddig, tisztelettel az Ön készséges barátja és szolgálja.

## 132 Kossuth Lajosnak

Budapest, 1848. június 18.

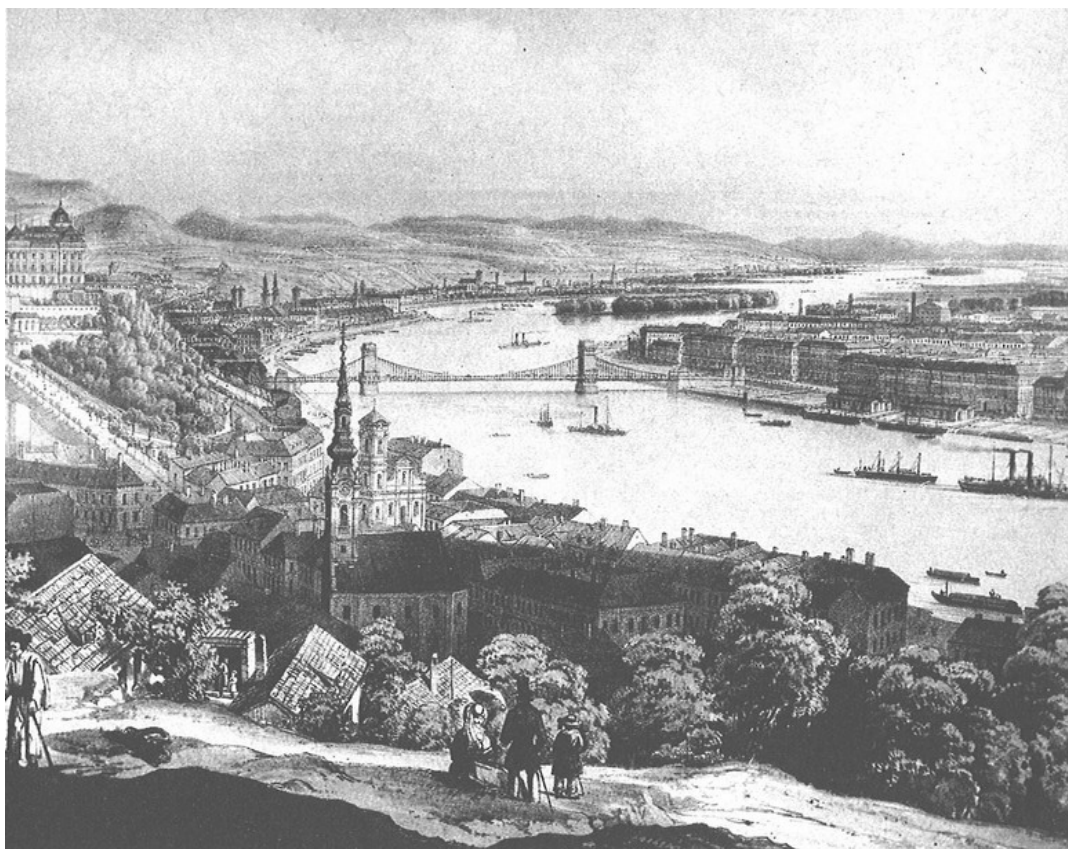
Igen sajnálom, hogy Önnek. f. hó 17-én 953. P. M. jegy alatt kelt hivatalos felszólítására még most sem vagyok képes a kidolgozott budget dolgát illetőleg tárcámra nézve kimerítő s részletes kimutatást adni be. Miután azonban sürget az idő, némi általánosságban, ím, ezeket van szerencsém előterjeszteni:

A közmunkák és közlekedések tárcáját tekintve én azt hiszem, pénzügyileg négy külön ág az, mely számba veendő.

1. Az állandó személyzet és szükséges mérnöki gépek, műszerek. Ide tartoznak a rendes fizetvények, de továbbá a napidíjasok fizetései, valamint a kiküldetési költségek is, melyek többkevesebb munkával változnak, úgyhogy szoros számot e részben most még kitenni lehetetlen, lehetetlen pedig legfőképp azért is, mert csak ezentúl az új szerkezet forgása közt fog bebizonyosodni, mily számú és mily fizetésű személyzet lesz szükséges, ha anyagi kifejlése a honnak szoros láncolatban egy központbul veendi lendületét, irányát s az ellenörködést.

2. Segélyadás az ország külön részeiben rögtön előforduló eseteket tekintve.

Addig is, míg gyakorlatilag rendszeresítve lesznek azon munkatételek, melyek egyes községek, a municipiumok és az ország által lesznek végbeviendők, igen sokszor meg fog történni, hogy a vidékeken, úgy mint eddigelé, tüsténti pénzsegélyre lesz szükség, mint például elszakadt hidak pillanati kijavítására stb.



30. Buda-Pest látképe a Gellérthegyről

### 3: Vasutak és vízszabályozások.

Mennyire szükség, hogy Budapestről több vasúti sugár induljon ki, ha hogy külbelrohanástól meg akarjuk óvni a hazát, nem szorul bebizonyításra. Honunk róna nyílt léte minden ellenállást vagy lehetetlenné, vagy legalább mindenesetre igen nehézzé tesz. Ezen egyedül vasúti sugárok segíthetnek, mert csak ezáltal vihetni rövid idő alatt az ország egy részéről a másikra tetemesb erőt.

### 4. Budapestnek biztosabbá, lakhatóbbá, kellemesbé tétele.

Ha valóban hazát akarunk alkotni, mindenekelőtt szükséges, hogy Budapest mint a haza szíve iránt legnagyobb gondunk legyen. Ha Budapesten uralkodik valódi rend, százszorta könnyebb a hon legtávolabbi vidékein is rendet tartani fenn, mi föltétele nemcsak kifejlődésünknek, hanem még fennmaradásunknak is.

Budapestre napról napra több ember fog összetódulni, s ekképp szükség már most oly javításokat tenni e két város határába, melyek nélkül sem igazi rendőrzetet, sem azon lakhatási kellemeket nem fejthetni ki, melyek fővárosnak elkerülhetlen kellékei, és melyeket Budapest rendes lakosa nem viselhet saját, úgyis eléggé igénybe vett erejével, mint amilyen például a két város körül húzandó rendőri tekintetben olyszükséges körvonal, a Duna-partoknak vízáradás elleni megóvása, Buda várába felette szükséges új kocsifeljárás stb., mik a közmunka-minisztériumnak aláhelyezendők, és azon viszony, melynek e minisztérium és Budapest városainak helyhatóságai közt léteznie kell, törvény által elhatározandó.

Ezeket előre bocsátva, ide mellékelem a tárcza költségeinek kimutatását egy évre; mely, 12 791 150 forintra rúgó összeget. állít elő. Megjegyzendőnek vélem itt, miképp a 12 791 150 frt legnagyobb részben, éspedig 12 000 000 egyenesen produktív kiadás, mely tulajdonképp tehernek éppen nem nevezhető.

*Budapest, június 18. 1848.*

Gróf Széchenyi István

*Pest, 1848. július 28.*

A tisztelt közönségnek folyó hó 1-én tartott közgyűléséből 10 255. szám alatt kelt és hozzám intézett. végzése, megvallom, nem csekély. mértékben s vajmi sajnosan lepott meg. Mert e végzésből azt vagyok kénytelen tapasztalni, hogy a tisztelt közönség az 1847. 23. törvény első, valamint 28. paragraphusát félszegűleg, sőt hibásan hozván fel, oly független statust in statu gondol képezhetni, minő sehol széles e világon nem létezik, és kivált felelős minisztérium szerkezetével egyáltalában meg nem fér.

Nem szándokom a tisztelt közönséggel vitába vagy bármily versengésbe bocsátkozni, mert ha valaha, most van az egyetértésnek és együttműködésnek ideje; annyit azonban felelős állásomnál fogva mégsem hallgathatok el, miszerint a tisztelt közönség nézetem, sőt tökéletes meggyőződése szerint, mind a nádor Őfensége, mind a felelős minisztérium irányában oly törvénytelen állásba tévé magát, –melyhez képest vagy illuzórius legyen a miniszteri felelősség, vagy Pest városának municipalis függetlensége szenvedne csorbát, amennyiben ti. egészen új s még elegendőleg el nem rendelt helyzetünkben vagy a tisztelt városi közönség fejtene ki kelleténél több súlyt, vagy a nemzetnek képviselői testülete, holott ha szerencsét és díszet akarunk hátrítani hazánkra, mulhatlanul szükséges, miszerint minden lehető súrlódást elkerülve, tökéletes egybehangzásban működjen a felelős minisztérium az ország minden törvényhatósággal és viszont. Azon rázás, melyben most mozgunk, előttünk egészen új, és csak az idő fogja azt kiegyenlíteni úgy, miszerint mind a felelős minisztérium, mind a törvényhatóságok függetlenül egymástul ugyan, de mégis szoros egybenkötetésben mozogjanak a status gépezetében.

En azt hiszem, honunk boldogsága, mely mindnyájunk célja, csak úgy eszközölhető, ha a fejedelemtől lefelé az utolsó napszámosig mindenki szorosan forog jogkörében, és azon túl nem ráz. Ámde másrésről, ha azon egybekötetés sem bontatik önkényileg fel, melynek minden statusban léteznie kell, hahogy az előbb-utóbb anarchiába süllyedni nem akar!

Így képelem én azon viszont is, melynek a Pest város tisztelt közönsége és a felelős minisztérium, s különösen az én minisztériumom közt léteznie kell: Az összes minisztérium, valamint én, mi legtávolabbról sem kívánjuk a Pest városi közönség szabad mozgathatását kelletlen beléavatkozás által bármiben is gátolni vagy csökkenteni, ámde másrésről felszólalás nélkül azt sem fogjuk tűrhetni, mert felelősek vagyunk, ha a város tisztelt közönsége a világos törvény ellenére, minden felsőbb felügyelés nélkül, úgyszólván izolált függetlenségben akarná gyakorolni hatását.

En mint felelős miniszter ehhez képest a felelősség terhe alatt, mely ezentúl nem engem, de a Pest városi közönséget illetendi, ezennel barátságosan felszólítom, szíveskedjék idővesztés nélkül maga kebléből választmányt nevezni, mely magát velem érintkezésbe tegye, miszerint aztán szabad értekezés következtében kivilágolják, mily módon lehetne, anélkül hogy Pest városi közönség hatása csorbát szenvedjen, vagy a felelős minisztérium értelem nélküli címmé váljék, mindazt összevetett vállakkal s közös erővel mihamarább életbe léptetni, mi Pest városnak díszét nagyobbítani és lakosinak jólétét magasb lépcsőre emelni fogja.

## Utószó

A magyar történelemnek kevés olyan személyisége van, aki annyira ismert és valójában annyira kevésbé ismert, mint Széchenyi István. Valamit mindenki tud róla, többnyire az idők folyamán ráragasztott fölöttébb ellentétes címkéket: a legnagyobb magyar, a reformmozgalom elindítója, az arisztokrácia érdekeinek képviselője, Kossuth ellenfele, fontolva haladó, a forradalmi módszerek konzervatív ellenzője; a forradalom szülte felelős magyar kormány minisztere. Hogy ki melyik címkét, melyik szállóigévé vált mondását bányássza elő emlékezetéből, az elsősorban attól függ, hogy mikor és mit tanult róla az iskolában; vele vagy politikai ellenfeleivel, a Széchenyit vagy Kossuthot lobogójává választó párttal, politikai áramlatokkal azonosult; esetleg csupán attól, hogy kinek a művéből ismerkedett meg tüzetesebben személyiségével, hiszen Széchenyi szerepéről, jelentőségéről, értékeléséről a viták máig sem csitultak el.

A Széchenyiről alkotott kép ellentmondásai azonban nem tulajdoníthatók csak és kizárólag a történészek és életrajzírok eltérő szemléletének, vagy annak, hogy szellemét különböző politikai áramlatok igyekeztek kisajátítani. Nem kis része van ebben Széchenyi ellentmondásos, ellentétes szálakból összeszőtt egyéniségének is, amelyről a laikus olvasó vajmi keveset tud. Ha akadnak is szép számmal a szakembereken kívül is olyanok, akik ismerik a *politikus*, *publicista*, *teoretikus* Széchenyit, csak kevesen és keveset tudnak a világgal s önmagával perlekedő *emberről*. Széchenyi alakja a többség szemében történelmi szoboralak, teátrális történelmi jelenetek középponti figurája.

A közelmúltban válogatásban kiadott *Napló* sokat tett azért, hogy a szoboralakot magas talapzatáról leemelve, emberközelből mutassa be történelmünk e nagy alakját. Ez a célja a jelen levélválogatásnak is, amely nemcsak folytatása, de kiegészítése is a *Napló*-nak. Míg az utóbbi elsősorban a tervező, életcélját, politikai hitvallását megfogalmazó, önmagával s a világgal pereskedő, viaskodó Széchenyit mutatja be, a levelekből a tevékeny szervező, a céljai megvalósítása érdekében minden eszközt megragadó, magabiztosságot sugárzó egyéniség mutatkozik be. Kiegészítése azért is, mert a levelek többsége éppen azokban az években kelt, amikor a *Napló* – valószínűleg, mert a cselekvés egyre több energiát örlött fel – egyre töredékesebbé válik. Ezeknek az éveknek a szaggatott naplóbejegyzései csak tevékenységének részletes ismeretében fejthetők meg; a levelekből kirajzolódó magabiztos, céltudatos és megfeszített tevékenység mögötti kétségek, vívódások, a fegyvertárskeresés és a magáramaradottság gyötrelmei viszont a *Napló*-ból ismerhetők meg.

A cselekvő Széchenyi leveleiből kirajzolódó portréjának néhány vonását áttekintve lenyűgöző az az átgondoltság, amellyel az ország felemelését célzó nagy tervezetének egy-egy láncszemét kapcsolja össze; a szívósság, amellyel, ahogy érettnek érzi rájuk az időt, sorjában megvalósítja őket; a körültekintés és fáradozás, amellyel a már megvalósultak fenntartásáról, virágzásáról gondoskodik az újabbak elindításának lázas tevékenysége közepette is.

A két testvérváros valódi fővárossá, az ország politikai és kulturális központjává emelésén fáradozva elsősorban az országos érdekeket tartotta szem előtt. Erről így vallott 1829-ben Zichy Júlia grófnőnek írott levelében: „A szívből buzog minden – Magyarország szíve Pest és Buda. A szegény szív persze poros és piszkos, ezen nem változtathatunk, de annál többet segíthetünk rajta. A szívet nem helyezhetem máshová, de megszépíthetem.” Széchenyi célja az volt, hogy a két város az ország sorsának jobbra fordulásáért, felemelkedéséért tenni vágyók központja legyen, mert, mint 1828-ban Revicky Ádámnak írta: „Előttem semmi egyéb cél nincs, egyedül csak hazánk felvirágzása és előmenetele, s [...] ezt csak koncentráció által hiszem eszközölhetőnek.” E koncentráció eszközének tekintette a Pest-Budán, „hazánk közepén” alapítandó Tudományos Akadémiát, a pesti Kaszinót, a

lőversenyt. A város vonzerejének érvényesülését a hasznos és szórakoztató időtöltések szaporításával, Pest „kellemeinek és szépségének” növelésével kívánta elősegíteni.

Mindaz, amit Budapestért tett, tagja volt „azon láncolatnak, mely a honi erőknek Pest s Budára összesítése által” a közjó előmozdítását szolgálta: Elgondolásai megvalósítása érdekében minden eszközt megragadott, semmilyen „harci módszertől” nem riadt vissza. Fegyvertárában megtalálható a logikus, higgadt érvelés és az érzelemre hatás, a nyilvánosság felrázása és a kulisszák mögötti harc, sőt intrika is. Céljai elérésére nemcsak barátait mozgósítja, hanem félretéve keserűségét és csalódottságát, volt barátait és fegyvertársait is harcba hívja. A megalázkodástól sem riadva vissza használja fel udvari, társasági összeköttetéseit, s ha kell, hízeleg is oly potentátoknak, akiket ugyan szíve mélyén megvet, de közbenjáróként hasznosnak ítél. S épp úgy megtartja az alázatos kérvényező formuláit, mint bármely városi polgár, amikor beadvánnyal fordul a városi tanácshoz vagy választott polgársághoz, amely testületeket kicsinyességük, szűklátókörűségük miatt joggal megvetett.

A vállalkozásai kudarcától való félelmét és szorongását csak *Napló*-jának vallja meg, és – néhány félmondat erejéig – titkárának, Tasnernek. A levélíró Széchenyi általában bizakodó, magabiztos, energikus. A ravaszkodástól, sőt valótlan állítástól sem riad vissza, ha szükségesnek tartja, mint például a hídépítés ügyében tette. Még csak az országgyűlés alsótáblájának kerületi ülése foglalt állást a nemesség vámmmentességének megszüntetéséről, még csak az építkezésre vonatkozó üzenettervezeteket fogadta el a két tábla, amikor Sinának – őt az építésre megnyerendő – már ezt írja: „...az építendő hid ügye egy *törvény* által, melyet a magyar országgyűlés hozott, oly nagy lendületet és kedvező fejlődést nyert, hogy tökéletesen meg vagyunk győződve, miszerint az említett építés foganatosítása a legbiztosabb alapokon nyugszik...” (Az én kiemelésem – B. V.) Hogy mennyi kétsége volt a siker iránt, azt nemcsak naplója, hanem a kötetben olvasható további levelei is tanúsítják: az utóbbiak azonban egyúttal arról is meggyőznek, hogy milyen energikusan, körültekintően igyekezett elhárítani minden vélt és valós akadályt.

Elképzeléseihez a végletekig ragaszkodott, és csak nehezen törődött bele a kudarcba, mint például a magyar színház építésének esetében, amikor – bár már javában folyt a színház építése a Kerepesi úton – kieszközli a kedvezőbb, jobban kedve szerint való másik telket a nádortól, megbízást ad egy párizsi művésznek az oda emelendő épület tervezésére.

Bámulatos a munkabírása: mennyit és mi mindent vállal magára. E válogatás leveleinek csak kis töredékét foglalja magában, mégis előfordul benne egy napon kelt két-három hosszú s komoly megfontolást igénylő levél is, melyet mind maga fogalmazott. Nemcsak a legfontosabb vállalkozásai, lényegbevágó teendői érdekében ragad tollat: a mai olvasó számára lényegtelennek látszó ügyeket is maga intézte, mint például a kaszinótagok hátralékos díjának befizetésére felszólító leveleket, a tagok felkéréseit, a kaszinó ügyeiről szóló tájékoztatásokat, nemcsak az alapítás, a tagtoborzás idején, hanem a későbbi időszakokban is, amikor egyéb vállalkozásainak szervezése amúgy is nagy terhet rótt rá. Számára ezek az apró ügyek is fontosak voltak, mert terveinek, vállalkozásainak sikerét, létét biztosították, s a már működő intézményekről éppoly aggodalmasan gondoskodott, mint a megvalósítandókról vagy a megvalósítás útján állókról:

E tevékenység vállalására nemcsak az a meggyőződés készítette, hogy társadalmi állásánál, személyi tekintélyénél fogva munkatársainál eredményesebben működhet, hanem legalább ugyanolyan mértékben az emberekkel, még legközelebbi munkatársaival szemben is megnyilvánuló bizalmatlansága. Nem hitt abban, hogy rajta kívül bárki, kellő hozzáértéssel, alapossággal, s ha kell, megfelelő határozottsággal, rafináltsággal, taktikázással el tudja intézni a fontos feladatokat. Kétségtelen – s ezt talán legjobban a hídépítéssel vagy a gőzmalom létesítésével kapcsolatban írott levelei tanúsítják –, hogy minden vállalkozásához nagy felkészültséggel, a technikai és szervezeti kérdések alapos ismeretében fogott hozzá. Mégis munkatársai szervezőképességének, megfelelő fellépésének, taktikai érzésének

lebecsülésére kell következtetnünk abból, hogy nem elégszik meg pontos utasításokkal, hanem meg is fogalmazza a megírandó leveleket (például Sina és Clark részére), vagy hogy titkáranak *szó szerint* előírja a mondandókat, félreértések elkerülésére németre fordítva a szót magyar leveleiben, ha a tárgyalóféllel ez a nyelv használandó.

Néha maga is túl nagy tehernek érzi a magára vállalt feladatok sokaságát: erről nemcsak fáradtságról, betegségről, életuntságról szóló naplóbejegyzései tanúskodnak, de 1835. november 7-én Tasnernak írott kifakadása is: „Mindent csak én tegyek?” Mégis újra mindig maga veszi kézbe dolgainak intézését, s hiába állnak mellette bizottságok, ezek munkáját lényegében egymaga végzi. Mindebben kétségtelenül megnyilvánult hiúsága, saját képességeinek nagyra értékelése, ami – valljuk be – nem volt alaptalan: e levelek is meggyőzően bizonyítják rendkívüli szervezőképességét.

A levelekből, csakúgy, mint a *Napló*-ból kirajzolódnak Széchenyi ismert jellemvonásai: sérthetősége, hiúsága, türelmetlensége az eltérő felfogásokkal, célokkal, harci módszerekkel szemben, ám felfedezhető, hogy miképpen képes felülkerekedni arisztokratikus elzárkózásán, sérelmein, ha ezt az ügy így kívánja. A hídépítés előmozdítása érdekében hárítja el magától a hiúságát ugyancsak legyező koronaöri jelölést; keserűségét legyűrve hívja harcba egykori fegyvertársát, Károlyi György grófot. Ő, aki az ország felemelését az arisztokráciától várta, akit neveltetése, társasága a főnemességhez köt, a „koncentráció”, az egyesítés érdekében, céljai megvalósításáért nemcsak a hivatalos fórumokon, hanem még a társasági életben is hajlandó – ha nem is szívesen – elfogadni a polgári elemeket: A levelek arról is tanúskodnak, hogy nem egykönnyen: tudta leküzdeni: a társadalmi előítéleteket és beidegződéseket: erre utal: az 1838. május 25-i levelében a Gross Ferenc pesti nagykereskedő és választott polgár kaszinói felvételével kapcsolatos kétértelmű álláspontja, vagy ugyanezen év november 12-én kelt levele, melyben helyteleníti Tierney Clark bevezetését a társaságba. Ekkor: még ezt írta: „Asztalomhoz soha nem hívnám, faluhelyen talán igen.” Clarkhoz intézett leveleinek egyre szívélyesebb hangja és tartalma arról tanúskodik, hogy az együttműködés során kapcsolata az angol mérnökkel egyre barátságosabbá válik, s nemcsak cenki otthonában, hanem Pesten is vendégül látta: A *Napló* tanúsága szerint nemcsak közvetlen munkatársaival, hanem a vállalkozásaiban részt vevő, vagy azok számára megnyerendő polgári származású személyekkel is elfogadta a társadalmi kapcsolatokat. Még ha tudjuk, hogy fenntartásait az alacsonyabb társadalmi állású személyekkel szemben megőrizte, csak lelki nagyságának és rugalmasságának újabb bizonyítéka ez: mert a „haladás előmozdítása” érdekében vett erőt magán.

Széchenyi egyéniségének, munkatílusának e levelekben megmutatkozó számos más vonását sorolhatnánk fel – kesernyés humorát, józan, racionális gondolkodásmódját nemcsak saját gazdálkodása intézésében, pénzbefektetéseiben, hanem némileg meghökkentő megnyilvánulásában is, amikor az 1838. évi árvízi katasztrófában a biztosításügy elterjesztésének kiváló alkalmát véli felfedezni, és még sok más egyebet, amelynek felderítését az olvasóra bízuk.

Végezetül néhány szót a közölt levelek időhatárainak megválasztásáról. Célunk – mint erre már utaltunk – a cselekvő Széchenyi bemutatása volt, ezért a levelek is a cselekvés korára terjednek ki. Ezért nem tartottuk célunknak annak bemutatását, hogyan kísérte figyelemmel élete utolsó éveiben Döblingből megvalósult és a megvalósulást váró budapesti vállalkozásainak további sorsát.

Bácskai Vera

Széchenyi levelezésében Budapestre vonatkozó tervei és a megvalósításukért folytatott küzdelem tág teret foglal el. Minthogy a válogatás nem követhette nyomon e tevékenység minden mozzanatát, az alábbiakban röviden összefoglaljuk Széchenyi célkitűzéseit és tevékenységét a levelekben említett intézmények létesítésében, keletkezésük időrendjét követve.

### *Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia)*

A magyar történeti köztudatból kitörölhetetlenül ismert jelenet: 1825. november 6-án az országgyűlés kerületi ülésén, ahol a nemzeti nevelés és a magyar nyelv terjesztése érdekében szükséges újításokat tárgyalták, Felsőbüki Nagy Pál beszédének hatására (amelyben a mágnások és a nagybirtokosok tunyaságát és közömbösségét ostorozta) felszólalt magyarul (mert latinul ekkor még nem tudott) a politikai életben alig ismert fiatal (harmincnégy éves) huszárkapitány, Széchenyi István gróf, aki a nemzetiség érzése és a nyelv terjesztése s művelése céljára felajánlotta jóságai egyévi jövedelmét: 60 000 forintot. A jelenetet Wesselényi Miklós rögzítette először édesanyjának írott levelében, és az eseményről későbbi visszaemlékezések is hasonlóképpen számolnak be.

A legenda tehát szinte már a beszéd elhangzásával egyidejűleg kialakult, s maga Felsőbüki Pál is ezt hirdette. 1830-ban Széchenyinek azt írta: „...az Akadémia felállítása is csak az én előadásombul és a Te reá következő nagy hazafiúi ajánlásodbul eredett.” Széchenyi válaszlevelében cáfolja ezt, mondván, hogy jóval az országgyűlés előtt barátaival tanácskozva érlelődött meg benne a Tudós Társaság alapításának gondolata. S valóban, Széchenyi 60 000forintos felajánlásához nyomban csatlakoztak barátai: Károlyi György gróf birtokai félévi jövedelmét (mintegy 40 000 forintot), Andrássy György gróf 10 000forintot, Vay Ábrahám gróf 9000 forintot, ajánlott fel. Mint a „kötelező levél”-ben. olvashatjuk; a felajánlott összeget Széchenyi és utódai maguknál tartották; s csak kamatait fizették. Ez ebben a korban így volt szokás az alapítványoknál, mivel – felelős kormány hiányában – nem bíztak benne, hogy a felajánlott összeget valóban rendeltetésére fordítják.

A Tudós Társaság (az 1840-es évektől kezdve nevezik Tudományos Akadémiának) felsőbb jóváhagyása hosszú évekig elhúzódott. A nádor az alapszabályok és az ügyrend kidolgozására előkészítő bizottságot nevezett ki (Széchenyi is tagja volt), amely 1828. március 15-től április 7-ig ülésezett Pesten. 1828 szeptemberében Széchenyi a király tanácsadója, Reviczky Ádám gróf alkancellár pártfogását kérte az elkészült alapszabályok királyi jóváhagyásának. mielőbbi eléréséhez; erre azonban csak 1830. június 7-én került sor. 1830. november 17-én Reviczky jelenlétében megtartották az első igazgatótanácsú ülést, amelyen a Magyar Tudós Társaság elnökévé Teleki József grófot, másodelnöknek pedig Széchenyi Istvánt választották.

A Tudós Társaság működését Széchenyi sok más elfoglaltsága mellett is állandóan élénk figyelemmel kísérte, leveleiben igen gyakran találkozunk ezzel az érdeklődéssel: Önálló épülete a Magyar Tudós Társaságnak nem volt. A nagygyűléseket Pesten, a megyeháza közgyűlési termében tartották, s bérelt helyiségekben, a Trattner-Károlyi-házban (ma Petőfi Sándor utca 3.) működött, s 1837-ben ide szállították a könyvtárat is. 1846-ban József nádor engedélyt adott arra, hogy az Akadémia könyvtára és gyűléshelyei a Nemzeti Múzeum épületébe kerüljenek. Széchenyi pontosan felmérte az Akadémia igényeit, az itteni elhelyezkedésre azonban nem került sor: Az Akadémia önálló székháza – mai helyén – csak 1865-ben készült el.



### *A pesti Kaszinó (Nemzeti Kaszinó)*

Széchenyi István már az 1825–27. évi országgyűlés idején Pozsonyban patriótaklubot létesített, s ezt 1826 telén Pestre, az ország valódi központjába kívánta áthelyezni. Célja a hazai erők egyesítése volt. Még tartott a pozsonyi országgyűlés, amikor Széchenyi elkezdte a pesti kaszinó szervezését: tagokat (részvényeseket) toborzott, helyiséget bérelt, s megkezdte berendezését. Június 10-én előkészítő megbeszélést tartottak, s augusztus 20-án megnyílt a Pesti Kaszinó (1830-tól kezdve Nemzeti Kaszinó), amely eleinte a mai V. Dorottya utcában, bérélt házban, majd a Kereskedelmi Testület székházának helyiségeiben talált otthont. Működése igen nagy hatással volt a politikai-társadalmi élet fellendülésére, nemcsak Pesten, hanem vidéken is, mert szerte az országban alakultak a pesti mintára kaszinók.

A pesti kaszinó tevékenységét nem szakította vagy szüntette meg az, hogy a politikai központ szerepét, amelyet Pest számára egy-két évig az itt ülésező országgyűlési bizottságok biztosítottak, 1830 után ismét Pozsony vette át. Tagjainak száma a harmincas évek végén már jóval meghaladta az ötszázat, s amikor 1833 elején a király a kancellártól jelentést kért a magyar kaszinókról, Reviczky Adám kancellár arról számolt be, hogy ezeknek nem az alapszabály szerinti szórakozás az egyedüli céljuk, hanem a magyar nyelv és nemzetiség előmozdítása. Metternich pedig megállapította, hogy a kaszinók politikai klubokká alakultak át.

Széchenyi a továbbiakban is fáradhatatlanul munkálkodott a kaszinó érdekében. Toborozta a tagokat, beszédte a hátralékos díjakat, kinyomatta az alapszabályokat és a részvényesek névsorát, majd a *Jelenkor*-ban tétette közzé a kaszinó, valamint a lóversenyek és a Tudományos Akadémia híreit. Arra törekedett, hogy a nemességen kívül a polgárságot, főképp a nagykereskedőket is közel hozza a kaszinóhoz.

### *Lóverseny*

A kaszinóval egy időben szervezte a lóversenyeket is, amelyeket 1827 júniusa óta évente rendszeresen Pesten tartottak. A kortársak egy része angломániának tekintette a versenyeket, mint ahogy a kaszinót is csak pipázó egyletnek, holott mind a kettőnek lényeges része volt abban a tervben, hogy Pestet az ország politikai központjává tegye. Szüntelenül azon fáradozott, hogy széles körben, nemcsak az arisztokratáktól, hanem például Pest városától is anyagi támogatást szerezzen különféle versenydíjak alapításával, a Pesti díjtól az Asszonyságok díjáig.

A lóversenyekből alakult ki az Állattenyésztő Egyesület (amely később a Magyar Gazdasági Egyesület nevet vette fel), s ennek egyik feladata volt a lóversenyek rendezése, a „lesüllyedt lótenyésztés felemelése”. Széchenyi az Egyesület tevékenységét igen nagy mértékben támogatta, s 1835-ben az egyesület felkérésére ő fordult Pest város tanácsához, hogy az jelöljön ki egy bizottságot a versenypálya javításának megtárgyalására. Szívesen vállalkozott az Állattenyésztő Egyesület kérésének támogatására, szem előtt tartva választott polgári esküjét: „mindennel, mi erőmben áll, hozzájárulnom a város fejlődéséhez, szépüléséhez és ezzel felvirágzásához, valamint lakosaink jólétéhez és boldogulásához.”

### *Széchenyi városszépítési törekvései*

E cél megvalósítása érdekében szeretett volna a Szépítési Bizottmány tagja lenni. 1835 őszén azt híresztelték, hogy a nádor ki akarja nevezni a bizottság elnökének, de a hír alaptalannak bizonyult. A nádor ugyan pontosan ismerte Széchenyi városfejlesztési és

szépítési tevékenységét, egyes vállalkozásait támogatta is, de a Szépítési Bizottmánytól évtizedeken át távol tartotta.

*Világ* című munkájában, amely 1831-ben jelent meg, Széchenyi töredéket közölt egy meg nem nevezett angol (föltehetően költött) személy 1828. évi leveleiből, aki azt javasolta, hogy a főváros „...nevét Budapestre kellene változtatni, mely kevés év, sőt hónap múlva oly megszokottan s könnyen hangzanék, mint Bukarest; s így a két város egyesülne, mely most nem legjobb szemmel nézi egymást. Mily haszon áradna ezen egyesülésből, mily virágzó fővárosa lenne Magyarországnak rövid idő múlva! Kivált, ha az országgyűlés is nem Pozsonyban, nem a határszéleken s oly távol Erdélytől, hanem az ország szívében tartatnék. [...] Egy fővárosnak kellene ezeknek lenni, nem kettőnek; egy és nem megosztott, ellentmondó szívnek.”

Ennek a fővárosnak a fejlesztését, rendezését, szépítését Széchenyi ettől kezdve egyik legfontosabb feladatának tekintette, s az 1830-as évek első felétől minden nagy vállalkozásában jelen volt ez a gondolat.

Fontosnak tartotta, hogy gyarapodjanak a díszes középületek és a szép magánházak is, és ehhez maga is hozzá akart járulni azzal, hogy a régi harmincadhivatal helyére (a mai Vörösmarty tér északi részén) egy háromemeletes bazárt épít, s új, díszesebb és megfelelőbb harmincadhivatalt emel a Kereskedelmi Csarnokkal szemben, a mai Tudományos Akadémia helyén. A városrendezési-szépítési elgondolás e terveiben is szerepet játszott: az egyéni érdek és a közérdek szoros egybekapcsolása lett volna e vállalkozás. 1835 júniusában elő is terjesztette tervét József nádornak, megírva elhatározásának okát is: „a magam részéről, amennyire ez erőmben áll, hozzájárulni óhajtok Pest város szépítéséhez...”: A harmincadhivatal építésének ügye hosszú évekig húzódott; hiába kérte Széchenyi József nádor támogatását, az udvari kamara és a pesti Szépítési Bizottmány húzta-halogatta a döntést, jöllehet Széchenyi az új harmincadhivatal terveit is elkészíttette Hild Józseffel.

A pesti választott polgárság tagjaként a testület ülésein és a kiküldött bizottságok tagjaként sokat tevékenykedett a Duna Köparttal övezése, a faraktárak és gyárak városszélre telepítése érdekében, és egyéb városrendezési terveket is kidolgozott.

### *Nemzeti Színház*

Széchenyi a főváros vonzereje növekedésében, kulturális központtá emelésében fontos szerepet szánt az állandó magyar színháznak. 1832-ben Pest vármegye színházi bizottságának megbízásából röpiratot írt létrehozása érdekében (*Magyar Játékszínről*). Fontosságát tükröző díszes épületet kívánt emelni a város egyik legszebb és könnyen megközelíthető pontján, a Duna-parton. Pest vármegye nemessége, élén Földváry Gábor alispánnal, a megye színházi bizottságának elnökével viszont egy külsőségében szerényebb, széles társadalmi összefogással rövid idő alatt felépítendő színház eszméjét tette magáévá. E terv gyors megvalósítását lehetővé tette, hogy Grassalkovich Antal herceg a színház céljaira felajánlotta a Kerepesi úton, a mai Rákóczi út és Múzeum körút sarkán (Széchenyi szerint a város legrútabb részeinek egyikén) levő faraktárát és telkét. Széchenyi elérte, hogy József nádor 1835-ben egy Duna-parti házhelyet átengedjen a magyar színház építésére (s ő maga 10 000 forintot ajánlott fel a Duna-parti színház céljaira). Erre a telekre azonban igényt tartott Pest város tanácsa is, amely a maga költségén ide kívánta a magyar színházat emelni. A város célja azonban nem nemzeti intézmény, hanem – mint a német színház esetében is – városi színház létesítése volt. Pest megye a város ajánlatát visszautasította, és országos gyűjtést indítva, 1835 augusztusában elhatározta, majd szeptember végén megkezdte a színház felépítését a Kerepesi úton.

Széchenyi még mindig bizakodott, s nem minden alap nélkül, mert a megyék többsége a Duna-parti színház mellett foglalt állást. Ezért Apponyi Antal gróf párizsi követ útján 1835. december 9-én megbízást adott Ciceri párizsi színháztervezőnek a pesti színház terveinek elkészítésére. Az 1836. évi országgyűlés törvényt hozott „a Pesten országos költségen felállítandó nemzeti játékszínről” (XLI. törvénycikk), amelyet a nádor által erre a célra szánt telken kell megépíteni, noha ekkor már javában épült a Kerepesi úti színház. A pesti Magyar Színházat 1837. augusztus 22-én avatták fel ünnepélyesen, és az 1839–40. évi országgyűlés mint nemzeti tulajdont országos pártolás alá vette. A Széchenyi által a Duna-partra tervezett színház ügye nem került többé napirendre, az országgyűlés csupán arról határozott, hogy a „kijelölt telek további rendelkezésig eredeti céljára megtartassék”.

Széchenyi Földváryval szemben alulmaradt, jóllehet terve és a hely alkalmasabb lett volna Nemzeti Színház céljára, mint a megvalósult, szűk, szegényes Kerepesi úti. Széchenyi 1840 után lemondott színházépítési tervéről, a nehézségekkel küszködő Kerepesi úti Magyar Színházat – noha akarata ellenére létesült – anyagilag azonban támogatta. Még a döblingi években, 1858-ban is évi ezer pengő forintot ajánlott fel „a magyar színház oltárára”.

### *A Lánchíd*

Széchenyi 1821. január 4-én, amikor apja halála után Debrecenből Bécsbe sietve a jégzajlás miatt Pesten rekedt, azt mondta Brudern Józsefnek: „egyévi jövedelmemet fordítom rá, ha Buda és Pest között híd épül, s ezért, jóllehet Pesten lakni alkalmasint sohasem fogok, egyetlen krajcár kamatot vagy akár visszafizetést sem fogok követelni. Az a gondolat, hogy hazámnak fontos szolgálatot tettem, majd bőségesen kárpótol.” Ekkor azonban még nem alakult ki benne a két város egyesítésének a gondolata. Jóval későbbi az a program, amelyet Pest központtá fejlesztése érdekében kidolgozott, s konok erőfeszítéssel évek szívós munkájával meg is valósított. Ennek a legfontosabb feltétele és jelképe az állandó híd volt.

A tervezgetések és a javaslatok kivitelezését két főök gátolta: az árvízről való félelem és a pénzhiány. Ezeknek a leküzdése hosszú és szívós munkát kívánt. 1832-ben létrehozta a Budapesti Hídegyesületet, s ennek munkájához megszerezte az állandó híd gondolatától egyébként sem idegenkedő József nádor támogatását. 1832-ben és 1834-ben Angliába utazott a hídépítés tanulmányozására, megszervezte a hídépítés műszaki előkészítését, és a közvéleményben egyre inkább tudatosította az állandó híd megvalósításának a fontosságát. Kifejtette, hogy a híd nemcsak a két városra lesz nagy haszonnal, hanem az egész országra is, mert lehetővé teszi az országos hivatalok szorosabb egybekapcsolását, az udvar számára megkönnyíti az itt-tartózkodást, az országgyűlésnek az ország központjában való tartását, a belső és külső kereskedelmi forgalmat. Pest és Buda fekvése nagyon kedvező, ám ha különválva maradnak, nem vonzzák a gazdagokat az ittlakásra, új vállalkozások alapítására. A két várost egyesítve alakulhat csak ki szép nagyváros, amely a közlekedés és a nemzeti művelődés fejlődésének központja lesz, mert a Duna az egész ország raktárává teszi a fővárost.

A Hídegyesület feladatának első részét, a hídépítés szükségességének és lehetőségének a bizonyítását rövid idő alatt elvégezte: A nehezebb és nagyobb feladat: a szükséges-pénzalap előteremtése már jóval több időt igényelt. A hídépítés egyik nagy akadálya az volt, hogy a két város ragaszkodott a hajóhíd fenntartásához, mert ennek bérbeadásából jelentős jövedelmet élvezett. Mivel nyilvánvaló volt, hogy az állandó hidat csak részvénytársasági alapon lehet felépíteni, s a tőke megtérülését a hídvámbevétel biztosíthatja, a hajóhíd fennmaradása a tőketörlesztést és a kamatozást akadályozta volna. Ezenkívül a hajóhídon a polgárok vámmentesen közlekedtek, s erről a jogukról nem akartak lemondani, mint ahogy az

országgyűlésen is heves küzdelmek zajlottak a nemesség vámmentességének megszüntetése kérdésében.

A híd ügyének előmozdításán a Hídegyesület, majd az országgyűlés által kiküldött bizottság munkálkodott ugyan, de az egésznek a lelke Széchenyi volt.

Még az országgyűlésen el sem dőlt a híd ügye, még a városokkal, Budával és Pesttel sem történt megegyezés, sőt a vita a hídról egyre hevesebbé vált az 1835. év folyamán, amikor Széchenyi az angliai útjain megismert tekintélyes angol hídépítő mérnököt, Tierney Clarkot Pestre hívta, aki megkezdte, s hónapokon keresztül folytatta vizsgálatait, adatokat gyűjtött a pest-budai állandó híd tervezéséhez. Hivatalos megbízása még nem volt, s az országgyűlésen is csak az alsótábla hozott egyértelmű határozatot a híd ügyében. 1835. február 17-én Széchenyi Georg Sina báró bécsi bankárnak erről a határozatról már mint törvényről írt, amely lehetővé teszi, hogy a hídépítés a legjobb alapokon nyugodjék, s kétségtelen a tervezett híd technikai sikere, s a nyereség is „rendkívül kecsegtetőnek és fényesnek mutatkozik”. Felkérte tehát Sinát, hogy álljon a vállalkozás élére. Ugyanakkor Buda és Pest városa hozzájárulását kérte ahhoz, hogy az állandó híd részvénytársasági alapon épüljön:

Buda és Pest városa azonban heves ellenállást fejtett ki a híddal szemben, s ennek egyik sarkalatos pontja az volt, hogy kié legyen majd a híd: a polgárságé vagy a nemzeté. Buda városának a meggyőzésére Széchenyi barátját, Sándor Móric gróftól kérte meg, ő maga pedig Pest városával viaskodott, ahol a színházügyben megismert Földváry Pest megyei másodalispánhoz hasonló makacs ellenfélre akadt Kolb Pest városi szószóoló személyében. Az országgyűlésen viszonylag simán ment minden: elhatározták, hogy Buda és Pest között állóhíd legyen, azon mindenki fizessen, a híd a szerződési idő után az ország tulajdonává váljon, s hogy a két város igazságos és illő kárpótlást kapjon. Széchenyi Reviczky kancellár támogatását is kérte (1835. november 14-én) a siker érdekében.

A pesti választott polgárság azonban továbbra is ellenállt, kimondta, hogy „Pest városa a híd építését magára vállalja”. Széchenyi jogosan kérdezte, hogy a város, amely teljesen a kamarától függ, és nem nagyon gazdag, hogyan találhatna kétmillió forintot a hídra. A városok ellenkezése ellenére a budapesti híd dolga 1836 márciusában mind a két táblán keresztülment.

A kivitelezésnél Széchenyi ragaszkodott Sinához (ezért 1836 szeptemberében megismételte 1835. februári felkérését), jöllehet a vállalkozásra mások (Eskeles, Pereira, Ullmann bécsi bankárok) is jelentkeztek. Az országos küldöttség számos vállalkozó közül Sinának adott ugyan elsőbbséget (ebben nagy része volt Széchenyinek), aki a munkálat műszaki részének irányítására (szintén Széchenyi jelöltjével) Tierney Clarkkal kívánt szerződést kötni (1837. június 15.), ám megtárgyalta Wodianer ajánlatát is, aki szövetkezett az Arnstein-Eskeles-Pereira- és Ullmann-cégekkel. (Wodianerék a neves angol mérnököt, Georg Rennie-t bízták meg a híd tervezésével.) A küldöttség úgy határozott, hogy Sina és Wodianer a terveket és a költségvetést 1838 tavaszáig nyújtsák be. Clark az ősz folyamán Pestre érkezett, Széchenyi a legmesszebbmenőkig támogatta, és Sinát is igyekezett rábírni arra, hogy a vállalkozás iránt érdeklődő Rotschilddal alakítson részvénytársaságot:

Széchenyi ezekben a hónapokban óriási energiát fektetett abba, hogy a lánchíd megoldást fogadják el, s hogy meggyőzze a kétségeskedőket, hogy a mederbe építendő pillérek nem akadályozzák a jégzajlást, nem fokozzák az árvízveszélyt. (Az 1838. évi nagy árvízkor ittlévő angol pillérépítő szakemberek, Plews és Slater ezt megerősítették.) Sikert ért el, hogy Sina érdekkörébe vonja a Wodianer-Ullmann-csoportot (s egyesült is velük 1838 nyarán). Rennie elismerően szólt a lánchidakról, Clark pedig meggyőzte az országos küldöttséget, hogy a híd ingása miatt nincs ok aggodalomra. A szerződést az országos küldöttség Sinával 1838. szeptember 27-én írta alá, s azt „legfelsőbb jóváhagyás kikötése mellett” a nádor útján a királyhoz terjesztették fel (ez később, az országgyűlésen, sok vitára

adott alkalmat, ugyanis az 1836. évi törvény a királynak csak a főfelügyeleti jogát ismerte el). S nehogy a királyi jóváhagyás előtt az államértekezleten változtatás történjék, Széchenyi az államértekezlet két legbefolyásosabb tagjához, Metternichhez és Kolowrathoz is levélben fordult, s: kérte barátjának, Metternich vejének, Sándor Móric grófnak támogatását is, hogy a szerződést változtatás nélkül hagyják jóvá. A királyi jóváhagyásra 1839. május 16-án került sor.

Széchenyi rögtön a további tennivalókhoz kezdett: A lánchídhoz szükséges vasak vámmentes behozataláért és a hídépítést akadályozó katonai raktárak átengedéséért sokat kellett harcolnia.

A Lánchíd építése 1839. szeptember 21-én kezdődött a pesti zárgát építésével. A híd alapkövét ünnepélyes körülmények között 1842. augusztus 24-én tették le, s az ünnepségen részt vett Clark is, aki úgy nyilatkozott, hogy öt év alatt befejezi az építkezést. Széchenyi állandóan figyelemmel kísérte a munkálatokat (lakása Dunára néző ablakából is), dicsért, ha a munka haladt, sürgetett, ha késés fenyegetett, mint például 1846-ban a hídláncok szállításának megkezdésekor. A huzavona a láncok szállítása körül még 1848 májusában is tartott, nemcsak Sina takarékoskodása miatt, hanem mert hosszú éveken át eredménytelenül küzdött az Angliában beszerzett vas vámjának elengedéséért.

Széchenyi türelmetlensége indokolt volt: a híd elkészülte pontosan két évet késett. 1849. november 1-én adták át a forgalomnak. Széchenyi legkedvesebb és talán legfontosabb alkotásának átadásán nem lehetett jelen, ekkor már a döblingi gyógyintézet lakója volt.

### *Gőzhajózás. Az óbudai és a tervezett pesti kikötő*

A Dunán a gőzhajózás (korábbi kísérletek után) 1830-ban állandósult. Ugyanebben az évben első al-dunai útja alkalmával Széchenyi felismeri a gőzhajózás óriási jelentőségét, s ekkor írja: barátjának, az ifjú Waldstein Jánosnak végrendeletszerű levelében, hogy „tegyetek mindent, hogy Buda-Pest megszűnjön egy vak zsák lenni, s ennek elérése végett a Duna vizét hajózásnak s kereskedésnek nyitni kell”. S különösen nagy figyelmet szentelt a gőzhajózás fejlesztésének azután, hogy 1832. július 2-án az uralkodó az Al-Duna-szabályozás királyi biztosának nevezte ki. A dunai gőzhajózás zavartalanságát és fejlesztését, „a gőzhajózás kedvező fejlődését”, sok más vállalkozása mellett, ettől kezdve minden erejével igyekezett biztosítani.

1835-ben József nádortól a gőzhajók számára egy jó és biztos telelőhely kijelölését kérte az Óbuda és az óbudai sziget közötti Duna-ágban. Majd kieszközölte, hogy a Duna-ág jobb partján levő telkeken a Gőzhajózási Társulat fa- és szerszámraktárakat, valamint új hajók építésére sólyákat létesíthessen.

Az óbudai „telelőhely” és ezzel kapcsolatban a hajógyár létesítése sikerrel járt. 1835-ben Pesten is hasonlót tervezett a Városszigeten, amelyet a bal Duna-parthoz erős gáttal kívánt kapcsolni. Hosszú éveken át viaskodott Pest városával ennek megvalósítása érdekében. 1839-ben József nádorhoz fordult, hogy intézkedjék: Pest városa adja el a kért területet (a szigetet, a határársárdát és néhány telket) kikötő céljára, amelynek tehermentesítése kellett volna az óbudai kikötő túlzásfoltosságát, ami tűzvész esetén nagy veszélyt jelentett. A pesti kikötő (telelőhely) ellen Pest város részéről igen sok kifogás merült fel, s végül 1845-ben a Pesti Kikötő Társaság eredmény nélkül feloszlott. A téli kikötő megépítését Pest városa, elismerve annak szükséges voltát, magára vállalta, erre azonban csak jóval később, 1856-ban került sor.

### *Az alagút*

Alagút készítését, melyen át Budáról Pestre a Lánchídon keresztül közlekedni lehet, Széchenyi már az 1840-es évek elején tervezte. 1845. december 1-én az ő elnöklete alatt alakult meg a Budapesti Tunnel Társaság. Részvénytársasági alapon kívánta megvalósítani, de ennek szervezése nehézkesen haladt, s vita volt arról, hogy a műszaki kivitelezést magyarországi vállalkozó végezze-e (mint néhány budai kívánta), vagy pedig Clark Tierney (mint Széchenyi és Sina akarta, akik nem kívántak tudni kísérletező mesterekről). Az alagút azonban csak 1853–1857 között készült el, Széchenyi elgondolása szerint, Clark tervei alapján.

### *A pesti Duna-part feltöltése*

1847. november 21-én István nádor felkérte, hogy adjon véleményt a pesti Duna-part feltöltése tárgyában. A téma Széchenyi számára ismerős volt. Tasnerrel az előiratokat – az árvíz után 1839. július 1-én kiadott Feltöltési Szabályzatot – is előkerestette. Eszerint a következő utcákat kellett feltölteni: a Belvárosban a mai Tolbuhin körutat, a Kálvin teret, a Duna melletti Molnár tavat, a Lipótvárosban a mai Szent István teret, a Duna-partot, a mai Steindl Imre utcától északra, s még néhány utcát és teret a Terézvárosban, Józsefvárosban és a Ferencvárosban. Széchenyi azonnal tiltakozott ez ellen a kicsinyes feltöltési terv ellen, amelyet a Szépítési Bizottmány tűzött ki, és 1848. január 6-án javasolta a nádornak a feltöltési szabályzat módosítását, alapelveként tűzve ki Buda és Pest árvíz elleni biztosítását, a költségkímélést, a kereskedelem érdekeinek figyelembevételét, valamint – ez Széchenyi városszépítési rendszerébe illett – „Budapestnek esztétikai kifejtését s kellemeinek nevelését”.

### *A Budapesti Hajós-Egylet*

Látszólag szűk társadalmi réteg számára alapította a Budapesti Hajós-Egyletet 1840 novemberében, azonban az alapvető gondolata a Dunát „az ifjúság testi kifejlődése végett használni, s a Pesten lakás kellemeit növelni, s minél több pénzköltő lakost ide édesgetni”. Pest város tanácsa 1842. március 5-én a pesti Duna-parton, közel az épülő hídhoz a Casinó előtt engedélyezte a hajóház (csónakda) felállítását, amelyet Clark Ádám irányítása mellett építettek fel, s 1845-ig használtak.

Ugyancsak az ifjúság fizikai fejlődése céljából vetette fel 1842-ben Pesten egy labdaház és ezzel egybekötve egy gimnasztikai iskola alapítását, s ehhez József nádor segítségét kérte: A megvalósítására azonban 1848-ig nem került sor.

### *A Hengermalom és az öntöde*

Bár már az 1832. évi angliai útján érdeklődött a gőzmalmok iránt, a pesti gőzmalom létesítésének a gondolatával csak 1836-ban kezdett foglalkozni. 1837-ben Pest vármegyével közölte, hogy Pesten vagy Budán egy részvényes társasággal gőzmalmot szándékozik felállítani, hogy „hazánk gabona helyett végképp liszttel űzze kereskedését; miáltal nemcsak mezei gazdáink nyernének tetemesen, de a szegényebb sorsúnak is Köszénásás, molnárság, a lisztet felfogó dongák készítése sat. által új keresetkör nyitnának”, A gőzmalom létesítése érdekében még ez év őszén újra részletes felvilágosításokat kért Hunter angol gyárostól.

Kérdéseiből kitetszik, hogy igen alapos ismereteket szerzett a gőzmalmok működtetéséről. Ekkor még úgy gondolta, hogy angol szakemberekre bízta a malom felépítését, berendezését, s a gőzgépeket is Angliából szerzi be. De még az angol gyárosok válaszána megérkezése előtt a Milanóban állomásozó Mészáros Lázár huszár őrnagy (1848-ban hadügyminiszter) tanácsára a hengeralmi rendszer mellett foglalt állást az angol-amerikai Körendszerű gőzmalommal szemben. A Széchenyi István által kezdeményezett pesti Gőzmalomépítő Egyesület 1839-ben József Hengermalom néven részvénytársaságot alapított, és a bozeni Holzhammer-céggel szerződést kötött a malom felépítésére. A részvényeknek több mint a fele a Holzhammer-cég kezébe került. A malmot a Lipótvárosban építették fel, a Valero selyemgyár mellett (a mai Stollár Béla utca 6. számú háznak a helyén), és az 1841 szeptemberében kezdte meg működését. A gépi berendezések javítására a malom létesítésével egyidejűleg egy műhelyt is felállítottak, amely nemcsak javító munkát végzett, hanem a „gőzmalmokhoz alkalmazandó gépeket és eszközöket” is gyártott. Az öntöde 1847-ben Pesti Vasöntő és Gépgyár Társaság néven önálló részvénytársasággá alakult.

Széchenyi ezekben a vállalkozásokban – a szervezésen kívül – anyagilag is részt vett

### *Budapest fejlesztése 1848-ban*

1848-ban mint közlekedési és közmunkaügyi miniszter különös gonddal foglalkozott Budapesttel, amelyet (mint Kossuth pénzügyminiszternek írta költségvetési indoklásában),biztosabbá, lakhatóbbá, kellemesebbé” kell tenni. Mindehhez elkerülhetetlenül szükségesnek tartotta (különösen Pest városának számtalan korábbi akadékoskodása, a tanács és a választott polgárság – amelynek ő is tagja volt – kicsinyeskedése, szűklátókörűsége miatt), hogy azt a viszonyt, „melynek a minisztérium és Budapest városainak helyhatóságai közt léteznie kell”, törvény szabályozza:

A Széchenyi (a minisztérium) és Pest városa közötti viszony egy-két hónap múlva, Pest városának az 1848. évi XXIII. törvénycikk értelmezése miatt kiélesedett. A törvény világosan kimondta, hogy a város mint önálló köztörvényhatóság „közdolgait törvényes felsőbb felügyelet alatt[...] igazgatja”. A város azonban a törvénynek paragrafusához ragaszkodott, miszerint az állandó szakbizottságok közvetlenül a tanáccsal, a tanács által pedig a közgyűléssel vannak összefüggésben. Ezek közé a bizottságok közé tartozott a Szépítési Bizottmány is. Széchenyit, akit évtizedek óta állandóan foglalkoztatott a város fejlesztése és szépítése, s akit két évtizedes választott polgársági tevékenység után, 1848-ban nem választottak meg az új képviselőtestület tagjának, különösen érzékenyen érintette Pest város közgyűlésének 1848. július 1-i hozzá intézett végzése a Szépítési Bizottmány más formában való újjáalakításáról. Ugyanis ebben a városi tanács partikularizmusát, a felelős minisztérium semmibevevését vélte – joggal – fölfedezni, annak a – bár kissé megújított – városi tanácsnak a részéről, amely korábban az udvar intézkedései és rendeletei iránt a szolgálalkúségig lojális volt.

Nagy Lajos

## Jegyzetek

## Rövidítések

- a. – angol
- b. – báró
- br. – báró
- Bártfai – Bártfai Szabó László: *Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808–1860* 1-2. Bp. 1943
- BFLP. Közig. – Budapest Főváros Levéltára. Pest város levéltára. Közigazgatási iratok
- c. – convencionalis
- c. m. – Convenziions Münze
- conv. – convencionalis
- Co. – company
- cs. – császári
- cs. k. – császári királyi
- f. – folyó
- f. é. – folyó évi
- frt., ft. – forint
- gr. – gróf
- h. – herceg
- her.; herc. – herceg
- hg. – herceg
- k. – királyi
- K. és R. – Karok és Rendek
- kir. – királyi
- m. – magyar
- Majláth – Majláth Béla: *Gróf Széchenyi István levelei* I–III. Bp. 1889–1891
- MOL P 626/21–23. – Magyar Országos Levéltár. A Széchenyi család levéltára. Széchenyi István-gyűjtemény. Levelezőkönyvek
- MOL R 196. – Magyar Országos Levéltár. Az 1526. utáni gyűjtemény. Tasner Antal iratai
- MTAK – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára. Széchenyi-gyűjtemény (K 163–K 311)
- MTAK Ms. – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattára. Széchenyi Múzeum
- n. – német
- ns. – nemes
- orsz. – országos
- p. – pengő
- p. o. – példának okáért
- pr. – percent
- sz. – szabad
- sz. a. – szám alatt
- Szt.; St. – szent
- t. c. – törvénycikk
- ti. – tudniillik
- tek. – tekintetes
- tens. – tekintetes



tsa. – társa  
Török – Török János: *Töredékek gróf Széchenyi István fennmaradt kézírataiból* Bp.  
1886  
Ui. – Utóirat

## Jegyzetek

A leveleket a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában őrzött Széchenyi-gyűjteményből, illetve Széchenyi Múzeumból, valamint a Széchenyi-családnak, illetve Tasner Antalnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött irataiból válogattuk. Figyelembe vettük a korábbi levélközléseket is (Török János, Majláth Béla és Bártfai Szabó László forráskiadványait), ezekből azonban mindössze néhány, eredetiben vagy egykorú másolatban föl nem lelhető levelet közlünk.

A kötetben olvasható levelek nyelve magyar, gyakran idegen nyelvű – német és angol – szövegrészekkel. A magyar nyelvű leveleket – amennyiben föllelhetők voltak – az eredeti, illetve korabeli másolat alapján közöljük. A szövegeket a mai helyesírási szabályoknak megfelelően adjuk közre, megőrizve azonban Széchenyi nyelvének bizonyos sajátosságait (pl. a -rul, -rül, -tul, -tül ragokat stb.), és betűhíven megtartva a családnevek írását is. A jelzett nevek kivételével megőriztük a Széchenyi által alkalmazott rövidítéseket is, amelyek feloldása a *Rövidítések*-ben található. A magyar nyelvű szövegbe ékelt idegen nyelvű szövegrészek fordítását a *Jegyzetek*-ben, a gyakrabban előforduló idegen nyelvű szavak, kifejezések magyar fordítását a *Szómagyarázatok*-ban adtuk meg.

Az idegen nyelvű levelek magyar fordításban olvashatók: a 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 41, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 70, 85, 96, 97, 98, 100, 103, 104, 110, 117, 119, 121, 123, 127, 131. számú német nyelvű levelek Ziegler Géza fordításában, a 14, 72, 73, 75, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93., 94. számú német nyelvű levelek a Török János kiadványában megjelent magyar fordításban; ez utóbbiakat összevetettük az eredeti kéziratokkal, és szükség esetén kisebb javításokat végeztünk.

Az angol nyelvű levelek közül az 58, 67, 68, 69, 71, 74, 108, 109, 116, 120. számút Bába Iván és Vásárhelyi Judit fordításában, a 66, 99, 102, 114. számúakat pedig az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában, a levélmásolat mellett található fordítás alapján közöljük.

A levelek túlnyomó többségénél a teljes szöveget adjuk, csak néhány esetben hagytunk ki a témától idegen, hosszabb érdektelen szövegrészeket. Ezekre a kihagyásokra [...] jellel hívjuk föl a figyelmet. Hasonlóképpen szögletes zárójelben adjuk meg a csak kezdőbetűkkel jelölt nevek feloldását, illetve a szükséges betű- vagy szókiegészítéseket.

A jegyzetekben minden levél esetében rövidítve közöljük az eredeti levél vagy korabeli másolatának lelőhelyét és nyelvét, és amennyiben nyomtatásban már megjelent, kiadását. A lelőhelyek, illetve a forráskiadványok rövidítését a *Rövidítések*-ben oldottuk föl.

A szövegben említett személyek adatai a *Névmagyarázatok*-ban találhatóak. A neveknek a szövegben előforduló hibás iratát zárójelben közöljük, nagyobb eltérés esetén külön utalunk a helyes névírásra.

- 1 MTAK Ms 4229/363., m. – Bártfai 56–57.  
*praescissis*... – elmellőzve minden törvényes orvoslátot, kivéve a  
hétszemélyes táblához intézendő fellebbezést.
- 2 MTAK Ms 4229/407., m.
- 3 Majláth I. 2–4., m.  
*terminus praecclusi* – a berekesztés időpontja.
- 4 MTAK 210/1 /10., m. – Majláth I. 91–92.

*Casino alapjait...* – a Casinó alapszabályait, az 1827. és 1828. évi lóversenyt ismertető könyveket.

Lovakrul – Lovakrul (Pest, 1828).

5 MTAK 210/1/34., m. – Majláth I. 140–144.

*lassú posta* – a rendes, és nem a gyorsposta.

*Conscriptionális Kiküldöttség* – az 1828. évi adózási célú országos összeírás végrehajtására kiküldött bizottság.

*soproni gyűlés* – megyegyűlés.

*A derék...* – Berzsenyi Dániel ódája: *Felsőbüki Nagy Pálhoz az országgyűlés alatt*.

*Sibó* – Zsibó (Jibou, Románia).

*Zu allem...* – Mindezekhez az embernek önmegtagadás kell.

6 MTAK K. 200/92. és Ms 4229/603., m. – Majláth II. 8–9.

*Hirsova* – Hîrşova (Románia).

*Sistow* – Svisztov (Bulgária).

7 Majláth II. 14–15. m.

8 MTAK Ms. 4228/60., m.

*Das Leben...* – Az élet azonban rövid, az idő múlik: Cselekednünk kell.

*Handeln Sie...* – Cselekedjen tehát. Mennél több, annál jobb, de 1 000 000 is elég. Csak mellőzzön minden ügynököt. Beszéljen személyesen Schafgotschsal. Czinderyt beavattam. Segíteni fog nekem. Beszélhet vele. Tudni fog róla előre. Zákányt stb. csakúgy, mint Barcsot, ha lehet, ki kellene hagynunk az összeírásból. Ezt egyelőre meg lehetne tartani. Ha birtokokat akarunk venni, akkor vegyünk inkább valamit a Duna mellett a Kamarától.

*Übrigens ist...* – Egyébként egy bécsi vagy pesti ház értékesebb, mint egy jószág, és van még idő ehelyütt óriási haszonnal építeni. Mindenesetre jó volna Schafgotschtól 100 vagy 200 000 forint konvencióos pénzt felvenni közben Csokonyára stb. stb.

*und wie...* – és hogyan növekedik!

*À propos...* – erről jut eszembe, Bretzenheimnek ne írjon semmit. Csak gondoskodjék arról, hogy az állat Fajszon keresztül a budai harmincadhivatalhoz szállíttassék, és pedig mint minta és modell Bretzenheim herceg regéci gyára számára. Mindent óhajtott A–tól Z–ig. Az ágenst ne feledje, a bankár jutalékait se, tehát írjon nekem, és küldje el a számlamásolatot Orsovára. Aztán majd magam írok Bretzenheimnek.

*Die Wolle...* – A gyapjú ára még mindig emelkedik!

*interessieren mich* – érdekelnek.

9 MTAK Ms 4228/61., m.

*Semlin* – Zimony (Zemun: Belgrád része).

*contactusba tettem* – kapcsolatot teremtettem.

*Es ist...* – sokat tehetünk, de ehhez sok idő és pénz kell.

„*Bei näherer...*” – „A tüzetesebb vizsgálat során megállapítottuk, hogy gyapjújának mosása nem is olyan rossz stb., újból vevők vagyunk, és megvárjuk Önt, hogy októberben tárgyalhassunk erről stb.”

*Durch die...* – A „közeli ismerősök között figyelembe veendő” kötelező finomkodás miatt végül is mindig veszítenék.

*Im Jahre...* – 1832-ben igazgatóm, az én ösztönzésemre, az 1833. évi gyapjút (amelyet Ön vett meg) értékén alul adta. Emiatt szemrehányást tettem neki, mégpedig igazságtalanul, hiszen én rendelkeztem így. Az

igazgató ezért teljhatalmat kért az 1834. évi gyapjú fölötti rendelkezésre. Én tehát ez ügyben semmit sem szólhatok.

*Nun können...* – Nos, tehát belátása szerint intézkedhet, és így a gyapjút valóban másnak adhatja. Puthonnak soha, de sohasem szabad valamit is megtudnia e levélről, ez magától értetődik.

*um zu sehen...* – hogy lássuk a mennyiséget.

*Casa restante* – a házban maradó.

*wie es brennt...* – hogyan ég, milyen összetevői vannak stb.

*Csak lassan, lassan küldené bé...* – A Stádium a cenzúra megkerülésével, titokban jelent meg Lipcsében.

*Christine* – Széchenyi lova.

*conserváltatik-e* – fenntartatik-e.

*über einen...* – egy kis kikötőről.

*In diesem...* – Ez évben sem egyiket, sem másikat nem akarom megcsináltatni, de ha Isten is úgy akarja, 1834-ben igen. Mégpedig a kikötőt, talán egybekötve a gyapjúmosóval „mindenesetre”, a Palatinus templomot azonban csak akkor: 1. ha szabad kezét nyerek mint királyi megbízott; 2. ha semmit vagy csak keveset kell saját pénztárcámból kiadni a bizottságban!

*das muss...* – ezt mind, pro és kontra, igen alaposan mérlegelni kell. Az erkölcsi hatás kedvéért igen szeretnék egy jól kezelt majorságot Cenken. Valószínű, hogy Reviczky stb. stb. rövidesen meglátogatnak.

*Ich gebe...* – nem adom föl a tervet.

*Das würde...* – Ez négy százalékot hozna, és a jelenlegi bizonytalan viszonyok között szinte a legjobb ingatlantulajdon volna. Szilárdan építeni, rézzel fedni. Mely forradalom rombolhatná ezt le stb. stb. stb. De spekulációval kellene fölépíteni. Ajánlatot tennék a Főhercegnek, hogy „meg akarom valósítani a tervét”, tudniillik a régi harmincadhivatal helyére [a mai V., Dorottya u. 1–3. – Szende Pál u. 5. – Vörösmarty tér 7–9. helyén] egy háromemeletes bazárt építek; a hivatal telke és egy *nekem fizetendő* meghatározott összeg fejében viszont új harmincadhivatalt emelek a Kereskedelmi Csarnokkal szemközt [a mai V., Roosevelttéren, az Atrium Hyatt szálló helyén].

*ganz schuldenfrei...* – teljesen tehermentes. Egy csinos bérház Pesten és némi tőke és készpénz segítene rajtam és családomon, és jó benyomást keltene, mert Csokonyát senki sem látja, a Híd utca [ma: V., Deák Ferenc utca], a Színház [a Német Színház a mai Vörösmarty téren], a Vogel-ház [a mai V., Dorottya u. 5–7. – József Attila u. 5. – József nádor tér 1–4. helyén], a Haleselház [Halzel János pesti polgár háza a mai V., Dorottya u. 2. helyén] stb. stb. közötti ötszögben álló bazár viszont mindenki figyelmét fölkeltené. Kérem, élje bele magát egészen e kívánságomba, bizonyítsa aktivitását, ügyességét, okosságát, és írjon nekem mindezekről teljesen nyíltan. Ha vevőt talál, ragadja meg, mutassa be neki Csokonyát kedvező fényben, Egy kis komédiázás meg pezsgő stb. stb. stb. sem ártana, és kösse meg a szerződést utólagos jóváhagyásom fenntartásával. Szeretnék az év folyamán mindent befejezni: „Fogadni és kockáztatni kell egy korona kedvéért”, mondja Schiller.

*Praecipitiren heisst...* – Az elhamarkodás mit sem ér, de ezt a dolgot már vagy tíz éve tervezzük.

*Das Leben...* – az élet rövid, elkezdjük, vagy inkább már öregek vagyunk. El tehát Csokonya fészekkel, amely kevés pénzt, ám sok gondot ad.

10 MTAK Ms 4228/61., m.

*Reparation d'honneur* – Megbocsásson:

*denn eine...* – kéz kezét mos.

*Ergo prudenter...* – tehát körültekintően, de gyorsan.

*Nicht übereilen...* – Nem elsietni, de amit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra!

„*Ich wünsche-*” – „A tervezetnek megfelelően a Kereskedelmi Csarnokkal [a mai V., Roosevelttéren, az Atrium Hyatt szálló helyén] szemben kívánom a harmincadhivatalt felépíteni, s ezért kérem a régi harmincadhivatalt [a mai V.; Dorottya u. 1. helyén] a jelen állapotában, hogy bazárt építhessek belőle – és *pénzt*.

*vádolni* – nyilván elírás, vállalni helyett.

40 000 wären... – 40 000 igen jó volna.

*Es muss...* – Azonban a legnagyobb titokban kell tartani, hogy annál nagyobb legyen a meglepetés.

*Gang – mit einem Vordach* – folyosó toldaléktetővel.

*József piac* – mai József nádor tér.

*Es wäre...* – Szép diadal volna két házat építeni egyszerre.

*Allé-erdő* – a cenki hársfasor.

*Sagen Sie...* – Tudósítson erről részletesen.

*K. biztos* – Széchenyi Al-Duna-szabályozási királyi biztosi megbízatásáról van szó.

*Um hier zu sitzen...* – Ahhoz, hogy itt üljek egyértelmű cselekvés helyett, túl öreg vagyok, és – anélkül hogy hízelegnék magamnak – túlon túl jó.

11 MOL R 196/1/1., m. – Majláth I. 324–325.

*Újépület* – katonai rendeltetésű épület, ekkor laktanya a mai Szabadság tér helyén.

*Die Folgen...* – A következmények beláthatatlanok: teljesen új élet, angol, francia, amerikai gőzhajók jönnek Pestig stb.

*Zsebszótár* – Széchenyi kezdeményezésére a Tudós Társaság német–magyar és magyar–német zsebszótárkiadását készítette elő. A Vörösmarty és Schedel által szerkesztett szótár 1835-ben, illetve 1838-ban jelent meg.

12 Bártfai 206., m.

*Pesti közgyűlés* – Pest megye közgyűlése.

*Kerepesi út* – ma Rákóczi út. A Grassalkovich–fundus (telek) a Múzeum körüti sarkon volt.

*Melpomene* – a tragédia műzsája.

*to be...* – lenni vagy nem lenni ez itt a kérdés.

13 MTAK 210/1/103., m.

*suppaneki vesztegház* – A járványok elterjedésének megakadályozására az utazókat bizonyos ideig vesztegházakban tartották megfigyelés alatt, Így például a Duna menti Zsupanekben (Jupîneşti, Románia).

14 Török 141–142., n.

*ide mellékelte folyamodványt* – lásd a 15. sz. levelet.

15 MTAK 172/32., m. – Török 142–144.

16 MOL R 196/1/33., m.

*pesti házam* – a mai V., Október 6. utca 15. alatt.

*tandem aliquando* – már valahára.

*enfin de la patince* – végül is türelem!

- gurgulázni* – hengerelni.  
*A Károlyi Stakes incassatiója* – A Károlyi-lóversenydíj behajtása.  
*Burthpur* – ló  
 A levél szélén beszúrva: 1. Az ordre pour le merité (a becsületrend)  
 Bécsben van, minél előbb küldöm. 2. Andrássyt igen szívesen köszöntöm.  
 17 MTAK 210/1/129., n. – Majláth II. 42–46.  
*Gömöry András* – elírás, Gömöry Károly pesti választott polgárról van szó.  
*privatizált területtel* – magánhasználatra bocsátott területtel.  
 18 MTAK 210/1/130., n. – Majláth II. 46–49.  
*Kardetter féle ház* – a mai V., Apácai Csere János u. 7. helyén.  
*Varga-féle ház* – a mai V., Akadémia u. 1. Helyén.  
*Kerepesi út* – ma Rákóczi út.  
 19 MOL P 626/20/165–166., n. – Majláth II. 52–53.  
*Vidra* – kotróhajó neve.  
 20 MOL P 626/20/168., n. – Majláth II. 56–57.  
*melynek másolata* – lásd a 19. sz. levelet.  
 21 MTAK 210/1/134., n. – Majláth II. 65–66.  
 22 MTAK 210/1/135., n. – Majláth II. 66–67.  
*nevezetesen a hidat* – a hajóhidat.  
*mediurn terminum* – késleltető határidő.  
 23 MTAK 210/1/136., n. – Majláth II. 67–68.  
*a mai postával* – lásd a 22. sz. levelet.  
 24 MTAK 210/1/150., m. – Majláth II. 101–102.  
 25 MOL R 196/1/42., m. – Majláth II. 128.  
*A polgármester* – a pesti polgármesterről van szó.  
*diéta alatt* – az 1832–36. évi országgyűlés idején.  
*Old Tasner* – az öreg Tasner.  
*Balogh dolga absolválva* – a Balogh János Bars megyei követ ellen indított hűtlenségi pert Bars megye ellenállása következtében megszüntették.  
*Allah kherim* – Allah mindenható!  
 26 MOL R 196/1/44., m. – Majláth II. 129–130.  
*Ulmann előtti házhely* – a Magyar Tudományos Akadémia mai épülete helyén.  
*tereh* – teher.  
 27 MOL R 196/1/47., m. – Majláth II. 134–136.  
*commodabb* – kellemesebb.  
*Also leserlich...* – tehát olvashatóan, de kényelmesen.  
*Old Cziráky's letter...* – Az öreg Cziráky levelét is oda kell tenni.  
*rostély* – rostélyos tábla, ide írták föl azon kaszinótagok nevét, akik a tagsági díjat nem fizették be.  
*(Wie schreibt man das...)* – (Hogy írják ezt? nem...)  
*Es kostet nichts...* – Nem kerül többbe, mint új címzést írni, és megindokolni, hogy miért bontotta fel a levelet.  
*fekete könyvet* – a levélmásolati könyvről van szó.  
 28 MOL R 196/1/48., m. – Majláth II. 137–138.  
*a víz lancirozásra* – a víz lövelésére.  
*pro hic et nunc* – itt és most; egyelőre.  
*Ich hätte...* – Az ördög vigye el, nem szavaztam volna rá, ha sejtettem volna a félelmetes nagy bajuszt.

- kann mich...* – a polgármester tehet nekem...  
*diess ganz...* – mindez köztünk maradjon.  
*Ist alles...* – Minden rendben van? Nyugodtan alhatom?  
*Casinofähig* – kaszinótagságra alkalmas.
- 29 MOL R 196/1/53., m. – Majláth II. 150–151.  
*Um all...* – Minden piszok kitisztítására.  
*„I am all...* – „állok rendelkezésére”.  
*Show off...* – mutassa be az öreg Budát és az ifjú Pestet a legelőnyösebb oldaláról.  
*Berzeviczy, Kisfaludi etc.* – A Tudománytár tartalmáról van szó.  
*So was kann...* – Ilyesmit csak bizonyos tapintat adhat, amelyet el kell sajátítani.
- 30 MOL R 196/1/57., m. – Majláth II. 155–156.  
*Decoratoria Commissio praesese* – A Szépítési Bizottmány elnöke.  
*Ich habe...* – Én ezt a telket a magyar színháznak, a célnak, és nem pedig a vármegye vagy város, vagy valamely párt részére, hanem kizárólag az ügynek határoztam szentelni.  
*Darf ich...* – Továbbadhatom ezt, felhasználhatom, hivatkozhatom Királyi Fenségedre?  
*Ohne Anstand...* – Minden aggály nélkül, sőt odaadom Önnek a Szépítési Bizottsághoz e tárgyban írott levelem másolatát, amelyből ez világosan kitetszik stb. stb. stb.  
*A Rom Istennek* – utalás Vörösmarty versére.
- 31 MOL R 196/1/59., m. – Majláth II. 160–162.  
*ung[arisch] deutsch...* – A. F. Richter: *Magyar–német és német–magyar zsebszótár, az összes új magyar szavak felvételével*. Kiadta idősebb Kilián György.  
*male pессime* – rossz, nagyon rossz.  
*„C’est l’énigme”* – Ez talány.  
*und der Hunger...* – az éhség csak a beszédben, a szavakban nagy, a cselekvésben viszont kicsi.  
*„Die anderen.”* – „A többiek is tegyenek így.” Nem a másikat nézni, és a másakra mutatni: „Menjetek előre”, hanem előremenni.  
*O die armen...* – Ó; a szegény szamarak! Nincsenek arra teremtve, hogy valamit kombináljanak.  
*Társalkodói cikkemet* – Széchenyi 1834 és 1838 között cikksorozatát közölt a *Társalkodó*-ban *Nehány szó a Dunahajózás körül* címen.  
*Was kann...* – Mit lehet tenni? Ez tanújele annak, hogy a szenvedélyek oly-mértékben föl vannak gerjesztve, hogy oly vakon és rosszindulattal ítélnék, hogy *most* hiábavaló volna az árral szembeszegülni. Mindennek le kell ülednie, hogy *én* cselekedhessek: Más megtehetné.  
*Nimmt euch...* – Szedjétek tehát össze magatokat.  
*Es gehet...* – Mégis megy a dolog.  
*God bless...* – Isten áldja, drága öreg cimborám.
- 32 MOL P 626/20/186., m. – Majláth II. 166.  
33 MTAK 210/1/182., m: – Majláth II: 168–169.  
34 MOL R 196/1/61., m. – Majláth II: 170–172.  
*engine worker* – gépész.  
*das war...* – ez teoretikus (elméleti) volt.  
*Mixtát* – elegyes–gyűlést; azaz a felső– és alsótábla együttes ülését.

- Ich erscheine...* – Megfelelő megvilágításban mutatkozom.  
*„dass der Republicaner...”* – „hogya a köztársaságpárti, ti. én, egy rang megszerzésére szó cselszövést.  
*habe ich...* – mondtam energikusan.
- 35 MTAK 210/1/184., m. – Török 144–146.
- 36 MOL R 196/1/63., m. – Majláth II: 176–177.  
*Das wäre...* – Ez volna megközelítőleg a levél stílusa, a címzett egyéniségéhez alkalmazott változatokkal; Bánffy módján az erőszakos – toborzás alkalmazása levélben mit sem ér. Gyakran előnyösen alkalmazható, ha az ember bomba gyanánt támad valakire, és hogy úgy mondjam, váratlanul támad.  
*Die 10 000 f. C. M...* – A 10 000 forint konvenciók pénzt új megtakarításnak tekintem.
- 37 MTAK 210/2/9., m. – Majláth II: 188–190.  
*Lajos és István bátyád* – Károlyi Lajos gróf és Károlyi István gróf.
- 38 MOL R 196/1/72., m. – Majláth II: 197.  
*Prényi* – Perényi Gábor gróf, Ugocsa megye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen, akit hebegő beszéde miatt tyü–tyü–tyü csúfnévvvel illettek.  
*Gehet das eine...* – Ha az egyik nem megy, megy a másik.  
*Auszug* – számla, számlakivonat.
- 39 MOL 196/1/73., m. – Majláth II: 197–198.  
*par la vita* – lelkesen.  
*Marengo* – utalás az 1800. június 14-i marengói csatára, melyben Napóleon döntő győzelmet aratott az osztrákok felett.  
*az „Öreg Úr”* – József nádor.  
*„Ist es war...”* – „Igaz, hogy Sartory annyira a híd ellen van stb., és hogy mindenkit felbújt ellene?  
*„Ich glaube...”* – „Nem hiszem, de stb. stb. stb.”
- 40 MTAK 210/2/12., m. – Majláth II: 199–200.
- 41 MTAK 210/2/11., n. – Majláth II: 201–203.  
*Théâtre Italien* – Olasz Színház.  
*Kerepesi kapu* – Hatvani kapu, a mai V., Kossuth Lajos utca és Tanács körút kereszteződésénél.
- 42 MOL R 196/1/80., m. – Majláth II: 212–213.  
*hogya a 80...* – A pesti választott polgárság ama többsége, amely csak akkor akart a híd építésébe beleegyezni, ha az a város tulajdonába megy át.  
*Es ist immer...* – Ez mindig jó üzlet.  
*A 23...* – Széchenyi és 22 választott polgár társa, akik a többséggel ellentétes tartalmú különvéleményt terjesztettek a testület elé.
- 43 MOL R 196/1/81., m. – Majláth II: 214–215.  
*en visite* – látogatóba.  
*Es thut...* – Fájdalmas, hogy ilyen rendszabályokhoz kell folyamodni, de mivel nem egyesekről, hanem az egészről van szó, ezért, különösen Magyarországon, elkerülhetetlen.
- 44 MTAK 210/2/14., n. – Majláth II: 217–219.
- 45 MTAK 210/2/16., n. – Majláth II: 242–244.  
*Place de la Bourse* – Börze tér (Tőzsde tér).  
*Théâtre de l'opéra comique* – Vigopera.  
*Opéra Italien* – Olasz Opera.
- 46 MOL R 196/1/100., m. – Majláth II: 250–251.

- 3 *grácia* – pesti üzlet.  
*Aus Spass...* – Szórakozásból; hogy valamit vásárolok. Mibe kerül?  
Hét forint. Küldje el a számlát.  
*Es ist infam* – Gyalázat.  
*Károlyi Stakes* – Károlyi-lóversenydíj.  
*It can not denied...* – Tagadhatatlan, hogy mindannyian szánalmas,  
élettől elszakadt emberek vagytok. Most aztán keveredjete ki a csávából.  
47 MTAK 210/2/18., m: – Török: 156–158., Majláth II: 272–274.  
*semel pro semper* – egyszer s mindenkorra.  
*proviant pékek* – katonai-élelmezés céljára sütő pékek.  
48 MOL R 196/1/115., m: – Majláth. 280–281.  
*Ferentül* – Ferenc nevű gőzhajótól.  
*Is it right...* – Rendben van-e, és jól megcsinálva?  
*damit wir...* – hogy tudjuk, hogy Kolb és társai nem támasztanak  
nehézséget.  
*Beszédesi gát* – Beszédes József vízimérnök által épített gát.  
*Wer wird...* – Ki fogja ezt kifizetni? A város? Nem? Szóval a Társaság  
– jó! De akkor hosszú bérletre van szükségünk, és a kikötő haszna is a  
mienk!  
„*Wie wird...*” – „Hogyan lesz, ki fog fizetni stb.” *C[ount] Széchenyi*  
*the favorit* – Széchenyi gróf, a kedvenc!  
49 MTAK 210/2/19., m: – Török 156–158., Majláth II. 290–292.  
50 MOL R 196/1/123., m: – Majláth II. 292–293.  
*Szigetet* – a pesti Város szigetét.  
*Würde das...* – Ez Duna-szabályozás gyanánt jó vagy káros lesz?  
*Duna-Mainiakat* – Duna-majnai csatornarészvényeket.  
*Krähwinkel* – mucsai.  
*április 2-áig* – elírás május 2. helyett.  
*pour causer une réaction* – reagálás provokálása céljából.  
*Nádoron* – a Nádor nevű hajón.  
*Er will...* – Rangrejtve akar utazni, és meglepetést okozni.  
*Báthori* – Széchenyi vesenylova.  
*never was better* – sohasem volt jobb.  
51 MTAK 210/2/25–26., n: – Majláth II. 303–304.  
*Híd utca* – Ma V., Deák Ferenc utca.  
*Kemnitzer féle ház* – a mai V., Deák Ferenc u. 1. helyén. Sina egyik  
háza mellette, a mai Deák Ferenc utca 3–5. sz. ház helyén, másik háza pedig  
a mai V., Vörösmarty tér 3. és Deák Ferenc u. 8. sz. helyén volt.  
*színház* – a Német Színház a mai V., Vörösmarty tér 1. sz. alatt.  
52 MOL P 626/23/2–4., n. – Majláth II. 388.  
*Kérelmet nyújtottuk be* – lásd a 15. sz. levelet.  
53 MOL P 926/23/13–14., n.  
54 MOL P 626/23/6–7., n. – Majláth II. 388–390.  
*arra a levélre* – lásd az 52. sz. levelet.  
55 MOL P 626/23/18–19., n. – Majláth II: 401–402.  
26. *törvénycikk* – „Egy állandó hídnak Buda és Pest közötti építéséről” 1836.  
56 Bártfai 276–278., n.  
*pesti Város-sziget* – a mai Népsziget.  
*határcsárda* – a Váci úti városi határcsárda.  
57 MTAK 210/3/16., m. – Bártfai 282.



- 58 MOL P 626/23/29–31., a. – Majláth II. 414–416.  
*Colcoon* – helyesen Colquhoun.
- 59 MOL P 626/23/35–36., n. – Majláth II. 418–419.  
*qui tacet...* – aki hallgat, egyetérténi látszik.
- 60 MOL P 626/23/36–38., n. – Majláth II. 419–420.
- 61 MTAK 188/27., n.  
*József tér* – a mai V., József nádor tér.  
*Színház tér* – a mai V., Vörösmarty tér.
- 62 MOL P 626/23/43–46., n. – Majláth II. 426–429.
- 63 MOL P 626/23/46–48., n. – Majláth II. 429–430.
- 64 MOL P 626/23/48., m. – Bártfai 286.
- 65 MOL P 626/23/65–66., m.  
*pesti sziget* – a mai Népsziget.
- 66 MTAK 4230/40., a.
- 67 MOL P 626/23/52–54., a. – Majláth II. 435–438.
- 68 MTAK 193/158., MOL P 626/23/55–57., a. – Majláth II. 443–445.
- 69 MTAK 193/159., MOL P 626/23/57–58., a. – Majláth II. 454–457.  
*h. g. – C. D. szelvény* – a tervrajz szelvényei.  
*a törvényekért* – Széchenyi Clarkot bizonyos angol törvénszövegek megküldésére kérte.
- 70 MOL P 626/23/67., n. – Majláth II. 457–458.  
*navigator* – itt: hajózási szakember.  
*a mellékelt levelet* – lásd a 69. sz. levelet.
- 71 MTAK 193/160., MOL P 626/23/64–65., a. – Majláth II. 461–463.  
*London bridge* – London-híd.
- 72 MTAK 195/111., n. – Török 165–168., Majláth II. 479–481.
- 73 MOL P 626/23/88–89., n. – Török 168–170., Majláth II. 488–489.  
*Önnök szeretetteljes adománya* – Sina báró árvízi segélyadományáról van szó.  
*Vadászkürt* – szálloda a mai V., Türr István utcában.  
*Qu'en pensez Vous?* – Mit gondol erről?
- 74 MOL P 626/23/71– 4., a. – Majláth II. 488–491.  
*A báró* – Sina báró.
- 75 MTAK 198/63., n. – Török 170–173., Majláth II. 486–489.  
*az ide mellékelt levelet* – lásd a 74. sz. levelet.
- 76 MOL R 196/1/134., m. – Majláth II. 495–497.  
*Ullmann háza* – a mai V., Roosevelt tér 7–8. sz. ház.  
*a versenyrül írt könyvem* – *Néhány szó a lóverseny körül* (Pest, 1838).  
*denn kommt Zeit...* – mert az idő a legjobb tanácsadó.  
*Értesítőnek – A Jelenkor (és Társalkodó) mellékletének.*  
*Szél utcában 141. sz. alatt* – a mai V., Münnich Ferenc u. 14. helyén.  
*kisértet* – kísértés.  
*dass er...* – hogy olyan szíves volt páholyának felét nekem átengedni, de nem vagyok abban a helyzetben, hogy szívességgével éljek.  
*prenumeráltassanak* – előfizetessenek.  
*Wegweiser...* – *Útmutató Pest Szabad királyi város idegeneknek és honiaknak.* J. A. Dorffinger 1827-ben megjelent német nyelvű munkája.  
*Empfindungen beim Unglück...* – Neefe: *Érzelmek Pest szerencsétlenségekor* című, a pesti 1838. évi árvíz után megjelent német nyelvű munkája.

77 MOL R 196/1/136., m. – Majláth II. 499–502.

*rather a mich* – inkább lógós.

*stantibus rerum circumstantiis* – az adott körülmények között.

„*Man muss...*” – „A kaszinót bármi áron fenn kell tartani, mert mindaz, ami a nemesség sat. ideözönlését elősegíti, Pest város életbevágó érdeke.”

*a szegény tatárt* – utalás Kisfaludy Károly *A bánkódó férj* című versére.

*dass wir...* – hogy a szerződést később megfelelő formában elkészítjük, de addig is talán (?) jó volna egy ideiglenes szerződést készíteni arról, hogy az 1841. évi Szent György-napig [április 24.] mindketten elköteleztük magunkat.

*Coburg házában* – a mai V. Roosevelt tér 3–4. sz. ház helyén.

*Weil ich...* – mert én vagyok a jótálló.

*Es würde...* – Végtelenül bosszantana, ha valaki előlem megvenné a kertet, vagy ha nagyon felsrófolná az árát. Kik a szomszédok? És van-e elővásárlási joguk?

*Sie müssen...* – Távollétemben Önnek kell a kerék ördögének lennie, aki a gépezetet mozgatja, és mindenkit figyelmeztet, hogy minek kell ma vagy holnap történnie.

78 MOL R 196/1/142., m. – Majláth II. 515–516.

*oly jó cikket* – Szemere Bertalannak a *Társalkodó* 1838. évi 38. számában megjelent *Pest jövődjéről, szépítése tekintetében* című cikkéről van szó.

*Welche Talente...* – Minő tehetségek bontakoznak ki Magyarországon, minő egészséges nézetek.

79 MOL R 196/1/149., m. – Majláth II. 525–528.

*aber ein...* – de állandó gyomorösszehúzóds.

*Zwieback* – kétszersült.

*digitalist...* – digitáliszt, szenet, ként, higanyt, hánytató diót, magnézium aureatumot.

*Was soll...* – Mit szedjek?

*homeopathával* – hasonszenvi gyógymódot alkalmazó orvossal.

*Die anderen...* – A többi csak tapogatózik, és igyekszik mindenben megkapaszkodni; B[alogh] világos előírásokat tesz, és szilárdan ragaszkodik a rendszeréhez.

*Man mag...* – Akármit beszéljenek is, a pesti házak értéke mégis csökkent, és bár mindenki azt mondja: „*Most* semmiért adtam el a házamat”, habár a házbérek emelkedtek, mégis egyesek azt *gondolják*: Ó, ha inkább pénzem volna a házam helyett!”

*Es ware...* – Ezért jó volna, ha Gross választópolgárhoz nevemben így szólna: Széchenyi gróf tisztelteti Önt. Végtelenül sajnálja, hogy nem jöhet most Pestre – még nagyon beteg –, annál is inkább, mert részt kívánt volna venni a kaszinó gyűlésen, hogy az Ön fiának stb. stb. ragyogó elégtételt adjon azért a félreértésért, amelynek következtében kimaradt. A gróf e tárgyban többeknek írt, és *bizonyos benne*, hogy nem fog tévedni: I. ha ő (Gross fia) a maga részéről is iparkodik egy kissé ajánlkozni; II. ha Gross (az apa) is közbelép, és előzetesen egyesekkel, mint Valero, Burgmann beszél; III. ha minden részvényes, aki velünk tart, megjelenik a gyűlésen, ahol csak tiszta, és nem két; harmados többségre van szükség, *ezt a szabályt azonban* (habár talán nem egészen világos, és némi vitára adhatna alkalmat)

erőszakkal kell majd megtartani: A Kaszinó-társaság kikötése nagyon ésszerű, amennyiben a bizottságnak *csak annyi jogot biztosít*, hogy „mindenkit taggá válasszon, akiknek 2/3 jó szavazata van”. Ha azonban az egész Társaság együtt van, akkor a szavazatok csak egyenlőek lehetnek, azaz: minden szavazat azonos értékű a másikkal, ami megszűnne, ha például 30 „Nem”-nek ugyanolyan súlya volna, mint 60 „igen”-nek, miközben a „nemet mondók” ily módon kétszeres joggal bírnának, ami az egész intézményt fenekestől felfordítaná. Ezért kell a két nagy ülésen az abszolút többség szabályának érvényesülnie (tudniillik az alapvető megdönthetetlen szabályokon kívül). Hogy a döntés jó vagy rossz, mindegy: a Társaság jó vagy rossz szellemét bizonyítja, és ennek megfelelően fog azután élni, tengődni vagy meghalni.

*Dem Gross...* – Grossnak pedig így folytassa: a gróf továbbá azt üzeni Önnek, hogy most volna a megfelelő pillanat a Pfeffer- vagy Nákó-, vagy akár az Ullmannféle házat [a mai V., Roosevelttér 3–4., 5–6., és 7–8. sz. házak helyén] a Kaszinó számára megvenni. Bár végtelenül sokat beszélnek arról, hogy „mi minden fog történni Pesten”, ezek azonban hegyek, melyek egereket szülnek. 12 millió forint konvencióss pénzre van szükség az okozott kár megtérítéséhez ahhoz, hogy *Pestet csak arra a szintre emeljük vissza, amelyen volt! Ki adja nekünk erre a pénzt?* De még ha meg is kapjuk, és lassanként a sajátunkból kipótoljuk, akkor is *csak ott leszünk, ahol voltunk*, és ez nem biztonságos helyzet. De ki fogja a milliőkat és főleg a „tudást” adni ahhoz, hogy a Duna szabályozva legyen, hogy célszerű gátak emeltessenek, röviden, hogy a város a jövőbeni veszélyektől radikálisan biztosítva legyen? A házak értéke tehát, ha nem akarunk illúziókat táplálni, csökkent, és hacsak nem fog össze mindenki, hogy az országot annyira felcsigázzák, hogy *mindent* megtegyen, amit megtehet, és amit *egyedül ő* tehet meg. Mert hamarosan megszűnik az alamizsnaosztás, és a bank és a kormány azt fogja mondani – és teljes joggal –: „ha a magyarok semmit sem tesznek önmagukért, nem tehetünk semmit helyettük”. És így nekünk, pestieknek érdekünk nemcsak a Kaszinó megtartása, hanem megalapozása és kiterjesztése is, mert ez az intézmény a legnagyobb mértékben hozzá fog járulni a nemzet fellendüléséhez, amely Pestet is biztosítani fogja. Az intézménynek sürgősen háztulajdont kell szereznie! Egyedül Gross akarom beavatni a dologba, de érdeklődjön – mégpedig, mivel okos ember, úgy, ahogy jónak látja, csak ne híresztelje, hogy a kaszinó számára lesz – Pfeffernél, Nákónál, Ullmannál (ez sem volna rossz), vagy talán a Wurmudvar [a mai V., Dorottya u. 6.]? Örvidenek, ha Gross (az apa) ez alkalomból kaszinótag akarna lenni. Kérem, hogy legyen, mert szeretnék hozzá hasonló embereket nagy számban a kaszinó tagjainak sorában látni.

*Kann man...* – Nem lehet ezt kiszámítani?

*Szarka utca* – a mai V., Szarka utca.

*A kir[ályi] táblán megnyert pör* – Wesselényi Miklós báró ellen a királyi táblán május 5-én indított felségsértési perről van szó.

*Ich fürchte...* – Nagyon félek.

*Wäre es...* – Nem volna jó adni valamit előmelegítésül?

80 MOL R 196/ 1./ 161., m. – Majláth II. 544–545.

*Sie brauchen...* – Senkit sem kell magával hoznia, mert az Ön szükségleteiről A-tól Z-ig vagy a tisztartónál, vagy az én házamban, ha az addig elkészülhet, gondoskodni fognak.

„Baksish” – „borravaló”.

*Sie können...* – Előadhatja: Megbízta Önt, hogy a kertet részemre megvegye, ha ez „előnnyel” történhet. Minthogy pedig Ön teljes felhatalmazással bír, NB. „az előnyösnek” határai között, így szándéka is jó sáfárként gondoskodni arról, hogy a dolog részemre előnyös és elvégzett legyen, hogy *további vesződségem* az egésszel már ne legyen. Ám az ügyet csak az esetben rendezze el, „ha jó móddal lehet”, de akkor végezze, hogy nekem már semmi más tennivalóm ne maradjon, mint a kertbe menni, és annak jövőjéről gondoskodni.

*da ich Sie...* – mert mindenekelőtt a híd-ügy miatt akarom Önnek *ott* létét, és mert Lunkányi ismét megbetegedett, s így nagyon sok dolog nehezedik rám.

*Nun aber...* – Most azonban egy fődolog! Pesten négy hajóm van, és pedig a Crescence (a legnagyobb), aztán a hosszú- vagy versenyhajó, és harmadszor a Louisa (e két utóbbi angol), és végül egy, csinakli”, amit Fowles rendbehozott, és fehérre mázolt. Mármost szeretném, ha ez a hajó itt volna! Beszéljen Chrismarral, és a méltányosság meg a hivatal tudtának elve alapján küldje azt Gönyűre, az ottani fogadóshoz, ki egyben ágens is, honnan is én azt elhozni fogom, és pedig az Ön értesítése után. Ezt a hajót, ha nagyon szükséges, egy kicsit rendbe kell hozni, de semmi esetre sem mázolni, mert a szállításhoz alaposan horzsolódni fog, s így az egészet itt meg kellene ismételni. A fődolog pedig, hogy Ön 6 jó hosszú evezőt (ama hajlott hegyűeket) – ha netán eltörnének – és két pár skullt (rövid evező egy személy részére) küldjön vele. Úgy emlékszem, semmilyen ponyva nincs hozzá. Ha mégis volna ott egy, jöjjön az is, de semmi esetre sem másik csónakhoz való. Egy zsák a ruháknak, 4 üléspárna (az evezősök részére), egy zászlórúd zászlóstul, és egy zsinór a kormányzáshoz szintén jöhetne. Hogy pedig a szállításra visszatérjek, figyelmeztetnem kell Önt, hogy ha a gőzösök egyike, és magától értetődik, hogy gőzössel kell küldeni, fedélzetére veszi, „a dolog egy millióba fog kerülni, de ha hátul vagy oldalt megkötik vagy vontatásba veszik”: egy jó szó lesz az egész fizetség.

81 MOL P 626/23/100–101., n. – Török 173–176., Majláth II. 548–550.

82 MOL P 626/23/109–110., n. – Török 176–177., Majláth II. 557–558.

83 MOL P 626/23/110–111., n. – Török 178–179., Majláth II. 558–559.

84 MOL P 626/23/112., n. – Török 179–180., Majláth II. 562.

85 MOL P 626/23/114–116., n. – Török 180–182., Majláth II. 564–566.

86 MOL P 626/23/121–122., n. – Török 183–184., Majláth II. 573–574.

87 MOL R 196/1/167., m. – Majláth II. 578–579.

*wenn es...* – ha nagy nehézség nélkül megoldható.

*das übrige...* – a többi megoldódik.

*Kommen Sie...* – találkozzék vele véletlenül, akkor ezt jószerivel megsúghatja neki.

*Kommt Zeit...* – Az idő a legjobb tanácsadó.

*Er sollte...* – Írjon Killiasnak, hogy a legjobb volna, ha november közepén Pestre jönné. Hogy a malomból lesz-e valami *most*, mikor alig van ház, ahol lakhatnánk, más kérdés. Én (Széchenyi) szintén Pesten leszek stb., stb.

*tollháború* – Sajtóvitája Orosz Józseffel, aki bírálta Széchenyi *Néhány szó a löverseny körül* című cikkét.

*Mit Witz...* – Manapság már nem elegendő az elmésség.

- 88 MOL P 626/23/128–129., n. – Török 184–186., Majláth II. 595–596.  
*apósodnak* – Metternich hercegnek. Az említett levelet lásd 89. sz.  
alatt.
- 89 MOL P 626/23/132–135., n. – Török 196–199., Majláth II. 600–602.
- 90 MOL P 626/23/129–132., n. – Török 191–195., Majláth II. 597–599.
- 91 MOL P 626/23/163–164., n. – Török 187–189., Majláth II. 623–625.  
*Ó, Jemine!* – Jesszusom!  
*Ullmann féle ház* – a mai V., Roosevelttér 7–8. helyén.
- 92 Török 212–214. m.  
*Nákó féle ház* – a mai V., Roosevelttér 5–6. sz. ház helyén.
- 93 MOL P 626/23/182–183., n. – Török 189–191., Majláth II. 644–646.  
„*The strong resist, the weak despair*” – Az erős ellenáll, a gyenge  
elcsügged.”
- 94 MOL P 626/23/184–185. – Török 210–212., m., Majláth II. 646–648.  
*Ofner Zeitung* – helyesen: *Ofner und Pesther Zeitung* (Budai és Pesti  
újság).  
*voilà tout ce que je desire!* – íme, ez minden, amit kívánok!
- 95 MOL P 626/23/237–238., m. – Majláth II. 713–714.  
*Lebetegedési ormon áll* – szülés előtt van.  
*Ullmann Sinán győzött* – Ullmann a Duna bal parti Bécs–Pozsony–  
Pest–Debrecen–vonat megépítésére vállalkozott, Sina pedig a Duna jobb  
parti Bécs–Sopron–Győr–Pest–vonat építésére.
- 96 MOL P 626/23/273., n. – Majláth III. 16–17.
- 97 MOL P 626/23/277–278., n. – Majláth III. 17–18.
- 98 MOL P 626/23/287–292., MTAK 198/71., n. – Majláth III. 40–41.  
*bal parti vasutat* – a bal parti vasút építésére Ullmann Móríc nyert  
engedélyt.  
*szabadalmas év* – ami alatt a híd jövedelme a Társulatot illeti.  
*de la meilleure grace du monde* – mindenki legnagyobb öröme.
- 99 MTAK 193/169 és Ms 4230/54., a.  
*A báró* – Sina báró.
- 100 MTAK 210/3/1., n. – Majláth III. 53–55.  
*Vidra* – kotróhajó neve.  
*pesti városi sziget* – a mai Népsziget.  
*Az Erős* – hajó neve.
- 101 MTAK 210/3/85., m. – Bártfay 367.
- 102 MTAK Ms 4230/57., a.
- 103 MTAK 188/53., n.  
*Ferdinánd-városban* – Széchenyi a Lipótváros beépítetlen északi  
területét nevezte így, nyilvánvalóan abban a feltevésben, hogy abból utóbb  
ilyen néven önálló városrész fog kialakulni.
- 104 MTAK 195/116–117., n. – Bártfai 388–389.
- 105 MTAK 210/3/60., m.
- 106 MTAK Ms 4230/312., m.  
*kereskedői épület* – Kereskedelmi Csarnok, a mai V., Roosevelttéren,  
az Atrium Hyatt szálló helyén.
- 107 MTAK Ms 4230/313., m.
- 108 MTAK 193/174., a.  
*A báró* – Sina báró.  
*a malomért* – a Hengermalomról van szó.

109 MTAK 193/176., a.

*Szent Patrick* – Írország keresztény hitre térítője.

*hundredweight* – angol mérték, 50,802 kg.

*Caroline lányom* – Zichy Caroline grófnő, Széchenyi mostohalánya.

*Festetich úrnak* – Festetics Dénes grófnak.

*a földbirtokos* – a levélben említett földbirtokosról van szó, akinek szénbányája van. Festetics kastélya Törökbálinton állott.

*Mária* – Zichy Mária grófnő.

*Béla* – Széchenyi Béla gróf.

110 MOL P 626/21/22., n. – Majláth III. 128–130.

*Felső Duna-sor* – ma V., Akadémia utca.

*Ilkei-féle ház* – a mai V., Akadémia u. 1. helyén.

*Woldianer Rudolf féle ház* – a mai V., Akadémia u. 3. Helyén.

*Kereskedők Csarnoka* – a mai V., Roosevelttéren, az Atrium Hyatt szálloda helyén.

111 MOL R 196/2/244., m. – Majláth III. 188–189.

*anachronismus* – korszerűtlenség; itt: elkésettség.

*Ducaten Schneider* – pénzgyártó.

*mais il...* – de nem eléggé együgyű, hogy örökkönörökké és köszönet nélkül más helyett fizessen.

112 MOL R 196/2/245., m: – Majláth III. 189–190.

*Tierneyt* – William Tierney Clarkot.

*a bárónál* – Sina bárónál. Adam – Adam Clark.

*két garas* – Széchenyinek a *Jelenkor* 1843. évfolyamában megjelent

*Adó és két garas* című cikksorozata.

*Morion* – Irinyi József álneve.

*dass ich...* – hol terülök el.

*Wir sind...* – Nagyon közel vagyunk a teljes szétbomláshoz!!! De ezért még nem vagyok csüggedt.

113 MOL R 196/2/322., m. – Majláth III. 276–277.

*Ullmann-ház* – a mai V. Roosevelttér 7–8. sz. helyén.

*des Handschuhmachers Haus...* – a kesztyűkészítő házáat Budán.

*Man müsste...* – A dolgot nem volna szabad túlságosan elsietni, de nem is lehet a végtelenségig elhúzni. Heinrich mindig azt akarja, hogy én határozzam meg, mennyit akarok fizetni, de nem ez a dolog módja. Tudni akarom, hogy mi a végső ár! Kézpénz van!

*Es wäre...* – Jó volna Heinrichen keresztül Steinbachot és Szekrényesit nógatni.

*Lassen Sie...* – Méresse le még egyszer nekem.

*Béla* – Széchenyi Béla gróf.

*Theilen Sie...* – Egyelőre közölje ezt Clarkkal is.

114 MTAK 193/180 és Ms 4230/83.; a.

*Adam* – Adam Clark:

*A báró* – Sina báró.

*Mária* – Zichy Mária grófnő.

*Béla* – Széchenyi Béla gróf.

*pipe* – 105 gallonos hordó.

*font* – kb. fél kilónak megfelelő súlymérték.

115 MTAK Ms 4230/255., m.

*kérelmünket* – lásd az 56. sz. levelet.

- 116 MTAK 193/181., a.  
*A báró* – Sina báró.  
*Mária* – Zichy Mária grófnő.  
*Caroline* – Festetics Dénesné, Zichy Caroline grófnő.
- 117 MTAK 195/130., n. – Majláth III. 375.  
*Újépületnél létesítendő sétány* – a mai Szabadság tér déli részén.
- 118 MTAK Ms 4230/267., m.  
*rotonda* – kerek helyiség.
- 119 MTAK 198/94., n. – Majláth III. 381–383.  
*balszerencsés lánc-história* – utalás a láncok késedelmes szállítására.  
*Apponyi színen van* – utalás arra, hogy Apponyi főkancellár lett.
- 120 MTAK 193/183., Ms 4230/86., a.  
*A báróval* – Sina báróval.  
*Adam* – Adam Clark.
- 121 MTAK 195/139., n. – Majláth III. 477.
- 122 MOL R 196/3/421., m.  
*Mache mir nichts...* – Nem törődöm vele, inkább azt szeretném, hogy az illetékesek legtitkosabb gondolataimat is ismerjék.  
*Je mehr...* – Mennél több, annál jobb.  
*Verfluchter Kerl!* – Átkozott fickó!  
*Es ist...* – Tulajdonképpen jó biztos, gyakorlott bankemberekkel idejében összeveszni.  
*Ferdinands Stadt* – íasd a 103. sz. levél jegyzetét.  
*Ich möchte...* – Szeretnék győzni ebben, de lárma és felesleges erőfeszítés nélkül.  
*Soll ich...* – Én csináljak mindent? Hiszen én egészen más rendszert mondtam, mint K[ossuth] és társai, akik mindent magukhoz akarnak ragadni.  
*Um Gottes Willen...* – Az isten szerelmére, csak semmi kicsinyesség!
- 123 Majláth III. 513–514., n.  
*Veréb utca 48* – a mai V., Széchenyi u. 6. sz. helyén.  
*Béla utca* – ma V., Vigyázó Ferenc utca.
- 124 MOL R 196/3/434., m.  
*Szentimrey* – Kossuth Lajos egyik álneve.  
*Mai* – május.  
m/25 – 25 000  
*und bereits...* – és már aláírva.  
*„Auflauf”* – „csődület”.  
*Man muss...* – Fehrt figyelmeztetni kell.  
*Prateren kívül* – értsd: mozgás csak a Práterben (bécsi Vidám Parkban) van.
- 125 MOL R 196/3/448. m.  
*Diese niederträchtigen...* – Ezek az aljas gazemberek!  
*Aber nur...* – De csak botránkoztatni!  
*Good old fellow* – jó, öreg cimbora.  
*Die andere...* – a többiek, úgy látszik, kissé lecsillapodtak.  
*in optima forma* – annak rendje-módja szerint.  
*a Balatonba* – a Balatoni Gőzhajózási Társaság ügyeibe.
- 126 MTAK Ms 4230/184., m. – Bártfai 620.  
*Mindszent hó* – október.  
*Gräfenberg* – Jeseník (Csehszlovákia).

127 MTAK 195/91., n. – Bártfai 625–627.

128 MOL R 196/3/462., m.

*Ich wünsche...* – Azt kívánom ugyanis, hogy hajtson engem, és mindenben, amit Önnek írok, Ön a hajtóerőt képviselje.

*70 000 forintos pert* – követelésének behajtásáért.

*Szabad „billétát”* – vasúti szabadjegyet.

*Gloggnitz* – város Ausztriában.

*reflesion faite* – jól meggondolva.

*Ad primum* – először.

129 MOL R 196/3/463., m.

*erőműgyár* – gépgyár.

*involválva* – itt: bevonva, érdekelve.

130 MTAK 196/43., m. – Bártfai 670–671.

131 Bártfai 680–681. n.

132 MTAK 196/40., m. – Bártfai 695–696.

133 BFLP. Közig. 146., m. – Bártfai 703–704.

*közülésebü 10 255. szám alatt kelt... végzése* – a városi tanács határozata a városigazgatás szervezetéről a képviselőválasztás befejezéséig.

*1847. 23. törvény* – a városok viszonyait szabályozó 1848. XXIII. törvénycikk.

*statust in statu* – államot az államban.

## Szómagyarázatok

*absolvál* – elvégez

*accessorium* – járulék

*accreditál* – hitelt nyit

*actia* – részvény

*actionarius* – részvényes

*activus* – aktív, tevékeny

*actor* – szereplő

*actoratus* – felperesség, perelhetőség

*actuarium* – jegyző

*ad summum* – legfeljebb

*ad vires* – erejéig

*adress* – cím

*aerarialis* – kincstári

*aerarium* – kincstár

*agens* – ügynök

*à la bonne heure* – jól van, helyes

*al pari* – névértéken

*amortisatio* – megtérülés

*ante acta* – előírat

*anticipálni* – előlegezni

*à peu près* – körülbelül

*applicatio* – alkalmazás

*à propos* – apropó, erről jut eszembe

*archiv* – levéltár

*arendator* – bérlő



*árkus* – ív  
*assessor* – ülnök  
*assignálni* – utalványozni  
*a tempo* – kellő időben  
*autentikus* – hitelt érdemlő

*bécsi öl* – régi hosszmérték, 1,89 méter  
*billikom* – serleg  
*biográfia* – életrajz  
*bona fide* – jóhiszeműen  
*böjtmás hava* – március  
*börze* – tőzsde, itt Kereskedelmi Csarnok  
*brochure* – füzet, brossura  
*budget* – költségvetés

*calculus* – szám, számítás  
*candidatio* – jelölés  
*candidatus* – jelölt  
*capitalis* – tőke  
*character* – jellem, jelleg  
*cassa* – pénztár  
*cataractus* – zuhatag  
*cavens* – kezes  
*censor* – cenzor, sajtótermékek politikai ellenőrzését végző személy  
*circulus* – az alsótábla kerületi ülése  
*coincidál* – megegyezik  
*CM* – Convenziions Münze, lásd conventionális forint  
*commissio* – bizottság  
*compromissio* – megalkuvás  
*Co.* – company, társaság, társak  
*concentratio* – központosítás  
*concessio* – engedmény  
*conclamálni* – kikiáltani  
*conditio* – feltétel  
*conditio sine qua non* – elengedhetetlen feltétel  
*conferentia* – értekezlet  
*congregatio* – gyűlés, megyegyűlés  
*connexio* – kapcsolat  
*consequentia* – következmény  
*conscriptio* – összeírási  
*contactus* – kapcsolat  
*contorsio* – csűrés-csavarás  
*contractus* – szerződés  
*controllál* – ellenőriz  
*conventionális (rhénes) forint* – 20 garas, illetve 60 krajcár  
*copia* – másolat  
*coramisáló* – láttamozó  
*correspondens* – levelező  
*coute que coute* – kerül, amibe kerül; mindenáron  
*cum discretione* – bizalmasan

*cum summa discretionem* – a legnagyobb titoktartás mellett

*decidál* – határoz

*declaratio* – nyilatkozat

*de facto* – valóban

*demonstratio* – bizonyítás, igazolás

*deputatio* – küldöttség, kiküldött bizottság

*desperál* – kétségbe esik, reményét veszti

*desavouirozás* – lehetetlenné tétel

*deterioratio* – megrontás, rosszabbítás

*diéta (diaeta)* – országgyűlés

*directe* – egyenesen, közvetlenül

*director* – igazgató

*dispensál* – felment

*disponál* – rendelkezik

*dispositio* – rendelkezés

*divergentia* – nézeteltérés

*dividend* – osztalék

*effectus* – hatás

*engineer* – mérnök

*etc. (etcetera)* – stb. (és a többi)

*eventualis* – esetleges

*eventualiter* – esetleg

*evictor* – szavatoló, kezes

*excentrica* – széttagolt

*excessus* – kihágás

*executio* – végrehajtás

*expropriatio* – kisajátítás

*fatalis* – végzetes, szerencsétlen, átkos

*fidei commis(sic)* – hitbizomány, elidegeníthetetlen birtok

*financiális* – pénzügyi

*fiscális* – ügyvéd

*folio* – ívalak

*foyer* – előcsarnok

*fractio* – frakció, pártcsoport

*fundatio* – alapítvány

*foundationális* – alapítványi

*fundus* – alap, telek

*garderobe* – ruhatár

*generalis expropriatio* – általános kisajátítás

*generositas* – nagylelkűség, bőkezűség

*God bless you* – isten áldja

*good by* – isten vele

*gyep* – lóversenypálya

*hidraulica* – a folyadékok mechanikájának tudomány

*hic et nunc* – itt és most

*impulsus* – ösztönzés  
*incassál* – behajt  
*indignálva* – felháborodva  
*indignatio* – méltatlankodás  
*indirecte* – közvetve  
*instructia* – utasítás  
*intabulatio* – betáblázás  
*intenció* – szándék  
*interesse* – kamat  
*interimally* – ideiglenesen  
*involválni* – magába foglalni, bevonni  
*irreguláris* – szabálytalan

*jurisdictio* – joghatóság, törvénykezés

*kompetens* – hivatott, illetékes  
*kompromittál* – lejárát, szégyenbe hoz  
*koncesszió* – engedmény, kedvezmény

*lamentabilis* – panaszos  
*laudemium* – egyesség szerinti bér  
*lotteria* – sorsjáték

*magazin* – raktár  
*magistratus* – városi tanács  
*mappa* – térkép, tervrajz  
*marasmus* – lelki fásultság  
*matéria* – anyag  
*meritorie* – érdemben  
*meritorikus* – érdemleges  
*mirabile dictu* – elmondani is csodálatos  
*mixta* – elegyes  
*mobilia* – bútor  
*motio* – indítvány  
*Mr. (Mister)* – úr  
*Mrs. (Mistress)* – úrnő  
*municipialis* – törvényhatósági  
*municipium* – törvényhatóság

*NB.* – Nota Bene! Jól jegyezd meg!  
*nemesis* – bosszúálló sors, büntető igazság (görög istennő neve után)  
*non putarem* – váratlan dolog

*oligarcha* – hatalmaskodó főúr  
*opció* – elővételi jog  
*oppositio* – ellenállás, ellenzék  
*ordinarius vicispán* – rendes alispán

*ökonomus* – gazdász

*palatinus* – nádor  
*paquet* – csomag, csomó  
*paralisál* – megbénít  
*patvarista* – joggyakornok  
*pályafuttatás* – lőverseny  
*penna* – toll  
*percent* – százalék  
*perorál* – szónokol  
*per partes* – részletekben  
*pertractatio* – megtárgyalás  
*petitio* – kérelem  
*piquenique* – piknik, olyan társas összejövetel, ahol az ennivalót a résztvevők maguk hozzák, illetve a költségeket közösen fedezik  
*planum* – terv  
*ponderál* – súlya van, nyom a latban  
*pondus* – súly  
*popularitás* – népszerűség  
*postponál* – elhalaszt  
*postulatum* – követelés, kívánság  
*practice* – gyakorlatilag  
*praecarius* – bizonytalan, kétes  
*praecautio* – elővigyázatosság  
*praefectus* – előljáró, jószágigazgató  
*praeferenter* – másokkal szemben előnyben részesítve  
*praeses* – elnök  
*praeveniál* – megelőz  
*principium* – alapelv  
*privát* – magán  
*privilegium* – kiváltság  
*pro et contra* – mellette és ellene  
*projectum* – tervezet  
*pro notitia* – emlékeztetőül  
*proponál* – javasol  
*propositio* – indítvány, javaslat  
*protestálás* – tiltakozás  
*provisió* – jutalék  
*provisorie* – ideiglenesen  
  
*quantitas* – mennyiség  
  
*recensio* – ismertetés, bírálat  
*rectificál* – helyesbít, javít  
*redactio* – szerkesztőség  
*redoute* – szála, terem  
*regnicolariter* – országosan, országgyűlésileg  
*regulatio* – szabályozás  
*replica* – gyors válasz, visszavágás  
*representatio* – előterjesztés  
*rescriptum* – leirat

*resolutio* – határozat, rendelet  
*resolvál* – elhatároz, eldönt  
*restantia* – hátralék  
*restauratio* – tisztújítás  
*resultatum* – eredmény, következmény  
*Ross* –ló

*sanctio* – szentesítés  
*scandalum* – botrány  
*sine cura* – színekúra, semmi munkával nem járó, jól jövedelmező állás, hivatal  
*skrupulus* – aggály  
*somma (summa)* – összeg  
*sondировni* – puhatolózni  
*souvenir* – emlék  
*stagnatio* – tespedés  
*status* – állam  
*statustanács* – államtanács  
*subdeputatio* – albizottság  
*subscriptio* – aláírás  
*successor* – utód, örökös  
*supponál* – feltételez, gyanít  
*suspendál* – felfüggeszt  
*symptoma* – tünet

*szála* – terem  
*szarkasztikus* – maróan gúnyos  
*szignál* – aláír  
*szkizma (schisma)* – szakadás

*testamentum* – végrendelet  
*theatrum* – színház  
*transigálni* – végezni, végrehajtani, megegyezni  
*transparent* – áttetsző

*universum* – világmindenség  
*usque ad* – -'ig

*váltóforint* – 2,5 váltóforint egyenértékű 1 konvenciósi forinttal  
*vestibule* – előcsarnok  
*via* – útirányban, valamilyen helység felé  
*violental* – erőszakol  
*virtualiter* – képletesen  
*vis à vis* – szemben  
*vivát* – éljen  
*votum* – szavazat  
*votum separatum* – különvélemény

Névmagyarázatok és –mutató

Zárójelben a Széchenyi által használt névváltozatokat közöljük.

*Aczél Antal* (1789–1868), táblabíró, Arad vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Aczél Sándor*, Arad megyei táblabíró

*Albano*, angol mérnök, George Rennie segédje

*Albrechtovich*

*Allack*, a Lánchídnál dolgozó angol

*Almásy József* (1745–?), a hétszemélyes tábla bírása

*Almásy Móríc gróf* (1808–1881), konzervatív politikus, helytartótanácsos, majd a magyar kamara elnöke

*Almásy Pál* (1818–1882), politikus, az 1840-es években Heves és Külső-Szolnok vármegye alispánja

*Andrássy (Andrásy) György gróf* (1797–1872), Széchenyi barátja, vállalkozásainak támogatója

*Andrews, Yohn*, angol hajóépítő, az Első Dunagőzhajózási Társaság alapító tagja, gépész és vállalkozó

*Apponyi Antal gróf* (1782–1852), 1826 és 1848 között párizsi követ

*Apponyi György gróf* (1808–1899), magyar kancelláriai titkár, 1844-től alkancellár, 1846–1848-ban főkancellár

*Bajza József* (1804–1858), költő, kritikus

*Balogh Pál, Almási* (1794–1867), pesti homeopata orvos, Széchenyi háziorvosa

*Balogh János, ifj.* (1796–1872), ellenzéki politikus, Bars vármegye alispánja és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Bánffy Dénes* (1777–1854), császári és királyi kamarás

*Bárczay Mihály*, táblabíró, Abaúj vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen – 81

*Barkasy (Barkassi) Imre*, jelen nem levő főrend követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Bartay András* (1799–1854), zeneszerző, 1843–1844-ben a Nemzeti Színház igazgató bérelője

*Batthyány (Batthyányi) Gusztáv gróf* (1803–1883), nagybirtokos

*Batthyány Imre gróf* (1781–1874), a hétszemélyes tábla bírása, Zala vármegye főispánja, az Országos Hídbizottság elnöke

*Batthyány (Batthyányi) Lajos gróf* (1806–1849), politikus, az 1840-es években a főrendi ellenzék vezére

*Bellenderker (Bellendenken) Henrik*, az angol oklevél- és törvénykiadványok bizománya

*Bene József*, Csongrád vármegye főispáni helyettese

*Benvenuti, Giovanni*, bécsi bankár, a Dunagőzhajózási Társaság igazgatója

*Beöthy László*, Bihar megyei táblabíró

*Berényi Lajos gróf*, katonatiszt, József nádor kamarása

*Bertha Sándor* (1796–1877), ügyvéd, Széchenyi vállalkozásainak munkatársa

*Berzevitz*

*Beszédes József* (1787–1852), vízépítő mérnök, elsőként ő vetette fel az Al-Duna szabályozásának gondolatát

*Bezerédj (Bezerédy) István* (1796–1856), liberális politikus a Tolna vármegyei ellenzék egyik vezére és több ízben a megye országgyűlési követe

*Biedermann, Michael* (1769–1843), bécsi nagykereskedő

*Blackwell, Joseph Andrew* (1798–1880), angol diplomata, 1843 és 1849 között az angol kormány megbízásából többször megfordult Magyarországon

*Boult, M.*, angol gyáros

*Bretzenheim (Breczenheim) Ferdinánd herceg* (1801–1855), nagybirtokos

*Brudern József báró*, a lóversenymozgalom egyik szervezője, a Casino egyik vezetője

*Brudern Lajos báró*, birtokos

*Brunswick Teréz grófnő* (1775–1861), a magyarországi óvodaügy úttörője

*Burgmann Károly*, pesti nagykereskedő, 1836-tól választott Polgár

*Chrismar Ferenc*, a Dunagőzhajózási Társaság alkalmazottja

*Christen Kristóf*, orvos

*Ciceri, francia építész*

*Clark, Adam* (1811–1866), angol mérnök, 1842-től a Lánchíd építési munkáinak irányítója

*Clark, William Tierney* (?–1852), angol hídépítő mérnök, a Lánchíd tervezője

*Coburg-Koháry Ferdinánd György herceg* (1785–1851), osztrák tábornok

*Colquhoun*, bukaresti angol konzul

*Czindery László* (1792–1860), Somogy vármegye alispánja és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Czirák Antal Móric gróf* (1772–1852), 1817-től az udvari kamara elnöke, 1825-től tárnokmester, 1827-től országbíró, 1839–1848-ban államértekezleti miniszter

*Csáky József* (1782–1848), birtokos

*Csáky Károly gróf* (1783–1846), szepesi főispán, az Akadémia tagja

*Csató Pál* (1804–1841), író, konzervatív újságíró

*Csepcsányi Tamás*, táblabíró, Békés vármegye követe az 1832–36. évi országgyűlésen

*Deák Ferenc* (1803–1876), politikus, a reformkorban a liberális ellenzék egyik vezetője

*Dercsényi Pál báró* (1797–1843), Pest megyei táblabíró

*Derra Anasztáz*, a Hídegyesület igazgatója, táblabíró, pesti választott polgár az 1840-es években

*Dessewffy Aurél gróf* (1808–1842), politikus, 1832-től helytartótanácsi titkár, az 1839–40. évi országgyűlésen a konzervatív párt egyik vezéralakja

*Dessewffy József gróf* (1771–1843), politikus, író

*Dewar, George*, angol gépész

*Dorffinger, Joseph Andreas* – kamarai igazgató, a Pest városáról szóló Útmutató szerzője

*Dresler*, angol gyáros

*Eltz Hugó Fülöp Károly gróf* (1817–1848), a vukovári uradalom tulajdonosa

*English*, angol gyáros

*Erdélyi János*, a Károlyi-birtok jószágigazgatója; *Nemzeti iparunk* című művét halála után 1843-ban Fényes Elek adta ki

*Erdődy Antal gróf* (1797–1864), császári királyi kamarás

*Eskeles, Dionys báró* (1804–1876), bécsi bankár

*Esterházy Károly gróf* (1799–1856), nagybirtokos

*Esterházy Mihály gróf* (1794–1866), katonatiszt, Széchenyi ifjúkori barátja

*Esterházy Pál herceg* (1786–1866), 1815–1842-ben londoni követ

*Eszterházy* – lásd Esterházy.

*Farkas Imre* katonatiszt, táblabíró, jelen nem levő főrend követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Fáy András* (1786–1864), író, politikus, az 1832–36. évi országgyűlésen Pest vármegye követe

*Fehr, Wilhelm*, a pesti gőzmalom, majd a Pesti Vasöntő és Gépgyár Társaság igazgatója

*Félix* (?–1841), 1839-ig Széchenyi komornyikja

*Felsőbüki Nagy Pál* – lásd Nagy Pál:

*Ferdinánd, V.*, (1793–1875), magyar király és I. Ferdinánd néven osztrák császár

*Ferdinándyné* – Ferdinándy. Ignác pesti választott polgár felesége

*Ferenc*, Széchenyi alkalmazottja

*Festetics (Festetich) Ágoston gróf* (1805–1882), császári–királyi kamarás

*Festetics (Festetich) Antal gróf* (1764–1853), nagybirtokos

*Festetics (Festetich) Dénes gróf* (1813–1891), Antal fia, Széchenyi mostohalányának,

Zichy Caroline grófnőnek a férje

*Festetics (Festetich) Imre gróf* (1763–1847), Széchenyi nagybátyja

*Festetics (Festetich) László gróf* (1786–1846), Széchenyi unokabátyja

*Fletscher*, bécsi gépgyáros

*Forgách (Forgács) Lajos gróf* (1809–1852), helytartótanácsi fogalmazó, a Pesti

Hajósegylet igazgatója – 237

*Fowles, Robert*, gépész, a Dunagőzhajózási Társaság alkalmazottja

*Földváry Ferenc* (1790–1842), Heves megye alispánja, majd a királyi tábla bírása

*Földváry Gábor* (1787–1854), politikus, 1832–1836. között Pest vármegye alispánja

*Francis*, Széchenyi alkalmazottja

*Franklin, Benjamin* (1706–1790), amerikai államférfi, író és fizikus

*Gentz (Genz) Friedrich lovag* (1764–1832), politikus, politikai író

*Gibbon, Edward* (1737–1794), angol történetíró

*Goldschmiedt (Goldschmidt)*, a bécsi Rotschild-bankház alkalmazottja

*Gosztonyi Miklós* (1796–1857), a királyi tábla bírása, majd pesti választótörvényszéki

elnök

*Gömöry Károly*, gyógyszerész, 1813-tól pesti választott polgár

*Grassalkovich Antal herceg* (1771–1841), nagybirtokos

*Gross Ferenc*, pesti kereskedő, 1829-től választott polgár

*Gross* (?) ifj.

*Grosschmidt (Grosschmiedt) János*, az óbudai kincstári uradalom praefectusa

*Gyra, Konstantin*, nagykereskedő, a bécsi Sina-bankház pesti megbízottja

*Gyertyánffy Dávid*, Torontál vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Hajnik Pál* (1800–1864), ügyvéd, egy ideig a pesti kaszinó egyik igazgatója

*Halbauer György*, pesti nagykereskedő

*Halczel János*, pesti háztulajdonos

*Hamilton, Claude, John James Abercorn lord* (1813–1884)

*Hatherton* – lásd Littleton.

*Havas József* (1796–1878), Pest város tanácsnoka, majd 1838-tól főbírája, a város követe az 1832–1836. évi országgyűlésen, 1846-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnöke

*Heckenast Gusztáv* (1811–1878), pesti könyvkereskedő, könyvkiadó, nyomdatulajdonos

*Hegedűs Pál*, Verőce vármegye főjegyzője és követe az 1825–27. évi országgyűlésen

*Heinrich János* (1775–1870), kapitány, a lóversenymozgalom egyik szervezője

*Herbert, W.*, írországi földbirtokos

*Hermina (Habsburg) főhercegnő* (1817–1842), Józsefnádor lánya

*Hild József* (1789–1867), építész, 1843-tól pesti választott polgár



*Hochets* –  
*Hoffmann Zakariás*, vasgyáros  
*Howard*, angol vasgyáros  
*Hraskó János*, ügyvéd  
*Hunter*, angol gépgyáros  
*Hunyadi Ferencné Zichy Júlia grófnő* (1808–1815), Széchenyi Istvánné grófnő mostohalánya  
*Irinyi József* (1822–1859), publicista, politikus  
*István (Habsburg) főherceg* (1817–1867), József nádor fia, 1847. november 12-től 1848. szeptember 25-ig Magyarország nádora  
*Jakabfalvy András* (1804–1859), Torna vármegye főjegyzője és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen  
*Jakabfalvi* – lásd Jakabfalvy.  
*jankovich*  
*Jantsik*, bécsi vámigazgató  
*Jerney János* (1800–1855), ügyvéd  
*John* – lásd Nevin.  
*John Lajos*, helytartótanácsi titkár  
*József (Habsburg) főherceg* (1776–1847), II. Lipót király fia, 1796-tól 1847-ig Magyarország nádora –  
  
*Kappel, Friedrich*, pesti nagykereskedő, 1829-től pesti választott polgár  
*Károlyi György gróf* (1802–1877), politikus, Széchenyi ezredtársa és barátja  
*Károlyi István gróf* (1797–1881), György testvére, 1848-ban Pest megye főispánja  
*Károlyi Lajos gróf* (1799–1863),– György testvére, Csongrád vármegye főispánja, 1836-ban a Magyar Gazdasági Egyesület elnöke  
*Kayser*, angol gyáros  
*Keglevich Gábor gróf* (1784–1854), Nógrád vármegye főispánja, a magyar kamara elnöke, majd tárnokmester  
*Kemény Zsigmond báró* (1814–1875), író, publicista, politikus, 1847-től a Pesti Hírlap munkatársa  
*Kilián György, id.* (1759–1819), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó  
*Killias, Wolfgang*, a bozeni (bolzanói) Holzhammer gőzmalomgyártó vállalat tisztviselője  
*Kisfaludy (Kisfaludi) Károly*  
*Kiss Márton* (?–1860) Széchenyi írnoka 1842-től  
*Klauzál Gábor* (1804–1866), liberális politikus, több ízben Csongrád vármegye országgyűlési követe  
*Kolb, Johann* (1771–1849), 1831–1838-ban a pesti választott polgárság szószólója, 1843-tól városi tanácsnok  
*Koller*, Széchenyi alkalmazottja  
*Kolowrat, Franz Anton gróf* (1768–1861), osztrák politikus, 1825-től államminiszter  
*Korher János*, 1831–1843-ban pesti tanácsnok, az 1832–1836. évi országgyűlésen Pest város követe  
*Kossuth Lajos* (1802–1893), politikus  
*Kovács Lajos* (1812–1890, politikus, publicista, 1846-tól Széchenyi egyik legközelebbi munkatársa – 278, 286  
*Kovács Zsigmond, Kovásznai* Pest vármegyei táblabíró  
*Kölcsey Ferenc* (1790–1838), költő, politikus, Szatmár vármegye főjegyzője és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Kövér János* (1798–1866), Temes vármegyei főszolgabíró, az Országos Hídbizottság tagja, Temes vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Kubinyi Ferenc* (1796–1874), liberális politikus, több ízben Nógrád vármegye követe az országgyűlésen

*Kubinyi Gáspár*, Liptó vármegye alispánja és követe az 1825–27. évi országgyűlésen

*Kukuljevich* – lásd *Kukuljević*.

*Kukuljević, Antun* (1776–?), Varasd vármegye

*Kübeck, Friedrich báró* (1780–1855), osztrák politikus, 1840 és 1848 között a bécsi udvari kamara elnöke

*Külkey Henrik*, ügyvéd, író

*Lacsnyi Miklós*

*Lajos (Habsburg) főherceg* (1784–1864), II. Lipót király fia, 1835-től az államtanács tagja

*La Motte (Lamotte) Károly gróf* (?–1852), Gömör vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Lechner, József*, hajózási felügyelő

*Lechner Károly*, Pest városi alügyész, majd aljegyző

*Liechtenstein, (Lichtenstein) Aloys herceg* (1796–1858)

*Lissovényi László*, pesti ügyvéd, Breznóbánya, valamint a távol levő Barkóczy János gróf követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Littleton, Walhouse Edward, baron of Hatherton* (1791–1863), Széchenyi barátja

*Lobmayer, M. I* –gyorsutazási és szállítási intézet tulajdonosa

*Lónyay János* (1796–1859), helytartótanácsi tanácsos, a pesti árvíz ügyében kinevezett biztos

*Lunkányi (Liebenberg) János* (1775–1853), Széchenyi birtokainak jószágfelügyelője

*Mailáth György, id.* (1786–1861), konzervatív politikus, 1825-től személynök, 1839 és 1848 között országbíró

*Majtényi Antal báró* (1794–1866), Hont vármegye főjegyzője, majd alispánja és több ízben országgyűlési követe

*Marich István Dávid* (1779–?) Fejér vármegye alispánja és követe az 1825–27. évi országgyűlésen

*Matkovich István*, királyi táblai ítélőmester, majd a hétszemélyes tábla bírása

*Mayer*

*Mayerffy (Mayerffi) Ferenc*, Pest vármegyei birtokos, a lóversenymozgalom egyik szervezője

*Mednyánszky Alajos báró* (1784–1844), író politikus

*Mészáros Lázár*, (1796–1858), ezredes, 1848-ban hadügyminiszter

*Metternich, Clemens herceg* (1773–1859), 1821 és 1848 között államkancellár

*Miller*

*Miskolczy István* (1782–?), királyi kamarás, Bihar vármegye táblabírája és követe az 1825–27. évi országgyűlésen

*Morion* – lásd *Irinyi József*.

*Murczeli*

*Nagy Benedek*, Buda város tanácsnoka és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Nagy Pál, Felsőbüki* (1777–1857), politikus, kiváló szónok; az 1825. évi országgyűlésen szót emelt a nemzeti nyelv érdekében

*Nákó Sándor gróf* (1785–1848)

*Neefe, Hermann Joseph* (1790–1854), osztrák festő, költeményt adott ki az 1838. évi árvíz károsultjainak segélyezésére

*Nevin, John*, Széchenyi cénki lovásza

*Nose, Karl*, a Dunagőzhajózási Társaság alkalmazottja

*Nyéký (Nyéki) Mihály*, helytartótanácsi titkár

*Odescalchi Ágoston (Gusztáv) herceg* (1808–1848), nagybirtokos

*Orczy Eleonóra* – lásd Sternberg Jaroszláv grófné.

*Orczy György báró* (1788–1871), egy ideig az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke

*Orczy Lőrinc báró* (1784–1861), Heves vármegye követe az 1825–27. országgyűlésen

*Orosz József* (1790–1851), pozsonyi ügyvéd, a *Hírnök* és a *Századunk* című konzervatív lapok szerkesztője

*Pázmándy (Pázmándi) Dénes* (1781–1854), ellenzéki politikus, Komárom vármegye alispánja és több ízben országgyűlési követe

*Pazziázi Mihály*, ügyvéd, a bécsi titkosrendőrség kémhálózatának tagja, később kancelláriai tisztviselő; Széchenyi több munkáját fordította németre

*Peins*, londoni gépgyáros

*Pereira–Arnstein, Adolf báró* (1803–1858), bécsi bankár, a Dunagőzhajózási Társaság igazgatója

*Perényi Gábor gróf*, Ugocsa vármegye követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Pfannschmidt (Pfandschmiedt) Eduárd* – lásd Zsedényi Eduárd.

*Pfeffer Ignác*, pesti háztulajdonos, választott polgár

*Pirker* – lásd Pyrker.

*Platthy (Plathy) Gáspár*, Liptó vármegye első alispánja és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Platthy Mihály* (1788–?), Bars vármegye követe az 1825. évi országgyűlésen, később nádori ítélmester

*Plews, John*, angol hidépítő mérnök

*Podmaniczky*

*Pollack (Pollak) Mihály* (1773–1855), építész, pesti választott polgár

*Posavetz* – lásd Poszavec.

*Poszavec Zsigmond*, Szerém vármegye főjegyzője és követe az 1825–27. évi országgyűlésen

*Prasznowszki* – lásd Praznovszky.

*Praznovszky József*, a kaszinó pénztárosa

*Pregardt (Pregart) János*, gyógyszerész, a pesti kaszinó igazgatója

*Prényi* – lásd Perényi Gábor.

*Prónay Albert báró* (1801–1867), Pest vármegye főispáni helytartója

*Punchon*, bécsi gépgyáros

*Puthon, Johann báró* (1774–1839), bécsi bankár, a Dunagőzhajózási Társaság egyik igazgatója

*Pyrker (Pirker). János László* (1772–1847), egri érsek

*Ráday Gedeon gróf* (1806–1873), liberális politikus, a Pest vármegyei ellenzék egyik vezetője

*RádeIy József*

*Ráth*

*Rennie, George*; angol mérnök  
*Rennie, John* (1796–1874), angol mérnök  
*Reviczky (Revitzky) Adám gróf* (1786–1862), 1826-tól magyar főudvarmester és  
 alkancellár, 1828 és 1836 között főkancellár  
*Richter, Adolf* (1808–?), a nagyszombati érseki liceumban a francia nyelv tanára  
*Ritter*, Széchenyi kertésze  
*Robinson, William*, Széchenyi lovásza  
*Rohrmann*, bécsi könyvkereskedő  
*Rotschild, Salomon Meyer báró* (1774–1855), bécsi bankár  
*Rousseau d' Happancour, Leopold* lovag, ezredes  
  
*Sahländer, Thomas*, Széchenyi ménesmestere  
*Sándor Móric gróf* (1808–1878), földbirtokos, híres lovas  
*Sartory, Johann Georg*, pesti nagykereskedő, 1838-tól választott polgár  
*Schaffgotsch Antal gróf*  
*Schedel Ferenc* – lásd Toldy Ferenc.  
*Schedius Lajos, ifj.*, a helytartótanácsi elnöki iroda titkára  
*Schiller, Friedrich* (1759–1805), német költő  
*Schmidt András*, pesti polgár, esztergályosmester  
*Schneller, Julius Franz* (1777–1833), német történetíró  
*Schönerer, Mathias* (1807–?), Sina megbízott híd- és vasútépítő mérnöke  
*Schulter család*  
*Seeber, Karl* (?–1838), 1829-től Pest város polgármestere  
*Seilern Crescence grófnő* (1799–1875), ifj. Zichy Károly gróf felesége, majd 1836-tól  
 Széchenyi felesége –  
*Semodan, Anton*, Széchenyi alkalmazottja  
*Sina, Georg báró* (1782–1856), görög származású bécsi bankár  
*Slater, Samuel* angol hídépítő mérnök  
*Sluha* – lásd Szluha  
*Somssich (Somsits) József* (?–1860), császári királyi kamarás  
*Spitzer Gerzson*, pesti terménykereskedő  
*Steinbach Ferenc*, a királyi jogügy-igazgatóság ügyvédje  
*Stepanek József*, Széchenyi cenki kertésze  
*Sternberg Jaroszláv gróf* (1809–?)  
*Sternberg Jaroszláv grófné Orczy Eleonóra bárónő* (1811–1865)  
*Stürmer, Bartholomeus gróf* (1787–1863), osztrák diplomata, 1834 és 1850 között  
 konstantinápolyi internuncius  
*Szalay József* (?–1852), Széchenyi cenki tisztartója  
*Szapári (Szapáry) József gróf* (1799–1871), császári királyi kamarás, a Magyar  
 Gazdasági Egyesület alelnöke  
*Széchenyi Béla gróf* (1837–1918), Széchenyi István fia  
*Széchenyi János gróf* (1802–1874), Széchenyi Lajos fia  
*Széchenyi Lajos gróf* (1781–1855) Széchenyi István bátyja  
*Széchenyi Pál gróf* (1789–1871), Széchenyi István bátyja  
*Szegedy (Szegedi) Ferenc* (1787–1848), a hétszemélyes tábla bírása, Verőce vármegye  
 főispánja  
*Szekrényesi Dániel*, a Lovaregylet jegyzője  
*Szekrényesi József* (1811–1877), ügyvéd, a pesti kaszinó levéltárosa  
*Szemere Bertalan* (1812–1869), liberális politikus, az 1840-es években Borsod  
 vármegye országgyűlési követe

*Szentimrey Izidor* – lásd Kossuth Lajos.  
*Szentkirályi Móric* (1807–1882), Pest vármegye főjegyzője, ellenzéki politikus  
*Szentpétery József* (1781–1867), ezüstműves  
*Szilassy József* (1755–1837), Torna vármegye főispánja, alkonaőr  
*Szluha Imre*, Fejér vármegye főszolgabírája és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

*Szőgyény László* (1806–1893), konzervatív politikus, kancelláriai titkár, 1836-tól személynöki, 1839-től nádori ítélőmester, 1845-től a helytartótanács alelnöke, 1846–1848-ban alkancellár

*Sztáray Albert gróf* (1785–1843), konzervatív politikus

*Talakini*, angol gyáros

*Tasner Antal* (1808–1861), 1833-tól Széchenyi titkára, 1840-től a Lánchíd-társaság titkára is

*Teasedale*, angol mérnök a hídépítésnél

*Teleki (Teleky) József gróf* (1790–1855), politikus, történetíró, 1830-tól haláláig a Magyar Tudós Társaság (Akadémia) elnöke

*Tessedik Ferenc* (1800–1844), író

*Thurn, Carl*, pesti mészáros, legelőbérlő

*Tihanyi Ferenc* (?–1859), Temes vármegye főispáni helytartója

*Toldy (Schedel) Ferenc* (1805–1875), irodalomtörténész, 1831-től a Magyar Tudós Társaság segédjegyzője, 1836 és 1861 között titkára

*Tomsich (Tomsits) Domokos*, mérnök az al-dunai szabályozásnál

*Turteltaub József*, pesti kereskedő, 1831-től választott polgár

*Tüköry József*, építőmester, pesti polgár

*Ullmann Móric* (1818–1898), pesti bankár és nagykereskedő,

*Urie (Uri), William*, skót parasztgazda, Széchenyi hívására Magyarországon Cenken telepedett le

*Ürményi Ferenc* (1780–1858), 1832 és 1836 között a Magyar Tengermellék kormányzója, majd koronaőr

*Ürményi József* (1807–1880), Fejér vármegye alispánja és követe az 1839–40. évi országgyűlésen, 1841 és 1846 között alnádor

*Valero Antal*, pesti selyemgyáros, 1831-től választott polgár, a Pesti Magyar

Kereskedelmi Bank igazgatója

*Varga János*, az építési főigazgatóság mérnöke

*Vásárhelyi Pál* (1795–1846), vízmérnök, 1833-tól Széchenyinek mint Duna-szabályozási királyi biztosnak közvetlen munkatársa, az Al-Duna-szabályozás igazgató mérnöke

*Vay Ábrahám gróf* (1789–1855), az 1825. évi országgyűlésen Borsod vármegye követe, a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója

*Végh Ignác*, kamarás, országbírói ítélőmester

*Vigand* – lásd Wigand.

*Vogel Antal Sebestyén*, pesti háztulajdonos, bútorgyáros

*Voltaire (Jean-François-Marie Arouet)* (1694–1778), író és filozófus

*Vörösmarty Mihály* (1800–1855), költő

*Watt, James*, angol gépgyáros

*Waldstein János gróf* (1809–1876), magyar kamarai fogalmazó, később velencei kormányzósági tanácsos, Széchenyi útítársa 1830. évi al-dunai útján

*Wenkheim (Wenckheim) Béla báró* (1811–1879), liberális politikus, 1837-től Békés vármegye alispánja, majd országgyűlési követe

*Wesselényi Miklós báró* (1796–1850), politikus

*Wigand Ottó* (1795–1870), kassai, majd pesti, 1834-től lipcsei könyvkereskedő

*Wodianer Móric* (1810–1885), bécsi bankár és nagykereskedő; Pesten is folytatott üzleti tevékenységet

*Wodianer Sámuel*, bécsi bankár és nagykereskedő; Pesten is folytatott üzleti tevékenységet

*Zichy Caroline grófnő* (1820–?), Széchenyi mostohalánya, később Festetics Dénesné grófnő *Zichy Crescence* – lásd gróf Seilern Crescence.

*Zichy Ferenc gróf, ifj.* (1811–1900), politikus, pozsonyi váltótörvényszéki elnök

*Zichy Mária grófnő* (1822–1881), Széchenyi mostohalánya

*Zichy Miklós gróf*

*Zichy Ödön gróf* (1809–1848), helyettes királyi főlovászmester

*Zofcsák József*, pesti asztalosmester, 1813-tól választott polgár

*Zsedényi (Pfannschmidt) Eduárd* (1804–1879), konzervatív politikus, több ízben Szepes vármegye követe, az 1839–1840. évi országgyűlésen a kormánypárt vezére

*Zsoldos Ignác* (1803–1885), Veszprém vármegye főjegyzője és követe az 1832–1836. évi országgyűlésen

## Képek jegyzéke

A borítón: *Buda–Pestlátképe a Gellérthegyről*. F. Sandmann – J. Stoufs színezett. könyomata, készült 1850 körül Bécsben. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

1. *Széchenyi István*. F. Eybl körája György A. festménye után. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona:

2. *Reviczky Ádám*. J. B. Clarot litográfiája J. Ender festménye alapján. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

3. *Tasner Antal*. Litográfia Vietorisz A. rajza után. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona (296/25).

4. *A Harmincadshivatal homlokzatterve*. Hild József munkája. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona (188/14).

5. *Az óbudai hajógyár*. Fametszetes újságillusztráció. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

6. *Kereskedelmi Csarnok*. A Rakpiacon (ma: Roosevelt tér) álló épület a Casinónak is otthont adott. F. J. Sandmann könyomata R. Alt rajza után. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

7. *A pesti vármegyeháza*. F. J. Sandmann, könyomata R. Alt rajza után. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

8. *Apponyi Antal*. Barabás Miklós rajza. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

9. *A nemzet legelső napszámosa*. Könyomat. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

10. *József nádor*. D. Weiss rézmetszete. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

11. *Wodianer Sámuel háza*. Kőmetszet P. K. Vasquez térképsorozatáról. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

12. *József piac*. F. J. Sandmann könyomata R. Alt rajza után. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

13. *William Tierney Clark*. Barabás Miklós rajza. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

14. *A Lánchíd Clark terve alapján*. Színes könyvnyomtatvány, készült 1850 körül. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

15. *Ullmann Mór*ic háza. Kömetszet P. K. Vasquez térképsorozatáról. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

16. *A pesti Aldunator*. Ludwig Rohbock – J. M. Kolb acélmetszete. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

17. *A Lánchíd építési előkészületei*. Barabás Miklós vízfestménye. A Budapesti Történeti Múzeum tulajdona:

18. *Georg Sina*. Nagyítás Barabás Miklós *A Lánchíd alapkövetéti ünnepe* című festményéből. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona:

19. *A bűvarharang*. A fametszeten a pest-budai Duna-szakasz, a pesti oldalon a Vigadó 1849-ben megsemmisült épületével. Az 1849-ben megszűnt hajóhíd pesti hídfője. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

20. *Hídbárcák*. A hídbárcák 1849-től voltak érvényben, használatukat az 1920-ban kiadott törvényerejű rendelet szüntette meg. A hídhasználatért való fizetés elrendelése először ütött rést a nemesség jogain. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

21. *A Carolina-gőzhajó*. Az 1818-ban készült könyvnyomtatvány a Bernhard Antal által szerkesztett gőzhajó egyetlen ismert ábrázolása. A hajóhoz Széchenyi István is jegyzett részvényt. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona:

22. *A Csónakda*. A rajzon a háttérben a Lánchíd épülő pillérei is látszanak. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona (188/149).

23. *A Lánchíd alapkövetéti ünnepe*. Barabás Miklós festménye. A Budapesti Történeti Múzeum tulajdona.

24. *A Lánchíd alapkövetéti ünnepe*. Részlet Barabás Miklós festményéből. A Budapesti Történeti Múzeum tulajdona: A képen a következő személyek láthatók: 1. A: Clark, 2. W. Th. Clark, 3. Károlyi Györgyné, 4. Teasedale, az építést vezető kőműves, 5. Erzsébet főhercegnő, 6. Széchenyi Istvánné, 6. József főherceg, 8. Mária Dorothea főhercegnő, 9. Károly főherceg, 10. Lederer Ignác, 11. Vay Miklós, 12. József nádor, 13. Ürményi Ferenc, 14. Georg Sina, 15. Andrássy György, 16. Kopácsy József prímás, 17. Mailáth György országbíró, 18. Széchenyi István, 19. Keglevich Gábor főtárnok, 20. Nádasdy Paulay Ferenc tárnok, 21. Wenckheim Béla, 22. Wesselényi Miklós, 23. Batthyány Lajos, 24. Károlyi György, 25. L. M. Rothschild, 26. Dessewffy Aurél, 27. Mérey Sándor tart. főbiztos, 28. Döbrentei Gábor, 29. Szontágh Gusztáv, 30. Platon Athanačković budai nem egy. püspök.

25. *Az Alagút Adam Clark terve alapján*. Fametszet illusztráció ismeretlen német újságból kivágva (1855). A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.

26. *Zenepavilon a Sétányon*. Színezett rajz. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona (187/183).

27. *A Lánchíd építése*. Barabás Miklós rajza. A Budapesti Történeti Múzeum tulajdona.

28. *István nádor*. Szerelmey Miklós rajza. A Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

29. *József Hengermalom*. Metszet. A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának tulajdona.

30. *Buda-Pest látképe a Gellérthegyről*. F. Sandmann – J. Stoufs színezett könyvnyomtatványa, készült 1850 körül Bécsben. A Magyar Vízügyi Múzeum tulajdona.